



ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2013 - 0001

AYDIN (MERKEZ) VE ÇEVRESİNDE HALK HEKİMLİĞİ

HAZIRLAYAN

Züleyha ÜLGER

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK

AYDIN-2012

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TDE-YL-2013 - 0001

AYDIN (MERKEZ) VE ÇEVRESİNDE HALK HEKİMLİĞİ

HAZIRLAYAN

Züleyha ÜLGER

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK

AYDIN-2012

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğrencisi Züleyha ÜLGER tarafından hazırlanan Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği başlıklı tez, 12/18/2012 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı :</u>	<u>Kurumu :</u>	<u>İmzası:</u>
(Başkan).....		
.....		
.....		
.....		
.....		

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans Tezi Enstitü Yönetim kurulunun sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Unvanı, Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı soyadı : Züleyha ÜLGER

İmzası :

Züleyha ÜLGER

AYDIN (MERKEZ) VE ÇEVRESİNDE HALK HEKİMLİĞİ

ÖZET

Bu çalışma genelde halk hekimliği özelde ise uygulanan ve uygulanmakta olan Aydın halk hekimliği uygulamalarını içermektedir. Çalışma alanı kartopu yöntemine göre seçilmiş olan Aydın Merkez mahallelerini, ilçelerini ve ilçe köylerini kapsamaktadır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm giriş bölümüdür. Bu bölümde, çalışma alanı, amacı, metodu, kapsam ve sınırları yer almaktadır. Daha sonra çalışmanın birinci bölümünde, halk hekimliği kavramı ve genel özellikleri, halk hekimliği uygulamalarının tarihsel, geleneksel, dinsel sebepleri, Türklerde halk hekimliğinin tarihine, Türkiye’de halk hekimliği hakkında yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra çalışmanın ikinci bölümü olan Aydın Halk Hekimliğinde Hastalıklar ve Sağaltımları bölümü yer almaktadır. Bu bölümde hastalıklar sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan her hastalık hakkında gerek literatürden gerekse sözlü kaynaklardan tanıtıcı bilgiler verilmiş, hastalığa dair tedavi örnekleri verilmiş, bu bölümün son kısmında da hastalıkların hangi tedavi yöntemi içerisinde yer aldığı belirtilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Halk Hekimliğinde Sağaltım Yöntemleri bulunmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümde Halk Hekimliğinde Sağaltım Merkezleri, son bölüm olan beşinci bölümde ise sağaltım malzemeleri ve ürünleri bulunmaktadır. Bundan sonraki kısımlarda ise sonuç, kaynakça ve eklere yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Aydın, hastalık, halk hekimliği, sağaltım yöntemler

Züleyha ÜLGER

FOLK MEDICINE AROUND AND (CENTER) OF AYDIN

ABSTRACT

This study includes generally to applications of Aydın Folk Medicine that applied and applying if folk medicine is in private sector. The study field includes to center streets, districts and district villages of Aydın that selected according to snowball method.

The study consists of five sections. First section is prologue. In this section, work area, purpose, method, extent and limitations are included. Then first section of the study, the concept of folk medicine and its general characteristics, religious reasons, traditional, historical of applications folk medicine; history of folk medicine among Turks, the studies about the folk medicine in Turkey are described. Then diseases in Aydın folk medicine which second section of the study and section their treatments are described. In this section, diseases are classified. From literature and oral sources about each disease, which is classified, introductory informations are given, samples of treatment about disease are given, precondition which treatment methods of applications are indicated last part of the disease also.,The methods in folk medicine are described at third section of the study. The treatment centers are described in the fourth section of study. In the fifth section that last section of study treatment materials and products described. In the next section, result, bibliography and appendices are described and the study has been finished.

Keywords: Aydın, disease, folk medicine, treatment methods

ÖNSÖZ

Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği adını taşıyan bu çalışmada söz konusu yöre halkının bir hastalık ve sağlık kültürü olan halk hekimliği uygulamalarını ve bu çerçevede şekillenen düşüncelerini incelemeye çalıştık.

Çalışma “Giriş” kısmının dışında beş bölümden oluşmaktadır. Giriş’te çalışma alanına, amacına, metoduna, kapsam ve sınırlarına dair bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ilk kısmında, halk hekimliği kavramı ve genel özelliklerine, tarihsel, geleneksel, dinsel sebeplerine, Türklerde Halk Hekimliğine, Türkiye’de konu hakkında yapılmış çalışmalara dair genel bilgiler vermiştir. Çalışmanın ikinci bölümü ve ana kısmı olan Aydın Halk Hekimliğinde Hastalıklar özellikle yöre insanının bakış açısına göre tanıtılmaya çalışılmış, hastalıkla ilgili düşüncelerine, yer yer anlatılarına ve deyimlerine yer verilmiştir. Daha sonra hastalıkla ilgili benzer ve farklı sağaltımlar uygulama adı altında verilmiştir. Uygulamaların sonunda hastalıkla ilgili farklı yörelere dair uygulama örneğine yer verilmiş daha sonra da hangi uygulamanın hangi yönetime dâhil olduğunu gösteren bir tablo konulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise derlemelerden elde ettiğimiz uygulamalardan hareketle Aydın halk hekimliğinde sağaltım yöntemleri sınıflandırılmıştır. Dördüncü bölümde sağaltım merkezleri, beşinci bölümde ise sağaltım malzemeleri ve ürünleri sıralanmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise bu beş bölümde ele alınan konularla ilgili genel bir değerlendirme yapılarak ulaşılan sonuç ortaya konulmuştur.

Tezin saha çalışmaları sırasında yardımlarını esirgemeyen, hoşgörü ve misafirperverlikleriyle bize kapılarını ve gönüllerini açan tüm Aydın halkına; bana her zaman destek olan aileme; çalışmalarım sırasında yardımcı olan arkadaşlarıma; engin bilgilerini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Ahmet Nahmedov başta olmak üzere çalışmalarım sırasında fikirlerinden faydalandığım bölüm hocalarıma ve çalışmalarımın her safhasında bilgi ve tecrübeleriyle yardımcı olan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Caner Işık’a sonsuz teşekkür ve saygılarımı arz ederim.

Züleyha ÜLGER

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI.....	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	x
EKLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

1.HALK HEKİMLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ	14
1.1. Halk Hekimliği Kavramı Ve Genel Özellikleri	14
1.2. Tarihsel, Geleneksel Ve Dinsel Sebepleri.....	16
1.3. Türklerde Halk Hekimliği	20
1.4.Türkiye’de Halk Hekimliği Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	26

II.BÖLÜM

2. AYDIN HALK HEKİMLİĞİNDE HASTALIKLAR VE TEDAVİLERİ.....	31
2.1. Beyin Ve Omurilikle İlgili Hastalıklar.....	32
2.1.1.Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı	32
2.1.2.Bel Soğukluğu.....	35
2.1.3.Boyun Ağrısı / Fıtığı	35
2.1.4. İnme/ Felç (Şeytan dokunması)	36
2.2. Cilt Hastalıkları	37
2.2.1.Kaşıntı /Kurdeşen.....	37
2.2.2.Çalma	41
2.2.3.Çıban	42
2.2.4. Köstebek.....	45
2.2.5. Mantar /Mayasıl	46
2.2.6. Nasır	48
2.2.7. Saçkıran ve Saç Dökülmesi.....	49
2.2.8. Sedef.....	51

2.2.9. Siğil/Sivil	51
2.2.10. Sivilce/Akne.....	54
2.2.11. Temre/ temrek/ temire/ demire	54
2.2.12. Topuk Dikenı	58
2.2.13. Uyuz	58
2.2.14. Yanıklar.....	59
2.2.14.1. Kaza Sonucu Oluşan Yanıklar	59
2.2.14.2. Güneş Yanıkları	61
2.2.14.3. Gece Yanığı.....	62
2.2.15.Yaralar.....	62
2.2.15.1. Ağız iltihapları ve Yaraları	62
2.2.15.1.a Aft.....	63
2.2.15.1.b. Pamukçuk.....	64
2.2.15.1.c. Uçuk:	65
2.2.15.2. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar...	65
2.2.15.3. Çatlaklar	68
2.3. Çeşitli Ağrılar.....	69
2.3.1.Sırt Ağrısı:.....	72
2.3.2. Diş Ağrısı	73
2.3.3.Kas Ağrısı:	74
2.3.4.Kulak Ağrısı	75
2.3.5.Boğaz Ağrısı	76
2.3.6.Yılancık	77
2.4. Göz Hastalıkları	79
2.4.1.Arpacık/İt Dirseği.....	79
2.4.2.Göz Kaşıntısı ve Ağrısı	80
2.4.3. Göze Benek Düşmesi	81
2.4.4.Göz Kanlanması	82
2.5. İç Hastalıkları	82
2.5.1. Bağırsak Hastalıkları.....	82
2.5.1.1. Bağırsak Kurdu	82
2.5.1.2. Basur/ Mayasıl	83

2.5.1.3. Gaz Sancısı/ Yakı olmak	85
2.5.1.4. İshal	87
2.5.1.5. Kabızlık	89
2.5.1.6. Karın Ağrısı	90
2.5.2. Böbrek Hastalıkları	93
2.5.2.1. Böbrek Taşı/ Kumu/ İltihabı	93
2.5.2.2. Şeker Hastalığı	96
2.5.3. Dalak Büyümesi/Şişmesi	97
2.5.4. Guatr	99
2.6. Kalp ve Damar Hastalıkları	100
2.6.1. Kolesterol	100
2.6.2. Tansiyon	101
2.6.3. Burun Kanaması	101
2.6.4. Varis	102
2.7. Kanserler	102
2.8. Karaciğer Hastalıkları	104
2.8.1. Sarılık	104
2.9. Mide Hastalıkları	106
2.9.1. Hazımsızlık	107
2.9.2. Mide Ağrısı	107
2.9.3. Mide Ekşimesi	108
2.9.4. Mide Ülseri	109
2.9.5. Mide Yanması	110
2.9.6. Mide Bulantısı	110
2.9.7. Mide Üşütmesi	110
2.9.8. Reflü	111
2.10. Romatizma	111
2.11. Sıtma	113
2.12. Kadın Hastalıkları	115
2.12.1. Adet Düzensizliği	115
2.12.2. İstenmeyen Gebelik	116
2.12.3. Loğusalık	116

2.12.4. Geçici Kısırlık	118
2.13. Ortopedik Hastalıklar	122
2.13.1. Kırık-Çıkık	122
2.13.2. Eklem Yerleri Burkulmaları.....	124
2.13.3. Çatlak	126
2.14. Psikolojik Hastalıklar	126
2.14.1. Albastı	128
2.14.2. Bayılma	129
2.14.3.Korku	129
2.14.4.Nazar Değmesi	130
2.14.5. Sara (Epilepsi).....	135
2.14.6. Diğer Sinirsel Rahatsızlıklar	136
2.15. Solunum Yolu Hastalıkları.....	136
2.15.1. Astım	136
2.15.2. Bronşit.....	137
2.15.3. Bademcik İltihabı/ Şişmesi	137
2.15.4. Kabakulak	138
2.15.5.Nefes Darlığı	140
2.15.6. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk algınlığı.....	141
2.15.7. Öksürük.....	143
2.15.8. Sinüzit	144
2.15.9. Ses Kısıklığı	144
2.16. Zehirlenmeler	145
2.16.1.Haşere Sokmalarına Bağlı Zehirlenmeler Yılan, Akrep, Böcek Sokmaları.....	145
2.16.1.1. Arı Sokması.....	145
2.16.1.2. Akrep ve Yılan Sokması	146
2.16.2. Gaz Zehirlenmeleri.....	148
2.17. Diğerleri	149
2.17.1. Ateş	149
2.17.2. Eş Göbek Kaçığı/ Göbek Düşmesi /Göbek/Yürek Kayması:	149
2.17.3. Kansızlık	150

2.17.4. Kireçleme	151
2.17.5. Kızıl Yörük	152
2.17.6. Zayıflık.....	152
2.17.7. Çocuklarla İlgili Hastalıklar	153
2.17.7.1. Aydaşlık	153
2.17.7.2. Gelincik	154
2.17.7.3. Göbek Kesme	155
2.17.7.4. Pişik.....	155
2.17.7.5. Vücudun kokması.....	156
2.17.7.6. Çiçek	156
2.17.7.7. Çocuk Ölümleri.....	157

III. BÖLÜM

3. HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTIM YÖNTEMLERİ.....	173
3.1. Sağaltım Merkezleri Odaklı Dini - Büyüsel Yollarla Tedavi.....	178
3.2. Dini - Büyüsel Yolla Tedavi.....	181
3.3. Bitkisel, Hayvansal ve Madensel Emlerle Tedavi.....	183
3.4. Şifalı Sularla Tedavi	186
3.5. Fiziksel Müdahale Yoluyla Tedavi.....	187
3.6. Karışık Yöntemlerle Tedavi	188
3.7. Diğer Yöntemlerle Tedavi	189

IV. BÖLÜM

4. AYDIN HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTIM MERKEZLERİ.....	190
4.1. Ocaklar.....	190
4.2. Türbeler	193
4.2.1. Dede Köy Türbesi/ Bilal Dede Türbesi.....	197
4.2.2. Madran Baba Mezarı.....	199
4.2.3. Dedebağ Dede.....	200
4.2.4. Alihan Baba	200
4.2.5. Ali Galip Vasfî Efendi	201
4.2.6. Baltalı Dede	202
4.2.7. Süleyman Rüşdî Efendi.....	202
4.2.8. Şeyh Kemal Efendi	204

4.2.9. Şihâbüddin Ahmed Sivasî.....	205
4.2.10. İmâm Baba	205
4.2.11. Karacaahmed Sultan	206
4.2.12. Yâren Dede	207
4.2.13. Ahi Bayram (İbrahim).....	207
4.2.14. Muhammed Zühdi Efendi	207
4.2.15. Telli Dede.....	208

V.BÖLÜM

5. HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTIM MALZEMELERİ	209
5.1. Madensel, Endüstriyel ve Diğer Malzemeler	209
5.2. Bitkisel Ürünler	217
5.3. Hayvansal Ürünler	238
SONUÇ.....	244
KAYNAKÇA.....	250
EKLER	289
ÖZGEÇMİŞ	216

KISALTMALAR

agb.: Adı geçen bildiri

age.: Adı geçen eser

agm.: Adı geçen makale

ags.: Adı geçen site

Ay.: Aydın

Bkz.: Bakınız.

DLT: Divan – Lügati 't Türk

DTCF: Dil- Tarih- Coğrafya Fakültesi

K.B: Kültür Bakanlığı,

K: Kaynak kişi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MİFAD: Milli Folklor Araştırmaları Dairesi

Muğ.: Muğla

T.H.H.S.B: Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri,

TDK: Türk Dil Kurumu

TFA: Türk Folklor Araştırmaları

TFK: Türk Folklor Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

Üniv.: Üniversitesi

Y.L.: Yüksek Lisans

Yay.: Yayınları

EKLER LİSTESİ

EK 1: Derleme Çözümlmelerinden Bazıları

EK 2: Fotoğraflar (Aydın Halk Hekimliğinde Kullanılan Malzemeler, Ürünler ve Ocaklı Kişilerden Bazıları)

EK 3: Aydın İli Haritası

EK 4: Mali Destek Beyanı



TABLÖLAR**TABLO 1:** Aydın Halk Hekimliğinde Tedavi Yöntemleri ve Kullanıldıkları Hastalıklar Tablosu

GİRİŞ

Aydın ve Çevresinde Halk Hekimliği adlı bu çalışma Aydın'da uygulanmış ve halen uygulanmakta olan halk hekimliği pratiklerinin tespit edildiği bir çalışmadır. Çalışma geçmişten günümüze kadar gelmiş olan halk hekimliği uygulamalarının unutulmadan kaydedilmesi bakımından önem taşımaktadır.

ÇALIŞMANIN ALANI, AMACI, METODU, KAPSAM VE SINIRLARI

1. ÇALIŞMA ALANI: Aydın'ın Fiziki, Tarihi, Ekonomik ve Sosyal Yapısı

1.1. Fiziki Yapı

Aydın, 37°-44° ve 38°-08° kuzey enlemleri ile 27°-23° ve 28°-52° doğu boylamları arasında yer almaktadır. Büyük Menderes Havzası'nda yer alan 8007 km²lik bir alan üzerine kurulmuştur. İlin doğusunda Denizli, batısında Ege Denizi, kuzeyinde İzmir ve Manisa, güneyinde Muğla yer almaktadır.¹

Akdeniz ikliminin egemen olduğu kentte yazları sıcak ve kurak kışları ılık ve yağışlı geçer. Sıcaklık ortalaması 17.6 °C 'dir. Aydın'ın denizden yüksekliği 65 metredir. Kent topraklarının büyük bölümünü dağlık alanlar oluşturmaktadır. Kentin en yüksek yeri 1891 metre olan Aktaş Tepesi'dir. Kentin kuzeyinde Aydın Dağları, güneyinde Menteşe Dağları yer almaktadır. Kentin orta ve batı bölümünde geniş düzlükler yer alır. Bu düzlükler Büyük Menderes Irmağı'nın taşıdığı alüvyonlarla zenginleşmiş tarım arazileridir. Bu bölge Büyük Menderes Ovası adıyla anılmaktadır. Aydın sınırları içindeki uzunluğu 281 km.yi bulan büyük Menderes Nehri kentin en önemli akarsuyudur. Bu nehre güneyden Dandalas Çayı, Akçay ve Çine Çayı karışır. Büyük Menderes Ovası'nın kuzeyinde ve güneyinde kırık fay hatları yer almaktadır. Bu özelliğiyle Büyük Menderes Ovası etkin bir deprem alanı üzerinde yer almaktadır. Dilek Yarımadası Aydın'ın Söke ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Yarımadanın güneyinde Büyük Menderes Deltası yer alır. Bafa gölü kentin en büyük gölüdür. Bafa Gölü Büyük Menderes Nehrinin taşkınlarıyla ve yer

¹ Komisyon, *Renkli Büyük Türkiye Ansiklopedisi*, Yazır Yay., İstanbul, C. I, (Yayın yılı belirtilmemiş eser), 146

altı sularıyla beslenmektedir. Göl, sahip olduğu bitki örtüsü ve barındırdığı birçok kuş çeşidiyle eşsiz doğal güzelliklere sahiptir.²

1.2. Tarihi Yapı

Aydın, ikliminin ılıman olması, topraklarının verimli olması ve ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle ilkçağlardan beri birçok medeniyete merkezlik etmiştir. Kent tarih boyunca çeşitli adlarla anılmıştır. Tralles de bu adlardan biridir. *Tralles tarihi*, “mamura, çiçekli, kuvvetli” sıfatları ile anılmıştır.³ XVI. yy. kaynaklarından Kâtip Çelebi’nin Cihannüma’sı ile Evliya Çelebi’nin Seyahatname’sinde de Aydın kentinin adı “Güzelhisar” ya da “Aydın Güzelhisarı” diye geçmekte sancak merkezi ise Tire olarak gösterilmektedir. Yani eski adı Güzelhisar olan bu kente Aydın adı sonradan verildiği kaydedilmiştir.⁴

Aydın’a ilk yerleşenlerin Hititler olduğu sanılmaktadır. Aydın önceleri Antheia olarak bilinen ve M.Ö XIII. yüzyılda batı Anadolu’yu işgal eden Traklar, günümüzdeki Aydın kentinin yakınlarında yer alan Tralles antik kentini kurmuşlardır. Trakları, Dor istilasını nedeniyle Yunan Yarımadası’ndan Anadolu’ya gelen Karyalılar, İyonlar, Lidyalılar izledi.⁵ İ.Ö 546-334 yılları arasında İran topraklarında siyasal bir bütünlük içinde yaşayan Medler’le Persler arasında karışıklıklar çıktı ve sonuçta güçlü bir Pers devleti kuruldu. Lidyalılar zamanında Anadolu, ekonomik bakımdan en parlak dönemini yaşamaktaydı. İyon topraklarının olağanüstü zenginliği Persler’in Lidyalılar üzerine saldırmasında etkin rol oynadı. Bu dönemde Pers Kralı Darius Lidya üzerine yürüyerek İ.Ö 546’da Lidya topraklarını ele geçirdi. Böylece Batı Anadolu’nun büyük bir bölümü ve Aydın ilinin Menderes’in kuzeyinde kalan bölümü Pers egemenliğine girdi. Daha sonra Tralles, Meander, Nysa ve Priene alınarak Aydın yöresi Pers egemenliğine girdi. Bir süre Pers yönetiminde kalan bölgeye daha sonra İ.Ö 334’te Çanakkale Boğazı’ndan Anadolu’ya geçen, Makedonya Kralı Filip’in oğlu İskender, Anadolu’da yaygın bir egemenlik kuran Pers ordusunu Granik çayı yakınlarında yenerek girdi. Sard düştü.

² Aktakka Nuri- Demircan M. Necati, *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3078, 2006, 1-2

³ Komisyon, *Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl: Dünü Bugünü, Yarını*, C. 2, Anadolu Yay., 1982, 981

⁴ age., 986

⁵ age., 987

Daha sonra Efes, Tralles ve Magnezi kentleri de kendiliğinden teslim olarak İskender'in egemenliğini tanıdılar. Civardaki diğer kentler de teslim oldu. Böylece 213 yıl süren İran egemenliği son bularak İskender dönemi başladı. Bu dönemde İskender'in kardeşi ve oğlundan sonra iktidara gelen General Antigonos kendini kral ilan etti. Bundan sonra diğer generallerle iktidar savaşını kaybederek öldü. Böylece imparatorluk parçalandı. İmparatorluğun zayıflamasına bağlı olarak güçlenen Bergama prensliği yeniden güçlendi. Bu sırada Aydın ili İ.Ö. 281'den sonra Selökid Krallığının yönetimine girdi. Bu dönemde Tralles kentine Selevkiya denmekteydi. Bu krallık İ.Ö. 188'de Bergama Krallığı'nın topraklarına katıldı. İ.Ö. 130'da Aristonikos'un ölümüyle Krallık Romalılar'ın yönetimine geçti. Bergama Krallığı'nın Roma egemenliğine geçmesiyle Tralles, Milet, Priene, Magnezi, Alabanda ve Alinda kentleri de Roma yönetimine tabi oldu. Romalılar Anadolu'yu iki prekonsüllüğe ayırmışlardı. Büyük Menderes'in kuzeyinde kalan kentler Trakya Prekonsüllüğü kapsamındaydı. Roma döneminde iki yüzyıl huzur içinde yaşayan kentler, Hristiyanlığın yaygınlaşması sürecinde sarsıldılar. Sonuçta Hristiyanlık bütün Anadolu'ya yayıldı. Roma İmparatoru Teodüsyüs ölmeden önce, imparatorluğu oğulları Honorius ve Arkadius arasında paylaştırdı. Aydın kenti Doğu Roma İmparatorluğu'na (Bizans) bağlandı. Devlet yönetiminde dinin büyük etkinliği olan Bizans Dönemi'nde Aydın toprakları, Anadolu Patrikliği'ne bağlı olarak yönetildi.

1290'lere gelindiğinde Köseadağ savaşıyla Moğollar Selçuklular'ın merkezi birliğini dağıtmışlardır. Böylece devletin etkinliği azalmış ve yöreler daha da serbest bırakılmıştır. Artık sınır boylarında yaşayanlar uç beyliklerinin etkisine girmiş. Moğollar'ın vergilerinden sıyrılmak isteyenler de bu beyliklere sığınınca Bizans sınırlarına daha büyük kuvvetler yığılmaya başlamıştır. Yüzyılın ikinci yarısında Aydın çevresinde de Türk baskını yoğunlaşmış. İmparator Mikhael, 1269-1278 yıllarında düzenlediği akınlarla Batı Anadolu'yu korumaya çalışsa da 1280'de Menteşe beylerinin kuvvetleri, Büyük Menderes boylarındaki Tralles, Nysa gibi korunaklı kentleri ele geçirmeyi başarmışlardır.

Malazgirt'ten sonra Selçuklular Anadolu'ya yayılırken İzmir'i alarak Ege adalarının bazılarından kuvvetler gönderen Çaka Bey'in bölgede kısa bir süre de olsa

egemenlik kurduğu bilinmektedir. Ancak XII. yũzyıl sonlarına doğru I. Haçlı ordularının etkileriyle Batı Anadolu yeniden Bizans'ın eline geçmiş, Böylece Aydın ve çevresinde Bizans- Türk mücadelesi hemen hemen iki yũzyıl sürmüştür. II. Haçlı Seferi'nde Fransa Kralı VII. Louis yönetimindeki kuvvetler, Büyük Menderes boyunca ilerlemiş. Türk sınırındaki Denizli'yi geçince Honaz yakınlarında Sultan Mesut ordularınca dağıtılmışlardır (1148). Daha sonra 1176'da Selçuk Sultanı II. Kılıçarslan I. Comnene Manuel kuvvetlerini yenmiş ve Batı Anadolu'yu ve Menderes boylarını ele geçirmişlerdir. XII. yũzyılın sonlarında I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Bizans sınırlarını geçerek Menderes havzasındaki kentleri almış ancak iktidar kavgaları nedeniyle buraları elinde tutamamıştır.

XIII. yy.ın sonlarında Anadolu'nun güçlü Germiyan Beyliği Batı'ya doğru ilerleyerek Bizans topraklarını ele geçirmeye başladığında Aydınöğulları da bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu devletin kurucusu Aydın oğlu Mehmed Bey'in (Mübarizüddin Gazi Mehmet Bey) Germiyanı Alişiroğlu Yakub Bey'e bağlı bir subaşı olduğu bilinmektedir. Germiyanöğullarına bağlı kumandanlar, Karasi, Saruhan ve Aydın yörelerine yönelmeden önce, Menteşe Beyliği eski Karya ile Büyük Menderes boylarının bir bölümünü kapsamaktadır. Daha 1280-1282 tarihlerinde Aydın (Tralles) ve Sultanhisar (Nysa) gibi korunaklı kentleri ele geçiren Emir Menteşe'nin ölümünden sonra damadı Sasa Bey Magnesia, Priene, Ayasuluğ ve Efes bölgesini de aldı. Sasa Bey, Aydınöğlu ile Aydın ilini tümüyle ele geçirdi. Ama sonradan anlaşmazlığa düştüler, aralarında çıkan çatışmada Mehmet Bey, Sasa Bey'i yenerek öldürmüştür. Bundan sonra Aydın Eli'ne Aydınöğulları egemen olmuşlardır. En büyükleri Gazi Mehmed Bey, Uluğ Bey adıyla ülkeyi yönetmeye başlamışlar. Bu dönemde denizcilikte en önde giden kıyı beyliği Aydınöğulları olmuştur. Aydınöğulları'nın gelişmesi daha çok denizcilikten elde ettikleri ganimetlerle olmuştur. Aydın ilinin yönetimi Mehmet Bey'den sonra sırasıyla Umur Bey, Hızır Bey ve İsa Bey tarafından üstlenilmiştir. Aydın Osmanlı yönetimine XIV. yũzyılda girmiştir. Osmanlı yönetimine girdikten sonra Aydınöğulları'nın bu topraklarda yeniden egemenlik kurma çabaları ve halk ayaklanmaları nedeniyle düzenli bir yönetim sağlanamamış. Bu karışıklık dönemi XV. yũzyıla kadar sürmüştür. Toplumsal karışıklıklara karşın Aydın yöresi her alanda gelişme olanaklarını tarihi boyunca korumuştur. Daha önce bir eyalet merkezi iken 1867'den

sonra İzmir'e bağlı sancak ve mutasarrıflık olmuş, bu durum kurtuluş savaşına dek sürmüştür.

Kurtuluş savaşından önce birinci dünya savaşı sonrasında Aydın toprakları işgale uğradı, yöre sıkıntılı günler geçirdi. Önce Rumlar başkaldırdı, bunu Söke, Aydın, Nazilli ve giderek tüm yörenin Yunan ordusunca işgali izledi. Yöre halkı da topraklarını savunmak için silaha sarıldı. Bu aşamada daha önce dağa çıkmış olan efeler, zeybekleriyle düşmana baskınlar düzenlemeye ve çete savaşlarına başladılar. Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe, Dokuzun Hasan, Mestan Efe çeteleri, Düzenli ordu birlikleri ve silahlı halk milisleriyle birlikte dişe diş bir savaş sürdürdüler. Bu sıkıntılı direniş dönemi edebiyata da yansdı. Türküler, ağıtlar, yiğitlemeler üretildi. Kuva-yı Milliye ülkede olduğu gibi Aydın'da da yayılıp örgütlendi. 1922'de Aydın ilinin kentleri adım adım işgalden kurtarıldı. Aydın topraklarına süzüle süzüle gelen kültüre böylece yeni bir yaşam olgusu daha katılmış oldu.⁶

Cumhuriyetten sonra ise Aydın'ın olanakları değerlendirilmeye başlandı. Büyük Menderes Irmağı'nın düzineyi aşkın kollarıyla suladığı verimli ovalarda tarım hızla gelişti. Düşmanın kaçarken yakıp yıktığı kentler yeni baştan kuruldu. Sanayi adım adım gelişti. İl büyük ölçüde turizme açıldı. Tarım geniş ölçüde makineleşti. Bu gelişmeler toplumsal yaşamı değiştirdi. Bütün bu gelişmeler İl'de çağdaş yaşamın hızla gelişip yerleşmesine yol açtı.⁷ Bütün bu değişimler sonucu Aydın bugünkü durumunu almıştır.

Aydın günümüze gelinceye kadar sahip olduğu verimli toprakları, konumu, iklimi ve bitkisi örtüsü gibi özellikleriyle birçok millete ev sahipliği yapmıştır. Bu çerçevede düşünüldüğünde zengin bitki örtüsüne sahip bu topraklarda yaşayan insanların, halk hekimliğinde doğanın bu imkânlarını kullanmasının kaçınılmaz olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Aydın'ın doğal zenginliği çalışmanın halk hekimliği konusunda yapılmasına yön vermiştir.

⁶ Komisyon, *Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl: Dünyü Bugünü, Yarını*, Cilt 2, Anadolu Yayıncılık, 1982, 981-986

⁷ age., 1061-1064

1.3. Ekonomik ve Sosyal Yapı

Aydın ilinin ekonomisi büyük oranda turizme, tarım ve ticarete dayanmaktadır. Bunun dışında sanayi ve diğer çalışma alanları da il ekonomisine katkıda bulunmaktadır. İlin ülke ekonomisinin Gayri Safi Milli Hâsıla'sındaki payı %1,4'tür.⁸

Büyük Menderes Irmağı'nın suladığı verimli ovalar üzerinde 800.700 hektar alanda kurulu olan ilin % 49'unda yani 395.494 hektarında tarım yapılmaktadır. İl toprak, iklim, topoğrafik yapı ve ekolojik özellikleri ile polikültür tarıma elverişlidir. Tarımın her kolunda yüksek bir potansiyele sahiptir. İlde toplam beş adet baraj bulunmaktadır. Bunlar; Kemer, Çine Topçam, Yaylakavak, İkizdere, Çine Adnan Menderes ve inşa halinde olan Karacasu Dandalaz barajlarıdır.

En çok katma değer yaratan bitkisel ürünler; incir, zeytin, pamuk ve kestanedir. İl; zeytin, incir, kestane üretiminde Türkiye'de birinci sırada, pamuk üretiminde ise üçüncü sırada yer almaktadır.⁹

İlde en çok büyük baş hayvan olmak üzere, küçükbaş, kümes hayvanı yetiştirilmekte ve bunlardan et, süt ve yumurta üretimi yapılmaktadır. Ayrıca su ürünleri ve bal üretimi yapılarak da il ekonomisine katkıda bulunmaktadır.¹⁰

2011 yılı sonu itibari ile açıklanan adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre ilin nüfusu 999.163 kişidir. İlin nüfusunun % 60'ı (599.973 kişi) şehirlerde, % 40'ı (399.190 kişi) ise kırsal kesimde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı binde 9.35'tir. Aydın'da 16 ilçe, 53 Belediye, 490 köy, 265 mahalle bulunmaktadır.¹¹

1.4. Kültürel Yapı ve Yaşam

Aydın toprakları, Ege Bölgesi gibi en eski çağlardan beri sayısız uygarlığın yaşadığı topraklar olmuştur. İlin dört bir köşesi geçmiş uygarlıkların kalıntılarıyla doludur. *“Burada eski antik kentlerle Türk ve İslam uygarlığının ürünü tarihsel*

⁸ http://www.aydin.gov.tr/default_B0.aspx?content=1008 (06.11.2012)

⁹ ags.,

¹⁰ Aktakka vd., 2

¹¹ http://www.aydin.gov.tr/default_B0.aspx?content=1008 (06.11.2012)

yapıtlar yan yana iç içe görülmektedir. Yine bu topraklarda pek çok düşünce kültür ve sanat adamı yetişmiştir. Çeşitli uygarlıkların yetiştirdiği bu kişilikler, etkilerini tarihin derinliklerinden günümüze değin sürdürmektedir. Görkemli antik kentler kurulmuş, bunların yanı sıra toprak işleme beslenme teknikleri geliştirilmiş bu yapının içinde felsefe alanına ve tarih yazımına önem verilmiştir. Sonuçta bu topraklardan gelip geçen uygarlıkların ürettiği kültürler önemli bir birikim oluşturmuştur.”¹²

Aydın dağlarında yayla, otlak ve meraların bulunması, Asya tipi yaşam koşullarına elverişli olması, bu bölgeyi 11. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya gelen Yörük ve Türkmenlerin başlıca yaşama alanlarından biri yapmıştır.¹³ Claude Cahen’in “Anadolu’da kırsal alanların Türkleşmesini gerçekleştirdiği” dediği Türkmenler yüzyıllar boyunca Anadolu kırsalının efendileri, göçebe topluluklardır. Fatih Kanunnamesi’nde “Yörük” diye tabir edilen Türkmenlerin teşkilat ve vazifeleri yerli ve yabancı çok sayıda halkbilimcinin öncelikle araştırma konusu olduğu bilinmektedir. Koçibey Risalesi’nde “*Ve Rum ili eyaletlerinde yirmi bin defterlü akıncı ve kırk bin yürükan ve müselliman var idi.*” diye yazar. C. Cahen de Türkmen sözcüğünü şöyle açıklar, “*Göçebe Müslüman Türkleri, bir yandan yerleşik Türklerden, bir yandan da göçebe ama Müslümanlığı kabul etmemiş Türklerden ayıran bir tabirdir.*”¹⁴

Aydın, yüzyıllar boyunca aralıksız Müslüman devletlerinin egemenliği altında kalmış ve klasik bir Müslüman kenti olmuştur. Ancak bunun yanında, özellikle Rumlardan oluşan önemli bir Hristiyan azınlığın yakın zamanlara kadar varlığını sürdürdüğü de bilinmektedir. “*XIX. yüzyıl sonlarında kent nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturan bu azınlık Kurtuluş Savaşı’ndan sonra değişimle yöreden göç etmiştir.*”¹⁵ Günümüzde yörede yaşayan nüfusun hemen hemen tümü müslümandır. Bölgede yaşayan Müslümanlar arasında yaygın olan dinsel kökenli inanç ve davranışların önemleri toplumsal yapıdaki çözülmeye bağlı olarak günden güne azalmaktadır. Ancak bunlardan bazıları hala gereksinimleri karşıladıklarından

¹² Yurt Ansiklopedisi, 1060

¹³ Komisyon, *Türkiye Cumhuriyetinin Yetmiş beşinci Yılında Aydın*, Aydın Valiliği Yay., 1998

¹⁴ Yurt Ansiklopedisi, 1060

¹⁵ age., 1060

işlevlerini korumaktadırlar.¹⁶ Bu geleneklerin başında yatır ve türbe ziyaretleri gelmektedir. Yörede yaptığımız alan çalışması bunu kanıtlar niteliktedir. Özellikle çalışmamızın konusu olan halk hekimliği uygulamalarında modern tıbbın çare bulamadığı noktalarda halk bu yatır ve türbeleri ziyaret ederek fayda bulduğuna inanmaktadır.

Kent birçok boyun ilgisini çekmiş ve yaşam alanı için cazip bir yer olarak görülmüştür. *Aydın; Türkmen, Yörük, Tahtacı, Çepni ve Palacı boylarının yerleşmek için ilgi gösterdiği yörelerdendir. Buraya kendine özgü kültürleri, giyimleri yaşama biçimleriyle pek çok Yörük yerleşmiştir. Başkaldırı geleneği “efelik” olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu olgu da ayrı bir halk edebiyatı geliştirmiştir.*¹⁷ Yörede yaşayan Müslümanlar arasında, dinsel inanış ve davranışları bakımından öbürlerinden ayrılan en önemli topluluk Alevilerdir. Bir bölümü kırsal kesimde göçebe olarak yaşayan Tahtacılar’dan oluşan, bir bölümü de yerleşik olan bu topluluğun, inanış ve gelenekleri dışında kendisine özgü bir “hukuk düzeni” de vardır. Töreye aykırı olan belirli davranışlar suç sayılır ve bunları işleyenler “düşkün” diye adlandırılır. Düşkünler ayin ve erkânlara kabul edilmezler, kendileriyle ilişki kurulmaz ve topluluk dışı bırakılır. Ayrıca suç sayılan eylemleri ve bunlara uyan suçları tanımlayan “ Ahitname” adı verilen metinler bulunur.¹⁸ Nazilli bölgesinde yaşayanların da bulunduğu Battal Gazi Dergâhı’na bağlı Alevilerin yakın bir tarihte düzenledikleri ve topluluk üyelerine dağıttıkları bir ahitname bulunmaktadır.¹⁹ Ayrıca yörenin kendine özgü bir halk edebiyatı olduğu da bilinmektedir. Aşık Ömer, Aşık Ömeri, Kul Mehmet, Visali, Kuloğlu, Köşkdere, Fethi ve günümüz aşığı olarak da Aşık Erbabı gibi halk şairleri ve aşıkları bilinmektedir.

Aydın’da “eğlenti” niteliğindeki iki özel gün de dinsel inançlardan kaynaklanmaktadır. Bunlardan birisi başka yerlerde de görülen “Hıdırellez” günüdür öteki de “Gencer”lerdir. Hıdırellez Aydın’da kendine özgü törenlerle kutlanmaktadır. Yörede dinsel bayramların ikinci gününe “Gencer” denmektedir. Gencer dinsel bayramlarla birlikte kutlanmakta iken daha çok maddi yaşama dayalı

¹⁶ age.,1060

¹⁷ age., 1067

¹⁸ age., 1066

¹⁹ age., 1066

*bir anlamı vardır.*²⁰ Ancak günümüzde bayramın ikinci gününe verilen bu ad ve gelenek etkinliğini yitirmiş durumdadır. Ancak kökeni eski Türk inançlarına ve törenlerine dayanan “*arap oyunu*” ve çeşitli oyunlar bayramın birinci günü Tekeler köy meydanında oynandığı (K16) araştırma sırasında tespit edilmiştir. Bundan başka yörenin kendine has birçok geleneği halen kırsal kesimde devam etmektedir. Bunların hepsini burada ifade etmek çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşacağından yer verilmemiştir.

*“Aydın’ın toplumsal yaşantısında karmaşık bir kültürel devinim göze çarpar. Büyük Menderes Irmağı, yörenin gerçek anlamda can damarıdır. Genel olarak tarım, seracılık ve ticaret yapılmaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde alışveriş çok canlıdır.”*²¹ Her yanda yeşillik egemendir. Anadolu’nun büyük bölümünde görülen bozkır kültürü ve yaşama biçimi burada etkin değildir. Aksine burada daha devingen bir yaşama biçimi hâkimdir. İnsan ilişkileri daha bağımsız birimler halinde, il çapında alışkanlık göstermektedir. *“Yörük ve Tahtacı oymaklarında, dağ köylerinde daha kapalı bir yaşam görülmektedir. Buralarda aile tipi de daha sıkı ataerkillik özelliği göstermektedir. Bir bölümü hala konar-göçer durumda olan Yörük ve tahtacı oymakları geleneklerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bu amaçla kendilerine özgü bir dille anlaşır, sırlarını dışarıya vermemek için titizlenirler. 1965 sonrası yaşanan hızlı değişimler Aydın İli’ni de etkilemiştir. Kırsal kesimlerde bir takım zenginlikler bulunduğundan köyden göç olgusu daha yavaş olmaktadır. Hatta Aydın’ın kırsal kesimi, başka illerden gelen mevsimlik işçilerle dolup taşmaktadır.”*²² Ayrıca ilin antik kalıntılarla dolu olması, denize kıyısı olması bölgeyi kültür ve deniz turizmi açısından hareketli kılmaktadır. Bu bakımdan turizmde çalışan mevsimlik işçilerle de nüfus hareketlilik göstermektedir. Bölgenin bu imkânlara sahip olması sebebiyle önemli turizm gelirine sahiptir. *İli 2010 yılında yaklaşık 4,5 milyon yerli ve yabancı turist ziyaret etmişken, 2011 yılında bu rakamın 5,5 milyon turiste çıktığı bildirilmektedir.*²³ İl Aydın Müzesi, Yörük Ali Efe Etnoğrafya Müzesi, Afrodiasias Müzesi ve buna bağlı Karacasu Etnoğrafya ve Milet Müzesi, Çine Kuva-i Milliye Müzesi, Çine Arıcılık Müzesi, Nazilli Etnoğrafya Müzesi gibi müzelere sahiptir.

²⁰ age., 1065

²¹ age.,1065

²² age.,1064

²³ http://www.aydin.gov.tr/default_B0.aspx?content=1008 (06.11.2012)

Yaklaşık 1.012 adet de kültür varlığı tescillidir. Önemli ören yerleri ise: Afrodisias (Karacasu), Apollon Tapınağı (Didim), Gerga (Çine), Harpasa (Nazili), Magnesia (Germencik – Ortaklar), Mastaura (Nazilli), Milet (Didim), Nysa (Sultanhisar), Priene (Söke), Tralleis (Aydın/ Merkez)'dir.²⁴

Kültürel anlamda yörede birçok etkinlik ve festival düzenlenmektedir. Aşağıda yer alan etkinlikler bunlardan bazılarıdır.

Atatürk'ün Aydın'ı Ziyaretleri (3 Şubat)

Aydın'ın Düşman İşgalinden Kurtuluşu (7 Eylül)

Altın İncir Kültür ve Sanat Festivali (Eylül)

Kuşadası- Güzelçamlı Kültür ve Deniz Şenlikleri (Haziran)

Koçarlı Çamfıstığı Festivali (Mayıs)

Kuşadası – Davutlar Geleneksel Şeftali Kültür ve Sanat Festivali (Temmuz)

Köşk Kestane Festivali (Aralık)

Karacasu Aphrodisias Kültür ve Sanat Festivali (Mayıs)

Germencik İncir Festivali (Eylül)

Sultanhisar Nysa Kültür ve Sanat Festivali (Nisan)

Sultanhisar – Atça: Çilek Festivali (Mayıs)

Söke Pamuk Festivali ve Kurtuluş Etkinlikleri (Ağustos –Eylül)

²⁴ ags.

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE METODU

2. 1. Çalışmanın Amacı

Eskiden beri süregelen gelenek ve göreneklerin, inançların bugün de varlığını sürdürmesi bilinen bir gerçektir. Her ne kadar bilim ve teknolojik gelişmeler hızla insan yaşamına etki etmeye devam etse de yine de insanoğlunun bir takım ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bugün sağlık bilimleri de bir hayli ilerlemiş, geçmişte tedavisi mümkün olmayan birçok hastalığın tedavisini mümkün kılmıştır. Fakat halk, günümüz tıbbının da insanoğlunun hastalıklarına tamamıyla çare olamadığı fikrini taşımaktadır. Bu nedenledir ki halk hekimliği de bu paralelde varlığını devam ettirmektedir. Ancak halk hekimliği sadece tıbbi yetersizlik ortamından değil bir takım sosyo-kültürel sebeplerden dolayı da varlığını sürdürmektedir. Eğitimsizlik, dinsel ve geleneksel inançlar, ekonomik yetersizlikler vb. durumlar bu sebepler arasında gösterilebilir. Bu fikirler bağlamında çalışmanın amacı halkbiliminin bir inceleme alanı olan halk hekimliğini ve onun etrafında oluşan, düşünce, inanç ve uygulamaların Aydın ili sınırları içinde derlenip incelenerek varlığının gerçekleşmesidir.

2. 2. Çalışmanın Metodu

Bu çalışma alan araştırması temelinde yapılan derlemelerin yazılı kaynaklarla desteklenerek, alan hakkında halkbilimsel bilgi edinme yöntemiyle yapılmıştır. Halkbilimi içinde halk kültür ürünlerinin bir bağlam içinde oluşması ve bağlam içinde anlam kazanması bilgisinden hareketle, günümüzde derlenen metinlerin günümüz toplumsal yapısı içinde kazandığı yeni anlamlar göz önünde tutularak değerlendirmeler yapılmıştır.

Alan çalışması sırasında görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Görüşme öncesinde ilgili kişilere sorulacak olan sorular önceden belirlenerek sorulmuştur. Görüşmeler kaynak kişileri sıkmadan, sohbet havasında gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerin izni dâhilinde ve onları tedirgin etmeyecek şekilde kamera, ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi gibi elektronik cihazlardan yararlanılmıştır. Daha sonra bu cihazlardan elde edilen veriler bilgisayar ortamına

aktarılarak, ifade edilen metin değiştirilmeksizin çözümlemeleri yapılarak ana metin haline getirilmiştir. Hazırlanan bu metinlerden konuya uygun olan kısımlar, belli bir sınıflandırmaya tabi tutularak çalışmamızda ilgili yerini almıştır.

Basılı kaynak taramasında ilgili kitaplardan, süreli ve süresiz yayınlardan; sanal ortamda ise YÖK Dokümantasyon Merkezinden, çeşitli üniversitelerin kütüphanelerinden yararlanılmıştır.

Gerek alan çalışması sonucu elde edilen metinler, gerek yazılı kaynak eserler, gerekse günümüz bağlamını yansıtan belirlemeler yardımıyla çalışmamız oluşturulmuştur. Bütün analiz birimleri kaynak kişilerin aktarımları ile zenginleştirilmiş olup, günümüz toplumsal yapısı analizleri ise gözlemler ve yazılı eserlerin yönlendirmesiyle gerçekleştirilmiştir.

3. ÇALIŞMANIN KAPSAM VE SINIRLARI

Tez çalışmamızın sınırını Aydın Merkez ve Aydın’a bağlı ilçe ve bu ilçelerin köyleri oluşturmaktadır. Derleme yapılacak köylerin tespiti ise kartopu tekniğine göre belirlenmiştir. Bu sınırlar içerisinde halk tarafından en tanınmış kırık- çıkıkçı, ocaklı, tedavi edici yönü ve medyomatik özelliği olduğuna inanılan kişilerle derlemeler yapılmış, tedavi yöntemleri ile ilgili bilgiler alınmıştır. Bu çerçevede Aydın ili sınırları içerisinde derleme yapılan ilçeler ve köyleri şunlardır:

Aydın /Merkez,

Aydın/ İmamköy

Bozdoğan/ Kılavuzlar

Buharkent/ Merkez

Çine / Merkez/Hallaçlar/Kavşit, Ovacık

Dalama/ Merkez/ Hamzabali/ Kuloğlu

Germencik/ Bozköy/ Hıdırbeyli

Işıklı/ Çakırbeyli (Boydere)

İsabeyli/ Merkez

Karacasu/ Merkez

Karpuzlu/ Merkez/ Tekeler

Köşk/ Koçak

Nazilli/ Merkez

Ortaklar/ Gümüşköy

Söke/ Merkez/ Yenidoğan

Sultanhisar/ Merkez/ Güvendik/ Malgaçemir

Umurlu/ Merkez

Yenipazar/ Donduran

Özetle bu kısımda Aydın'ın tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik yapısıyla çalışma alanı tanıtılırken öte yandan amacı, metodu, kapsam ve sınırları açıklanmıştır. Bundan sonraki kısımlarda ise çalışmanın ana bölümleri yer alacaktır.

I. BÖLÜM

1. HALK HEKİMLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. 1. Halk Hekimliği Kavramı ve Genel Özellikleri

Halk hekimliği kavramını açıklamak için daha genel bir kavram olan **hastalık** terimini anlamak ve anlamlandırmak bu kültürel yapıyı açıklamanın ön koşuludur. **Hastalık, insan organizmasının çeşitli nedenlerden bedensel, ruhsal ve sosyal dengesinin bozulmasıdır.** Halk arasında hastalık kelimesi modern tıba göre daha geniş bir anlamı kapsar. Halk, hastalık kelimesine sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü enerjileri ve tabiat dışı varlıkların (cin, peri vb.) sebep olabilecekleri sakatlıklar gibi anlamları da yüklemiştir. *İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır.*²⁵

Çeşitli sebeplerden kaynaklanan hastalıklara asırlardan beri çareler aranıla gelmiştir. Bu arayış sırasında kullanılan yöntem, gözlem ve uygulamalar ile bunların sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamı **halk hekimliği** adı verilen kültürel yapıyı meydana getirmiştir. Zira bugün modern tıp, çalışmalarını eskiye göre kısa bir zaman içerisinde deney ve gözlemlerle bir sonuca ulaştırırken, halk tıbbı ise binlerce yıl süren bir zaman diliminde deney ve tecrübelerin verdiği birikimle sonuca ulaşmaktadır. Sürecin bu kadar uzun olmasının sebebi teknolojinin bu kadar ilerleyememiş olması, bilginin dağınık halde bulunması ve disiplin haline gelmemiş olması denebilir. O halde halk tıbbının maddi yetersizlik ortamından beslenerek ortaya çıkmış bir kültürel yapı olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgilenen araştırmacılar halk hekimliğini çeşitli biçimlerde adlandırmışlardır. Bu çerçevede “geleneksel tıp, geleneksel hekimlik, folklorik tıp, tıbbî folklor, tıbbın folkloru” gibi isimler kullanılmıştır. Hatta bu konuda Ali Haydar Bayat “ *Tıp tarihi araştırmaları tarih öncesine doğru uzandıkça halk hekimliği ile birleşir. Bu bakımdan, tıp tarihinin ilgi*

²⁵ Polat, H.Hüseyin, *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*, Ürün Yay. Ankara, 1995, 1

alanlarından biri de halk tıbbıdır. Halk arasında uygulanan *ilkel tedavi yolları* ve *batıl inanışları* mesleğimizin folklorunu teşkil eder”²⁶ şeklinde ifade etmiştir. Boratav da halk hekimliğini: *Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıkları tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği denir.*²⁷ şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma ek olarak denilebilir ki; tıbbın gelişmediği çağlarda ve yerlerde, fiziksel ve metafiziksel sebeplerden kaynaklanan, insanların ya kendi çabalarıyla ya da başkalarının yardımıyla (bu bir insan olabilir, ruhani bir varlık olabilir ya da ruhani bir olay da olabilir (rüya)) hastalıkları tedavi etmek için yaptıkları dini, sihri, gerçekçi yöntem ve uygulamaların tümüne birden halk hekimliği denir. Ayrıca halk hekimliği halkın hastalık ve sağlıkla ilgili inanç ve düşüncelerini de içine alır. Bu konuda Şar da “*Hastalıklar ve sağlık hakkındaki inanç, tutum ve davranışlardır*” demektedir²⁸ Yani bütünsel olarak ele alındığında hastalık ve sağlık kültürü de denilebilir.

Halk hekimliğinin amacı ise kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hastaları sağlıklarına kavuşturmadır.

Halk hekimi ise çeşitli sebeplerle hastalanan insanları bir takım yöntem ve uygulamalarla iyileştiren, hastalık öncesi koruyucu telkinlerde bulunan maddi ve manevi yönüyle insanlara yardımcı olan kişidir. İslamiyet’ten önce ve sonra Türklerde iki türlü hekimden söz etmek mümkündür. Bu konuda Karahanlı dönemine ait Yusuf Has Hâcip tarafından yazılmış olan Kutadgu Bilig’de “*afsunçı*” ve “*otacı*” kelimeleri geçmektedir. Afsunçı ruh hekimi, otacı ise pozitif hekim olarak karşımıza çıkmaktadır. Divan-ı Lügati’t Türk’te ise ilaç anlamına gelen “*em*” kelimesinden türeyen “*emçi*” adı geçmektedir. İlacı yapan ve kişiye teşhis koyup tedaviyi uygulayan kişi birbirinden ayrı olarak düşünülmemektedir. Tıp tarihinde de eczacılık ve hekimliğin birbirinden bağımsız olmadığı bilinmektedir. Çalışmamızda da halen varlığını devam ettiren halk hekimleri hem sağaltımı yapan hem de ilacı yapan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁶ Bayat, Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Sade Matbaa, İzmir, 2003, 13.

²⁷ Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1994, 122

²⁸ Şar, Sevgi, “Anadolu’da Halk Hekimliği Uygulamaları”, *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History* 13, 2005, 131-136

1.2. Tarihsel, Geleneksel ve Dinsel sebepleri

Halk hekimliği yalnızca, insanların doktora gitmediğinde çeşitli sebeplerle başvurduğu ilkel tedavi yollarını kapsayan bir alan değil daha geniş anlamda bir hastalık ve sağlık kùltürùdür. Kùltür denildiğinde ise binlerce yıllık bir birikim söz konusu olmaktadır. Halk hekimliğinin ortaya çıkışının ve devam etmesinin tarihi, geleneksel, dinsel, ekonomik ve sosyal olmak üzere birçok sebebi olabilir. Tarihe baktığımızda hastalık kavramı insanlık kadar eski, tedavi kavramı da bir o kadar eskidir. Bu hastalıkları tedavi eden halk hekimleri ise hekimliğin başlangıcında yer almaktadır. Tıp tarihi bilgilerine göre modern tıbbın çıkış noktası halk tıbbına dayanmaktadır. Halk tıbbının en gelişmiş halini bugün “modern tıp” olarak adlandırırsak halk tıbbını da “tıbbın folkloru” olarak adlandırabiliriz.

“Yazının bulunuşundan önce tedavi metotları vardı. Ancak bu metotlar oldukça ilkel uygulamalardı. İçgüdülerin etkisiyle doğan hekimlik gittikçe bir meslek şeklinde görölmeye başladı. İlk insan hatta ilk canlı bile tabii etkiler, sıcaklar, soğuklar, rüzgârlar, su taşmaları, yer sarsıntıları karşısında yaralanma ya da hastalık durumlarında içgüdüleriyle duruma çare aramaya başladı. Ancak iç güdüler, hayvanlarda milyonlarca yıldan beri hep aynı kaldığı halde insanlarda hızla gelişti, metafizik, dini, mistik ve ampirik (deneye dayalı) devrelerden geçerek bugünkü modern tıbbı vardı.”²⁹

Bilindiği gibi hastalık, yeryüzünde hemen hemen yaşam kadar hatta insanlıktan da daha eskidir. “1981 de Java’da kazı ile çıkarılan ve bilinen en eski ilk insan olarak kabul edilen Dubois Pithecanthropus’un uyluk kemiğinde büyük bir eksostosis (hastalıklı kemiksi büyüme) vardı.” Yine Avrupa, Afrika ve Yakındoğu’nun her yerinde bulunmuş olan ve en eski insan grubu diye kabul edilen Neanderthal’de de hastalık bulguları görölmüştür. Yine Almanya’da, İngiltere’de, İskandinavya’da yapılan kazılarda neolitik iskeletlerde hastalık bulgularına rastlanılmıştır.³⁰ Ayrıca “milyonlarca yıl boyunca görölen hastalık şekilleri hemen hemen aynı kaldığı görölmektedir. Yazının bulunuşundan önceki milyonlarca yıl

²⁹ Demirhan Erdemir, Ayşegöl: *Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi*, Güneş ve Nobel Yay., Bursa, 1996, 151.

³⁰ Demirhan Erdemir, age., 153.

boyunca tıp alanındaki bazı ilkel bilgileri bize bırakan bazı metotlar vardır. Fosilleşmiş dişler, kemikler, mumyalar, prehistorik sanat çalışmaları ve bu arada en önemlisi kemik değişimleri prehistorik devir tıbbı hakkında bilgi vermektedir. Bundan başka o devirlerde uygulanan tedavi metodları ve hastalık şekilleri bugün de bazı ilkel kabilelerde görülmektedir ve bu kabilelerin yaşantılarından da prehistorik devir tıbbı hakkında bilgi alınabilir. Mesela o devirlerde yapılan trepanasyon (kafatasını delme) operasyonu günümüzde de bazı ilkel kabilelerde uygulanmaktadır.”³¹

Mısır papirüsleri de tıp tarihini 4000 yıl kadar geriye götürmüştür. Bununla beraber, yazının bulunuşundan önce milyonlarca yıl boyunca tıp alanındaki bazı basit bilgileri bize bırakan metotlar olduğu bilinmektedir. Bu metotlar bu dönemdeki hastalık belirtileri ve tedavileri hakkında bilgi veren prehistorik devir tarihçilerinin ve paleontolojistlerin kullandıkları metotlar olarak bilinmektedir.³² Bütün bu bilgilere rağmen yine de ilk insanın tıbbı ile ilgili bilgiler yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan bazı dolaylı bulgular üzerinde durulmaktadır. “*Bu bulgular da ‘primitif tıp’ diye adlandırılan çağdaş vahşilerin tıbbının incelenmesiyle sağlanabilir*”³³. Çünkü bu ilkel halklar bilimden ve gelişmeden uzak kaldıkları için içerisinde halk tıbbına dair her türlü bilgiyi bünyelerinde barındırarak bugüne kadar taşımışlardır.

Primitif tıbbı tanımanın en iyi yolu, günümüzde yaşayan ilkel bir toplulukta tıbbi bir tedaviyi gözlemlemektir. Örneğin Amerika’da Apache kabilesinden bir yerli hasta olduğu zaman hasta ve ailesi duruma önemle eğilirler. Öncelikle hasta yatırılır ve halk ilaçları verilir. Eğer bir düzelme olmazsa hastalık hakkında bazı varsayımlarda bulunulur. Hastalığa bir hayvan ruhu, hayalet veya büyü gibi tabiatüstü bir etkenin neden olduğu düşünülür. Bunun neticesinde de büyücü bir halk hekimi, tedavi için çağırılır. Büyücü hekim, hastanın ailesi ve yakınları, hastanın etrafında toplanarak dört gün dört gece süren bir merasim yaparlar. Bu merasimde, dualar okunur, davullar çalınır, polen, tüy ve firuze taşı gibi kutsal şeylerle hastaya dokunulur. Bu arada büyücü hekim hastaya geçmişini hatırlatarak bir anamnez (öz geçmiş) çeşidi elde etmeye çalışır. Ardından kabilenin sosyal ve dini kurallarına

³¹ Demirhan Erdemir, age., 151

³² Demirhan Erdemir, age., 153.

³³ Demirhan Erdemir, age., 155

karşı yapılan bazı günahları itiraf ettirilir. Daha sonra bu büyücü hekim hastaya hastalığın nedenini, seyrini ve tedavisini söyler. Tedavi yöntemleri ise hastadan hastalık yapan okları emerek çıkarmak, doğal ilaçlar ve sihirli muska vermektir. Ayrıca belli besinleri yemesi yasaklanır (perhiz), yani tabu konur.³⁴ Benzer tedavi yöntemlerini geçmişte ve bugün Asya ve Sibiry Türklerinin tedavi amaçlı yaptıkları kam törenlerinde de görmekteyiz.³⁵ Yine bugün Anadolu halk hekimliğinde de bunların izlerine rastlamaktayız. Örneğin Aydın'da günümüzde yapılmayan fakat yaklaşık 20-30 yıl önce dalak hastalığında dalak kesme pratiği bir ritüeli andırmaktadır. Bu ritüelde dalağı şişen kişi yere yatırılır, üzerine bir tahta parçası konulur onun da üzerine bir incir dalı veya ekmek yerleştirilir. Dalak ocaklısı da eline bir balta alarak hastanın başında dönmeye başlar. Hasta ocaklıya “*Nerden geliyon ?*” der, ocaklı da “*Dalak dağından geliyon*” der (K46), başka bir yerde de (Kılavuzlar köyü) bu ritüelin bir parçası olarak ocaklıya sorulur “ *Dalak kesebiliimin?*”, o da “*Anasını bile bellerim*” (K119) diyerek baltayı tahtanın üzerine indirir. Bu sırada hasta bir anlık da olsa gerçekten baltanın kendisini keseceğini zannederek korkar. Bu ani korku ve şokla hastanın iyileşeceğine inanılır.

Eski Çin'de de halk hekimliği ile ilgili kaynakların sayısı elliye bulmakta ve bu kaynakların eski eserler ve mitolojik bilgiler şeklinde olduğu bilinmektedir. Eski Çin'in halk hekimliğinde ise Orta Asya ve Hint halk hekimliğinin özellikle de Uygurların etkisi görülmüştür.³⁶ “*M.S 6. ve 8. Yüzyıllarda Batı'da gerileyen bilim, Yakın Doğu'da İslam Ülkelerinde ilerlemeye başlamıştır. İslam Tercüme Ekolü Eski Yunan, Hint ve diğer milletlere ait pek çok eseri Arapça'ya çevrilmiştir. Böylece Antik çağa ait halk hekimliği bilgileri İslam Dünyasına geçerek günümüze kadar gelmiştir*”.³⁷

Bütün ilkel toplumlarda hastalık nedenleri ile ilgili olarak benzer fikirlerin olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenler:

³⁴ Demirhan Erdemir, age., 156

³⁵ Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay. İstanbul, 2000, 128

³⁶ Şar, Sevgi; ‘Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü’ *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Mifad Yayınları, Ankara, 1989,222-223.

³⁷ Demirhan Erdemir, “Halk Hekimliğinin Tanımı, Tarihi Gelişimi ve Özellikleri” , *Tıp Dünyası Dergisi*,1985 C.58,195.

- Sihri- dini nedenler
- Olağanüstü nedenler.
- Fiziki koşullara bağlı biyolojik nedenler (Sel, deprem vb doğal afetler, salgın hastalılar gibi.)

Bütün ilkel insanlar, hastalıkların çoğunun hayaletler, ruhlar veya bir tabunun bozulması ile sinirlenen tanrılar tarafından gönderildiğine inanırlar. Günümüz, her ne kadar bilgi ve bilimde ilerlemiş olsa da halen çoğu dünya insanları inançlarıyla yaşamaktadırlar. İnanç veya batıl inanç diye adlandırılan bilimin yanıt bulamadığı meseleler, halk içinde halen yaşamını sürdürmektedir. Örneğin; aynanın kırılması hemen her toplumda uğursuz olarak algılanır. Yani günümüz ulusları her ne kadar küreselleşmenin etkisiyle aynlaşıp, onları özgün kılan inanç ve değerlerinden uzaklaşsalar da yine de uzun yıllar inançlarıyla yaşamaya devam edeceklerdir. Örneğin en canlı ve gerçekçi bir kanıt olarak derlememizde de yer alan Koçarlı'ya bağlı Bağarası beldesinde yaşayan Çatlak Ali Hoca lakabıyla bilinen kişinin şu sözleri dikkat çekicidir: *'Şu evin önünde benim halam var. Halama geldim ben. "Ben hastayım, bana bi bakıveesene" dedi halam. Bakıverem dedim ben. Halamgil de o yaz sünnet yaptılar, doksan yedi yılında sünnet yaptılar. Hala dedim ben, bakıveedim dedim. "Ne çıktı" dedi. Eniştem de var, anası da var. "Ne çıktı" dedi. Hala dedim ben, eniştem sünnette otuz beş kilo et satmış dedim. Bu eti alıp dağıtcaksınız dedim ben. Eniştem dedi: "Ben et satmadım" dedi. Enişte yalan söylüyorsun dedim enişteme. Satmışın otuz beş kilo et. Alcan dedim bu eti bloke olarak dağıtcaksın dedim ben. Halam akşamına eve geldi. "Mesut Ağabey!" Neee! "Senin oğlan kafayı yemiş, aklını başına alsın". Hala bak dedim, bu eti alıp dağıtmazsan dedim dağıdıncaya kadar başın felaketten kurtulmayacak. Halam on bir yıl dayanabildi, on bir yıl. Elindeki her şeyler gitti. On bir yıl sonra aldı, geldi, eti dağıttılaa. Önce bene verdi, ben de gittim başkasına verdim. Onndan sonra işler düzeldi. Başlarına neler geldi neler geldi (K11).* Burada dolaylı yoldan anlatılmak istenen, bir takım ruhani varlıklarla (cin) iletişim sonucu öğrenilen bilginin: hastalığın dinen veya ahlaken yanlış olan veya yasaklanan şeyin (tabu)-bu şey kurban etinin satılması- yapılması neticesinde kişiye o hastalığın musallat olduğu inancıdır.

Özet olarak denilebilir ki Antik çağda efsane ve mitoloji ile karışık olan halk hekimliği bilgileri nesilden nesle aktararak günümüze kadar ulaşmış ve çeşitli toplumların kendilerine özgü kültürel bilgileriyle karışarak onların bugünkü halk hekimliği bilgileri oluşmuştur.

1.3. Türklerde Halk Hekimliği

Türklerde halk hekimliğini açıklamak için öncelikli olarak eski ve halen de bazı Türk toplulukları arasında canlılığını koruyan inanç sistemi Şamanizm'e eğilmek yerinde olacaktır. Türklerin tarihine baktığımızda halk hekimlerinin şamanlar olduğu bilinmektedir. *“Türklerde Şamanizm çok eski bir tarihe sahiptir. Dünya dinleri ve inanışları arasında bir nevi olağandışı bir olay addedilmektedir. Yontma taş devrinde (Paleolit), animist inanışların belli bir döneminde ortaya çıktığı sanılan Şamanizm, avcılık ve hayvancılıkla uğraşan Sibiryalı halkları arasında XX. yy. 'a kadar yaşamış ve gelişmiştir. Tunguz ve Mançu dillerinden alınan ve genel bir terim olarak ilgili dünya literatürüne giren “Şaman” kelimesi Türk halklarında farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır.”*³⁸ Şaman Kelimesinin Tunguzca “saman” sözcüğünden geldiği, Tunguzlarda “şaman” veya “saman” ın bir nevi “rahip” veya “sihirbaz” anlamında kullanıldığı bilinmektedir.³⁹ Ancak şamanın adı bütün milletlerde ve tarihin bütün devirlerinde aynı olmamıştır⁴⁰. Türk Halkları şamanlara genellikle “kam (ham, gam) derler. Radloff'a göre, başlıca Altay, Teleüt, Şor, Şagay, Koybal, Kaç, Küerik, Soyon, Kumandı ve Uygur ağızlarında geçer. Moğollar, Buryatlar ve Kalmuklar erkek şamanlarına “bö, böge” ,Yakutlar “oyun”, Çuvaşlar “yum”, Kırgız- Kazaklar “bakşı, baksı ya da bahşı” derler. Yakutlar ile Altaylılar kadın şaman için Moğolca “udugan (utuhan, ubahan, iduan) deyimini kullanırlar. Ancak Yakutça'da hama (kamla) kamlık etmek anlamındadır.”⁴¹ Porhan, Perihan, bakşı, falbin gibi isimler ise şaman için kullanılan diğer isimler arasındadır. Kam genellikle “kahin, büyücü” anlamındadır. Ancak şamanların bizim için önemli olan

³⁸Pirverdioğlu, Ahmet, “Türk Halk Tiyatrolarının Gelişme Evreleri”, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (2013), 2004, 144

³⁹Eliade, Mircea, *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitapevi, Ankara, 2006, 22.

⁴⁰Kafesoğlu, İbrahim, *Eski Türk Dini*, K. B. Yay. Ank. 1980,39-40.

⁴¹W. Radloff, *Versuchteines Wörterbuches der Türk- Dialecte*, Petersburg 1889, II., 476.

yanı isminin “*uzman hekim, bilim adamı*” anlamlarına gelmesidir. Bu konuda Yusuf Has Hacı, Kutadgu Bilig’de “kam” sözcüğünü aşağıdaki gibi kullanmıştır:

Sendedir, gör bunların ilacı,

*Tedavi edersin ilaçla, sensin hekimlerin ustası*⁴²

Şamanlar inanışa göre hem dünyanın hem de toplumun merkezinde yer alan kişilerdir. Yani şamanın yeri yeryüzü ile gökyüzü arasında bir yerdedir. Hatta bir şaman öldüğü zaman onun mezarı toprağın altı değil ağaçların dallarıdır. Çünkü ağacın dalları göğe kökleri yere uzanır. Burası şaman için en uygun yerdir. Zira o tanrı ile halk arasında bir aracıdır. Onun bu aracı rolü üstlenmesi, birçok rolü üstlenmesine de sebep olmuştur. Böylece şamanlar toplumda belli görevleri üstlenen bir kişilik olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda V. Basilov kamın görevlerini şöyle sıralamaktadır: “*Kamın görevlerini iki kelime ile açıklamak olanaksızdır. Onun faaliyet alanı geniş ve çok çeşitliydi. O Gök tanrı ve ruhlardan toplum için refah ve sağlık istiyor; insan ve hayvanların üremesini sağlıyor; başarılı av iyi hava temin ediyordu. Felaket ve kazalarda kam ruhları yardıma çağırıyordu. Hayatta olan soydaşlarını koruyor, ölen soydaşların ruhunu öteki dünyaya götürüyordu. Hastalıkların sebebini bulmak ve hastaları tedavi etmek de onun görevleri arasında yer alıyordu. Ruhların yardımıyla o, insanı gelecekte nelerin beklediğini öğreniyor, kaybolan insan, hayvan ve eşyaları buluyordu. Yani olağanüstü güçlerin karışması gereken tüm olaylar kamın görevleri arasında yer alıyordu.*”⁴³ Anlaşıldığı kadarıyla kam toplumun bir nevi manevi önderidir. Burada konumuzu ilgilendiren asıl hususun kamın hastalıkları tedavi etmesidir. Tedavi şekli ise tam bir tören niteliğindedir. Akşam gün batımıyla törene başlayan şaman sabah gün doğumuna kadar devam eder. Tedavi başlangıcından önce şaman hastayı manen törene hazırlamak için çeşitli hayvan seslerini çıkartarak hastaya moral verir (psikolojik telkin) ve hastalığın tarihçesini oluşturmaya başlar. Bu arada hastalık sebebini bulmak için kendi ruhlarıyla da konuşarak dünyanın her yerine yardımcı ruhlar gönderir. Ritüelin sonuna doğru hastalığın en kötü sonuçlarını anlatarak töreni doruk noktasına ulaştırır. Bu arada giden ruhlar döner ve kama hastalığın çözümünü söylerler. Kam da ruhlarla

⁴²Arat, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig, I Metin*, Ankara, 1991, 552.

⁴³Pirverdioğlu, agm., 145.

arasında geçen bu diyalogları müzik, taklit, hokkabazlık, illüzyon ve çeşitli oyunlarla seyirciye anlatır. Sonunda da ruhların yardımıyla hastanın düşmanlarını nasıl yendiğini (olumlu telkin), bunun ne kadar zor ve yorucu olduğunu anlatarak törene son verir.⁴⁴ Tuva Türklerinin bir kam töreninden alıntı olan anlatımda çeşitli tedavi şekillerinden, müzikli tedavi, hipnoz ve telkinle tedavi gibi yöntemleri görmekteyiz. Şaman ayinlerinden edindiğimiz bilgilere göre şamanlar aynı zamanda birer halk hekimi kimliği de kazanmaktadır. O halde denebilir ki eğer şaman bir yönüyle halk hekimiyse o halde bilinen ilk Türk şamanı ilk Türk halk hekimidir de denebilir.

Göktürkler halk sağlığına önem verirlerdi. Nitekim Göktürkler tarafından açılmış sulama kanallarının izleri de Rus arkeologlar tarafından bulunmuştur, bunlardan Tötö kanalı 10 kilometredir. İşlenmesi son derece zor, kayalık bir alanda açılarak iki vadiyi birleştiren ve yüksek bir matematik bilgisiyle yapılan bu kanal halk sağlığı ve temizlik açısından çok önemlidir. Bundan başka iklime uygun giyim de halk sağlığına verilen önemi göstermektedir. Geçim kaynağı hayvancılık olan Türklerin hayvansal drogları ilaç olarak kullandıkları ifade edilmektedir.⁴⁵ Ayrıca *Uygurlarda, gelişmiş bir halk tıbbı olduğu bazı belgelerden anlaşılmaktadır. Ancak Uygurlarda, dönemine göre oldukça ileri gitmiş pozitif bir tıp anlayışı vardı ki bu durum mistik tıp anlayışına göre çok daha fazla gelişmişti. Tıp öğretimi o dönemin geleneğine uygun olarak usta- çırak şeklinde yapıldı. Uygurlar ilaç hazırlama ve kullanmakta ileriydiler. Safra, idrar, kuş eti, yılan derisi gibi hayvansal, soğan, sarımsak turp, çeşitli otlar gibi bitkisel ve çeşitli madensel droglar kullanırlardı. İlaçları balla karıştıran Uygurlar, yaralara nişadır ve küflü peynir sürerlerdi.*⁴⁶ Karahanlılar da halk sağlığına önem veren bir devletti. Karahanlılar devrinde Yusuf Has Hacıp tarafından yazılmış olan Kutadgu Bilig’de sosyal durumdan bahsederken otacı ve efsuncu hekimlerden de bahseder. Kitapta bu kısımlar şöyle ifade edilmiştir:

4356 - *Olarda birisi otacı turur*

*Kamug ig togaka bu emçi erür*⁴⁷

⁴⁴ Pirverdioğlu, agm.,146

⁴⁵ Demirhan Erdemir, age., 1996, 269

⁴⁶ Demirhan Erdemir, age., 271

⁴⁷ Arat, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig 1 Metin*, TDK Yayınları, Ankara, 1999, 438

*Bunlardan biri tabiplerdir; bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi ederler.*⁴⁸

4361- *Bularda basa keldi afsuncular*

*Bu yıl yeklig igke bu ol emçiler*⁴⁹

*Bunlardan sonra efsuncular gelir; cin, periden gelen hastalıkları bunlar tedavi ederler.*⁵⁰

4362- *Bularka yime ök katılgu kerek*

*Bu yıl yeklig igke okıgu kerek*⁵¹

*Bunlar ile de görüşmek tanışmak gerekir; cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak lazımdır.*⁵²

4364- *Otacı unamaz Mu' azzim sözün*

*Mu' azzim otaçika evrer yüzün.*⁵³

*Tabip efsuncunun sözünü beğenmez; efsuncu da tabibe kıymet vermez.*⁵⁴

4365- *Ol aymış otug yise igke yarar*

*Bu aymış bitig tutsa yekler yırar.*⁵⁵

*Birinin sözüne göre, ilaç alınırsa hastalığa iyi gelir; diğerinin sözüne göre, muska taşırsan, cinler senden uzaklaşır.*⁵⁶

Konuyla ilgili diğer beyitlerin hepsini buraya almadık fakat 4357,4358, 4359, 4360, 4363 numaralı beyitler tabipler ve efsuncular ile ilgili bilgi veren

⁴⁸ Arat, *Kutadgu Bilig Çeviri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, 315

⁴⁹ Arat, age., 1999, 438

⁵⁰ Arat, age., 1998, 315

⁵¹ Arat, age., 1999, 438

⁵² Arat, age., 1998, 315

⁵³ Arat, age., 1999, 439

⁵⁴ Arat, age., 1998, 315

⁵⁵ Arat, age., 1999, 439

⁵⁶ Arat, age., 1998, 315

beyitlerdendir. Buradan anlaşıldığına göre hekimler toplum içinde önemli yere sahiptiler. Ayrıca hekimler arasında da ayırım yapıldı ki, otacıya pozitif hekim, efsuncuya da ruh hekimi denilirdi. Bugün de Anadolu Türkleri arasında birçok tıbbi bilgilere rastlamaktayız. Buradan anlaşıyor ki o gün de bugün de mistik tedavi yöntemleri yanında bitkilerle tedavi gibi pozitif tedavi uygulamaları vardır. Ayrıca en eski sözlüğümüz olan Divan-ü Lügat'it Türk'te de halk hekimliğine dair kelimelere değinilmiştir. Bu kelimeler ilaç anlamına gelen 'em' ve ilaç yapan anlamındaki 'emçi'dir. Sözü geçen kelimeler eserde şu şekilde geçmektedir:

“Emçi ağnar ot atadı: hekim ona ilaç yaptı.”⁵⁷

“Erkeç eti em bolur, eçkü eti yel bolur: Erkeç eti ilaç olur; keçi eti yel olur.”⁵⁸

“Usmuş ajunpusığın kılmuş anı balığ

Em sem angar tilenip sizde bulur yakığ: Dünya pususunu kurmuş, onu yaralamış; ilaç çare arayıp yakıyı sizde buluyor.”⁵⁹

“ Ol anı emletti, buğday atığ kemletti: o ona ilaç ettirdi, buğday atı kötületti.”⁶⁰

Bir Şaman tipi olarak karşımıza çıkan Dede Korkut Kitabı'nda ise: “ Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur korkma, boz atlı Hızır bana geldi, üç kere yarayı sıvazladı; ‘ Bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği ananın sütü sana merhemdir’ dedi. Böyle deyince kırk ince belli kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası memesini bir sıktı sütü gelmedi, iki sıktı sütü gelmedi, üçüncüde kendisini zorladı, iyice doldu, sıktı süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına sürdüler. Oğlanı ata bindirdiler, alarak yurduna gittiler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Han'dan sakladılar.”⁶¹ şeklinde geçen hikâyede, anne sütü ve çiçeklerle tedaviden bahsedilmiştir. Anlıyoruz ki Türkler o tarihte anne

⁵⁷ Atalay, Besim, *DLT Tercümesi III*, 3.Baskı, TTK Basımevi, Ank.,1992, 252

⁵⁸ Atalay, *DLT Tercümesi I*, 1992, 95

⁵⁹ Atalay, *DLT Tercümesi*, 407- 28

⁶⁰ Atalay, *DLT Tercümesi II*,1992,363

⁶¹ Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, MEB Yay. İst. 1971, 21,22

sütünün faydalarının da farkındadırlar. Bundan başka halk hekimliğinde tedavi unsurlarına, eski tıp kitaplarında, halk hikâye ve masallarında, efsanelerde de rastlamaktayız. Bunlardan Kirman Şah, Öksüz Vezir, Haydar Bey, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Yaralı Mahmut, Arzu ile Kamber hikâyeleri ile İbn-i Sina ile ilgili halk hikâyeleri ve Köroğlu Destanı gibi anlatılar örnek teşkil etmektedir.⁶²

*Günümüzde ise Uygur Türkleri arasında şaman kelimesi için perihon, cinkeş, bahşi ve dahan (dua- han; dua ile hastayı tedavi eden) gibi terimler kullanılmaktadır*⁶³. Bilindiği gibi Şamanizm geçmişten bu güne kadar hala varlığını devam ettiren bir inanç sistemidir. Günümüz Uygur Türklerinde şamanların tedavi yöntemleri şöyle sıralanır:

1. Peri oyunu
2. Hançer ve kuş tüyü ile okuma
3. Ruh geçirme
4. Tozlandırma
5. Al yapma
6. Kandil yakıp okuma
7. Saçı yapma (çaçratku salış)
8. Ruh çağırma
9. Çapaya basıp okuma
10. Çocuk dileme
11. Arındırma

⁶² Alptekin, Ali Berat, “Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği”, <http://www.millifolklor.com.>, *Milli Folklor*, 2010, Yıl 22, Sayı 86, 7-19, (23.11.2012)

⁶³ Cuyi, Wei, “Uygurcadaki ‘Büvi’ Kelimesinin Kökeni Üzerine”, Çev. Alimcan İnayet, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi (Journal of Turkish World Studies)*, VII/2, Kış/ Winter- 2007, 213-217

12. Kan akıtma

13. Açlaş

14. Ateş çevirme

15. Döndürme.⁶⁴

Anadolu sahasında ise Şamanizm inancı ve buna bağlı kültür öğeleri İslam dini içerisinde eriyerek günümüze ulaşmıştır. Anadolu’da ise şamanların yerini saz şairleri veya âşıklar (ozanlar), masal anaları, üfürükçüler, orta oyuncular, ebe- nineler (halk hekimleri), kırık- çıkıkçılar (sınıkçı), ocaklılar, otacılar almıştır. Bu şekilde dallarına ayrılan şamanlığın özelliklerinden olan halk hekimliği halen Anadolu’da yaşamaya devam etmektedir. Çalışmanın alanı olan Aydın ilinde de gerek halk hekimliği uygulamalarına ve gerekse halk hekimlerine rastlanmış ve bu kişilerle mülakatlar yapılmıştır.

1.4. Türkiye’de Halk Hekimliği Hakkında Yapılan Çalışmalar

Halk hekimliği uygulamaları 32. UNESCO Genel Konferansı’nın 17 Ekim 2003 tarihli toplantısında kabul edilen ve dilimize Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması (SOKÜM) Sözleşmesi olarak çevrilen sözleşmede çalışılması ve korunması gereken beş önemli konudan biri olarak tespit edilmiştir. Türkiye’de halk hekimliği çalışmaları tarihine bakıldığında ilk başta çalışmaların tıpta uzmanlaşmış kişiler tarafından yapıldığı bilinmektedir. Konuya folklor açısından eğilen çalışmaların sayısı ise daha azdır. Ancak geçmişten günümüze doğru çalışmaların sayısı artarak gelmiştir. Bu konuda Türkiye’de ilk önemli çalışma A. Süheyl Ünver tarafından yapılmıştır. A. Süheyl Ünver günümüzde halk hekimliği çalışan birçok hocanın hocası sayılmaktadır. Halk hekimliği konularını işlediği makaleleri de bulunmaktadır. Kendisinin halk hekimliği ile ilgili çalışmaları Selçuk Tababeti (1940), Tıbbi Deodontoloji Derslerinden Kısa Bahisler (1945) olarak geçmektedir. Ayrıca Ali Abbas Çınar’ın “Türk Halk Hekimliği ve Veterinerliği Üzerine Kısa Bir

⁶⁴ Öger, Âdem- Gönel, Tuba, “Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri”, *Turkish Studies- İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/4Fall 2011,p.233, TURKEY

Bibliyografya Denemesi (2001)” adlı makale bu konuda yazılmış önemli bir çalışmadır. Bu konuyla ilgili literatürde yer alan diğer eserler aşağıda belirtilmiştir.

Kitaplar:

Abdülkadir Eroğlu, Şifalı Bitkiler ve Tıbb-ı Nebevî, Hız Dağıtım Yayınevi, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1980

Ayhan Yalçın, A’dan Z’ye Şifalı Bitkiler-Ev İlaçları-Şifalı Sular Ansiklopedisi, Geçit Yayınevi, İstanbul, 1981

Ayşegül Demirhan Erdemir, Şifalı Bitkiler, Doğal İlaçlarla Geleneksel Tedaviler, Alfa Basım Yayın Dağıtım, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 2007

Ayşegül Demirhan, Mısır Çarşısı Drogları, Sermet Matbaası, İstanbul, 1975

Ercan Tuzlacı, “Şifa Niyetine” Türkiye’nin Bitkisel İlaçları, Alfa Yay., (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 2006

Fatma Ayten Turan, Türkiye’de Halk İlacı Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000

Ferudun Nafiz Uzluk, Genel Tıp Tarihi, Ankara Üniv. Tıp Fakültesi Yay. Ankara, 1958

Hafız Arif Pamuk, Şifalı Bitkiler ve Emraz, Pamuk Yayıncılık, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1980

İbrahim Adnan Saraçoğlu, Bitkisel Sağlık Rehberi, Kişisel Yayın, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 2006

İlhan Berk, Şifalı Otlar Kitabı, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2007

İlhan Yardımcı, Şifalı Otlar ve Halk İlaçları, Lokman Laboravuvarı Yayını, İstanbul, 1968

İsmet Zeki Eyüboğlu, Anadolu Halk İlaçları, Derin Yay., İstanbul, 2007

Kutlu Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Dilek Matbaası, Sivas, 1996

Mustafa Salman, Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği, CHP Halkevleri Yayınları, Milli Kültür Araştırmaları VII., Ulus Basımevi, Ankara, 1948

Nilgün Çıblak, Mersin Tahtacıları – Halkbilimi Araştırmaları, Ürün Yay., Ankara, 2005

Nuri Ergene, Ev ilaçları, İnkılap ve Aka Kitapevleri Yay., (Basım yeri belirtilmemiş eser), 1962.

Rıfat Araz, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, AKM Yay., Ankara, 1995

Saib Giray, Şifalı Otlarla Halk İlaçları ve Çiçekler, Yemişler ve Nebatların Şifalı Hassaları, İnkılap ve Aka Kitapevleri Yay., İstanbul, 1973

Turhan Baytop, Türkçe Bitki Adları, TDK Yay., İstanbul, 2007

Turhan Baytop, Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 1999

Turhan Baytop, Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yay., İstanbul, 1963

Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara, 1988

Zafer Öztek, Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü, TDK Yay, Ankara, 2005

Zeki Başar, Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972

Zeki Başar, Halk Hekimliğinde ve Tıp Tarihinde Yılan, Atatürk Üniv. Dış Hekimliği Fakültesi Yay., No:3, Ankara, 1978

Zeki Başar, İçtimai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1972

Zeki Çıkman, Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1977

Doktora Tezi:

Sever, Mustafa, Mersin ve Yakın Çevresi Halk İnançları ve Halk Hekimliği, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E., Ankara, 2001

Yüksek Lisans Tezleri:

Candan Torun, Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği İle İlgili İnanış ve Uygulamalar, Yayınlanmamış Y. L. Tezi, Gazi Üniversitesi, S.B.E., Ankara, 2002

Çevik, Bülent, Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, S.B.E., Sivas, 2008

Emine Erol (Çelik), Halk Hekimliği ve Elmalı'daki Halk Hekimliği İle İlgili İnanış ve Uygulamalar, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Gazi Üniversitesi, S.B.E., Ankara, 1999.

Kurum, Uygur, Düziçi'nde Halk Hekimliği, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Niğde Üniversitesi, S.B.E., Niğde, 2008

Küçükbasmacı, Gülten Gönül, Kastamonu'da Halk Tababeti İnanış ve Uygulamaları, Yayınlanmamış Y. L. Tezi, Gazi Üniversitesi, S.B.E., Ankara, 2000

Mümine Kalındemirtaş, Geleneksel Tıbbın Halk Üzerindeki Etkisi (Adıyaman İli Ören Köyü Örneği), Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Sakarya Üniversitesi, S.B.E., Sakarya, 2010

Öngel, Gülnur, Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Pamukkale Üniversitesi, S.B.E., Denizli, 1997

Özgen, Zübeyde Nur, Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Çukurova Üniversitesi, S.B.E., Adana, 2007

Özlem Kurucuoğlu, Ankara- Gülveren’de Günlük Yaşayışın Halk Sağlığına Etkilerinin Halkbilimsel İncelenmesi, Ankara Üniversitesi S.B.E., Ankara, 2001

Sever Görgen Satır, Muğla’da Halk Hekimliği, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Ankara Üniversitesi, S.B.E., Ankara., 1993

Uçak, Salih, Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, S.B.E., Kütahya, 2007.



II. BÖLÜM

2.AYDIN HALK HEKİMLİĞİNDE HASTALIKLAR VE TEDAVİLERİ

Halk hekimliği uygulamaları halkın dimağında çok eski zamanlara dayandırılmaktadır. Bunlar gerek tıp ilminin merkezlerinde yapılan uygulamalar gerekse halkın kendi kendine deney ve gözlemle tespit ettiği uygulamalardır. Bu uygulamalar bazen de dinsel özellik kazanarak dini bir niteliğe bürünmektedirler. Kaynak kişilerden K56 numaralı kişi bu konudaki inancını şu sözlerle dile getirmektedir: *“Bu uygulamaları, teknik çıkmazdan evvel âlimler, evliyalara, peygamberler, yazarlar denemişler... Mesela bu yazdığın şeye altı yedi âlim toplanmış 3141 kişinin üzerinde denemişle (K56).”* Elbette bu ifadenin doğruluğu kanıtlanamaz ancak inanç çerçevesi içinde bakılacak olursa halkın duyumun duyumuyla inandığı şeyleri kendi gerçeği olarak kabul etmek gerekebilir. Bir başka kişi de hastalığa bakış açısını şu şekilde dile getirmektedir: *“Toktur çoğaldı, hastalık çoğaldı (K133).”*

İnsanlar geçmişte olduğu gibi günümüzden yaklaşık elli - altmış yıl kadar önce bir takım mistik inançlara bağlı olarak sağlık konularında kendilerine çare aramışlardır. Çine'ye bağlı Kavşit köyünde birisi rahatsızlandığında iki evli erkeğin evinden, tek öküzü süren iki erkek kardeşin evinden, bir inekten iki öküz doğan evden gizlice bir kilo kadar un çalınır. Bu undan oldukça cıvık bir hamur elde edilerek, fırça benzeri şeyle gece yarısı evlerin kapılarına ve karşılıklarına çıkan kişilere Ayşe, Fatma, Fadime, Mehmet adlı kişiler tarafından bu hamur fırlatılır. Bu kişilere *“vurucular”* veya *“hamur çarpıcılar”* adı verilir. Köy sakinleri bu hamurları silmezler ve kapılarını kirleten kişileri hoşgörüyle karşılarlar. Hamur çarpıcılar ise kimsenin kapısını ayırt etmez herkesin kapısına hamur çarparlardı. Aksi halde komşular sabah kalkıp birbiriyle konuştuklarında *“Acaba benim kapıya neden çarpmadılar?”* şeklinde konuşarak istenmeyen bir durumun olup olmadığını tespit etmeye çalışırlarmış. Bu sebeple herkesin gönlünün hoş tutulması için ayırım yapmadan herkesin kapısına hamur çarpılırmış. Bu durum köy sakinleri tarafından olağan karşılanır, her sene birileri hastalanır ve bu uygulama bazı kişilerce yapılır (K71). Bu uygulamada görülüyor ki çeşitli pratikler ve inançlar sadece sağaltım amaçlı değildir. Başka amaçlara da hizmet etmektedir. *“Her gün bir yerde tanık*

olduğumuz çeşitli kültler kapsamında yer alan inanç ve uygulamalar, aslında söz konusu toplumun kendini ifade etmesinde ve toplumsal bütünlüğün sağlanmasında önemli işlevleri yerine getirmektedir.”⁶⁵

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde hastalıklar, ilgili başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu bölümlerde önce hastalığın en yaygın adı ve yörede bilinen ismi, hastalığın belirtileri, tanı koyma, tedaviye başlama, tedavi süreci ve sağaltımın gerçekleşmesi şeklinde bir sıra izlenerek hastalıklara açıklama getirilmiştir. Halk hekimliğinde adı geçen, hafif, orta ve şiddetli rahatsızlıkların hepsi halk tarafından yaygın olarak kullanıldığı için hastalık olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle çalışmada *hastalık* adı tıbbi bir terim değil halk tarafından yaygın olarak kullanılan halk hekimliğine ait bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca her başlık altında hastalıkla ilgili bilinen genel geçer bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere hastalıkla ilgili sözlü kaynakların düşünceleri ve görüşleri eklenmiştir.

2.1.Beyin ve Omurilikle İlgili Hastalıklar

2.1.1.Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı

Tıpta genel olarak, vücuttaki omurgaların arasında bulunan diskin dışarıya doğru bombeleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Rahatsızlığın sebebi ağır eşya taşımak, ani harekette bulunmak, incinme, belde bulunan tümörlerin o bölgeye baskı yapması olabilmektedir. Rahatsızlığın teşhisinde günümüzde hem modern tıp hem de halk tıbbi önemli rol oynamaktadır. Kimi zaman insanlar önce doktora gidip fıtık olduğunu öğrendikten ve tedavi sürecinin başarısız sonuçlanmasından sonra, kimi zamanda doğrudan kırık-çıkıkçı denilen halk hekimlerine başvurmaktadır. Bu rahatsızlık ve tedavisi halk arasında çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Bu bölümde bel ağrısı ve bel fıtığı farklı kavramlar olmasına karşın birlikte ele alınmıştır. Sebebi bel fıtığının bel ağrısı ile birlikte görülmesi veya bel ağrısı ile arasındaki farkın halk tarafından ayırt edilememesidir. Öte yandan sağaltım yolları da benzerlik göstermektedir. Örneğin arasında fark bulunan iki ayrı pratiğin ikisinde de bele zift sarılması uygulamanın benzerliğini göstermektedir. Bu benzerlik ve farklılıklar

⁶⁵ Türk, Hüseyin, “Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, *Milli Folklor*, Yaz, Sayı: 94,2012, 92.

çalışmada yer alan uygulamaların genelinde mevcuttur. Bu ayrıntıya yer verilmesinin nedeni farklı kişilerin ve ilin farklı yörelerindeki uygulamaların, yaygınlığını, benzerliklerini, aynılıklarını ve farklılıklarını gözler önüne sermektir.

Uygulama a) Bel fıtığı görüülen kaynak kişiye göre iki türlü ifade edilmektedir (K30). Birincisi hafif derecede damar ve sinirlerin üst üste gelmesi “*bel fıtığı*” dır. İkincisi ise damar ve sinirlerin sürekli olarak birbirinin içine girip çıkmasıyla kanama yapması, bu kanın bir müddet sonra sarı suya daha sonra da ete dönüşmesi ile meydana gelen “*hakiki bel fıtığı*” dır. Bazı durumlarda hakiki bel fıtığı ehil kişi tarafından düzeltilebilmektedir. Bunun için öncelikle fıtık bölgesi kaslarının bir takım emlerle gevşetilmesi gerekmektedir. Bunun için bölgeye rendelenmiş soğan, ardından tarhana veya sütle pişirilmiş dövülmüş buğday konulur. Bu uygulamanın amacı kıl köklerinden bu emlerin vücut içerisine süzülerek içerideki kanlanmayı önlemek ve biriken kanı dağıtmaktır. Bu şekilde bölge rahatlatıldıktan sonra ehil kişi bölgeye kendine özgü bir takım masajlar yaparak, hastayı sırtına alıp zıplatarak sağaltımı yapar. Ayrıca bölgeyi sıcak tutmak gerektiğini de vurgulamaktadır. Bu konuda ocaklı olan kaynak kişi (K30) benzer durumlarda modern tıbbın buz kullandığını fakat bu uygulamanın içeride biriken kanı gidermediği için kalıcı hasarlara sebep olduğunu iddia etmektedir. Bundan başka bölgeye zeytinyağı sürmemek gerektiğini aksi halde kıl köklerinin kapanacağı bu sebeple de bölgeye konulan emin vücut içine çekilememesine neden olduğu ifade edilmektedir. Bütün bu yapılan işlemlere rağmen bazen de ehil kişi hakiki bel fıtığını düzeltmemektedir. Kişinin bu durumdan kurtulabilmesinin tek çaresi cerrahi müdahale olmaktadır. Bu durumda rahatsız olan kişi kırık- çıkık ocağı tarafından modern tıba yönlendirilir (K30). Bu uygulamada dikkati çeken husus ehil kişinin yapabileceği ve yapamayacağı uygulamanın farkında olması ve buna göre bir yol izlemesidir. Bu konuda ocaklı kişinin insan sağlığına verdiği önem dikkat çekmektedir. Ayrıca uygulamada bitkisel emlerin kullanılmasıyla birlikte fiziksel müdahale yoluyla sağaltım yapılmaktadır.

Uygulama b) Eskiden bu rahatsızlığa “*iğne ağrısı*” denilmekteydi. Bel ağrıdığı zaman ağrıdığı yere viks veya bengay kremleri sürülür, ardından bilen bir kişi bölgeye iğne batırır oradan sarı su çıkar. Böylece bel ağrısı geçer. Bugün bile bu

pratiğin yaptırıldığı iddia edilmektedir (K33). Bu uygulamada tıbbi ilaçla birlikte fiziksel müdahale yoluyla sağaltım söz konusudur.

Uygulama c) Bel fitiğinde omurga disklerinin arasına et girdiği düşünülmektedir. Bu etin orada sıkışmasından dolayı bel fitiği olduğu iddia edilmektedir. Bu eti çıkarıp yapının normal hale gelmesi için kişi yere yatırılır, belin altına silindirik bir şişe konulur. Kişinin ellerinden ve ayaklarından birer kişi tutarak bu şişe üzerinde kaydırılır. Daha sonra belin üzerine bal sürülerek “kupa vurulur”. Yörede kupa denilen bu bardağın altından sorunlu olan kısım yani diskin arasına girmiş olan kısım basıncın etkisiyle yukarı çıkar. İşte bu işlemle fitik sona ermiş olur. Bu işlem tamamlandıktan sonra bir dizi kuru bamya, kuru incir, kuru nane, bal, zeytin, zeytinyağı, limon ve süt karıştırılarak pişirilir. Pişen bu lapa çırpılır. Sert bir yere bir battaniye konulur, üzerine bir bez serilir. Hazırlanan bu karışım bezin üzerine sürülür. Kişi de bunun üzerine yatar. Bu bez bele sıkıca bağlanır. Bu şekilde sadece tualete gitmek dışında 48 saat hiç kalkmadan yatılır. Bu süre dolduktan sonra eczanelerde satılan yakıdan alınır ve bele yapıştırılır. Bir iki gün durduktan sonra yakı kendi kendine düşer. Bundan sonra bir em daha yapılır. Bu ise günlük, sakız, bir kalıp zeytinyağlı sabun, bir yumurtanın beyazı ile bütün malzemeler çırpılır. Bu karışımın alçı kıvamında olduğu ifade edilmektedir. Hazırlanan karışım bezin üzerine sürülerek bele sarılır ve kendi kendine düşünceye kadar bekletilir. Yapılan bu son işlemden sonra sağaltım süreci tamamlanmış olur (K36). Yine bu uygulamada bitkisel em ve fiziksel müdahalenin söz konusu olduğu görülür.

Uygulama ç) Günlük elenir ve rakıyla karıştırılarak bele uygulanır. Kaynak kişi (K78) bir ocaklı olup bu uygulamanın iznini Gölhisar’ dan aldığını belirtmiştir. Bu uygulamada hem bitkisel em kullanılmış hem de dini- büyüsel bir işlem gerçekleştirilmiştir.

Uygulama d) Bel ağrılarına “semizlik (semizotu) ” fayda vermektedir (K127). Bu bitkinin nasıl uygulandığının bilgisi kaynak kişi tarafından tam olarak verilememektedir. Bilginin kulaktan kulağa dolaşan bir bilgi olduğu anlaşılmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre halk hekimliğinde elde edilen kimi bilgilerin söylence yoluyla edinildiği görülmektedir. Bu uygulamada bitkisel emlerin kullanılması yoluyla sağaltım söz konusudur.

Bu rahatsızlıkla ilgili olarak Anadolu'nun farklı yerlerinde de bir takım uygulamalara gidilmiştir. *Beli dolayacak uzunlukta bir bezin üzerine eritilmiş zift dökülür. Kalın bir muşamba gibi olan bez iyice soğumadan sıkıca bele sarılır. Bir süre yatılır. Bez orada birkaç gün kalır, ağrı geçmezse işlem yenilenir*⁶⁶.

2.1.2.Bel Soğukluğu

Tıp dilinde gonore denilen bir çeşit zührevi hastalıktır. İdrar yollarında acıma, yanma, şişlik ve cerahatli akıntı ile belirir. Cinsel yolla bulaşır.⁶⁷ Aydın'da hastalıkla ilgili pek fazla bilgi elde edilememiştir. Bu hastalıkla ilgili sorulan sorunun cevabı genelde alınamamıştır. Hastalık cinsellikle ilgili olduğu için kaynak kişilerin bu konuda konuşmakta ya çekindiği ya da konuşmak istemediği gözlenmiştir. Bu hastalıkla ilgili bir tek uygulamaya rastlanmıştır. Uygulama aşağıda belirtildiği şekildedir.

Uygulama: Bu hastalık bayan ve erkeğin genital bölgelerine buhar buğusu yapması yoluyla tedavi edilmeye çalışılır. Ormanlarda bulunan gürün (dikenli) kökü çentilir suda kaynatılır. Kaynayan bu suyun buharına oturulur. Buharın dışarı gitmemesi için de kişi üzerini bir battaniye ile örter. Bu su ılıyana kadar buharda durulur. Ardından kişi üzerine bir battaniye örtterek iki saat yatarak dinlenir. Bunun üzerine genital organda bulunan iltihap boşanır. Böylece kişinin bu rahatsızlığı giderilmiş olur. Bu uygulama ile hastalıktan tamamen kurtulunup kurtulunmadığı kaynak kişi tarafından belirtilmemiştir (K24). Uygulama bitkisel, hayvansal ve madensel emlerle tedavi yöntemi kategorisinde yer almaktadır.

2.1.3.Boyun Ağrısı / Fıtığı

Tıpta boyun omurgalarının arasındaki disklerin dışarı doğru bombe yapması olarak tarif edilmektedir. Bu durumda boyundaki sinirlere baskı yapan diskler boyun ağrısı kol ağrısı ve kolda uyuşmalara yol açar. Bu konuyla ilgili olarak kaynak kişilerden birinin düşüncesi ise şöyledir: *“Evelten bu tür hastalıklar önemsenmezdi yavrum (K116) ”*. Bu ifadeden ve görüşmelerden elde edilenlere göre hastalığın

⁶⁶ Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu İlaçları, Anadolu Üçlemesi-3*, Toplumsal Dönüşüm Yay., 1998, İstanbul, 104

⁶⁷ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Belsoğukluğu.htm> (24.12.20012)

önceden de var olduğu fakat adının konmadığı için önemsenmediği anlaşılmaktadır. Yani adı olmayanın kendisinin de varlığının yok olması düşüncesi burada kendisini göstermektedir. Bu konuyla ilgili John C. Condon şöyle der: *Kelimelerin temsil ettikleri şeyin parçası olduğu ve sıklıkla da o şeyden önce geldikleri varsayımı yatar (zaten İncil’de de öyle beyan edilir: “Önce söz vardı”)*⁶⁸. Denebilir ki hastalık adıyla var ve adıyla yaşamaktadır. Yani bir şeyin ismini anarsam vardır veya *bir şeyin ismini değiştirirsek o şeyin kendisi de değişebilir*⁶⁹ yahut yok olabilir. Yine Condon *“İsminizi bir kâğıda yazıp yakarsam siz de yanarsınız veya en azından acı çekersiniz”* diyerek sözlerine *“kelimelerin yerini tuttuğu şeylere nasıl muamele ediyorsanız, kelimelerin de aynı incelikle muameleye tabi tutulması gerektiğini”*⁷⁰ eklemektedir. Ayrıca kaynak kişinin (K116) ifadesine göre insanlara çok sıkıntısı olmayan hastalıkların pek önemsemediği, günlük yaşamın olağan halleri olarak da değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Aydın’da boyun ağrısı veya fıtığıyla ilgili uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Viks sürülerek sağa sola hareket ettirilir (K114).

Uygulama b) Boyun ağrılarına altın otu/ Kantaron otu yağı sürülür (K127).

Uygulama c) Boyun ağrısında boyun bölgesine kekik yağı sürülerek masaj yapılır (K133).

2.1.4. İnme/ Felç (Şeytan Dokunması/Çarpması)

Tıpta beyne giden kan damarlarının tıkanması ya da kanaması sonucu beynin oksijensiz kalmasıyla birlikte, kontrol ettiği vücut fonksiyonları kaybı olarak ifade edilmektedir.⁷¹ Türkiye’nin diğer yörelerinde bu rahatsızlık “çarpılma” olarak geçmektedir. *Anadolu’nun birçok yerinde bir sinir bunalımı sonucu gövdenin bir yerinde beliren bozukluğa çarpılma denir. İnsan titrer, ağzı, burnu, gözü, yüzünün*

⁶⁸ Condon, John C., *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, Anlambilim ve İletişim, İnsan Yay., İstanbul, 1995, 174.

⁶⁹ age., 174

⁷⁰ age., 174

⁷¹ [http://www.saglikkutuphanesi.com/Noroloji/Inme_\(Felc\)_i1053.htm](http://www.saglikkutuphanesi.com/Noroloji/Inme_(Felc)_i1053.htm) (24.11.2012)

bir yanı, eli, ayağı, boynu gibi yerlerinden biri eğilir. ⁷² Felç hastalığına yörede “şeytan d/tokenması” adı verilmektedir (K99-K100-K101). Bu rahatsızlığın beyin gibi vücudun en önemli organından kaynaklanan bir sıkıntı olması, bilim ve teknolojinin yeterince gelişmemiş olması sebebiyle hastalığa pek fazla çare bulunamamıştır. Hatta bulma çabası bile gösterilmemiş olabilir. Çünkü yukarıda geçen halk inanmasına göre rahatsızlık tanrıyla ilgilidir veya doğaüstü güç kaynaklıdır. “*Böyle inananlar çarpılmanın nedenini din, inanç bakımından işlenen bir suça (günaha) bağlarlar.*”⁷³ Tanrı kaynaklı olduğu düşünülen olaylara insanlar çağlar boyunca dogmatik yaklaşmıştır. Olaylar üzerinde düşünme gereği duymamışlar olduğu gibi kabullenmişlerdir. Bütün bu sebeplerden dolayı yörede pek fazla uygulama örneği elde edilememiştir. Hastalıkla ilgili tek uygulama aşağıdaki gibidir.

Uygulama: Deniz kaplumbağası kesilir, kanı eşek sütü ile karıştırılıp içilirse felçli kişide etkili olur. Ancak felcin üzerinden çok geçmemesi gerekir. Felcin gerçekleşmesinden uzun bir süre sonra bu uygulama yapılırsa fayda vermeyebilir (K24). Görüldüğü gibi bu uygulamada hayvansal em kullanılmıştır.

2.2. Cilt Hastalıkları

Tıpta genel olarak cilt hastalıkları çeşitli nedenlere bağlıdır. Bu nedenler genetik yatkınlık, çevresel faktörler, bağışıklıkla ilgili faktörler olarak sayılmaktadır. Genel belirtileri döküntü, kızarıklık, kabarıklık, kaşıntı, akıntı, pullanma olmaktadır. Fakat bu belirtiler hastalığın çeşidine göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Aydın’dan elde edilen bilgilere göre genellikle cilt hastalıklarına kaplıca suları faydalıdır (K104). Ayrıca bu suların ten rengini açtığına inanılmaktadır (K39-K41-K42-K43-K44).

2.2.1. Kaşıntı /Kurdeşen

Tıp dilinde ürtiker denilen kurdeşen, bir çeşit alerjidir. Ciltte aniden başlayan ve birkaç saat süren dayanılmaz kaşıntılarla kendini göstermektedir. Ciltte küçük

⁷² Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu Halk İlaçları*, Derin Yay., İstanbul, 2007, 77

⁷³ age.,77

kırmızı kaparcıklar oluşur. Bazı yiyecekler, ilaçlar ve aşırı derece heyecanlanma sebep olarak gösterilir.⁷⁴ Bu rahatsızlığa Kılavuzlar köyünde “*kaşınık olmuş*” denilmektedir. Kavşit köyünde “*sülük*” denilmektedir (K127-K129). Kuloğlu köyünde ve daha birçok köyde de kurdeşen denilmektedir. İç Anadolu bölgesinde ise daha çok “*dabaz*”⁷⁵ olarak geçmektedir. Bu rahatsızlık türünde genellikle vücutta kaşıntı olur. “*bakla gibi kızarır*” şeklinde tarif edilmektedir (K31). Hastalığın kaynağı ise kimi kaynak kişilerce “*Allah’tan oluyor* (K48-K118)”, “*sıcaktan oluyor* (K49)”, “*karpuz yemekten oluyor* (K114), *domates yemekten oluyor, menengeş (meneviş/ çıtlık) ağacının altından geçtiğinde ağaçtan kurtların düştüğünden oluyor* (K114)” şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir kaynak kişi ise iki türüsünden bahseder. Birincisini yiyeceklere bağlamaktadır. Alerjiye sebep olduğu tahmin edilen yiyeceğin tüketimine ara verilirse alerjinin geçeceği iddia edilmektedir (K97). İkincisini ise çevresel faktörlere bağlamaktadır. Rahatsızlığın giderilmesi için bitkisel emler kullanılır veya büyüsel nitelikteki ayinler yapılır.

Rahatsızlıkla ilgili yörede geçen uygulamalar şunlardır:

Uygulama a) Kurdeşen olan kişi gece eline ekmeği alır, iki bacağına arasına da bir değnek alarak sokakta “*Kurt oldum kuuurt! Kurt oldum kuuurt! Kurdunu al da giit!*” diyerek koşar. Sonra yedi köşeye birer parça ekmek koyar. Bu uygulamadan sonra rahatsızlığın geçeceğine inanılır (K21). “*Nenem kurut, ben kurut, kurut oğlu kurt!*” denilerek köy meydanında koşulur (K129). Hiç kimseyle konuşmadan bacak arasına bir değnek alınarak dört yol ağzına kadar “*Ben kurdeşen oldum uğuuğu!*” diyerek ulunur ve gelinir (K132-K140). Bu tür büyüsel nitelikli ve Şamanizm’le ilgili uygulamalara iç bölgelerde de rastlanır. Örneğin Sivas’ ın Güney köyünde “*Hasta kurt aşığını boynuna asıp, üç gün her sabah ulur.*”⁷⁶ Bu ve buna benzer uygulamalarda hastalığa sebep olan kötü ruhların korkutularak kaçırılmasına yönelik eylemlerde bulunulduğu görülmektedir.

⁷⁴ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Kurdesen.htm> (24.11.2012)

⁷⁵ Öztekin, Zafer, *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*, TDK Yay, Ankara, 2006,37

⁷⁶ Örnek, Sedat Veyis, “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki”, Ankara Üniversitesi DTCF Yay. Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı: 174, Ankara, 1996, 106.

Uygulama b) Ayva dibinden toprak çalınır, “*kurt kurt oldum kuuurt, kurt kurt kurt...*” denilerek kaşınan yerlere sürülür (K22). Yine başka bir kaynak kişinin bilgisine göre ayva dibinden alınan toprakla sirke karıştırılır ve güneş doğmadan alerji bölgesine sürülürse rahatsızlık geçmektedir (K143). Bu uygulamada hem hastalığa sebep olan kötü ruhlar kaçırılmaya çalışılmış hem de rasyonel bir işlem yapılmıştır.

Uygulama c) Alerjinin sinirsel bir rahatsızlık olduğu ve strese bağlı olarak ortaya çıktığı veya karaciğer yetmezliğine bağlı bir rahatsızlık olduğuna inanılmaktadır. Bunun için karanfil bir havanda dövülür, bir çaydanlıkta kaynatılır. Gün içerisinde birkaç kez içilir. Bu uygulama alerjiye “*iyi gelir*” şeklinde ifade edilmektedir (K24).

Uygulama ç) Tuzlu su ile banyo yapılırsa geçer (K31-K110). Tuz sürülür (K127).

Uygulama d) Karanfil dövülür. İçine pekmez eklenerek karıştırılıp bir şişeye konulup pencerenin önüne bırakılır. Sabaha kadar bekleyen bu karışımdan sabah soğuk olarak içilir (K33).

Uygulama e) “*Sılcan çöğürü*” de denilen çöğür armudunun başına kurdeşen olan kişinin gömleği gün batınca serilir, gün doğmadan alınır, soğuk soğuk giyilirse kurdeşen geçer (K33).

Uygulama f) Alerjilere Gümüşköy’ deki kaplıca suyu iyi gelmektedir (K44).

Uygulama g) Sığır dışkısı ısıtılır, bir bezin üzerine serilir, üzerine pekmez dökülür ve bebek öylece sarılarak bir müddet beklenirse bebekteki alerji geçer (K61).

Uygulama ğ) Yüksek yerlerde “*balkanlık yerlerde (K68)*” çıkan, bahar mevsiminde görülen eğretili otu veya kızıl ot (K68) olarak bilinen bitki yakılarak kişi üzerini bununla tutsülürse kurdeşen geçer (K70).

Uygulama h) Yanan ocağın yanında vücut yanmayacak şekilde ateşe tutulur (K75). Ateşle arınmak Türklerde çok eski zamanlardan beri bilinmektedir. Hatta

gelen elçileri ateşin üzerinden atlatarak kabul edildiği bilinmektedir. Böylece kişi kötü ruhlardan arınarak huzura çıkmış sayılmaktadır.

Uygulama ı) Zeytinyağlı sabunla yıkanılırsa geçer (K79).

Uygulama i) “Papara / ayı döşeği otu” tavuk süprüntüsü(tavuklardan geçtiği düşünüldüğü için) denilen bir alerji türüne faydalıdır. Bu otlar herhangi bir nedene bağlı olan alerjilere de faydalıdır (K84).

Uygulama j) Kolonya sürülür (K92).

Uygulama k) Kaşıntılara deniz suyu faydalı olmaktadır (K94).

Uygulama l) Karanfil kaynatılır. Suyu akşamdan dışarı konulur. Maksat bu suyun yıldızları görmesidir. Sabah da erkenden içilirse kaşıntı geçer (K96).

Uygulama m)Kaşıntı olan cilde gülsuyu dökülürse kaşıntı geçer (K107).

Uygulama n) Mersin yaprağı kaynatılır bir bardak suyu içilir. Aynı zamanda suyu ile banyo yapılır (K110).

Uygulama o) Genel olarak ev temizliği yapılır (K46).

Uygulama ö) Ekmek mendili, eşarp gibi başa bürünür ve üç yol ağzında üç kere ulunur ve arkasına bakmadan gelirse kurdeşen geçmektedir (K111). Bu uygulama eski Türk inançlarından izler taşımaktadır. Üç yol ağzına gidip arkasına bakmadan gelmek hastalık yapan kötü ruhlara adres şaşırtmaktır. Böylece kötü ruhun gitmesiyle hastalığın geçeceğine inanılmaktadır. Elbette bugünün yörede yaşayan insanların inancı bu yönde değildir. İnsanlar uygulamaların niçin bu şekillerde gerçekleştiğini bilmez fakat eskiden beri yapıla geldiği için yapılması gereken faydalı bir uygulama olduğunu bilir ve bu bilinçle yapar.

Uygulama p) Hayıt kaynatılır, suyuyla banyo yapılırsa geçer (K112).

Uygulama r) Nane kaynatılıp suyunda yıkanılırsa geçer (K112).

Uygulama s) Domates suyu sürülür (K129).

Uygulama ş) Kuloğlu köyünde çıkan şifalı suda yıkanmak kaşıntıları geçirmektedir (K133-K136). İsilik adı da verilen kaşıntılı duruma daha eski zamanlarda “*sülük*” adı da verilmekteydi (K133-K136).

Uygulama t) Orman üzümü de denilen böğürtlen yenilirse kaşıntı geçer (K137).

Uygulama u) Yılanbıçağı otu kaşıntılarda kullanılır (K137).

Uygulama ü) Dereotu havanda dövülerek bir bardak suyla cezvede kaynatılıp içilirse kaşıntının her türünü geçirmektedir (K139).

Uygulama v) Padişah yanağı bitkisi dövülerek kaşıntı olan yere sürülürse kaşıntı geçmektedir (K143).

Uygulama y) İspirto sürülürse alerji geçmektedir (K143). Bu uygulamada endüstriyel bir ürünün kullanımı söz konusudur.

2.2.2.Çalma

Vücudun her yerinde çıkabilen bir rahatsızlıktır. Deride kızarıklık, şişme şeklinde görülüp, kemiklerde sızlama yaparak belirti göstermektedir. Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Sözlüğü’nde ise : “1. Bir cilt hastalığı (Ay. Muğ.) 2. Azmış yara veya sivilce (Ay.)”⁷⁷ olarak geçmektedir. Kaynak kişiye gelen hastalar modern tıba başvurduktan sonra bir çare bulamayıp ocaklıya üç kere gelerek hastalığına çare bulmaya çalışmışlardır (K116). Yörede bu rahatsızlıkla ilgili bilinen en yaygın ilaç da yine aynı adla anılan “çalma” karışımıdır. Bu karışımın içerisinde neler olduğu genelde tam olarak bilinmemektedir. Halk dilinde kırk bir çeşit ottan yapıldığı iddia edilmektedir. Kaynak kişilerin hatırladıkları bilgiler çerçevesinde bu karışımın içine susam, tereyağı, zeytinyağı, pekmez, karanfil ve çeşitli baharatlar katılmaktadır. Aktarıcı olan bir kaynak kişi de bu karışımın tarifini meslek sırrı olarak gördüğünden bilgileri paylaşmak istemediğini ifade etmiştir. Kılavuzlar köyünde ise “*çalma olmak*” karın şişliği için kullanılmaktadır (K116).

⁷⁷Öztek, Zafer, *Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Sözlüğü*, 29.

Uygulama a) Ocaklı sorunlu bölgeyi okurken okuduğu duaların da her zaman okuduğu bildik sureler olduğunu, niyetini de ‘*Allah rızası için*’ diye aldığını söylemektedir. Kendisinin iyileştirdiği hastalar kendisine hediyeler almak istediklerini söylediklerinde ise bunu reddedip ‘Allah razı olsun’ demelerini kâfi bulduğunu söylemektedir. Buradan anladığımız kadarıyla ocaklı bu tedaviden herhangi bir kazanç sağlamamaktadır. Ayrıca ocaklı yapılan işlem sırasında hastalıklı bölgenin üzerine tuzsuz kaymak (tereyağı) sürdüğünü ve başka yerlerde pekmez sürüldüğünü de söylemektedir. (K9). Ayrıca kadın hastaları kadın ocaklı, erkek hastaları erkek ocaklı tedavi etmektedir. Ocaklı erkek hastaların mahrem yerlerinde de bu rahatsızlığın çıktığını ve bu durumdan dolayı ocak iznini eşine de verdiğini, eşinin de erkek hastaları tedavi ettiğini dile getirmiştir. Hastanın ve ocaklının cinsiyeti bu durumda önem arz etmektedir. Bu uygulamada dini – büyüsel yöntem ile hayvansal (kaymak) emin kullanılması yöntemi birlikte kullanılarak karışık yöntemler içeren bir yol izlenmiştir.

Uygulama b) Rahatsızlıkla aynı adı taşıyan bitkisel bir karışımdan ibaret olan çalma emi, çalma olan yere sürülerek sağaltım yapılır (K21). Bu karışımın içerisinde pekmez ve kırk çeşit ot olduğu iddia edilmekte fakat içeriği tam olarak bilinmemektedir.

Uygulama c) Bozköy’ de özel bir adı bulunmayan çalma için burada “göz şişmesi” ifadesi kullanılmaktadır. Gözün üzeri şişip kızardığında üzerine pekmez sürülür ve tuz atılır. Bu işlemler sırasında okuma işi de birlikte yapılır. Yine aynı rahatsızlık için bu köyde bazen de gelin teli, baharat, rakı, bal, tuz karıştırılarak bir ilaç hazırlanır. Bu ilaç genelde önceden hazırlanmış olmaktadır. Rahatsız olan kişi geldiğinde şişesinden çıkarılır ve tavuk tüyü ile sürülür (K111).

2.2.3.Çıban

Derideki kıl keseleri veya bezlerinin hastalanması sonucu ortaya çıkan sızıntılı, ıslak kabarcıklara çıban denmektedir.⁷⁸ Çeşitli enfeksiyonlara bağlı olarak vücutta gelişen iltihaplı kanamalı yaralar şeklinde belirti göstermektedir. Pislikten ve sivilcelerin sıkılması neticesinde meydana geldiği ileri sürülmektedir (K124).

⁷⁸ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Çıbanlar.htm> (24.11.2012).

Kaynak kişiler ise “ *kan bozukluğundan derlerdi, o kandan geliyor*” şeklinde rahatsızlığın nedenini ifade etmişlerdir (K114-K115). Deride yerel olarak iltihaplanma şeklinde görülüp ağrı sızı yaparak belirti göstermektedir. Vücudun herhangi bir yerinde çıkabilmektedir. Sultanhisar’da üzeri kapalı olan çibana “*kör çiban*” veya “*köstebek çibanı*” denilmektedir (K94-K95). Kılavuzlar köyünde “*kanlu çiban/ kan çubanu*” ve “*iltihaplı çuban/ çuban/ özlü çuban*” olmak üzere çibanın türleri sınıflandırılır. Kan çibanından kan çıktığı için kan çibanı; iltihaplı çibandan iltihap çıktığı için ona da iltihaplı çiban veya sadece çiban denilmektedir (K115-K124-K125).

Uygulama a) Çiban çıkan yerin iltihabının boşaltılması için çibanın başı delinir üzerine lokum konulursa içindeki iltihabı çeker. İçi boşalan bölge mikroptan arınmış olup yara iyileşmeye başlar (K9-K31-K33-K94-K114-K115-K125).

Uygulama b) Soğan közlenir yara yağlanarak üzerine konulursa çiban patlayarak içi boşalır (K31-K105-K106-K107). Soğan çiğ olarak dövülerek konulur (K94-K95).

Uygulama c) Kuru bamya haşlanır ve çibanın üzerine konulursa çiban iyileşir (K31-K114-K124).

Uygulama ç) Zeytinköy’ de bulunan “*sıkma/ sarılık suyu*” denilen su kaynağında el yıkanır veya vücut tamamen yıkanır. Bu suyun çok soğuk olduğu söylenmektedir. Soğuk suyun kişide korkma ve irkilme gibi durumlara sebep olarak yarayı iyileştireceği düşünülmektedir (K33).

Uygulama d) Ortaklar’ a Bağlı Gümüşköy’ de bulunan kaplıca suları çibanı geçirmektedir (K42)

Uygulama e) Çıbanların üzerine kuru mersin yaprağı tozu konulursa çibanı geçirmektedir (K45).

Uygulama f) Arpayla çizilerek hocaya okutulur (K61).

Uygulama g) Soğanın göbeği oyulur içine şeker konur ve içine zeytinyağlı sabun kazınarak eklenir. İçine bu malzemelerin doldurulduğu soğan közde pişirilir.

Soğanın içindeki bu karışım merhem haline gelir. Bu merhem de çıbanın üzerine sürülerek bir iki saat bekletilirse çıbanın özü boşalır ve iyileşmeye başlar (K71).

Uygulama ğ) Akşamdan yarım incir veya lokum çıbanın üzerine konularak sarılır ve sabaha kadar bekler. Daha sonra gün içinde kendiliğinden patlayan çıbanın içindeki iltihap boşalır. Akşama bir kez daha incir sarılarak içindeki iltihabın tamamen boşalması sağlanır. Böylece çıban geçer (K53-K114).

Uygulama h) Kantaron çiçeği, zeytinyağının içinde kırk gün güneşte bekletilir ve bu yağ çıbana sürülürse iyileştirmektedir (K79).

Uygulama ı) Çıbanın üzerine domates sarılır bekletilirse içi boşalır. Sonra da üzerine zeytinyağı sürülürse faydalı olur (K86-K87)

Uygulama i) Çakmak taşları birbirine vurulması ile çıkan ateşin kanlı çıbanları geçireceği iddia edilmektedir (K100-K120-K140). Bozköy’ de “*çakma çıbanı*” denilen çıban türü vardır. Bunun için okumayla birlikte çakmak taşı kullanılır (K113). Bu uygulamada eski inançlar temelinde ateşin arındırıcı gücünden faydalandığı görünmektedir

Uygulama j) Göz çıbanı da denilen çıbanlarda kuşun gözü sürülür (K99-K100-K113). Bu çıban “*Böyle ufak çıkar sonra büyür gider*” şeklinde tarif edilmektedir (K113).

Uygulama k) Çıbanın üzerine “viks” kremi sürülür (K105-K106-K107).

Uygulama l) “*Kan çubanu*” da denilen çıbana sıcak su ile pansuman yapılarak yumuşatılır ve çöğür armudunun dikenini ile delinerek iltihabı dışarı akıtılır ve böylece yara iyileşmeye başlar (K108).

Uygulama m) Bozköy yakınlarında bulunan çıban suyu adı verilen şifalı su kaynağı çıbana karşı faydalı olmaktadır (K47).

Uygulama n) Börülce çıbanın üzerine konulursa çıbanın iltihabının boşalmasında faydalı olmaktadır (K114-K124-K132).

Uygulama o) Burunda çıban çıkarsa sesli olarak “*Helâda selam mı olur burunda çıban mı olur*” denilir. Bu söyleyiş şarkı gibi söylenir. Gelen geçenler bu sesi duyarlar (K129). Böylece bu büyüsel eylemle çıbanın geçeceğine inanılır.

Uygulama ö) Hakiki sakız yapıştırılırsa geçer (K137).

Uygulama p) Arı kovanlarında bulunan “piribolu” maddesi sarılarak bekletilir. Bu şekilde iltihabın boşalması sağlanır (K69)

Uygulama r) Çıban çıkan bölge Menderes’in suyunda bekletilirse çıban geçmektedir (K69).

Uygulama s) Bozköy kaplıcaları çıbanlara faydalı olmaktadır (K143).

2.2.4. Köstebek

Sarı su ve iltihap akan yaralar şeklinde belirti gösterir. Genelde koltuk altında çıkar (K84). Çıbana benzerlik göstermektedir. Ancak çıbandan farkı yaranın kapanmaması, hastalığın sürekli olarak tekrarlamasıdır (K21-K83). Bu çıbana “*geçmez çıban*” da denilmektedir. Bu rahatsızlığa Niğde ve Yozgat yörelerinde “*köstü*” denilmekte ve farklı olarak yılancık hastalığı anlamında kullanılmaktadır.⁷⁹ Bu türden hastalıkların sağaltımını akıllı kadınların yaptığı düşünülmektedir (K96). “*Kancık olan geziyo derler, erkek olan yerinde sabit duruyo derler*” şeklinde kaynak kişiler bu rahatsızlıkla ilgili duyumlarını ifade etmektedirler (K113). Köstebek kemiklerde çıkarsa kemiği çatlatacağı ifade edilmektedir (K143). Sağaltımında hayvansal ve madensel emler tercih edildiği görülür. Rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtildiği şekildedir.

Uygulama a) Köstebek eti pişirilerek kişiye haberi olmadan yedirilirse hastalık geçer (K31-K50-K83-K112-K113-K139). Eti kurutularak yenirse hastalık geçer (K48-K76-K83-K96-K143). Bu uygulamada hayvansal em kullanılmıştır.

Uygulama b) Toprağı dürttüğü yerden toprak alınır suyun içine ıslatılır suyu içilirse geçer (K84). Bu uygulamada madensel em kullanılmıştır.

⁷⁹Öztek, *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*, 93.

Uygulama c) “*Bok böceği*” öldürölüp, kurutulur toz haline getirilir. Omuriliğin baş kısmına tuz ile karıştırılıp bastırılarak ovulur, ovma sırasında bölge kızarıklık olabilir. Buradan emi verilen hastalığın geçeceğı düşünölür. Bu rahatsızlığa “*dalak*” adı da verilir. Vücudun her yerinde çıkabilir “*hayatta geçmez*” şeklinde ifadelerle hastalığın özelliğı belirtilir (K85). Bu uygulamada hayvansal ve madensel em birlikte kullanılmıştır.

2.2.5. Mantar /Mayasıl

Tıpta mantar enfeksiyonlarından kaynaklanan özellikle ayak parmaklarında kaşıntı ve akıntıya sebep olan bir hastalıktır. Halk arasında bu iki hastalık ismi genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Rahatsızlık bölgesi ayak olduğı zamanlarda mantar veya mayasıl adını almaktadır. Ancak bir tür bağırsak hastalığı olan basur (hemoroit) hastalığı kastedildiğinde ise buna sadece mayasıl denilmektedir. Mantar hastalığına Kılavuzlar köyünde “mayasıl tepmesi” denilmektedir (K126). Ayak bölgesinde kaşınma ve sulanma olarak belirti gösteren mantar hastalığı farklı şekillerde tedavi edilmektedir. Bunlardan bazıları birbirinden tamamen farklı bazıları ise az çok benzerlik göstermektedir. Sağaltım için genelde hayvansal, bitkisel ve madensel emler tercih edilmektedir. Bu uygulamalar aşağıda sırasıyla belirtilmiştir

Uygulama a) Salı pazarında cam şişeler içerisinde satılan sülükler ayak parmaklarının arasına veya ayakların nazik yerlerine konulursa ayaktaki pis kan bu canlılar tarafından emilerek vücuttan atılır. Böylece akşama kadar ayakta biriken pis kan atılır ve insan rahatlar (K4-K33). Mantar olan ayaklara sülük yapıştırılır (K91-K95). Sülüğün Anadolu’nun hemen hemen her yerinde kullanıldığı bilinmektedir. Örneğın Malatya’da eskiden beri kullanılmakta olup hem mübarek bir hayvan hem de şıfalı bir hayvan olarak görölmektedir⁸⁰. Hatta bu konuda Malatya’da yaşayan bir kaynak kişi şunları söyler: “*Sülükte şıfa vardır. Yalnız kansız olanlara yaramaz. Sülük Eyüp Peygamber devrinden beri kullanılmaktadır. Kıyamete kadar da*

⁸⁰ Şentürk, Ahmet, “Malatya’da Sülük ile Tedavi”, TFA Dergisi, Haziran 1970, Sayı: 251, 5655.

*kullanılacaktır. Bunun getirdiği tedaviye eş bir ilaç yoktur. Çünkü kanda ne kadar pislik varsa hepsini emip dışarı çıkarır*⁸¹

Tedavide kullanılan sülükler her mevsim bulunmamaktadır. İlkbahar veya sonbaharda bulunmaktadır. Tedavide sülüğü kullanan kişiler daha çok yaşlılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç nesiller ise genellikle doktora başvurmaktadır.

Uygulama b) Ayaklar tuzlu suyun içinde bekletilir (K24). Tuz basılır (K127).

Uygulama c) Mantar olan ayakta eğer akıntı yoksa bu akıntının olması için ayakkabının içine biraz su konulur üzerine de şeker eklenir. Bu şekilde bir iki saat bekleyen ayaktan akıntı gelmeye başlar. Eğer akıntı çok oluyor da kaşıntı durmuyorsa kına suyla karıştırılıp ayaklara sürülür. Fakat sonrasında kınanın dizlerde ve bacaklarda sızlama yaptığı, zararlı olduğu söylenmektedir. Ayrıca bu uygulamanın ayaktaki kokuyu engellediği de iddia edilmektedir (K24). Bu uygulamada madensel ve bitkisel emin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Uygulama ç) Acı kavun (*düğlek*) kökü yıkanır kurutulur, sonra bir havanda dövülerek kına gibi ayaklara sürülürse mantar hastalığının geçmesinde faydalı olmaktadır (K31).

Uygulama d) Çam akması (yağı) ayağa sürülürse mantardan kaynaklanan ayak çatlağı iyileşir (K70).

Uygulama e) Mayasılı olan kişiye kirpi eti yedirilir (K77-K83-K139).

Uygulama f) Yılanbıçağı otu kurutularak yutulursa mayasıyla faydalı olur (K84). Yılanbıçağı otunun üzümü ayakkabı içine konularak yürünürse mantar geçmektedir (K132).

Uygulama g) Acı (biber) çok yenirse mayasıyla faydalı olur (K86). Bu uygulamada bitkisel emin aşırı kullanılmasıyla yarar görüleceği düşünülmektedir.

⁸¹ age.5655

Uygulama ğ) Sultanhisar ilçesine bağlı Güvendik köyünde çıkan şifalı su olarak kabul edilen su, halk arasında mayasıl denilen mantar hastalığına faydalı olmaktadır (K89).

Uygulama h) Kavağın tohumu kaynatılıp suyu kullanılırsa mantara faydalı olmaktadır (K89).

Uygulama ı) “*Kedirgen*” otu mayasıyla faydalıdır (K94).

Uygulama i) Devenin mayası denilen sidiği, ayak mayasına faydalı olduğu söylenmektedir (K127).

Uygulama j) Sumak ağacının bazı kısımları ayakkabının içine konulur akşama kadar o şekilde bekletilirse ayaklardan sarı bir su akar. Bu su ile ayaktaki rahatsızlık da giderilmiş olur. Bu uygulamadan sonra ayak kokuları ve ayak terlemesi bir daha görülmez (K139).

Bu rahatsızlığın uygulamalarında da görüldüğü gibi genel olarak bitkisel ve hayvansal emler tercih edilmiştir.

2.2.6. Nasır

Tıpta hiperkeratoz durumu olarak bilinen ve sürekli baskıya maruz kalma sonucu ellerde ve ayaklarda meydana gelen sertleşmedir.⁸² Bozköy’de “*daşdöğen*” de denilmektedir (K47-K111). Çok çalışmaktan “*ayaklar katır (sertleşir)*” şeklinde belirtileri ifade edilmektedir (K47). Bu rahatsızlık yörede fazla önemsenmediğinden tedavi şekillerinin varlığından pek de söz edilememektedir. Bu sebeple bir uygulamaya rastlanmıştır.

Uygulama: Ayak hayvan tersinin (dışkı) içinde bekletilir veya sarılır (K111). Bu uygulamada bitkisel madensel ve hayvansal emlerle tedavi yöntemi kullanılmıştır.

⁸² <http://www.genelsaglik.org/yazi/nasir-hiperkeratoz-ve-tedavisi/> (24.11.2012)

2.2.7. Saçkıran ve Saç Dökülmesi

*Tıpta yerel saç dökülmesine alopesiareata denir. Vücudun kendi saç üreten hücrelerini yabancı olarak algılayıp saç üretimini durdurmasıdır.*⁸³ Halk dilinde saçkıran olarak bilinir. Genel olarak strese bağlı olup bazen de mantar hastalıklarına bağlı olarak gelişebilmektedir. Beslenme ile ilişkisi olmayıp insandan insana bulaşmamaktadır. Kendiliğinden iyileşebilmekle birlikte saç hücrelerinin yeniden aktive edilmesi için bir takım tedaviler uygulanmaktadır. Tamamen saç dökülmesi durumuna halk arasında kellik denilmektedir. Genel olarak kaynağı genetik yatkınlığa dayandırılmaktadır. Aşırı stres, kansızlık, vitamin eksikliği, guatr hastalığı, kimyasal tedavi (kemoterapi), gebelik saç dökülmesine etki eden faktörlerdendir. Saç kıran hastalığının erkeklere berberden bulaştığı düşünülmektedir (K33). Ayrıca söz konusu rahatsızlık için Malgaç Emir köyünde “*Senin ziftin olsun satılık, Yemenden kel gelir onu alır*” şeklinde bir ifade de kullanılmaktadır (K140). Hastalıkla ilgili olan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Maydanoz kaynatılır, arapsabunu kullanılarak, bu suyla saç yıkanırsa saç dökülmesi durur (K16).

Uygulama b) Cevizin kabuğu ezilip kaynatılır ve kınayla karıştırılıp saça sürülürse saçlar gürleşir (K15-16).

Uygulama c) Saçlar tamamen dökülmüşse, bir kısmı dökülmüşse veya tamamen kellik varsa hayvansal ve bitkisel içerikli bir karışım hazırlanır. Üstü dikenli kertenkele (*keler*) öldürülür. Her şeyiyle parçalanır. İçine zeytinyağı konarak pişirilir. Pişen bu karışımdan bir bezle saç çıkmayan yere ılık şekilde sürülür, üzerine mikropsuz bir bez kapatılır. Bu şekilde bir iki gün beklenir. Eğer bir gelişme olmazsa bu karışımdan tekrar aynı şekilde sürülüp beklenir. İki üç gün içinde yeni saçlar çıkmaya başlar (K24). Yine yörenin başka yerinde *kelay* veya *kullan/kıllı barak* da denilen kertenkele dövülüp saç derisine sürülürse saç çıkmasına ve kelliğe karşı faydalı olmaktadır (K114-K115).

⁸³ <http://sakur.uludag.edu.tr/dosya/FR-HYE-04-434-11.pdf> (24.11.2012)

Uygulama ) Sarımsak ikiye kesilir, suyu yaralı bölgeye sürölür. Günde iki kez, sabah akşam rahatsızlık geçene kadar sürölür (K31). Sarımsak tuzla birlikte sürölürse saç kıran geçer ve oradan saç çıkar (K106).

Uygulama d) Çıtlık ağacının meyveleri yenilirse saçları güçlendirmektedir (K35).

Uygulama e) Saçkıran olan kişi köstebeğın etini yer, derisini başına geçirerek bekletirse faydalı olur (K71).

Uygulama f) Kellik sorunu yaşanırda, yılanın kendiliğinden doğaya bıraktığı deri kalıntısı dövölüp zeytinyağı ile karıştırılıp deriye sürölürse saçlar çıkar (K53).

Uygulama g) Saçkıran sorununda taze cevizin kabuğı dövölerek çıkan suyu günde birkaç defa saça sürölürse faydalı olur. Uygulamanın olumlu sonuç vermesi kişiden kişiye farklılık göstermektedir (K53).

Uygulama ğ) Saçkıran olan kişinin saçını arapsabunu ile yıkanır (K99-K100).

Uygulama h) “*Tehneli*” denilen defne ağacının uçlarındaki üzüm kaynatılıp onun suyu ile saçlar yıkanırda saçla ilgili problemlere karşı faydalıdır (K113).

Uygulama ı) Asmanın budanan yerinden damlayan su saç dökölmesine iyi gelmektedir (K140).

Uygulama i) Padişah yanağı çiçeğı saçkıran/ kellik sorunu olan bölgeye dövölerek sürölürse faydalı olmaktadır (K143).

Uygulama j) Genel olarak saç sağlığı için, dökölme ve kepeklenme için; badem yağı, susam yağı, defne yağı, çam terebentin yağı hep birlikte karıştırılarak saçlara sürölür ve bekletilirse faydalı olmaktadır (K144).

Uygulama k) Kızıldeniz tuzu saç sağlığı için kullanılmaktadır (K144).

Bu rahatsızlık için uygulamalarda ağırlıklı olarak bitkisel kaynaklı emler ve bunun yanında hayvansal kaynaklı emler de tercih edilmiştir.

2.2.8. Sedef

Tıptaki adı psoriasis olarak bilinen hastalık halk arasında sedef olarak adlandırılır. Kollarda, dirseklerde, dizlerde ve tırnaklarda meydana gelen düzensiz kırmızı lekelerle kendini göstermektedir.⁸⁴ Hastalığın sağaltımı ile ilgili pek fazla uygulama çeşidine rastlanılmamıştır. Sağaltımda ise hayvansal ve bitkisel emler tercih edilmiştir.

Uygulama a) Bu rahatsızlık ilk çıktığında devenin eti pişirilip yenilir. Yağı da eritilip sedefli olan yere akşamdan sürülür sabaha dek bekletilir. Bu işlem ardı ardına birkaç gün yapılırsa sedef hastalığı geçer. Kaynak kişi bu uygulamayı bizzat torununun üzerinde deneyerek başarılı bir sonuç aldığını ifade etmiştir (K24).

Uygulama b) Cevizin kabuğu dövülüp sürülürse faydalı olur (K111).

2.2.9. Siğil/Sivil

Virüs nedeniyle deri üzerinde ortaya çıkan zararsız oluşum diye tanımlanan⁸⁵, genel olarak ellerde görülen çıkıntılı, sert bir dokudur. Hastalık bir yerden başka bir yere geçebilir. Genelde el ve ayaklarda çıkar. Sağaltımı, genel olarak dini – büyüsel yöntemlerle yapılmakla birlikte bitkisel, madensel emlerle yapıldığı da görülmektedir. Rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Yaş bir zeytin dalı ile siğilin üstü çizilerek okunur. Bu yaş dal kuru bir yere konur. Bu dal orada kuruyuncaya kadar siğiller de kurumuş olur (K15). Bu uygulamada dinsel (okuma) – büyüsel (benzer benzerini doğurur düşüncesinden hareketle taklit büyü) işlemler söz konusudur.

Uygulama b) Siğillere semizotu sürülürse geçmektedir (K22).

Uygulama c) İlk çıkan siğil insan veya hayvan kılıyla bağlanarak okunursa geçer (K3). Siğil iple bağlanarak okunursa geçer (K110).

⁸⁴ <http://www.steteskop.net/psoriyazis-sedef-hastaligi--i-298.html> (24.11.2012)

⁸⁵ <http://www.steteskop.net/sigil-i-833.html> (24.11.2012)

Uygulama ) Zeytin köyünde ocaklı olarak kabul edilen şu anda hayatta olmayan Halil İbrahim adlı kişinin siğilleri olan hayvan veya insanın ismine ithafen siğilleri okuyarak geçirdiği söylenmektedir. Yani rahatsızlığı olan kişi veya hayvanın ismi bu kişiye söylenir. Bu kişi, uzaktan ismin sahibine yönelik olarak gerekli duaları yapar. Hatta kaynak kişi bol miktarda süt veren bir ineği olduğunu ve “gözden (nazardan)” kaynaklandığını düşündüğü, ineğin memesinde çıkan siğilleri bu kişinin okuyarak geçirdiğini iddia etmektedir (K48). Daha önce de belirtildiği gibi Condon’a göre varlığın ismine yapılan muamele varlığın kendisine yapılan muamele mahiyetindedir. Bu uygulamada da bu fikrin yattığı görölmektedir. Uygulamada dini – büyüsel işlemler söz konusudur.

Uygulama d) Arpayla etrafı çizilerek okunursa geçer (K62). Yalnızca okunursa geçer (K94-K95-K108-K110).

Uygulama e) Siğil ocaklı tarafından okunur. Okuma cumartesi, pazartesi ve çarşamba günleri olmak üzere üç gün olarak belirlenmiştir. Kişinin bu günler içinde bir kez veya üç kez gelmesi gerekmektedir. Bu günler haricinde gelmemelidir. Çünkü bu günler siğili geçirmek için geleneksel olarak belirlenmiş özel günler olarak kabul edilir. Bu uygulamanın başarıya ulaşması için “*amel etmek (inanmak)*” şart koşulmaktadır (K75-K91).

Uygulama f) Gün doğmadan okutulursa siğil geçer (K61). Cumartesi günü gün doğmadan tuza okunur. Kaynak kişi siğilin okunmasından bir hafta sonra birden bire kendiliğinden kaybolduğunu iddia etmiştir (K113).

Uygulama g) Bol süt veren inekte nazar değmesinden dolayı siğil çıktığı görölmektedir. Hayvanın siğilini ocaklı kişi önce kendisi okur. Ardından hayvan sahibi hayvanı otlağa çıkartır, burada üç İhlâs, üç Fatıha suresi okuyarak siğillerden birini jiletle keser ve kesilen yere çamın dalını sürer (K74-K75). Bundan sonra kişi arkasına bakmadan evine döner. Kaynak kişi bu uygulamayı bizzat kendisinin yaptığını ifade etmektedir. Bu uygulama gösteriyor ki günümüzde insanlar tarafından bu tür uygulamalar halen yapılmaktadır. Bu uygulamada hem bitkisel emin kullanılması yolu, okumayla dini bir yol, yol iyelerini şaşırtmak için arkaya bakılmadan gelinmesiyle büyüsel bir yol izlenmiştir. Nitekim bazı büyülerde dört yol

ağızına veya üç yol ağızına giderek yol iyelerine kurban sunmak, onları şaşırtmak için arkaya bakmamak gibi uygulamaların yapıldığı bilinmektedir

Uygulama ğ) Bir yerden kaya tuzu çalınır. Siğillerin etrafı kırmızı kalemle çizilir. Tuz parçalarının üzerine Kuran'dan sureler okunur. Siğil sayısı kadar tuz parçası okunarak bir bezin içine konulur. Bu bez bağlanarak akarsu yatağına gömülür. Bu suda tuzlar eridikçe siğiller de yok olup gider (K53).

Uygulama h) Hem siğilin hem de sarımsağın üzerine okunur. Sarımsak bir bahçeye konulur. Siğil kurudukça siğil de kurur (31).

Uygulama ı) Yılanın kabuğu ya da gömleği denilen dış kısım bir incirin veya herhangi bir yiyeceğin içine konulur kişinin haberi olmadan yedirilirse siğiller geçer (K86-K87).

Uygulama i) Kaç tane siğil varsa o kadar nohut tanesi soğuk suda ıslatılır ve ipe dizilir bir yere asılır. Nohutlar kurudukça siğil de orada kurur (K93).

Uygulama j) Canavar sodası denilen yörede sabun yapımında kullanılan soda kanatılan siğilin üzerine çok dikkatli bir şekilde sürülür. Yakıcı olduğundan sadece siğil üzerine sürülmesine, etrafa dağılmamasına dikkat edilir. Bu maddenin yakıcılık özelliğinden yararlanılarak siğilin kökünün yakılması amaçlanmıştır (K110). Burada madensel emin yardımıyla tedavi gerçekleştirilmiştir.

Uygulama k) Siğil olan kişi çamın dalını keser. Çam dalı kuruyana kadar siğil de orada kurur (K111).

Uygulama l) Ay görüldüğünde siğil okunursa geçtiğine inanılmaktadır (K114). Yeni ay görüldüğü zaman toprak alınır “ *Amentü billâh ayı gördüm Allah*” denilerek okunur ve siğile sürülürse geçer (K69)

Uygulama m) Kurban kanı sürülürse siğillerin geçeceğine inanılmaktadır (K114-K54).

Uygulama n) Okutmak için hocalara götürülür (K116-K117). Ardından sıcak taş basılarak “*köstürürler*” (K117).

Uygulama o) Siğiller iğneyle kanatılır, kibritin uç tarafı sürülerek okunursa geçer (K127).

Uygulama ö) “*Köşkün (cumartesi) günleri*” ocaklı tarafından okunursa geçmektedir (K129). Üç *köşgün günü* okutulur (K132).

Uygulama p) Arpa suyu kaynatılarak sürülür (K132).

İç Anadolu bölgesinde (Ankara, Afyon, Çorum, Kayseri, Kırşehir vs.) ise “*söğüt yaprakları yakılır elde edilen kül suyla karıştırılıp sürülür*”⁸⁶

2.2.10. Sivilce/Akne

Bu rahatsızlık genel olarak ergenlik döneminde cilt üzerinde meydana gelen, bakterilerin sebep olduğu iltihaplı bazen de ağrılı geçen bir cilt rahatsızlığı olarak bilinmektedir. Günlük hayatı aksatacak kadar bir rahatsızlığa sebep olmadığı için pek fazla önemsenmemektedir. Bu sebeple sağaltım yolları çeşitliliğinin az olduğu görülmüştür. Uygulama aşağıda belirtildiği şekildedir.

Uygulama: Güvendik köyünde çıkan şifalı su ile yüzü yıkamak sivilcelere karşı faydalı olmaktadır (K141). Bu uygulamada şifalı sularla tedavi yöntemi kullanılmıştır.

2.2.11. Temre/ temrek/ temire/ demire

Vücudun herhangi bir yerinde, cilt üzerinde kabarıklık, kırmızılık, kuruluk, zaman zaman da sulantılı şekilde görülen, kaşıntı veren bir deri hastalığıdır. Tıp dilinde egzama veya dermatit olarak da ifade edilir.⁸⁷ Rahatsızlığın birçok sebebi olabilir. Çalışmada sırasında derlenen bilgilerden hareketle bu rahatsızlığın ayakların uzun süre ayakkabı içinde kapalı olarak kalması veya başka birinden bulaşması sonucu meydana geldiği bilinmektedir. Bu hastalık ocaklı kişi tarafından okunarak veya bitkisel- madensel emler kullanılarak tedavi edilmeye çalışılır (K13- K9 -K15- K87-K69). Bu rahatsızlığın okumasını herhangi bir kişi de yapabilir ocaklı olması

⁸⁶ Asil, Eriş-Şar, Sevgi, “ İç Anadolu Bölgesinde Cilt Hastalıklarına Karşı Kullanılan Halk İlaçları”, *TFA Dergisi*, Ank. Üniv. Basımevi. Ank. 1989, 9

⁸⁷ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Egzama.htm> (24.11.2012)

şart değildir (K107). Bozköy’de temrenin okumayla sağaltılması işlemine “ *temrek kestirmek*” adı verilir (K112-K113). Güvendik köyünde temre okumaya “*ırıklamak*” denilir (K141). Okumaya üç cumartesi devam edilir (K87). Hastalığın tedavisinde en önemli şey hastalığın geçeceğine inanmaktır. Eğer kişi iyileşeceğine inanmazsa tedavinin fayda vermeyeceği halk arasında yaygın bir inanç olarak görülmektedir (K31). Ocaklılara bazen para da verilir (K96). Uygulamalar aşağıda belirtilen şekildedir.

Uygulama a) Terme olan kişi kül, tuz ve kendi tükürüğü ile bir karışım yapar ve temre olan yere sürerse geçer (K21).

Uygulama b) Kırlarda biten temre otu toplanır dövülür, içine sarımsak, barut ilave edilerek dövülür ve bir karışım elde edilir. Bu karışım temre olan yere sürülür. Üç gün sonra tekrar sürülür. Böylece sağaltım gerçekleşir (K22).

Uygulama c) Terme otu (kırmızı renkte) önceden toplanarak kurutulur. Elinin üzerine üç kere Fatiha suresini okuyarak terme otu yaralı kısma sürülürse fayda vermektedir (K25). “*Temrek otu*” taze olarak koparılır temrenin üzerine sürülürse terme geçer (K46).

Uygulama ç) Temrenin üzerine doğru üç İhlâs bir Fatiha suresi okunur, daha sonra sigara külü ve tükürük karıştırılarak sürülür. Ardından üç kere “*Dağlara taşlara ulu ulu ağaçlara*” denir ve “*Tü! Tü!*” diye simgesel olarak tükürülür. Sonra da “*Hadi geçmiş olsun*” denilerek sağaltım uygulaması tamamlanmış olur (K31-K96).

Uygulama d) Çamur ve sirke karıştırılıp temrenin üzerine sürülürse fayda vermektedir. Kaynak kişi görüşmemizden kısa süre önce bu uygulamayı yaptığını ifade etmiş bunun iyi geldiğini söylemiştir (K46).

Uygulama e) Hayıtın tohumu ateşte yakılır ve yağı çıkarılır bu yağ temre olan yere sürülürse geçer. Ancak bu uygulamla her zaman olumlu sonuç vermemektedir (K55).

Uygulama f) Temre birkaç yerde çıkmışsa öncelikli olarak ilk çıkan yer okunur ardından diğer çıkan yerler okunur. Bu uygulama ocaklı tarafından gerçekleştirilir. Bir iğne yardımıyla temre daire şeklinde çizilerek okunmaya başlanır (K108-K110). Önce *“El benim elim değil Fatma anamızın eli, ikisi(?) nenemizin eli sebebi kuldan dermanı Allah’tan, hastanın şifası için Bismillâhirrahmânirrahim”* denilip Fatiha suresi okunarak temre üzerine üflenir, *“Tuh! Tuh!”* denir. Daha sonra diğer sureler okunur (Tekâsür, Fil, Asr, Kureyş, Mâun, Hümeze). Her dua sonunda *“Huu! Huu!”* denilerek temreye üfürülür. Daha sonra varsa başka bir bölgedeki temre okunmaya başlanır. Önce *“Rabbim Allah, nebim Muhammed, dinim dilim İslam, kitabım Kur’an azîmü’ş-şân, döndüm kibleye kiblem kabe-i şerif, zürriyetim Adem safiyyullah, milletim İbrahim halilu’r-rahmet, itikatli mezhebim ehl-i sünnet ve’l-cemaat, mezhebim İmam-ı A’zam Ebû Hanîfe rahmetullâhi aleyh, aleyhimâ... Almadan satmadan ben onların kitabullahdan âtî(?) şerîften anlayıp dinleyip çıkardığı meseller avukatlığını (?) ettim. Haktır ve gerçektir, kalbimiz sadıktır, şek şüphemiz yoktur. Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne muhammeden abduhu ve rasuluhu. Tuh tuh! Allah şifasını versin”* denir. Daha sonra ocağın üzerine birkaç arpa tanesi konulur ve yakılır. Yanan arpalardan sarı bir yağ çıkar. Bu yağ üç dört kere temrenin üzerine üç İhlas bir Fatiha suresi okunarak sürülürse temre geçer. En sonunda *“Birgili merhumun hürmeti için, Başalanlı merhumun hürmeti için, Küçüktepelili merhumun hürmeti için, Aydınli merhumun hürmeti için, Yenipazarlı merhumun da hürmeti için, Araphisarlı merhumun da hürmeti için, Madran babamızın da hürmeti için, Hacatlı (?) Dede hürmeti için, dünyadan gelen geçen yetmiş bin peygamberlerimizin hürmeti için, yerin değil yurdun değil düş. Allah şifasını versin. Subhane rabbike rabbil izzeti amma yesefun esselamu alel murselin velhamdulillahi rabbil alemin el Fatiha”* deyip Fatiha suresi okunur. Genel olarak okuma sırasında okunanlar ocaklının Kuran’dan bildiği sureleri kapsamaktadır (K75).

Uygulama g) Sarı mantı yaprağı tuzla dövülüp, temreye konulursa temre geçer (K105-K106-K107).

Uygulama ğ) Temrek otunun dibindeki toprak alınır, sirke ile karıştırılır. Temre olan yere sürülür. Bir miktar daha toprak alınıp bu toprak da aynı şekilde sirke

ile karıştırılarak bir müddet sonra yine deri üzerine sürülür. Böylece temrenin geçtiği ifade edilmektedir (K111).

Uygulama h) Temre kestirildiğinde geçmezse “*eşek sidiği*” sürülür (K112). Kaynak kişi eşeğin idrarını yaptığı yerden çamur alarak temre olan yerlere sürdüğünü, yaklaşık yirmi gün sonra geçtiğini iddia etmektedir (K113). Kaynak kişiler “*Nehal geçtiğini bilmiyosun*” diyerek hayretlerini ifade etmektedirler (K112).

Uygulama ı) Temre arpa ile veya iğne ile çizilerek okunursa geçmektedir (K114-K115-K116-K127).

Uygulama i) Kızılılık dikenini ile çizilerek okunur. Diken sayısı altı tanedir. Her biri ile çizildikten sonra bu dikenler kırılır (K122).

Uygulama j) Hocalara okutturulur (K123-K141).

Uygulama k) Şeker tavada yakılarak çıkan jel (*şeker isi*) temrenin üzerine sürülerek okunursa temre geçer (K136)

Uygulama l) “*Dumannı barut*” denilen silahlarda kullanılan barut zeytinyağı ile karıştırılarak *sulu temrek* veya *kızıl temrek* denilen temrelere sürülür (K143).

Uygulama m) Ayva dibinden alınan toprakla sirke karıştırılır ve güneş doğmadan temre bölgesine sürülürse rahatsızlık geçmektedir (K143).

Uygulama n) İmamköy’de bulunan ılıca suyu egzamaya karşı fayda sağlamaktadır (K104).

Uygulama o) Kireç göbeği kökü sürmek iyi gelir (K137)

Gaziantep’te egzama ya da temre olarak bilinen bu hastalığa *demree* denilmektedir. *Temrenin belirtisi görülünce bulunduğu yer mürekkepli kalemle bir daire içine alınır ve içine şu ayet yazılırdı “ emremuemren fe innamübreun [Yoksa*

*onlar işi sağlam mı tutmuşlar? İşte biz de sağlam tutanlarız.(Zuhruf suresi 79. Ayet)]*⁸⁸

2.2.12. Topuk Dikeni

Bu rahatsızlık çıplak ayakla sert zemine basmak, tabanı sert ayakkabılar giymek ve özellikle aşırı kilodan kaynaklanmaktadır. Bu durum ayağın ve ayak tabanının iç yüzünün fazla kullanılmasından kaynaklanan bir incinmedir. Topuk dikeni topuk kemiğinin ayak parmaklarının tapan kısmına (alt kısmına) bağlayan dokularının şiddetli iltihabı anlamına gelmektedir.⁸⁹ Rahatsızlık seyrek görülen bir durumdur. Bu sebeple pek fazla uygulama elde edilememiştir. Uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Ayakların altına cam şişe konularak tepeletilirse geçer (K79)

Uygulama b) Yüksek yere çıkılarak birden bire ayaklar yere gelecek şekilde atlanılır (K132).

2.2.13. Uyuz

Gözle zorlukla görülebilecek kadar küçük olan uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek meydana getirdiği kaşıncı ve bulaşıcı bir deri hastalığı olarak bilinir. Özellikle el, bilek, parmak araları, koltuk altları, karın bölgesi ve kaba etlerde şiddetli kaşıntılar ve çizgi şeklinde yaralar görülür.⁹⁰ Uyuzun arpa buğday gibi tahılların iki yıldan fazla beklemesi sonucunda insanlarda ortaya çıktığı düşünülmektedir (K33). Yani halk arasında tahıllardan insana geçtiği düşünülen bir rahatsızlıktır. Sağaltım için ise madensel, bitkisel ve hayvansal emler kullanılmaktadır. Uygulamalar aşağıda belirtilmiştir

Uygulama a) Şekerli besinler tüketilir (K69).

Uygulama b) Uyuzun geçmesi için bol bol yıkanmak gerekmektedir (K33).

⁸⁸Güzelbey, Cemil Cahit, “Gaziantep Tıbbi Folklorundan Yapraklar”, *Halk Kültürü Derleme, Araştırma Dergisi*, 1984/1, 59

⁸⁹ <http://www.ayakcerrahisi.com/eriksin-ayak-problemleri-topuk-dikeni-plantar-fasitis.html> (24.11.2012)

⁹⁰ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Uyuz.htm> (24.11.2012)

Uygulama c) Kişi kendisine zarar vermeyecek şekilde kendini ateşe tutar (K75).

Uygulama ç) Kükürt ile zeytinyağı karılarak vücuda sürülürse geçer (K100)

Uygulama d) Vücuda insan dışkısı sürülürse geçer (K100).

Uygulama e) Kükürt suya katılarak yıkanılırsa uyuz geçer (K105-K106-K107).

2.2.14. Yanıklar

2.2.14.1. Kaza Sonucu Oluşan Yanıklar

Bu tür yanıklar genelde dikkatsizlik sonucu meydana gelen fiziksel olarak ateşin insan vücudunu tahrip etmesiyle oluşmaktadır. Ancak derlememizde bir yanığın meydana gelmesinde ilginç bir olayı aktarmanın faydalı olduğunu düşünülürse olay şu şekilde gelişmiştir: Hazine kazmaya giden bir kişi farkında olmadan cin tayfasına uğrar. Eve gelip yıkanmaya başlar. Bir süre sonra bütün vücudu yanmış ve kendinden geçmiş şekilde banyodan alınır. Aklen yanmanın sebebi kişinin geçici olarak suyun sıcaklığını ve soğukluğunu hissedememesi gibi görünmektedir. Kişi hastaneye gelip bütün tetkikler yapıldıktan sonra hissetme duyusunda herhangi bir aksaklık olmadığı tespit edilmiştir. Fakat nasıl olup da banyo sırasında kişinin hissetme duyusunun sistem dışı kaldığına bir açıklama getirilememiştir. Bu durumda doktorun hastaya söylediği şey “*Sen en iyisi bir hocaya git*” olmuştur. Bu olaya bizzat tanık olan ve gidilen hoca ise görüştüğümüz kaynak kişilerden (K145) biridir. İnsanoğlu yaşamı boyunca karşılaştığı olayları bir mantığa bürüme eğilimi içerisinde olmuştur. Görüldüğü gibi insanoğlu anlamlandıramadığı olayları dine ya da doğaüstü varlıklara dayandırmaktadır. Yanıklarda genel olarak bitkisel ve hayvansal emlerin kullanılmasının yanı sıra madensel ve endüstriyel ürünler de kullanılmaktadır. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a)Yanan derinin üzerine hemen acısını dindirmek amaçlı yoğurt sürülür (K1-K44-K133).

Uygulama b) Yanan yerin üzerine zeytinyağı sürülür (K24-K33-K129).

Uygulama c) Yanan yerin üzerine domates suyu sürülür (K24).

Uygulama ç) Yanan yerin üzerine şekersiz tahin sürülür (K24).

Uygulama d) Yanan yerin üzerine sabun sürülür (K24).

Uygulama e) Tavuk kemiği közde yakılır onun külü yanığın üzerine sürülürse yanık geçer, iz kalmaz (K33).

Uygulama f) Deri yanar yanmaz şeker ıslatılarak sürülürse deride kabarma, sulanma ve iz kalmaz (K44).

Uygulama g) Yanan yere yumurtanın sarısı bir kaptaki yakılarak yağı çıkarılır ve sürülür (K49-K115-K117). Bu yağı çıkartırken içine zeytinyağı da konulur. Bu yağ tavuk tüyü ile sürülür (K86-K87).

Uygulama ğ) Yumurtanın akı unla karıştırılıp yanan yerin üzerine konulur (K71).

Uygulama h) Kantaron yağı sürülür (K79-K80-K81-K141). Kılavuzlar köyünde “*kangiren*” otu da denilen kantaron otunun bir yıl zeytinyağında bekletilmesiyle elde edilen yağ sürülür (K114).

Uygulama ı) Yumurtanın sarısı ile kına karıştırıp yanık yere sürülürse faydalı olur (K91).

Uygulama i) Patates rendelenir içine şeker katılır ve soğuk olarak yaraya konulur. Ilıyınca tekrar bu karışımdan sürülürse faydalı olur (K93). Patates rendelenip şeker katılmadan sürülürse de yararlı olur (K111-K129).

Uygulama j) Sönmüş kirecin kaymağı alınarak içine zeytinyağı katılıp sürülürse yanıklara karşı faydalı olmaktadır (K82-K115-K127-K139).

Uygulama k) Darı unu hamur yapıp yanan yerin üzerine konulursa yanığın hararetini alır ve faydalı olur (K82).

Uygulama l) Yanan yere buz konulup ardından soğan dövülerek sarılırsa faydalı olur (K105-K106-K107). Yanan yere sadece buz konulur (K139).

Uygulama m) Deri yanar yanmaz sirke ve zeytinyağı hemen sürülürse derinin kabarması engellenir (K112-K113).

Uygulama n) “*Piyınar diken*i” kaynatılır, soğutulur ve yanan kısım bu su içerisinde bekletilirse faydalı olur (K129).

Uygulama o) Keçi yağı sürülür (K139).

Uygulama ö) Yumurta ve sirke karıştırılarak yanık iyileşmek üzereyken sürülürse izi kalmaz (K139).

2.2.14.2. Güneş Yanıkları

Özellikle denize yakın yörelerde denize girmeden önce korunmak amaçlı herhangi bir koruyucu kullanılmadığında ciltte oluşan bir rahatsızlıktır. Anadolu’nun bazı yerlerinde buna “*günyanığı*”⁹¹ da denmektedir. Genelde kızarıklık, yanma, ağrı, deride soyulma, kaşıntı, daha ileri derecede bir yanıkta deride su toplanması gibi belirtiler gösterebilir.

Uygulama a) Güneşlenme öncesi ve sonrasında cilde bira sürülür. Bunun haricinde tıbbi ilaçlardan da faydalanılmaktadır (K4). Adı geçen kişi bu uygulamayı yaşadığı sosyal şartlara göre seçmiştir. Sosyal bağlam böyle bir uygulamanın doğmasına sebep olmuştur. Fakat yapılan görüşmelere göre genelde yanıklar için yoğurt sürüldüğü görülmektedir.

Uygulama b) Salatalık suyu sürülür (K24).

⁹¹Borođlu, Eyüp, Hastalıkların Tedavileri, Folklor, TFK Yay., Mart – Nisan, Yıl 2, Sayı: 23 -24,27

Uygulama c) *Deniz kenarında güneşlenirken deriye zeytinyağı sürmek suretiyle hem derinin kuruması önlenmekte hem de güneş ışınlarının zararından korunması sağlanmaktadır*⁹²

2.2.14.3. Gece Yanığı

Deride sulantı, kızarıklık ve kabarcıklaşma şeklinde belirtiler gösteren rahatsızlıktır. “*Suçiçeği geçiren herkeste görülebilir. Tıpta ise göğüs, gövde, yüz ve gözde, çoğunlukla yalnız bir tarafta olmak üzere görülen sinirler boyunca yakıcı ağrılara, zona veya herpeszoster denir*” şeklinde tanımlanmıştır.⁹³ Aydın yöresinde tek uygulamaya rastlanmıştır o da aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama: Kına ve tuzsuz yoğurt karıştırılır ve gece yanığına sürülür (K21). Bu uygulama bitkisel, madensel ve hayvansal emlerle tedavi yöntemi içerisinde yer almaktadır.

Bu rahatsızlığın tedavisi için Türkiye’nin farklı bölgelerinden örnek vermek gerekirse Adana’da taze sumanın dövülüp içine biraz da un katılarak hazırlanmasıyla elde edilen sumak lapası, bu yaraya iyi gelmektedir.⁹⁴

2.2.15. Yaralar

2.2.15.1. Ağız İltihapları ve Yaraları

Aydın’da ağız içi yaralarına genel anlamda “*ağız ağrısı*” veya “*delik ağrısı*” adı verilmektedir (K99-K100). Rahatsızlığın sebebi yöre halkı tarafından tam olarak bilinmemektedir. Ancak başka bölgelerde eski derlemelerden edinilen bilgilere göre, “*fare veya diğer hayvanların yediği bir besinin yenmesiyle*”⁹⁵ olacağı düşünülür. Ağız yaraları ve sağaltım pratikleri aşağıda belirtilmiştir.

⁹²Veren, Ergün, “Aydın Yöresinde Halk Hekimliği Pratikleri”, *Aydın Efesi Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Yıl 1, Sayı 6, Ocak/ Şubat 2012,23

⁹³ <http://www.cilthastaliklari.com/konular/infeksiyon-hastaliklari/zona-gece-yanigi.html> (24.11.2012)

⁹⁴ Özgen, Zübeyde Nur, *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Çukurova Üniv. S.B.E, Adana, 2007,42

⁹⁵Boroğlu, Eyüp, agm, 26

2.2.15.1.a. Aft

Dilde, yumuşak damakta, dudak ve yanakların iç kısımlarında görülen, küçük yüzeysel ülserlerdir. Çok ağrılıdırlar ve 5-10 gün sürerler.⁹⁶ Bu rahatsızlığa “ağız ağrısı” veya “delik ağrısı” da denilmektedir (K99-K100). Aydın’da rahatsızlıkla ilgili gerçekleştirilen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Tuzlu su ile gargara yapılır (K33-K129).

Uygulama b) Yörede “yemek sodası” da denilen karbonat, ağız içine sürülürse aft yarası geçer (K33).

Uygulama c) Nöbet şekeri dövülür ağızda tutulursa ağız yaralarına karşı faydalıdır (K93)

Uygulama ç) Gür üzümü (K47) / gür ormanı (K129) yenilir ağızda bekletilirse faydalı olur (K47).

Uygulama d) Zeytinin *delcesi* çiğnenir (K114-K132). Zeytin yaprağı çiğnenir (K137-K138)

Uygulama e) *Delce arılarının* mumu tavada yakılarak külü ağız içine sürülür (K116)

Uygulama f) Ekşi karadut sürülür (K127-K129).

Uygulama g) Kuloğlu köyünde çıkan şifalı su ile gargara yapılır (K133).

Uygulama ğ) Limon ve karbonat karıştırılıp ağızda gargara yapılır (K137)

Uygulama h) Ihlamur çay gibi demlenilir içilirse ağız yaralarına karşı faydalıdır (K144)

Uygulama ı) Kızıldeniz tuzu ağız yaralarında kullanılmaktadır (K144).

⁹⁶ <http://www.hekimce.com/index.php?kiid=256> (24.11.2012)

2.2.15.1.b. Pamukçuk:

Tıp dilinde *candia albicans* denilen, çocuklarda görülen ve beslenme yetersizliğinden kaynaklanan bir hastalıktır.⁹⁷ Saçını taradıktan sonra elini yıkamadan bebek emzirilirse bebek pamukçuk (*pamucak*) olur (K84). Bu rahatsızlığa yörenin bazı yerlerinde “*esini olmak* ”denilmektedir (K105-K106-K107). Bazı yerlerde “*ağız ağrığı*” da denilmektedir (K114-K115). Bu rahatsızlık genelde bebeklerde görülmekle birlikte süt içmekten dolayı meydana geldiği ifade edilmektedir. Kaynak kişilerden birinin ifadesine göre ise “*bebeği emzirdikten sonra bebeğe sırtını dönerek uyumaktan*” kaynaklandığı belirtilmektedir (K31). Ayrıca “*çocuk ağrısı*” da denilmektedir (K47). Aydın’da rahatsızlıkla ilgili gerçekleştirilen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Yemek sodası tükürükle ıslatılır, saçla üç kere ağız içi silinirse pamukçuk geçer (K31). Yemek sodasından biraz parmağa alınarak silinir (K95-K114-K115).

Uygulama b) Pamuk zeytinyağına batırılarak ağız içi silinirse faydalı olur(K75)

Uygulama c) Kekik suyu ağızda bekletilir (K79).

Uygulama ç) Şekerle çocuğun ağızı silinirse geçer (K87).

Uygulama d) Dut şurubu sürülür (K95-K100-K105-K106-K107-K47-K132).

Uygulama e) Pamukçuk olan kişi zeytin yaprağını çiğner, tükürürse geçer (K110).

Uygulama f) Ağız içine lokum tozu sürülürse geçer (K111).

Bu rahatsızlık için Niğde’de tiryak kullanılmaktadır. İlk kullanımda tiryagin yarayı yakmasının faydalı olacağı kaydedilmiştir.⁹⁸

⁹⁷ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Pamukcuk.htm> (24.11.2012)

⁹⁸ Kurum, Uygur, *Düziçi’nde Halk Hekimliği*, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Niğde Üniv. S.B.E.,Niğde, 2008, 22

2.2.15.1.c. Uçuk

*Dudakta veya burun kenarında hafifçe şişmiş, kırmızı ve ağrılı bir leke şeklinde beliren bir hastalıktır. Nedeni, tükürükte bulunan bir çeşit virüstür. Daha çok ateşli hastalıklar ve soğuk algınlığı sırasında görülür. Dudak veya burun kenarında meydana gelen kırmızı lekeler, bir süre sonra su toplar, küçük kabarcıklar meydana gelir. Birkaç gün sonra da sararırlar ve kabuk bağlarlar.*⁹⁹ Aydın'da rahatsızlıkla ilgili gerçekleştirilen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Gök çaput (koyu mavi veya herhangi bir renkte) ısıtılarak uçuk çıkan yere birkaç defa basılırsa uçuk sağaltılmış olur (K24). Uçuk ısıtılır ve “vikis(viks)” sürülür (K111)

Uygulama b) Ruj sürülür (K94).

Uygulama c) Çiğ süt kaymağı sürülür (97).

Adana'da ise uçuk çıkacağı fark edildiği anda sabun ısıtılıp uçuk çıkacak olan yere değdirilerek uçuk korkutulur.¹⁰⁰

2.2.15.2. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar

Alandan elde edilen bilgilere göre yaralar için en çok kullanılan madde zeytinyağıdır. Hatta sadece yaralarda değil birçok rahatsızlıkta kullanılmaktadır. Bu konuda kaynak kişinin deyimine göre yaygın bir deyiş olan “ Zeytinyağı, bir buçuk dünya” (K133) demek olduğunu ifade ederek zeytinyağının önemini belirtmektedir. Aydın'da rahatsızlıkla ilgili gerçekleştirilen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Vücudun herhangi bir yerinin bir yere çarpmasıyla meydana gelen şişmelerde buz konularak, şişmiş yerin tedavi edilmesi sağlanır (K4-K61-K91).

Uygulama b) Aydın ağzında bertik veya et kırılması denilen yaralanmalarda ise bertik yerin üzerine çiğ et (K2-K110), kaynamış soğan konularak sarılır ve bir müddet beklenirse hasta sağlığına daha çabuk kavuşmuş olur (K4-K31). Başka bir

⁹⁹ www.medikalsözlük.com/dermatoloji/ucuk.asp (24.11.2012)

¹⁰⁰ Özgen, Zübeyde Nur, agt, 55

yerde “*et bertiği*” adı da verilmektedir. Bu durum etin deri altında bir yere toplanması olarak tarif edilmektedir. Rahatsızlığın giderilmesi için bölgeye zeytinyağı sürülerek masaj yapılır ardından çiğ et sarılır (K71).

Uygulama c) Kargan otunun tepesine az miktarda zeytinyağı dökülerek ısıtıldıktan sonra yara olan yerin üzerine konulursa yara çabucak iyileşir (K16/ Bkz. Fotoğraf- 3)

Uygulama ç) Su karışmamış (yıkamadan geçmemiş) zeytinyağı yaralara sürüldüğünde çabucak iyileşir (K16). Normal zeytinyağı yaralara sürülürse çabuk iyileşir¹⁰¹ (K31/K133)

Uygulama d) Yaralara zeytinyağı sürülmez (K94).

Uygulama e) Kirişmek kökü suda temizlenip koyulaşınca kadar suda kaynatılır. Bu su açık yaraya sürülürse bir hafta içinde yara kapanmaya başlar (K24-K89-K90). Kirişmek kökü rendelenip yaraya sarılırsa yaralar çabuk iyileşir. Bazı kişilerde olumsuz etkisi olmaktadır. Olumlu etkisi kişiden kişiye değişmektedir (K127).

Uygulama f) Somon ekmeğın içi veya köy ekmeğının içi çiğnenerek morarmış yerin üzerine konulursa yaranın morluğunu alır (K24).

Uygulama g) Kesilen küçük veya büyük baş hayvanın derisinden bir parça moraran yere konulursa morluk geçer (K24).

Uygulama ğ) Eğer morluk çok fazla ise nanenin tazesı dövölüp mor olan yere konulur (K24).

Uygulama h) Bereleri alması için zeytinyağlı hamur yapılır. Bereli yere sarılırsa faydalı olur (K31).

Uygulama ı) Kanayan yarayı durdurmak için yaraya tütün basılır (K45).

Uygulama i) Kesilmiş olan yere zeytin sürölür (K49-K80).

¹⁰¹ Aktakka, Nuri- Demircan, M.Necati, *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3078, 2006, 65

Uygulama j) Yanan ocağın kurumu kazınarak alınır ve içine zeytinyağı katılarak kesilen yaraya konursa hem kan durur hem de yara çabuk iyileşir (K71). Kül basılır (K132).

Uygulama k) Kesilen yere önce idrar sürülür, sonra zeytinyağı sürülür (K86).

Uygulama l) Morarmış yere çiğ soğan, tuz ile dövülerek konulur ve sarılırsa morartısını alır (K86-K87-K91-K93-K111-K132-K135-K69-K142).

Uygulama m) Kantaron yağı sürülürse yaralar çabuk iyileşir (K93-K127-K130-K144). Kavşit köyünde bu ota altın otu da denilmektedir. Bu bitkiye dinsel ve manevi bir değer yüklenmiştir. Hadislerde geçtiğine inanılmaktadır. “ *O ot duyduğuma göre Cenab-ı Allah tarafından dualıymış*”. Peygamberin yaralara kullanılması gerektiğini söylediği, hatta ondan önceki peygamberlerin de yaralar için kullandığını iddia etmektedirler. Edindikleri bu bilgiler kulaktan dolma bilgiler olup herhangi bir yazılı kaynağa dayanmamaktadır (K127).

Uygulama n) Balla tuz karıştırılarak yaralara konulursa faydalı olmaktadır (K93).

Uygulama o) Bere otu yıllanmış zeytinyağının içine ıslatılır ve bu karışım yaraların üzerine sarılırsa yaralar çabucak iyileşir (K97). Bere otu dövülerek berelerin üzerine konulursa faydalı olmaktadır (K129).

Uygulama ö) Çam akması veya kükürdü denilen çamda bulunan bu ürün yaralara sürülürse çabucak iyileşir (K99-K100-K113). Bu bilginin elde edilişi bize halk hekimliği uygulamalarının bilgi kaynağı hakkında tahminlerde bulunmamıza olanak sağlamaktadır. Kaynak kişilerin (K99-K100) ifadesine göre yaralanan bir yaban domuzunun yarasını çam akmasına sürttüğünü görmüşler. Bu olaydan hareketle doğadan edinilen bilgiler, halk hekimliğine yön vermiştir demek yanlış olmaz. Yaşanan olay ve tecrübeler birikerek bu güne kadar gelmiş ve bu kültürü meydana getirmiştir.

Uygulama p) Menengiç sakızı sürülürse yaralar çabuk iyileşir (K113).

Uygulama r) Berelere tahin pişirilip sürülürse faydalı olur (132).

Uygulama s) Tarhana pişirilir yaraya konulur (K135).

Uygulama ş) Kireç göbeği bitkisinin kökü dilimlenir ve yaraya konulursa yarayı sertleştirir ve iyileşmeyi sağlar (K137-K140).

Uygulama t) Taze asma yaprağı dövülür yaranın üzerine konulursa bereyi alır (K140).

Uygulama u) *Üstübeçle pekmez iyice kaynatılarak bere ve yaraların üzerine sürülür*¹⁰²

Uygulama ü) *Ocak kurumu ile sadeyağ karıştırılıp yara ve berelerin üzerine sürülür*¹⁰³

İç Anadolu Bölgesinde ise kesiklere kâfur tozu serpilir, keçiboynuzunun çekirdekleri dövülüp konulur, sirke sürülür, kuru bakla dövülüp serpilir.¹⁰⁴

2.2.15.3. Çatlaklar

Genel olarak çatlaklar, toprakta çalışma sonucu veya mantara bağlı olarak ayakta oluşan yarıklar şeklinde görülür. Ayrıca çeşitli nedenlere bağlı olarak ellerde, doğumdan sonra karında, meme uçlarında da görülmektedir. Bu rahatsızlıkla ilgili uygulamaların sayısı oldukça azdır. Tespit edilen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Çatlak olan bölgeye vazelin gibi yağlı kremler sürülür (K31-K111).

Uygulama b) Limonun suyu veya içi sürülür (K24).

Uygulama c) Arı mumu çatlak olan yerin üzerine konulur, sıcak demirle eritilerek çatlakların arasına dolması sağlanır. Bu uygulamanın faydalı olacağı iddia edilmektedir (K33). Mum eritilir içine de menengeç sakızı katılarak sürülürse çatlaklara karşı faydalı olur (K139).

¹⁰² Aktakka vd., age, 2006, 65

¹⁰³ age, 65

¹⁰⁴ Asil, Eriş- Şar Sevgi, “İç Anadolu Bölgesinde Cilt Hastalıklarına Karşı Kullanılan Halk İlaçları”, *TFA Dergisi*, 1989, Ank. Üniv. Basımevi. Ank., 1989, 8

Uygulama ) Doğumdan kalma deri çatlaklarına kantaron yağı sürölür (K81).

Uygulama d) Yılan bıçağı otunun özümü ayakkabının içine konulur ve ayakkabı giyilir. Bu uygulamadan sonra ayak çatlaklarında önemli oranda iyileşme olduğu ifade edilmiştir (K112)

Uygulama e) Zeytinyağı sürölür (K69). *Zeytinyağı ile ovulur*¹⁰⁵

2.3.Çeşitli Ağrılar

2.3.1. Baş Ağrısı: Baş ağrısının tıbben birçok sebebi olmaktadır. Fiziksel stres, migren, beyin tümörü, kafa içi basıncını arttıran oluşumlar (beyin apsesi, beyin sıvısının artması) gözle ilgili problemler vb. faktörler baş ağrısına sebep olabilmektedir. Yine halk arasında sinir, stres, soğuk hava, sıcak hava, nazar değmesi ve diğer rahatsızlıklara bağlı olarak ortaya çıkan bu durum için çeşitli tedavi yolları denemiştir. Bu yollar aşağıda sıralanmıştır.

Uygulama a) Yaban kekiğinin kaynatılarak yağı çıkarılır. Çıkan yağ alın bölgesine masaj yapılarak sürölür (K1-K33-K53-K119). Yaban kekiğinin kendisi kaynatılıp sabah akşam suyu içilirse şiddetli baş ağrısını geçirmektedir (K53-K143).

Uygulama b) Avuca bir miktar kolonya dökölerek derin derin koklanarak içe çekilirse damarlar açılır, baş ağrısı gider. Yalnız bu uygulamada kişinin kendisini telkin etmesi gerekmektedir. Kişi kendi kendine “*Ben bunu çekicem geçecek*” demesi lazım. Bunu der ve çekerse kişinin baş ağrısı geçer. Kaynak kişi bunu söylerken “ *Belki de geçmiyor, Ama bize geçmiş gibi geliyor. Önce telkin...*” diyerek telkinin de önemini vurgulamaktadır (K4)

Uygulama c)Yarım Baş Ağrısı: Bu tür ağrılarda başın tamamı değil yarısı ağrırmaktadır. Bu sebeple de halk dilinde bu ağrı çeşidi “*yarım baş ağrısı*” olarak adlandırılmaktadır. Ağrının giderilmesi için büyüsel ve dinsel nitelik taşıyan bir yol izlenir. Tedavi bir ocaklı tarafından gerçekleştirilir. Odun külü bir elekten geçirilerek

¹⁰⁵Ergün, Veren, Ergün, “Aydın Yöresinde Halk hekimliği Pratikleri”, *Aydın Efesi Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Yıl 1, Sayı 6, Ocak/ Şubat 2012,24

elenir. Elenen bu kül bir bardağın içerisine konulur. Bardağın üzeri tülbentle kapatılır. Sonra bardak, başı ağrıyan kişinin başının üzerinde gezdirilir.

Eğer kişide yarım baş ağrısı varsa bardağın içinde bulunan külün yarısı bardağın dip kısmına çöker. Böylelikle hem kişide yarım baş ağrısı olduğu ortaya çıkar hem de bu rahatsızlık bu yolla tedavi edilmiş olur (K9-K105-K106-K107). Bazı bölgelerde genel olarak baş ağrısında bu uygulama yapılmaktadır. Bu işlemin adı ise “kül gezdirme” olarak ifade edilmektedir (K110).

Uygulama ç) Baş ağrıyan kişi, patatesi yatay kesip başına koyarsa baş ağrısı geçer (K24-K49-K82-K95-K114-K115-K126-K135). Bu uygulama günümüzde geçerliliğini korumaktadır.

Uygumla d) Yarım baş ağrısı için dua okunur ve kâğıda yazısı da yazılır, ocağın arkasına çiviyle asılırsa baş ağrısı geçer (K31).

Uygumla e) Yarım baş ağrısı için dua (kurandan sureler) okunursa geçer (K31-K33).

Uygulama f) Pestan (çiçek) ve ceviz yaprağı kaynatılıp, kına bu çıkan suyla karıştırılarak saça sürülürse baş ağrılarına iyi gelir. Pratiğin göz sağlığı için de yapıldığı ifade edilmektedir (K70).

Uygulama g) Limon çiçeği kurusu kaynatılır içilir (K53).

Uygulama ğ) Mercanköşkü bitkisi kaynatılarak suyu içilir (K53)

Uygulama h) Bu uygulamada gizliden gizliye telkin ve hastalık için bir şeyler yapmak veya harekete geçmenin önemi vurgulanmaktadır. Bu konuda kaynak kişinin bir anlatısına yer verilmiştir. Anlatı şöyledir: ”*Kuloğlu’nda Hoca zade denilen bir hoca varmış. Çulhan’dan bir kadın varmış. Her zaman başı ağrıyormuş. Sürekli gelip gidiyormuş, hoca bir şeyler yazıp gönderiyormuş fakat kısa bir süre sonra tekrar geliyormuş. Bu durumla baş edemeyen hoca kadına farklı bir şey söylemiş. Hoca biraz kıpçıkmuş (dalga geçen). Bir gün hoca ‘Sen kırmızı bir horoz al gel’ demiş. ‘Çulhandan gelir Iraz / Koltuğunun altında al horaz./ Badılcanın eğrisi, balmenin (bamy) doğrusu./ Heç geçmesin Iraz hanımın başının ağrısı.’ şeklinde bir*

şeyler karalamış. Bu uygulamadan sonra Iraz kadın ‘Aman hocam, şeker hocam, bal hocam! Geçti başımın ağrısı’ demiş. Hâlbuki hiç de bir şey yazmamış hoca, dalga geçmiş. İnanç işte kadın inanmış da geçmiş. Biz küçüktük nenelerimiz anlatırdı. Hala anarlar da güleriz biz bu olaya.” (K79-K69).

Uygulama ı) Limon kesilip alna konulur (K82).

Uygulama i) Alna ekşi (nar ekşisi) konulur (K82)

Uygulama j) İçinde yazılı bir şeyler bulunan (muska gibi) çeki bağlanırsa baş ağrısı geçer (K100).

Uygulama k) Başa simgesel olarak çivi çakılırsa baş ağrısının geçeceğine inanılmaktadır (K100). Bu uygulamada arkaik inanç ögesi olarak ağrıya sebep olan ruhlar korkutulmak istenmiştir.

Uygulama l) Cevizin yaprağı ıslatılıp alna konulursa baş ağrısı geçer (K105-K106-K107).

Uygulama m) Çörek otu yağı burna damlatılırsa baş ağrısını kısa sürede geçirir (K110).

Uygulama n) Baş mor incirle okunarak sarılırsa geçer (K116).

Uygulama o) Soğan yatay olarak kesilir ve başa konulur (K126).

Uygulama ö) Hamurun içine çeşitli otlar ve soğan konularak karıştırılır ve başa sarılırsa baş ağrısı geçmektedir (K126).

Uygulama p) Kahve, şeker ve su karıştırılarak alna bir “çeki (uzatılmış bez)” bağlanırsa hem ateşini alır, hem de baş ağrısını geçirir (K129).

Uygulama r) Baş ağrısında alın jiletle hafif kesilerek alından kan alınır (hacamat) ağrı geçmektedir (K133).

Uygulama s) Nane yağı şekerin üzerine dökülerek yalanır veya alın bölgesine masaj yapılarak uygulanırsa faydalı olmaktadır (K144).

2.3.2.Sırt Ağrısı:

Halk arasında sıklıkla görülen bir rahatsızlık olup çok ciddi boyutlarda acı ve sancı vermediği takdirde modern tıbbı başvurulamamaktadır. Birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar stres, fiziksel yorgunluk, soğuğa maruz kalma, bel fıtığı vb. nedenlere bağlı olabilmektedir. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili gerçekleştirilen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Kişi hayvan derisinin içine sarılırsa ağrısı geçer (K24).

Uygulama b) Ağrıyan yere et konulursa ağrı geçer (K24).

Uygulama c) Ağrıyan yere soğan dövülerek konulursa ağrı geçer (K24).

Uygulama ç) Bu rahatsızlık, halk arasında genel adıyla “kırıkçı” olarak anılan ehil kişiler tarafından giderilmektedir. Herhangi bir sebeple beli ağrıyan kişinin elle muayenesi yapılır. Eğer sinirler ve damarlar üst üste geldiyse öncelikli olarak bunların birbirinden ayrılması sağlanır. Bu ayrılma elle masaj yapılarak yapılmaktadır. Ardından kırıkçı ile kişi sırt sırta dönerler ve kırıkçı kişinin iki kolunu kendi koluna geçirerek kişiyi sırtına kaldırır. Kaldırdıktan sonra kişiyi bir iki kez sırtında zıplatarak bozulmuş olan yapıyı yerine getirir. Bu esnada belden ses gelir. Bu sesin gelmesiyle yapının yerine geldiği anlaşılır. Kişi yavaşça yere bırakılır. Kişi evine gittiğinde bu bölgeye soğan koyarsa, bu uygulamadan daha etkin fayda sağlamaktadır. Kişinin sırtını ve belini sıcak tutması sağaltımın süreci içerisinde yer almaktadır. Kişi bu uygulamadan sonra kendisine dikkat etmelidir (K30). Ayrıca sağaltım yapılan kişi modern tıbbın sağaltımı gerçekleştirmediğini veya sağaltım sürecini uzattığını ifade etmektedir. Bu tür halk hekimlerinin ise sağaltımı hızlı bir şekilde gerçekleştiğini ileri sürerek halkın kırık-çıkıkçıları tercih sebebini de açıklamaktadır.

Uygulama d) Halk arasında “zivit” denilen ziftin içine un türünde bazı maddeler karıştırılarak ısıtılıp bele yapıştırılırsa bel ağrısına iyi gelir. Yapışan ziftin terle birlikte kendiliğinden çıkması beklenir (K82).

Uygulama e) Kupa vurulursa geçer (K114-K116).

Uygulama f) Pamuk kuşak sarılırsa faydalı olur (K137).

2.3.3. Diş Ağrısı

Dişlerin çürümesi ve buna bağlı olarak ağızda üreyen bakterilerin sebep olduğu iltihaplanmalara bağlı olarak ortaya çıkan ağrılardır. Araştırmada tespit edilen uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Dişi ağrıyan kişi bir parça pamuğa rakı dökerek dişinin üzerine koyarsa o ağrıyı alır (K4-K44-K123-K69).

Uygulama b) Eğer diş çürükse dişin kovuğuna zift konur. Ancak bu ziftin diğer dişlere bulaşmamasına dikkat etmek gerekmektedir. Aksi takdirde zift diğer dişlerle temas ederse onları çürütebilir (K24).

Uygulama c) Dişlerde ağrı varsa az tuzlu suyla gargara yapılır (K24-K33). Tuzun kendisi ağrıyan dişe basılırsa ağrıyı keser (K44-K105-K106-K107-K111-K114-K117-K69).

Uygulama ç) Dişin ağrıyan yerine az miktarda pamukla birlikte kekik yağı konur (K33-K92-K82-K99-K100-K105-K106-K107-K132-K144).

Uygulama d) Ağrıyan dişe aspirin konulursa faydası olur (K33-K106-K117-K69-K142).

Uygulama e) Ağrıyan dişe zeytin küspesi (yağı alınmış zeytin kabuğu) konulursa ağrıyı keser (K44-K45). Ağrıyan dişe zeytin pusu konulur (K99-K100).

Uygulama f) Ağrıyan dişe yemek sodası (karbonat) basılırsa ağrıyı durdurur (K45).

Uygulama g) Dişte çürük varsa ateşte ısıtılan demir ağrıyan yere basılır (K75-K133).

Uygulama ğ) Ağrıyan dişe karanfil konulur (K71-K83-K114-K118-K144). Karanfil yağı damlatılır. Ancak karanfil yağı çok güçlü bir yağ olduğundan yağın çürük olmayan dişlere değdirilmemesi gerekmektedir. Aksi halde sağlam dişler bu

yağdan zarar görebilir (K122). Karanfil yağı, apseler için pamuk üzerine dökülerek sürülür (K144).

Uygulama h) Kekik suyu ağızda tutulursa geçer (K79).

Uygulama ı) Tütün bir fincana konulup, içine kolonya döküldükten sonra içinde yakılır. İçinde bir miktar katran oluşur, bu katran pamukla ağrıyan yere konulursa diş ağrısı geçer (K84).

Uygulama i) “*Piperçe*” veya “*keklik otu*” denilen ot tuzla sarılarak ağrıyan dişin kovuğuna konulursa ağrısı geçer (K86-K87)

Uygulama j) Papatya yağı sürülür, suyu gargara yapılır veya kendisi çiğnenirse diş ağrısı geçer (K110).

Uygulama k) Pirinç havanda dövülür, un haline getirilerek elekten geçirildikten sonra dişin kovuğuna konulursa iltihap kesilir (K115).

Uygulama l) Tütün çiğnenirse ağrı geçer (K127).

2.3.4.Kas Ağrısı

Bu ağrılar genelde soğuk hava akımında kalmaktan, vücudun ani hareketinden veya başka nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Yörede uygulanan tedaviler aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Bu uygulama vücuttaki bütün ağrılar için verilmiş bir uygulamadır. Ceviz ağacının yaprağı bir kazanda kaynatılır. Kişi içine oturtularak bir süre bekletilir ve yıkanırsa vücuttaki bütün ağrılardan kurtulur (K24).

Uygulama b) Kişinin herhangi bir kası soğuktan tutulursa kekik yağı sürülürse fayda vermektedir (K44-K45-K94).

Uygulama c) Kantaron yağı sürülür (K79).

Uygulama ç) Kas ağrılarından korunmak için soğuktan korunmak gerekmektedir (K91).

Uygulama d) Halk arasında “*vikis (viks)*” denilen tıbbi ilaç kullanılır (K93).

Uygulama e) Zeytinyağı sürülürse faydalı olur (K93). Yıllanmış zeytinyağı sürülür (K82).

Uygulama f) İmamköy’ deki ılıca hem kas ağrılarına hem de genel olarak ağrı ve sızılara karşı faydalı olmaktadır (K102).

Uygulama g) Kola yel girdiğinde kola üç İhlâs bir Fatiha suresi okunarak üç kere dolamak kaydıyla ip bağlanır (K47).

2.3.5.Kulak Ağrısı

Kulak ağrısının tıbbi manada birçok sebebi olabilmektedir. Ancak halk arasında kulak ağrısının sebebi ya soğuğa maruz kalma ya da mikrop kapma olarak düşünülmektedir (K80). Yörede kulak ağrısını gidermek için yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Bir pamuk üzerine biraz zeytinyağı damlatılır ve kulağa konulur. Bu uygulama kulak içindeki iltihabı alır, ağrıya son verir (K24-K80-K129-K69).

Uygumla b) Sarımsak külde közlenir soyulur, üzerine zeytinyağı dökülerek kulağa konulursa beş dakika içinde ağrısı geçer (K31-K105). Sarımsak sadece közlenir ılık olarak konulursa da ağrıyı geçirmektedir (K33-K91-K106-K112).

Uygumla c) Pamuğun üzerine gülsuyu dökülüp kulağa konulursa kulak ağrısı geçer (K33-K111).

Uygulama ç) Kulağa sigara dumanı üflenirse ağrı geçmektedir (K33-K79-K94-K113-K132-K137).

Uygulama d) Kulağa anne sütü damlatılırsa ağrıyı keser (K44-45-K93-K114).

Uygulama e) Ağrıyan kulağa soğan suyu damlatılır (K44-K45-K53). Soğan pişirilip konulur (K95).

Uygulama f) Pırasa közde pişirilir, pişen pırasadan su çıkar, bu su kulağa damlatılırsa kulak ağrısı geçmektedir (K92-K93-K106-132).

Uygulama g) “*Bisibisi*” denilen otun suyu damlatılır (K115).

Uygulama ğ) Kulağa üfürülür ve ardından tükürülür (K114).

Uygulama h) Tavşan yağı damlatılır (K132).

Uygulama ı) Katranla zeytinyağı karıştırılıp damlatılır (K132).

Uygulama i) Zakkum çiçeği zeytinyağına ıslatılır bir yıl bekler. Bekleyen bu karışım kulağa damlatılırsa ağrıya sebep olan kulak iltihabını kurutmaktadır (K143).

2.3.6.Boğaz Ağrısı

Bu rahatsızlıkta bademciklerde şişme, kızarma veya yüzeyinde yeşilimsi renkte beyaz lekeler olur. Üşütme sonucu veya diğer insanlardan bulaşabilmektedir. Mevsim geçişlerinde sıklıkla görülen bir rahatsızlıktır. Yörede elde edilen uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Parmak dikey olarak üst ve alt dişler arasına konarak boğaza daha fazla hava gitmesi sağlanır, bu uygulamanın boğaz ağrısına iyi geldiği ifade edilmektedir (K24).

Uygulama b) Elma közlenir, bir bezin üzerine konur, boğaza sarılırsa boğaz ağrısı veya bademciğe fayda sağlar (K25)

Uygulama c) Pekmezin içine karabiber katılır ve ocakta kaynatılır ılıyınca içilirse boğaz ağrısına iyi geldiği ifade edilmektedir (K24).

Uygulama ç) “*Biberiye/ kuşdili* ” kaynatılıp suyu içilirse boğaz ağrısına faydalı olur (K53).

2.3.7.Yılcık

“Küçük yara ve sıyrıklardan giren mikropların neden olduğu ve tıp dilinde “erizipel” denilen bir çeşit deri hastalığıdır. Mikrop kapıldıktan birkaç saat veya birkaç gün sonra hastada ateş ve titreme görülmektedir. Hastada iştahsızlık ve baş ağrısı görülebilir.”¹⁰⁶ Vücudun herhangi bir yerinde durmayıp, gezinen bir ağrı türüdür. Vücudun kol, bacak, baş, sırt vb. yerlerinde olabiliyor. Bir anlık bir ağrı şeklinde olup “Yılan ısırması gibi ısıryo, sokuyo, gidiyo” şeklinde tarif edilmektedir. Ağrının sebebi nazar veya soğuktan kaynaklandığı düşünülmektedir. “ doktorlar hakından gelemez” şeklinde bir ifadeyle hastalığa bakış açısı belirtilmektedir (K137). Bu rahatsızlığın tedavisi ocaklı kişiler tarafından yapılır. Tedavinin adına “çırptırmak” denir (K84). Tedavide Mekke’den getirilen “yılcık taşı” kullanılır. Denizli’de bu taş “Mekke taşı”¹⁰⁷ da denilmektedir. Hastalığın tedavi safhaları aşağıdaki gibidir. Yılcık varsa “ taş şap diye yapışır” ifadesiyle teşhisin nasıl olduğu anlatılır (K132).

Uygulama a) Sağaltımı yapacak kişinin hacdan getirdiği bir taş olur (K33) Bu taşın erkeği ve dişisi bulunur. Bu taşlar vücutta gezdirilir. Ağrıyan yere gelindiğinde durulur, orada bir müddet bekletilir. Böylelikle o bölgedeki ağrı sızı taş tarafından çekilerek tedavi sağlanmış olur. Ancak bazen tedavi için taş olmazsa bu durumda ocaklı kişi taş yerine elini kullanarak tedavi etmeye çalışır. Bazen de bu işlemden sonra ağrılı bölgeye üzüm yakısı denilen doğal bir em bölgeye sürülür. Bu yakı çekirdeksiz üzümün dövülüp içine biraz tuz, karabiber, şeker ve su katılıp pişirilmesiyle elde edilir. Pişen bu karışım dayanılabilecek sıcaklıkta ağrılı bölgenin üzerine konulur. Böylelikle hasta şifaya kavuşur (K10-K49). Bazı durumlarda hasta tamamen iyileşememektedir. Bu durumlarda ağrının olduğu dönemlerde ocaklıya gelinerek bu işlem tekrar edilir, böylelikle ağrının şiddeti bir miktar azalmış olur. Anlaşıldığı üzere tedavinin başarıya ulaşması kişiden kişiye değişiklik göstermektedir (K31).

¹⁰⁶ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Yılcık.htm> (24.12.2012)

¹⁰⁷ Öngel, Gülnur, *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*, Basılmamış Y.L.Tezi, Pamukkale Üniversitesi, S.B.E.,1997, 45

Uygulama b) Yılanın başından bir karış ölçülür, baş taraf kesilir atılır. Geriye kalan kısmın içi temizlenerek doğranır, közde pişirilerek yenirse yılanlık hastalığına iyi geldiği ifade edilmektedir (K24).

Uygulama c) Bu uygulama da hacdan getirilen (K31-K61-K114) yılanlık taşıyla (Bkz. Fotoğraf-6) yapılmakta fakat farklı olan yönü ağrıyan yer teşhis edildikten sonra o kısmın jilette çizilmesidir. Çizilen yere tuz ile soğan dövülüp konulur. Ancak çizme işlemi şeker hastalarına uygulanmamaktadır. Onun yerine sadece okunup tıbbi bir jelle ovularak sağaltım yapılmaktadır (K31-K61-K114).

Uygulama ç) Hacdan gelen bıçakla ağrı olan yerler kesilir. Kekik, kahve, soğan ve undan oluşan bir karışım hazırlanarak sert bir hamur elde edilir. Kesilen yerlere yapıştırılır. Bu hamura “lapa” adı da verilmektedir. Hamur bir müddet bekletilerek bu işlem üç kere tekrarlanırsa rahatsızlığa iyi gelmektedir (K33).

Uygulama d) Yılanlık olan yer “ *çenttirilir (K79)/çentmesi vardır (K127)*” daha sonra buraya sarı suyunu soruması için pirinç lapası vurulur (K79).

Uygulama e) Kızıl yılanın başından ve kuyruk kısmından üçer karış kesilerek bu kısımlar atılır, geriye kalan orta kısım alınır, közlenir, ardından kurutulur ve yenilir (K129). Kurutulan yılan dövülür arpa ile karıştırılarak hap elde edilir ve yutulursa yılanlığa karşı faydalı olmaktadır (K92-K93-K105-K106-K107-K110-K132-K139).

Uygulama f) Yılanlık eğer alın bölgesinde çıkmışsa ocaklı olan kişi, alna orta parmağını kullanarak masaj yapar. Parmak ağrı olan bölgeye denk gelirse elde uyuşma olur. O halde Fatihâ, İhlâs (3 defa), Nâs sureleri okunur ve “ *El benim elim değil Fatma anamızın eli*” denilerek masaj eşliğinde okuma sonlandırılır. Eğer geçmezse yakısı yapılır. Pirinç, börülce, nohut dövülerek un haline getirildikten sonra arpa unu, tarhana, yılan bıçağı, pekmez, kara boya, bir miktar da su katılıp tavada pişirilir. Sonra alna konularak bekletilir. Bekletme süresi yaklaşık 10-12 saat arasında değişmekte fakat bu süre “akşam konulduğunda sabaha kadar bekler” şeklinde ifade edilmektedir. Yılanlığın bu türüsünün migren olarak da bilindiği

ifade edilmektedir. Eğer yılancık bedenın başka bir yerinde görülürse ocaklı tarafından dokunulursa geçtiği iddia edilmektedir (K47-K111).

Yılancık için başka bölgelerde sülük kullanıldığı da olmuştur. *Derideki (ekseriya yüzde) iltihaplı kısmın kenarına birkaç tane sülük atılır. Aşağı yukarı bir bardak kadar kan emdirilir. Böylece vücudun pis kandan temizlendiğine kanaat getirilir.*¹⁰⁸

2.4. Göz Hastalıkları

2.4.1. Arpacık/İt Dirseği

Bu rahatsızlık gözde çıkan, kaşıntı, acıma, yanma yapan, şişkinlik şeklinde belirtileri olan bir rahatsızlıktır. *Tıpta gözkapığı kenarlarındaki bir yağ bezi iltihabıdır. Genellikle etken stafilokok bakterisidir.*¹⁰⁹ Halk “o bir dert (K48)” şeklinde ifade etmektedir. Bu rahatsızlığın erkeği ve dişisi bulunmaktadır. Eğer erkeğe göz üzerindeki şişliğin boyutu küçük; dişiyse büyük olmaktadır. Buna göre uygulama da farklılık göstermektedir (K133).

Uygulama a) Yüznumaraya (WC) gidilir abdest bozarken o sırada oradan geçen birilerine adı ile “Ayşe! Fatma! Ahmet!” gibi ünlenilir (seslenilir). Kim cevap verirse o kişiye “ *Benim gözümde itdirseği çıktı. Al senin olsun*” denilir. Ardından rahatsız olan kişi “*Allah’ım şifa ver.*” diyerek gözünün üzerini üç kere sıvazlar. İki saat sonra itdirseği geçer (K24).

Uygulama b) Gözünün üzerine bir bez konur üstüne de ekmek konulur. Bir köpek çağrılır, ekmek gözün üzerinden aldırılır. O sırada köpeğin korkusundan itdirseğinin geçeceği düşünülür (K25-K33-K38-K44-K46-K48-K70-K75-K71-K79-K91-K99-K100-K105-K106-K107-K108-K112-K113-K114-K129-K131-K132-K137-K140). Eğer erkek köpeğe aldırılırsa geçer, dişi köpeğe aldırılırsa çoğalır (K46). Bu uygulamadan sonra itdirseği olan kişiye tabak verilir (K129). Kuloğlu köyünde eğer itdirseği erkeğe gözün üzerinden ekmek aldırılan köpeğin cinsiyeti

¹⁰⁸Tarımcıoğlu, Faruk, “Hastalıkların Tedavileri”, *Folklor*, Mayıs – Haziran – Temmuz 1970, Yıl 2: Sayı: 13 – 14 – 15, 52

¹⁰⁹<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Arpacik.htm> (24.11.2012)

erkek; eğer dişi ise köpeğin cinsiyeti de dişi olmaktadır (K133). Bu uygulama günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Kaynak kişilerin birçoğunun da gülerler diye bu uygulamayı söylemekten çekindiği gözlenmiştir.

Uygulama c) Temiz bir bez ısıtılarak rahatsız olan bölgeye basılır (K75).

Uygulama ç) Yumurtanın beyazı suyun içine katılır, dağılmayacak şekilde kaynatılır. Beyaz kısım bir bezin üzerine konulur ve arpacık çıkan yerin üzerine bastırılır bir müddet beklenir. Daha sonra rahatsızlık olan bölge yumuşar ve içindeki irin sıkılırsa bir daha rahatsızlık görülmez (K71).

Uygulama d) Birinden tabak alınır, alınan tabak kişinin kendisinin olursa itdirseği geçer (K71-K105).

Uygulama e) Yeşil asma yaprağı gözün üzerine konulursa geçer (K84).

Uygulama f) İtdirseği okutulursa geçer (K82-K86-K87).

Uygulama g) Sarımsak sürülürse geçer (K94)

Uygulama ğ) Nar ağacına “*Al senin olsun*” denilir ve bu şekilde geçeceği düşünülür (K105-K106-K107).

Uygulama h) Tavuğun “*duru boku*” sürülür (K129).

2.4.2.Göz Kaşıntısı ve Ağrısı

Göz kaşıntısı, gözün çeşitli nedenlerle mikrop kapmasıyla meydana gelmektedir. Göz ağrısının ise çeşitli nedenleri olabilmektedir. Bir kısmının iltihaplanması, yetersiz ışıktta çalışmak, göze yabancı cisimlerin kaçması, sinüzit, baş ağrısı, grip, nezle ve ateşli hastalıklar gözde ağrılara neden olabilir. Göz rahatsızlıklarıyla ilgili uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Demlenmiş çay bardağa konulur. Bardağın ağız kısmıyla göz kapatılır. Çayın buharına tutulan gözde ağrı ve kaşıntı gibi rahatsızlıklar varsa bu uygulama ile rahatsızlıklar giderilmektedir (K82).

Uygulama b) Göze herhangi bir şey kaçtığı zaman zeytinyağı dökülür (K114)

Uygulama c) Koyunlara ve keçilere kurt attığı düşünülen sineğin insanın gözüne ve boğazına da kurt attığı düşünülmektedir. Bunun neticesinde de gözde ve boğazda kaşıntı meydana gelmektedir. Bu rahatsızlığın giderilmesi için göz otu ateş üzerinde yakılarak dumanı göze tutulur (K122-K124).

Uygulama ç) Göz ağrılarına anne sütü damlatılırsa faydalı olmaktadır (K127-K45).

Uygulama d) *Göz ağrısı için gül yaprakları suda kaynatılıp, göz banyo yaptırılır*¹¹⁰

2.4.3. Göze Benek Düşmesi

Göz üstünü örten ince tabakada (konjunktiva) birçok ince kan damarı bulunmaktadır. Ara sıra bunlardan biri çatlayarak göz akında kırmızı bir nokta ya da leke oluşmasına yol açabilir. Basit göz akı kanamalarının çoğu 2-3 haftada ortadan kaybolur.¹¹¹ Kaynak kişinin ifadelerine göre göze benek düşmesinin sebebinin nazar olduğu söylenmektedir (K24). Ayrıca göze benek düşmesi gözün belli bir yerinin kanlanması olarak da yorumlanmaktadır. Bu durum için “gözüne misafir inmiş” de denilmektedir (K33).

Uygulama a) Bunun için göze anne sütü damlatılırsa iyi gelir. Ayrıca anne sütünün gözle ilgili olabilecek diğer rahatsızlıklara da iyi geldiği ifade edilen bilgiler arasındadır (K24).

Uygulama b) Bunun için ocaklıya başvurulur. Ocaklı parmağına iğne batırır. O yerden çıkan kanı da benek olan yere damlatırsa bu rahatsızlık geçmektedir (K33).

¹¹⁰ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 65

¹¹¹ <http://www.webrehberi.net/saglik/goz-hastaliklari:goz-aki-kanamasi.htm> (24.11.2012)

2.4.4.Göz Kanlanması

Rahatsızlığın nedenleri çeşitli olabilmektedir. Rahatsızlık bir şeye aşırı bakmakla, toz kaçmasıyla veya sıcaktan olabilmektedir. Rahatsızlığın giderilmesinde yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Göz otunun kabuğu soyulup göz üzerine konulursa kanlanma geçer (K24).

Uygulama b) Göze anne sütü damlatılırsa kanlanma geçer (K24-K115).

2.5. İç Hastalıkları

2.5.1. Bağırsak Hastalıkları

2.5.1.1. Bağırsak Kurdu

İnsan vücudunda asalak olarak yaşayan canlılardır. Besinlerini yerleştikleri insan bağırsağından karşılarlar. Yuvarlak kurtlar, kıl kurtları, kamçı kurtları, kancalı kurtlar, şerit olarak çeşitleri vardır.¹¹² Bağırsağında kurt olan kişilerde genellikle zayıflık ve gelişmezlik durumları görülür. Alandan elde ettiğimiz bilgilere göre uygulamalar aşağıda belirtildiği şekildedir.

Uygulama a) Bağırsaklarında kurt olan çocuğa önce süt koklattırılıp ardından bir fincan rakı zorla içirilirse kurtlar ölür ve dışkıyla bu vücuttan atılır (K4-K69). Bu uygulamaya benzer başka bir kaynak kişi ise yetişkinler için şu uygulamayı söylemiştir: *“Önce az pişmiş eti ağzında çiğnersin suyunu yutarsın tam yutacakken, kıl kurtlar da ağzını açmış bekliyorken, susuz rakı içilirse kurtların hepsi ölür ve dışkıyla atılır”* (K24).

Uygulama b) Eğer kıl kurdu yetişkinlerde görülürse börülcenin kuru taneleri kaynatılır. Suyu bir iki gün içilir veya taneleri yenirse kıl kurt düşer (K24,K107).

Uygulama c) Kuşadası yakınlarında İçmeler’ deki su içilirse kıl kurtlar dökülür. Bu su tuzlu bir sudur. Üç dört gün içilmesi gerekmektedir (K33).

¹¹² http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Bağırsak_Solucanları.htm (24.11.2012)

Uygulama c) Kartmış kabağın çekirdeklerinden çiğ olarak bir kilo kadar yenilirse şerit türündeki kurtlar dökülür (K92-K107).

Uygulama d) Dana kabağının çekirdekleri dövülüp içine biraz bal katılır veya sarımsak katılarak iki üç gün yenirse kurtlar düşmektedir (K110)

Uygulama e) Arpa suyu kaynatılarak içilir (K132).

Uygulama f) Karaturpun suyu içilir (K112-K113)

Uygulama g) Bu rahatsızlık ilk başladığında kabak çekirdeği havanda dövülür, inek sütüyle kaynatılarak bir hafta içilirse faydalı olmaktadır (K139).

Uygulama ğ) Bu şekilde fayda bulunmazsa hortum yardımıyla makat bölgesinin içine su verilir. Bu şekilde içerdeki kurtların yeniden dışarı çıkması sağlanır (K139).

2.5.1.2. Basur/ Mayasıl

Makat civarındaki toplardamarların genişlemesi sonucu meydana gelen hastalıktır. Toplardamarlardaki bu genişleme şişlik, kaşıntı, ağrı ve kanamaya neden olabilir. Uzun süreli oturmak, kabızlık, besinlerdeki bazı maddeler basur gelişimine neden olabilmektedir. Basur gelişimi normal olmamakla birlikte insanların çoğunda zaman zaman gelişebilmektedir.¹¹³ Yöre halkı modern tıba başvurduktan sonra eğer durumunda bir değişme olmazsa geleneksel tıba başvurmaktadır. Ameliyat gibi cerrahi müdahalelerin kalıcı çözümler sunmadığı dile getirilmektedir. Bu sebeple de genelde hayvansal ve bitki içerikli sağaltım yöntemleri kullanılmaktadır. Bunların başında sülük önemli yer tutmaktadır. Salı pazarlarında sülükler eskiden beri satıldığı bilinmekte ve halen satılmaktadır (K19-K20-K4). Kaynak kişilerden biri de pazarda sülük satan bir bayandı (Bkz. Fotoğraf 1-2). Kaynak kişi sülükleri göllerden zor şartlar altında topladıklarını ve pazarlarda geçimlerini sağlamak amacıyla sattıklarını dile getirmiştir. Sülükler 5-10 TL arasında satışa sunulmaktadır. Sülük satıcısı Afyon'un Dinar ilçesinden getirilen bu sülükleri alıcıların genellikle ağrı, sızı, mayasıl, kaşıntı, mantar gibi rahatsızlıklarından kurtulmak amacıyla tercih

¹¹³ [http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Basur_\(Hemoroid\).htm](http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Basur_(Hemoroid).htm) (24.11.2012)

ettiklerini ifade etmektedir (K19-K79). Sülüğü tedavide tercih edenlerin ise yaşlı kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Derlemelerden anlaşıldığı kadarıyla halk tıbbını tercih edenler yüzü eskiye dönük daha geleneksel insanlardır. Genç nesiller daha çok modern tıba yönelmektedir. Rahatsızlıkla ilgili alanda yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bu rahatsızlık için sülük kullanılır. Sülüğü kullanmadan önce sülük şişesi ılıması amacıyla bir müddet güneşte bırakılır. Ilıdıktan sonra şişe ters çevrilir ve şişenin ağzı ağırlı bölgeye konur, ondan sonra sülükler deriye doğru gelir ve bölgeyi emmeye başlar. Halk, sülüğün emdiği kanın pis olduğunu düşünmektedir. Sülük pis kanı emdikten sonra kendiliğinden o yeri bırakır. Deriyi bırakan sülük şişenin içinde kalır ve bu tekrar kullanılabilir. Ancak sülük deride yapışık şekilde kalırsa veya ölürse bu sülüğün tekrardan şişenin içine konulmaması gerekir. Çünkü bu sülüğün mikrop taşıdığı düşünülmektedir. Bu mikrop lu sülük ne kişinin kendisi tarafından ne de başkası tarafından kullanılabilir. Sülüğün atılması gerekmektedir (K19-K33-K129). Eğer sülüklerden biri yaralı ise emilen kan sülük tarafından sürekli olarak dışarı atılır. Bu durumda rahatsız olan kişi kan kaybı yaşayabilir. Bu durumda sülüğün kendiliğinden deriyi bırakması imkânsızlaşmaktadır. Sülüğün bırakması için örümcek ağı sülüğün ağzına verilir (K129).

Uygulama b) Kalın bağırsağın makat bölgesine çıkıntı yapmasına halk arasında “*meme yapmış*” denilmektedir. Eğer meme tekse erkek çiftse dişi olarak nitelendirilir. Eğer kanama meydana gelmişse durdurmak için arpa, buğday gibi tahılların ekim alanlarında bulunan sarı renkli “*pakrangıç otu*” nun tırtıllı şekilde olan kökü kaynatılıp içilir. Bu su hem kaşıntıyı hem de kanamayı durdurur (K24).

Uygulama c) Yılan bıçağı otunun taneleri (üzümü) ince kâğıda sarılarak birinci gün bir tane, ikinci gün üç tane şeklinde her gün tek sayı olarak artacak şekilde, toplamda doksan tane yutulur. Kâğıda sarmadan da yutulabilir ancak bitki boğazı “*gıcık*” edebilir. Bu sebeple ince bir kâğıda sarılmalıdır (K24).

Uygulama ç) Eğer kişi dayanılamayacak kadar acı çekiyorsa patlıcanı közler içini açar, makat bölgesini yakmayacak şekilde hafif soğutur, makat bölgesi patlıcanın üzerine gelecek şekilde oturur (K24).

Uygulama d) Çıtlık ağacının meyveleri yenilirse fayda vermektedir (K35).

Uygulama e) Ayıkulağı veya sığırkulağı denilen bitki ile taharetlenilirse mayasıla karşı faydalı olmaktadır (K92). Ayıkulağı bitkisi kaynatılarak suyu içilirse basura faydası olmaktadır (K127).

Uygulama f) “*Kara zelvinin*” tohumu şekerle sabahları aç karnına içilirse iyi gelmektedir (K94).

Uygulama g) Eğer içerden kanama varsa durdurmak için çöğür armudu kaynatılarak içilir (K129). Çöğür armudunun “gün görmedik yerinden (güneş görmeyen)” kök parçası alınıp kaynatılırsa mayasıl (basur) geçer (K111)

Uygulama ğ) Bir kaşık bal ve bir kaşık kına merhem haline getirilir ve makat bölgesine sürülürse kısa sürede iyileşme olur (K139).

Uygulama h) *Hemoroit için yağmur yememiş devetabanı otu kaynatılır ve suyu içilir*¹¹⁴

Uygulama ı) *Siyah kaplumbağanın kanıyla ardıç katranı kaynatılıp içilir*¹¹⁵

2.5.1.3. Gaz Sancısı/ Yakı olmak

Bu bölümde ağırlıklı olarak gaz sancısıyla birlikte gelen fakat tam olarak belirtileri tarif edilemeyen halk dilinde “yakı olmak” olarak tarif edilen bir rahatsızlıktan bahsedilmektedir. Bu konuda başka bir kaynakta ise karın ağrısına yakalanmak “*yakı olmak*” olarak ifade edilmektedir¹¹⁶ Derlemelerden edinilen bilgilere göre yakı olmak en yakın gaz sancısıyla birlikte ele alınmıştır. Çünkü rahatsızlık bu sancıyla birlikte meydana gelmektedir. Hastalıkla ilgili Aydın’da yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bu rahatsızlık bir yiyeceği çok yediğinde midesine dokunması ve şişlik yapması, bulantı yapması şeklinde belirti gösterir. Yörede bu rahatsızlık “yakı olmak” sözüyle ifade edilir. Rahatsızlığın giderilmesi için yakı/yakıt otu veya

¹¹⁴ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 65

¹¹⁵ age., 65

¹¹⁶ age., 13; 14

kurtluk otu denilen ot toplanır ve doğranır, zeytinyağı, un katılarak biraz pişirilir. Hafif ılıdıktan sonra karın üzerine konulur (K22). Başka bir kaynağa göre bu hamurun içine kekik, kargan gibi otlar da konmaktadır (K27).

Uygulama b) Gaz sorunu varsa kişi bundan rahatsızlık duyuyorsa giderilmesi için “ak hamur” hazırlanır. Ak hamur; un, yumurta, biraz soğan ve su katılarak hazırlanır. Göbeğin tam üzerine de hamurun içine konulan soğanın baş kısmı konur. Hazırlanan bu hamur göbek kısmı boş kalacak şekilde karın üzerine konur. Eğer şartlar uygunsa hamurun üzerine karanfil ve zencefil de yapıştırılabilir. Ardından bir bezle örtülür. Bir iki saat bu şekilde beklendikten sonra kişi rahatlamaktadır (K24). Aynı şekilde Kılavuzlar köyünde bu hamurun içine farklı olarak kül, yakı otu, hayıt, tuz konulmaktadır. Bu hamur ılık olarak karın üzerine konulup akşamdan sabaha kadar bekletilmektedir (K114-K116). Bu hamurun içine *körbüzen* otu da konulur (K69).

Uygulama c) Eğer gaz sorunu varsa kekik suyu içilir (K65-K92-K93-K106-K117-K126-K69).

Uygulama ç) Lahananın yaprağını ısıtılıp veya haşlanıp karın üzerine konulursa şişliği alır (K66).

Uygulama d) Kayısı suyu ve yemiş (incir) kaynatılıp suyu içilir (K79).

Uygulama e) Soğan pişirilir ve karna konulursa faydalı olur (K86- K87).

Uygulama f) Bebeklerde olursa anason suyu içirilir (K91).

Uygulama g) Bebeklerde olursa bir çay kaşığı kadar badem yağı içirilir (K9-K110).

Uygulama ğ) Bal mumu bir bezin üzerine konularak ısıtılır ve karın üzerine konulur (K114-K115). Bu şekilde bir müddet beklendikten sonra karın üzerine badem yağı veya zeytinyağı sürülür (K110).

Uygulama h) İncir yenilirse faydalı olur (K111).

2.5.1.4.İshal

İshal, normal katılıktaki dışkının sulu, yumuşak, sümüklü, kanlı veya yağlı bir şekil alıp sık sık tuvalete çıkma ihtiyacı doğurmasıdır. Bazen de ağrı yapar. İshale halk arasında “amel”, tıp dilinde ise “diare” denilmektedir. İshalin nedenleri arasında yiyeceklerin bozuk olması, yiyecek çeşitlerinin değişikliği, üşütme, isteri, bağırsak hastalıkları, kolera, dizanteri, tifo, nefrit, kalp, karaciğer veya akciğer hastalıkları sayılabilir.¹¹⁷ Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Meşe ağacının baş parmak tırnağı büyüklüğünde mazıları vardır. Onlar dövülüp tülbentten geçirilir, suyun içine katılıp içilirse ishal kesilir (K24).

Uygulama b) Nar ekşisi ile Türk kahvesi karıştırılıp içilirse ishal kesilir (K24-K47-K94-K95-K111). Nar ekşisi tek başına içilirse ishal geçer (K129). Nar ekşisine “kara eesi” de denilmektedir (K44-K45-K61-K94-K95-K112-K113-K115).

Uygulama c) Yetişkinler için kola unu az miktarda su ile karıştırılıp bir kaç kez içilirse ishali keser. Eğer çocuklar içecekse bu karışım daha az miktarda içirilir. Bu karışım çocuklara pek içirilmek istenmez (K24).

Uygulama ç) Kekik yağı ishale faydalıdır (K24).

Uygulama d) Kışın haytın tohumları, yazın yaprakları kaynatılıp suyundan içilirse ishale faydalıdır. Özellikle tohumları daha faydalıdır (K24).

Uygulama e) Çay elde kuru olarak daha küçük hale getirilir ve su ile içilir. Ayrıca demli çay içilirse faydalı olmaktadır (K33-K45-K110). Şekersiz çay içilir (K91).

Uygulama f) “İlimanın (limon)” içine yağ konur ve közlenir daha sonra bu yağ çocuğun makatına konursa ishali geçirir (K72).

Uygulama g) Kuru fasulyenin tanesinden bir adet yutulursa ishal geçer (K84)

¹¹⁷ <http://www.labtestsonline.org.tr/understanding/conditions/diarrhea/> (24.11.2012)

Uygulama ğ) Patates kaynatılıp sade olarak yenilirse faydalı olur (K91).

Uygulama h) Karanfil kaynatılarak suyu içilir (K110).

Uygulama ı) Kola içilir (K94).

Uygulama i) Limon suyu içilirse ishal giderilir (K111)

Uygulama j) Kuru kahve yenilir (K114)

Uygulama k) Ayva yaprağı suda kaynatılarak suyu içilir (K114).

Uygulama l) Bal soğuk su ile karıştırılıp içilirse ishal kesilir (K127).

Uygulama m) Kuru kahve, kuru çay ve şeker karıştırılarak yenir (K132).

Uygulama n) Gazoz ve aspirin karıştırılarak içilirse faydalıdır (K129-K132).

Uygulama o) Acı kavun bitkisine Kuloğlu köyünde eskiden mahmuz sütü denilmekteydi. Bu bitki ishalde kullanılmaktaydı. Ayrıca kaynak kişi bu bitkinin tehlikeli olduğu, ölüme yol açabileceği, kullanım şekli ve miktarına dikkat etmek gerektiğini bildirmiştir (K132).

Uygulama ö) Köpek kuzukulağı otu kaynamış suda kaynatılarak içilirse faydalı olur (K139).

Uygulama p) Yaşanan hastalık durumunun “ *garası (tersi)*” uygulanırdı. Yani kişi ishalse su içirilmezdi (K69).

İshal için İzmir’de şu uygulama gerçekleştirilir: “*Taze incir yaprağı damarlarından dikkatlice ayıklanır. Bu damarlar kurutulur. Ya ihlamur veya çay gibi pişirilip içilir ya da kuru toz halinde kaşıkla yenir. Toz halinde yendiğinde üstüne bir miktar ılık su içilir. En ağır ishali bile derhal keser*”¹¹⁸

¹¹⁸Gözyaydın, Nevzat, “İzmir’de Halk Tedavisi Usulleri”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi (TFA)*, Sayı 334, Mayıs 1977, 7978

2.5.1.5. Kabızlık

Kabızlık, genel anlamda tuvalete hiç çıkmama veya çok seyrek çıkma olarak bilinen bir rahatsızlıktır. Çok oturmak, katı gıdalarla beslenmek, yoğun strese maruz kalmak, sindirim sistemi bozuklukları hastalığın sebebi olabilmektedir. Aydın'da kabızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda açıklanmıştır.

Uygulama a) Ebegümeci yaprağı biraz ateşte ısıtılıp zeytinyağına batırılarak çocukların makat bölgesine konulursa, kısa süre sonra etkisini göstererek kabızlığı geçirir (K31).

Uygulama b) Zeytinyağlı ev sabunu sivriltilir ve zeytinyağına batırılarak bebeklerin makat bölgesine yerleştirilirse kabızlık geçer (K31-K123).

Uygulama c) Zeytinyağı içilirse kabızlığa çok faydalı olur (K44-K45-K93-K69-K142-K143). Zeytinyağı aç karnına içilir (K94-K95).

Uygulama ç) Maden suyu içilir veya soda yerine karbonat (soda), su ile karıştırılarak içilirse kabızlık geçer (K61-K133).

Uygulama d) Soğan yenilirse, dövülüp karna konulursa kabızlık geçer (K71-K121). Soğan suyu içilirse kabızlık geçer (K120).

Uygulama e) Her gün bir tane veya bir miktar incir yemek kabızlığı giderir (K53-K83-K92-K93-K110-K111-K113-K123-K129-K143). İncir zeytinyağı ile birlikte yenilir (K94-K105).

Uygulama f) Balla zeytinyağı karıştırılarak yenirse faydalı olmaktadır (K110).

Uygulama g) Bozköy yakınlarında çıkan köyde “amel suyu” adı verilen şifalı su içilirse kabızlığa faydalı olmaktadır. Bu sudan içenin “amel (ishal)” olduğu için “amel suyu” adı verilmiştir (K47).

Uygulama ğ) Kantaron yağı içilirse faydalı olmaktadır (K114).

Uygulama h) Kekik suyu içilirse kabızlık geçmektedir (K121-K132).

Uygulama ı) Balla ılık su karıştırılırsa kabızlığa karşı faydalıdır (K127).

Uygulama i) Sarımsak yemek faydalıdır (K129).

Uygulama j) Kenkireş kökü rendelenir suda kaynatılarak içilirse bağırsak tembelliğine yani kabızlığa karşı faydalı olmaktadır (K143).

Zonguldak'ta ise kuru erik kompostosu içirilir. Üç dört tane taze soğanın yeşil kısmı yedirilir. Kökü atılır.¹¹⁹

2.5.1.6. Karın Ağrısı

Üşütme ve çeşitli sebeplerden meydana gelen bu rahatsızlık için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu rahatsızlığa Bozköy' de "böğün ağrısı" da denilmektedir. Bu ağrı "ovkalamaya (ovmak) gelmez" denilerek bu rahatsızlıkta neyin yapılmaması gerektiği de ifade edilmektedir (K110). Aydın'da bu rahatsızlıkla ilgili yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Karnı ağrıyan kişinin karnına hamur konulursa ağrısı geçer (K20-K27-K53-K132). Bu hamura "*sabun arkası*" da denilmektedir. Nar ekşisi, yumurtanın sarısı ve undan elde edilen hamur karna yapıştırılır üzerine de kâğıt konulur. Bu şekilde ya 24 saat ya da hamur kendisini bırakıncaya kadar bekler. Bu şekilde bir uygulama karın ağrısını geçirir (K46). Bu uygulama günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Halkın büyük bir kısmı modern tıbbı yönelmektedir.

Uygulama b) Karnı ağrıyan kişinin karnına lahana konursa ağrısı geçer (K20).

Uygulama c) Karnı ağrıyan biri yakı otuna soğan ve un karıştırıp hamur yapar ve bunu karnına koyarsa faydalı olur (K25).

Uygulama ç) Narın başı kesilerek kızgın külün içine konur, orada biraz pişerek yumuşar. Daha sonra biraz ılımaya bırakılır. Ilıdıktan sonra çocukların göbeğine konursa karın ağrısı geçmektedir (K33).

¹¹⁹Özerk, Erengül, "Hastalıkların Tedavileri", *Folklor*, Şubat –Mart – Nisan, Yıl:1, Sayı:10–11–12,1970, 80

Uygulama d) Körpüzgen, hayıt tohumu, köpek dışkısı, sığır dışkısı unla karıştırılarak hamur elde edilir. Bu hamur çocuğun karnına ılık şekilde konulursa faydalı olur. Ancak ısısının iyi ayarlanması gerekir, aksi halde cildin yanmasına sebebiyet verilebilir (K62).

Uygulama e) Kabalık (kaba otu) , dalgan, kerbizen / körbüzen (K71), soğan dövülür içine bir miktar un ve tereyağı katılarak hamur elde edilir ve pişirilir. Bu hamur karına konulur. Akşamdan konulursa sabaha karından alınır (K75). Bu uygulamanın halen yapıldığını iddia edilmektedir (K71).

Uygulama f) Mercanköşkü kaynatılıp suyu içilirse karın ağrısını geçirir (K80).

Uygulama g) Suyun içine bir damla kekik yağı dökülerek içilirse karın ağrısına faydalı olmaktadır (K82).

Uygulama ğ) Hayıt yaprağı, ayıkulağı yaprağı dövülür, un, sirke, zeytinyağı, karıştırılarak hamur pişirilir, karna sarılırsa iyi gelir. Bu hamura “ak hamur” veya “yakı” denilmektedir (K105-K106-K107).

Uygulama h) Ebegümece kullanılmaktadır (K108).

Uygulama ı) “Böğün ağrısının” yakısı vardır. Bu yakı için ebegümece, sığirkulağı, güllü Fatma (gülhatmi), kenkireç kökü bir havanda dövülür ve içine pekmez katılır (K111). Bu karışımın nasıl uygulandığını kaynak kişi söylemek istemediğinden bilgi verememekteyiz. Sebebi bu uygulamanın bazı sakıncalarının olmasıdır. Bu uygulamada eğer kişi hamile ise ve bundan haberi yoksa *böğün ağrısı* uygulaması neticesinde bebeğin düşmesi ihtimali çok yüksektir. Uygulamayı yapan kişi alanında uzman ise kişinin gebe olduğunu bilmektedir. Bu uygulamanın muayenesinde ocaklı olabilecek durumlardan haberdar olduğu için duruma temkinli yaklaşmaktadır. Aksi halde maddi ve manevi bir cezaya çarptırılacağından endişe duymaktadır. Bu bakımdan yapılan işlemlerin kontrollü olarak yapılmasına dikkat edilmektedir. Hatta bu bilgilerin ehil olmayan kişilere aktarılmasını da dolaylı yoldan sakıncalı bulmaktadır.

Uygulama i) Soğan, tarhana ve hayıt yaprağı dövülür, unla ılık bir hamur yapılarak karna konulursa faydalı olmaktadır (K126).

Uygulama j) İncir doğranır ve unla karıştırılarak hamur yapılır. Bu hamur ılık bir şekilde karna konulursa faydalı olmaktadır (K126).

Uygulama k) Kekik çay yapılarak içilirse faydalı olur (K129).

Uygulama l) Karnı ağrıyan çocuğa önce çalma çalınır (sürülür), ardından hamur vurulur. Çalma bitkisel bir karışımdır. Pekmez, susam yağı ve birçok baharat katılmaktadır (K132).

Uygulama m) Mum bezin üzerine eritilir ve karına konulur (K132).

Uygulama n) Soğan rendelenerek karın üzerine konulur (K132).

Uygulama o) Elma yağı denilen adaçayı yağı bu rahatsızlığın giderilmesinde kullanılmaktadır (K144)

Uygulama ö) Yakı denilen birkaç unsurdan oluşan sağaltım aracı karnı ağrıyan kişilere faydalı olmaktadır. Uygulamada balmumu eritilerek beze konulduktan sonra üzerine biraz zeytinyağı gezdirilir, en sona da yakı denilen bitkisel toz karışım dökülür ve bütün bele sarılırsa faydalı olur. Burada bal mumuyla yapılan bu ürüne yakı denilmektedir. Bu uygulama aynı zamanda kemik ağrılarına da iyi gelmektedir (K144).

Uygulama p) Dağlarda boz renkli ve yöre insanınca oğlan otu adı verilen ot paytaran denilen karaardıç çekirdeği ile birlikte dövülür. Arı çamuru olarak isimlendirilen buğday unuyla karıştırılır meydana gelen macun kıvamındaki karışım bir bez üzerine yayılıp üzerine katran sürülür. Katrandan sonra ince doğranmış soğan beze yayılır, macunun üzerine serpilir ve hastanın karın bölgesine konulur.¹²⁰

¹²⁰ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 64

2.5.2.Böbrek Hastalıkları

Böbrek hastalıklarının birçok sebebi olabilmektedir. Araştırmamızda genel olarak böbrek hastalıklarının tedavisinde şifalı sulardan faydalanılmaktadır. İlgili uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Gümüşköy’de çıkan şifalı içildiğinde böbrek hastalıklarına faydalıdır (K43-K44).

Uygulama b) Kereviz yaprağı kaynatılarak suyu içilirse çalışmayan böbrek çalışır hale gelmektedir (K143).

2.5.2.1. Böbrek Taşı/ Kumu/ İltihabı

Tıbbi adı nefroliazis olan, henüz tamamen anlaşılmamış bazı sebeplerle normal idrarın içeriğinde bulunan özellikle ürik asit ve kalsiyum gibi maddeler kristalleşerek böbrek içinde taş olarak adlandırılan yapıları oluştururlar. İdrarda bulunan oksalat billurlarının meydana getirdiği böbrek taşları, kum tanesi kadar olabildiği gibi pinpon topu büyüklüğünde de olabilir. Küçük taşlar böbrekten kolaylıkla çıkabilir. Büyükler ise mesaneye giderken şiddetli ağrılara neden olur. Göğsün yukarı ve ön kısımlarında, kaburgaların altında, ani ve kıvrandırıcı ağrı hissedilir.¹²¹ Söz konusu rahatsızlık için aşağıda geçen uygulamalarda daha çok bitkisel emler bunun yanında da şifalı sular kullanılmıştır. Sadece bir uygulamada olağanüstü durumla birlikte gelen bitkisel bir emin kullanımı söz konusu olmuştur. Bu durumun hikâyesi ilgili yerde nakledilmiştir. Rahatsızlıkla ilgili Aydın’da yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Kargan otu kaynamış suyun içine konularak demlenir bir müddet içilirse böbrek taşı düşer ve idrar yolları rahatlar (K16)

Uygulama b) Sabahları aç karnına birkaç gün bir iki kaşık zeytinyağı içilirse böbrek taşına, kumuna faydalıdır (K24).

Uygulama c) Enginar kaynatılır, onun acı suyu içilirse faydalı olur (K24).

¹²¹<http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2332> (24.11.2012)

Uygulama ) Cincin köyünün üst tarafında Belen köyünde bulunan pınardan içilen su böbrek taşını düşürmektedir (K33).

Uygulama d) Kaynamış suyun üzerine oturularak onun buharında beklenirse taşlar düşmektedir (K33).

Uygulama e) Traktörün üzerine binilir, bir müddet gezilirse taşlar düşer (K61).

Uygulama f) Yoğurt suyu içilirse faydalı olur (K68-K75-K74-K111-K114-K132-K136). Aç karnına içilmelidir (K113-K129). Yoğurt suyunun taşları dökmesi bilgisi hakkında Zonguldak'tan şu bilgi elde edilmiştir: “*Keseden betona damlayan yoğurt suyu iz yapar, yol yapar, cilasını alır. Buradan da böbrek taşlarına tesir ettiği anlaşılıyor*¹²²”.

Uygulama g) Maydanoz kaynatılıp suyu içilirse faydalı olur (K75-K132-K136).

Uygulama ğ) Orman denilen bitkinin başında “*domuz topu*” denilen kısım yıkanır, soyulur ve rendelenerek suyu çıkarılır ve içilirse taş düşer. İçilecek suyu içtikten sonra içen kişinin sesinin kısıldığı ifade edilmektedir (K71).

Uygulama h) Karaturp rendelenerek suyu içilir veya kendisi yenirse taşlar düşer (K71-K143).

Uygulama ı) Yarım fincan limon suyu ve yarım fincan işlem görmemiş zeytinyağı karıştırılarak 10 gün içilirse taş ve kumu döker (K53).

Uygulama i) Dağlarda bulunan altın otu kaynatılır ve suyu içilirse böbrek iltihabını geçirir (K79). Altınotu kaynamış suyun içine demlenir, çay gibi yirmi gün kadar içilirse taşları döker (K84-K144).

Uygulama j) Dağlarda bulunan üzüm asmasının “*delcesi (üzüm vermeyeni, yabanisi)*” kaynatılıp içilirse böbrek taşını düşürür (K79).

¹²²Özerk, Erengül, agm.,80

Uygulama k) Kurutulmuş nar kabuğu, bir iki dakika suda kaynatılarak kırk gün içilirse idrar yollarıyla ve böbrekle ilgili bütün sorunlar giderilir. Hatta bu konuyla ilgili bir anlatı da söz konusudur. *“Adam camiye gidiyomuş, böbrek değişecekmiş ama böbreği değişecek. Cuma namazına gidiyormuş, yatmış. Gelmiş biri sırtına yapıştırmış. Ne yatıyon demiş. Gittiğin yola doğru git demiş. Nası gideyim demiş. Çok böbreklerim ağrıyo demiş. Böbrek nakli bekliyorum demiş. Sıra bekliyorum. Böbreğimi alacaklar, böbrek takılacak demiş. Senin böbreğin alınmaz demiş sen git camiye demiş. Namazını kıl demiş dön geri demiş. Ben seni burada bekleyeceğim demiş. Gidiyor namazını kılıyor bekliyor yolda. Bekliyor gari. O(adam) öbür türlüymiş. Ondan sonra diyo ki gine aynı yerde önüne çıkıyo. Git tam bak görevini yaptın. Şimdi git evine bul nar kabuğu. Kırk gün iç. Kırk birinci gün böbrek değişecek ya. Aynı doktora git demiş. Kırk gün içiyor. Kırk birinci gün oraya gidiyor. Amca sen ne yaptın demiş. Senin böbreğin benden sağlam. Değiştirmemiş hala daha yaşıyor dedi adam. Öyle yap dedi.”* Kişinin böbrekleri ağrısa nar kabuğu kaynatıp iki gün içilse üçüncü güne hiçbir şeyinin kalmayacağı söylenir. Kaynak kişi bu tarifi yapıp uyguladığını ve faydasını gördüğünü iddia etmiştir. Hatta prostata dahi faydalı olduğu ifade edilmektedir (K84).

Uygulama l) Sarmaşık veya kedirgen denilen ot böbrek hastalıklarına faydalı olmaktadır (K89).

Uygulama m) Bol su içilir (K94).

Uygulama n) Yağmur yememiş pıtrak kaynatılarak suyu içilir (K94).

Uygulama o) Soğan suyu içilir (K94).

Uygulama ö) Turşu yenilir (K94).

Uygulama p) Çine ilçesinin Savrandere köyünde çıkan ılıca suyundan içmek böbrek taşlarını dökmektedir (K103).

Uygulama r) Uzun çamın kozası suda kaynatılarak soğuk olarak aç karnına rahatsızlık geçinceye kadar içilir (K124-K125).

Uygulama s) Bira içilir (K133).

Uygulama ş) Güvendik köyünde çıkan şifalı suyu içmek böbrek taşlarını düşürmektedir (K141).

Uygulama t) Domuz pıtrağı bitkisi kaynatılarak suyu içilirse böbrek taşları dökülmektedir (K143).

Bu rahatsızlıkla ilgili İzmir de ise şöyle bir uygulama söz konusudur: *“Toprağın altında kendi kendine yetişen ve adına Şevketi Bostan denilen sebzenin üstündeki ağaç kabuğuna benzer tabaka kazınır. Güzelce yıkanır, kibrit kutusu büyüklüğünde parça parça doğranır. İstenirse zeytinyağı ve limonla pişirilip yemek olarak da yenir. Haşlandığı takdirde elde edilen su, sabahları aç karnına bir bardak olmak şartıyla içilir. Tadı hafif acımtıraktır. Böbreklerdeki kumu veya taşı kesin olarak düşürür.”*¹²³

2.5.2.2. Şeker Hastalığı

Hastada insülün imal etme ve/veya kullanma yetisinin bulunmamasıyla karakterize, kan şekeri (glukoz) düzeylerinde yükselmeye yol açan rahatsızlıklar grubuna verilen isimdir. Çeşitleri bulunmakla birlikte bunlar hastadan hastaya değişebilmektedir.¹²⁴ Aydın’da şeker hastalığı ile ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Karagaç/ karaağaç denilen ağacın yaprakları kaynatılıp içilirse şeker hastalığına iyi gelmektedir (K24).

Uygulama b) Orman üzümü kaynatılıp sabah ve akşam aç karnına içilirse şekeri düşürmektedir(K32).

Uygulama c) “Piynar” adı verilen “mart ayında çıkan çalıya benzer çiçek gibi saçları olan” şeklinde tarif edilen bitkinin püskül kısmı kaynatılıp sabah akşam birer bardak içilirse şeker hastalığına fayda vermektedir (K53).

Uygulama ç) Her gün sabah ve akşam birer tane acı badem yutulursa şeker hastalığına faydalıdır (K53).

¹²³ Gözaydın, Nevzat, “İzmir’de Halk Tedavisi Usulleri”, *TFA Dergisi*, Sayı 334, Mayıs 1977,7978

¹²⁴ <http://www.labtestsonline.org.tr/understanding/conditions/diabetes/> (24.11.2012)

Uygulama d) Adaçayı, mersin yaprağı, çilek yaprağı, “garagan (kargan)” hep birlikte kaynatılarak kırk gün içilirse şeker seviyesi düşer (K84)

Uygulama e) Terlemek şeker hastalığına karşı faydalıdır (K97).

Şeker hastalığı için İzmir’deki uygulama şöyledir: *“Dut yaprakları yeni çıkmaya başladığında en küçüklerinden taze taze toplanır, bol su ile iyice yıkanır ve çiğ olarak yenir. İki – üç defa yenirse derhal şeker miktarı düşer”*¹²⁵

2.5.3. Dalak Büyümesi/Şişmesi

Vücutta meydana gelen bazı hastalık durumlarında, mikroplarla savaşılr. Bu sayede kan ve lenf sistemi etkilendiğinden dalak şişebilmektedir. Dalak şişmesinin bir çok nedeni olmakla birlikte, sıtma, frengi, tifo, enfeksiyon, tümör, karaciğer hastalıkları, parazitler ve zehirlenme gibi nedenleri bulunmaktadır. Ayrıca halk arasında “dalaklanma” adı verilen bir durum bulunmaktadır. Bu tip bir durum ise şöyle gelişmektedir: Aşırı fiziksel aktivite sonucu vücudun oksijen ihtiyacı artmaktadır. Oksijenin vücuda daha fazla taşınması için, oksijeni taşıyan alyuvar miktarının artması gerekmektedir. Dalak, alyuvar üretim ve depo merkezi olduğundan, bünyesindeki alyuvarları kana iletir. Bu arada dalak kapsülleri kasılarak şişer. Şişme sonucu kişide sancılanma meydana gelir.¹²⁶ Halk arasında dalak şişmesi olarak bilinen bu rahatsızlık karın bölgesinde şişlik yapar. Bazen bu rahatsızlık siroz hastalığı ile de karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu rahatsızlığın sıtma hastalığına yakalananlarda meydana geldiği de iddia edilen bilgiler arasındadır (K91). Rahatsızlığın gözlem yoluyla teşhis edildiği, genelde olumlu telkinle (olumlu inanç) ve şok etkisi yaratılarak tedavinin gerçekleştiği bilinmektedir. Bu tedavi şeklinin Aydın’ın dağ köylerinde yapıldığı bilinmektedir. Ancak gelişen modern tıbbın etkisiyle bu tedavi şeklinin artık uygulanmadığı elde edilen bilgiler arasındadır. Uygulamalarda geçen bilgiler genelde kişilerin duyduğu, gördüğü veya birebir kendisinin yaşantısı yoluyla elde edilmiş bilgilerdir. Tedaviyi ise bu işi bilen ocaklı kişilerin gerçekleştirdiği bilinmektedir. Aydın’da eskiden yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

¹²⁵Gözaydın, Nevzat, agm., 7978

¹²⁶ <http://www.sagliksiz.net/dalak-sismesi.html> (24.11.2012)

Uygulama a) Hasta yere yatırılır, ocaklı kişi eline bir balta alır ve başının etrafında döndürmeye başlar. Hastanın karnına vuracakmış gibi yapar. Hasta her ne kadar bu işlemin temsili bir işlem olduğunu bilse de bir an için baltanın karnını keseceği düşüncesiyle korkar ve anlık bir korku yaşar. Bu işlem tamamlandıktan bir müddet sonra hastalığın geçeceğine inanılır (K9-K48-K49-K61-K110-K119-K127-K132-K140-K69). Hatta kaynak kişiler “*gerçekten de bir süre sonra geçiyor*” diyerek bu olaya şahit olduğuna, ifadelerinde yer vermektedir. Başka bir kaynak kişinin ifadeleri de aynı şekilde benzerlik göstermektedir. Kişi karnını açar yere yatar, dalak kesen kişi de “*Dalak sana ol mu dedik! ... Doğ mu dedik! ...Şimdi seni kesmeye geliyorum!*” diyerek tekerleme eşliğinde kişiyi korkutur gibi yapar. O sırada kişinin ödü patlayabilir veya dalağın üzerinde kabarcıklar oluşabilir. Kabarcıklar bu esnada da patlarsa kişi dalak şişmesinden kurtulmuş olur denilmektedir (K24). Başka bir kaynak kişi de tekerlemenin bir kısmını “*dalak kesmekten geliyom, dalak kesmeye gidiyom*” şeklinde ifade etmektedir (K93). Bu uygulamanın Şamanizm kökenli bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır.

Uygulama b) Bu uygulama da diğer uygulamayla benzerlik göstermektedir. Farklı olan yönü dalağı kesilecek kişinin karnının üzerine tahta konulması, onun üzerine de incir ağacından bir dal konulmasıdır. Başka yerde ekmek de konulur (K99-K100-K101). Daha sonra rahatsız olan kişi dalak kesene “*Nerden geliyon?*” diye sorar, dalak kesen ocaklı ise “*Dalak dağından geliyon.*” diyerek karşılık verir ve baltayı incir dalının üzerine indirerek keser (K46). Bozköy’ de ise benzer uygulama yapılmaktaydı. Tahtanın üzerine üç adet taze incir dalı konulur. Dalak kesen kişiye sorulur: “*Sen dalak kesebilir mi?*” Dalak kesen ise “*Kesmem mi? Anasını bile ...m*” der. Böylece hastada korku meydana gelir. Korkunun etkisiyle rahatsızlığın geçeceğine inanılmaktadır (K111). Kılavuzlar köyünde ise tahtanın üzerine soğan konulur. “*Dalak kesebiliimin? Anasını bile bellerim*” (K119) denilir.

Uygulama c) Soğana küçük çöp parçaları batırılır ve bir duvarın kovuğuna konulur. O soğan orda kuruyuncaya kadar dalak şişmesinin de geçeceğine inanılır (K75)

Uygulama ç) Şişen bölgenin üzeri iğne ile çizilirse geçer (K133).

2.5.4. Guatr

Tiroit bezinin büyümesi sonucu ortaya çıkan, boyun ortasında yutkundukça aşağı yukarı hareket eden şişlikle kendini belli eden bir hastalıktır. Guatr özellikle geceleri nefes darlığı yapar, bazen de rahatsız edici öksürüklere neden olur. Basit ve yumrulu guatr olmak üzere iki çeşit guatr vardır. Basit guatrın nedeni iyot yetersizliğidir. Basit guatra dağlık bölgelerde oturanlarda, ergenlerde ve hamilelerde rastlanır. Yumrulu guatrın ise en sık rastlanan çeşidi olduğu belirtilir. Bu çeşitte tiroit bezinin iki yanında üzüm salkımını andıran şişlikler görülür.¹²⁷ Aydın’da hastalığın tedavisine yönelik uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Küçük yılanlar öldürülüp, dövülerek ısıtılır ve rahatsızlık bölgesine sarılır (K79).

Uygulama b) Guatrı olan kişi ölen bir kişinin başına gider ve guatr olan bölge ölünün eline sıktırılırsa geçeceğine inanılmaktadır (K110).

Uygulama c) Kar rendelenir bölgeye sarılır. Bu arada “okusu” da okunulmalıdır (K110).

Uygulama ç) Okunarak sıktırılır (K114).

Uygulama d) Guatr ocaklı tarafından “ırıklatılır.” * Gündüslü köyünde guatr ocaklısı olduğu ifade edilmektedir. Bu kişi, hastayı yatırır ve elmaya kırk bir tane zeytin dibinde biten dikenleri okuyarak batırır. Bu elmayı hasta kişi akan suyun içine gömer. Kaynak kişi bu uygulamanın kısmen faydalı olduğuna inanmaktadır. Bu ocak türü sözle izin alınarak aktarılamamaktadır. İzin sülaleden kalıtım yoluyla gelmektedir (K129-K132). Elma çalıntı elma olmalıdır (K132).

¹²⁷ www.saglikplatformu.com/hastalik_rehberi/g.asp (24.11.2012)

*Irklemek: Boş inanca göre hastayı çeşitli büyü ya da sihirle iyileştirmek. Bkz. *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*, <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (24.11.2012)

2.6. Kalp ve Damar Hastalıkları

Çağımızın yaygın bir hastalığı durumuna gelen hastalığın kalıtım, aşırı stres, yanlış ilaç kullanımı vs. gibi çeşitli nedenleri olabilmektedir. Rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Alıç ve ayva yaprağı kalbi kuvvetlendirmektedir (K130).

Uygulama b) Papatya çayı kaynatılarak bir müddet içilirse kalp damarları açılmaktadır (K143).

Uygulama c) Kekik, çay gibi demlenilerek bir müddet içilirse kalp damarları ve diğer damarlar açılmaktadır (K143).

2.6.1. Kolesterol

Karaciğerlerde üretilen, kan, beyin, karaciğer, safra ve kan damarlarının duvarlarında bulunan yağ benzeri madde olarak tanımlanmaktadır. Hormonların yapımında önemli yer tutmaktadır.¹²⁸ Genel olarak vücuttaki bu yağ seviyesinin yüksek çıkması hastalık oluşturmaktadır. “Çok eskiden kolesterol mü vardı ”(K79) şeklinde görüşler ileri sürülen hastalık, tıbbın yetersiz olduğu zamanlarda bu adla bilinmemekteydi. Yani insanlar böyle hastalığın varlığından haberdar değillerdi. Bugün tıp biliminin ilerlemesiyle hastalık tanıları, adları ve tedavileri de gelişerek günümüze gelmiştir. Bu hastalığın sağaltımında emler kullanılmıştır. Elde edilen bilgilere göre bu emler eskiden kalma bilgiler değil sonradan medya aracılığıyla edinilmiş bilgilerdir. Aydın’da hastalığın tedavisine yönelik uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Kolesterol seviyesini düşürmek için biberiye bitkisi kaynatılarak suyu içilirse faydalı olmaktadır (K79).

Uygulama b) Bir cevizin içi, akşamdan bir su bardağı sıcak suya ısıtılıp sabah bu su içilir, cevizin kendisi de yenilirse kolesterol seviyesi düşer (K79-K84). Cevizin sadece kendisi yenilirse de kolesterole faydalı olmaktadır (K91).

¹²⁸ <http://www.steteskop.net/kolesterol-i-660.html> (24.11.2012)

Uygulama c) Bol su içilirse kolesterole faydalı olur (K86).

Uygulama ç) Isırgan otu kaynatılıp suyu içilirse hastalığa karşı faydalı olmaktadır (K110).

2.6.2. Tansiyon

Bu kavram tıbbi anlamda kanın damarlara yaptığı basınç olarak bilinir. Tansiyon bir rahatsızlık değildir fakat kan basıncının gereğinden fazla veya eksik olması durumunda insanda bir takım rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Ancak halk tarafından bir hastalık adı olarak kabul edilmektedir. Bu konuda Ahmet Şentürk' ün makalesinde yöre insanının düşüncelerine ilişkin olarak Mahmut Şenoğlu isimli kaynak kişinin şu ifadesine yer verilmiştir: “ *Evvelce gözü çatal çatal olup başı dönen kimselerin hastalıklarına sülük çok iyi gelirdi. Bu hastalığa şimdi ‘ tansiyon’ diyorlar.*”¹²⁹ Aydın’da bu rahatsızlıkla ilgili tedavi uygulamaları aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Tansiyon düşükse, tuzlu ayran yükseltir (K24-K95).

Uygulama b) Tansiyon yüksekse, sarımsaktan birkaç adet bütün olarak yutulur (K24-K94-K110).

2.6.3. Burun Kanaması

Genel olarak aşırı sıcakta beklemekten, burna alınan bir darbeden veya başka nedenlerden kaynaklanan bir rahatsızlık olarak bilinmektedir. Uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Yumurtanın içi boşaltılır, kabuğu kiremit gibi kızartılır. Un gibi ezilerek bir tülbentten geçirilir. Toz haline gelen yumurta kargı otunun üzerine dökülerek burna çekilir. Böylece burun kanaması kısa sürede durur (K30).

Uygulama b) İki gözün ortasında, burnun alın bölgesine yakın olan kısmına elle baskı yapılarak sıkılırsa burun kaması durur (K33).

¹²⁹ Şentürk, Ahmet, “Malatya’da Sülük İle Tedavi”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Sayı 251, 1970, 5657

Uygulama c) Başın üst kısmına soğuk su ve kolonya dökülüp saç çekilirse kan durur (K33).

Uygulama ç) Saç ıslatılır ve çekilirse burun kanaması durur (K92).

Uygulama d) Küçük parmak sıkılırsa burun kanaması durur (K92).

Uygulama e) İğlek (erkek incir) ağacında olan incirin sütü, burna damlatılırsa kanama durur (K113). Hastalıkta kullanılan yöntemler aşağıda belirtilmiştir.

2.6.4. Varis

Kirli kan taşıyan damarların, fonksiyonel bozuklukları sonucu ya da kan akımının önündeki bir engel nedeniyle genişleyerek kıvrımlı bir hal almasıdır. Çoğunlukla bacağın alt kısımlarında görülür. Nedeni fazla ayakta durmak, şişmanlık, kan damarlarındaki kapakların düzensiz çalışması olabilir. Deri yüzeyindeki damarlar eğri büğrü olup şişerler. Akşam saatlerinde de ayak bilekleri şişebilir.¹³⁰ Aydın'da varisle ilgili yapılan uygulamalar şunlardır.

Uygulama a) Varis olan yere sülük yapıştırılırsa kişiye fayda vereceği düşünülmektedir (K33). Bu uygulama Anadolu'nun değişik yerlerinde yapılmaktadır. Baş, diğ, sırt, kol, bacak, ayak ağrılarında, hemoroitte (makata konulmak suretiyle) sülükten faydalanılmaktadır.

Uygulama b) Varis olan bölgeye kantaron yağı sürülürse faydalı olur (K80-K81).

2.7. Kanserler

Genel anlamda vücudun çeşitli bölgelerinde hücrelerin kontrolsüz çoğalması ile oluşan yüzden fazla hastalık grubudur. Çok çeşitli kanser tipleri olmasına karşın, hepsi anormal hücrelerin kontrol dışı çoğalması ile başlar. Tedavi edilmezse ciddi rahatsızlıklara hatta ölüme bile neden olabilir.¹³¹ Vücudun herhangi bir bölgesinde çeşitli sebeplerle meydana gelen ve birçok çeşidi olan bu hastalık halk arasında "kötü

¹³⁰ <http://www.stetoskop.net/varis-i-1506.html> (24.11.2012)

¹³¹ <http://thsk.gov.tr/tr/index.php/kanser-nedir/312-kanser-genel-tanimi> (24.11.2012)

hastalık” olarak ifade edilmektedir. Halk arasında hastalığın tedavisinin genelde olmadığı fikri yaygın olmakla birlikte son yıllarda bitkilerle tedavi konularında yapılan araştırmaların da etkisiyle bazı kişiler bu hastalığın bitkilerle tedavi edileceğine inanmaktadır. Hatta kaynak kişilerden biri (K88) birçok kere yanlış bitki kullanarak zehirlendiğini beyan etmektedir.

Uygulama a) Karpuzlu ilçesinin merkezinde yapılan derlemeye göre ısırgan otu tohumunun balla karıştırılarak yenmesi halinde bu karışımın kansere iyi geleceğine inanılıyor (K1-K24-K91). Dalgan da denilen ısırgan otunun kendisinin de kansere faydalı olduğu iddia edilmektedir (K33-K79-K143). Yabani ısırgan otu (*eşek dalganı*) dövülerek suyu içilirse, ilerlemiş olan kanseri bile iyileştireceği iddia edilmektedir. Kaynak kişi doktordan öleceğini öğrendikten bir süre sonra artık içinden kan gelmeye başladığında bu uygulamayı denemiş ve altı gün aç karnına içtikten sonra kanamanın durduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu uygulama sırasında manevi olarak da Allah’tan yardım istediğini, dua ettiğini de dile getirmiştir (K88). Hastalıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama b) Eşek sütü 10-15 gün içilirse kansere karşı faydalıdır (K33).

Uygulama c) Deve sütü içilirse kansere karşı faydalıdır (K33).

Uygulama ç) Kudret narı iyi gelmektedir (K79).

Uygulama d) *Ekşi* (nar) yemek, kansere karşı faydalıdır (K91)

Uygulama e) Yabani gülün suyu kaynatılıp içilirse kan kanserine karşı faydalıdır (K91).

Uygulama f) Zakkum çiçeği zeytinyağının içine konulur bir yıl bekletilir ve rahim kanseri olanlar genital bölgeye sürerse geçmektedir. Kaynak kişi bu tarifi *Hepler(Habipler)* köyünden duyduğunu ifade etmektedir (K143).

Uygulama g) Yukarıda adı geçen tarif meme ucundan sürülerek meme kanserine de şifa verdiği ifade edilmektedir. Bu tarifi veren kaynak kişi iyileşmelere bizzat şahit olduğunu ve hastalardan birinin de kendisi olduğunu belirtir (K143).

Uygulama ğ) Yakıt otu prostat kanserinde kullanılmaktadır (K144).

2.8. Karaciğer Hastalıkları

Genel anlamda karaciğer hastalıklarına nelerin faydalı olduğuna dair iki adet uygulama kaydedilmiştir. Bu uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Gümüşköy de çıkan termal su içilirse karaciğer hastalıklarına fayda vermektedir (K43).

Karaciğer hastalıklarına deve dikenini kaynatılarak suyu içilirse birebir gelmektedir (K139).

2.8.1. Sarılık

*Sarılık insan vücudundaki kırmızı kan hücrelerinin bir yıkım mahsulü olan bilirubin pigmentinin çok çeşitli hastalıklarda kanda belirli bir seviyenin üstüne çıkmasıyla deri ve mukozaların sarı renge boyanmasıyla kendini gösteren bir hastalıktır.*¹³² *Anadolu’da sarılık hastalığının genel olarak üç farklı çeşidi görülmektedir: bunlardan birincisi yeni doğan bebeklerde görülen sarılıktır ki normal doğumlarda 3-7 günlerde görülen, bir hafta kadar süren ve sonradan kendiliğinden geçen sarılıktır. İkincisi ise kara sarılıktır. Bu da hastalığın uzun sürmesi durumunda hastayı bitkinleştirir. Hastanın gözleri ve idrarı koyu sarı, cildi kara sarı bir renk alır. Üçüncüsü ise çocuk ve yetişkinlerde görülen sarılıktır.*¹³³ *Bu tür sarılığın nedenleri arasında korku, aşırı düşünce*¹³⁴ *ve nazar değmesi*¹³⁵ *sayılabilir. Aydın’da hastalığın belirtisi genelde halk dilinde “dilin altında yuvarlak beyaz beze olur” şeklinde tanımlanmaktadır (K1-K57-K73-K127). Dalak şişmesi ile kardeş olarak nitelendirilmektedir (K61). Günümüzde halk arasında yapılan bu hastalığın sağaltımı genel olarak yapılmamaktadır. Fakat görüşme yaptığımız kaynak kişi yakın zamanda sarılığa yakalanan bir kişinin modern tıbbı başvurmayıp bir dağ köyüne giderek dilin altından sarılık kestirdiğini, iki gün sonra da kişinin hayatını*

¹³² Bayat, Ali Haydar, “Halk Tıbbında Özellikle Anadolu’da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Gelenek, Görenek, İnançlar, C. IV, Ankara, 1987, 49

¹³³ Bayat, agb, 1987, 50

¹³⁴ Özerk, Erengül, “Hastalıkların Tedavileri”, *Folklor*, Şubat- Mart-Nisan, Sayı:10-11-12, Yıl:1, 1970, 50

¹³⁵ Öztelli, Cahit, “Zile’de Doğum ve Adetleri”, *TFA Dergisi*, C.2, Sayı:36, İstanbul, 1952, 572.

kaybettiğini ifade etmiştir (K128) Bu bilgi gösteriyor ki; nadiren de olsa uygulamaya duyulan inanç varlığını devam ettirmektedir. Yine Aydın’da da sarılığın öldürücü olanına “kara sarılık” adı verilmektedir (K47). Aydın’da sarılığın sağaltımı ile ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) “Sarılık kesen” denilen ocaklı tarafından, dilin altındaki hastalık belirtisi sayılan bezeler kesilirse bu hastalıktan kurtulunur (K1-K75-K91-K92-K93-K105-K106-K107-K110-K111-K112). Bu bezeler iğne ile asılarak kesilir (K57-K61-K111). Başka bir kaynağa göre ise dilin altındaki bu belirtilerin rengi siyahtır. Bunlar kesilmez kesilecek olan yer başın üst kısmının ortasıdır. Buradaki saçlar önce kazınır, daha sonra deri jiletle hafifçe kesilir. Kesilen yere “vurgu vurulur”. Kaynak kişi vurgunun içeriğinde kekik yağı olduğunu diğer malzemeleri hatırlamadığını ifade etmiştir. Sebebi bu uygulamaların çok eskiden yapılması ve üzerinden uzun süre geçtiğinden hatırlamanın zorlaşmasıdır (K38). Mezeköy’ de yaşayan bir sarılık kesici olduğu söylenmektedir (K127).

Uygulama b) Sarılık olan bebeklere veya çocuklara “*bör hamuru vurulur*”. Bu hamurun içine kırk bir çeşit ot, susam, sadeyağ (tereyağı), yumurta katılır. Bu hamur hem yedirilir hem de karın üzerine konulur. Böylece sarılık geçer (K21).

Uygulama c) Eskiden sarılık olan kişinin bileğine ve boynuna sarı ip bağlanmaktaydı (K22-K127).

Uygulama ç) Yeni doğan bebeklerin yüzüne sarılık olmasın diye sarı tülbent (yemeni) örtülür (K22-K95-K114).

Uygulama d) Hayıt yaprağı dudağa sarılır, üzerinden jilet atılır. Çıkan kandan da göz kapaklarına sürülür. Dudağa da zeytinyağı sürülür. Bu şekilde sarılığın geçeceğine inanılır (K24-K111).

Uygulama e) Söğüt, armut, çöğür armudu ağacı (ahlat), çam ağaçları ve başka ağaçların üstünde yuvarlak şekilde “burç/hurç” denilen kısım vardır. Bu kısım suda kaynatılır ve içilirse hasta “ölüm döşeginde olsa iyileşir” denilmektedir (K24).

Uygulama f) Acı kavun (acı düğlek) bitkisinin bir damlası suyun içine katılarak içilirse sarılığa faydalıdır (K24). “ Cırtlak veya yaban düğlek” de denilen bu bitkinin suyunun bir damlası burundan çekilirse sarılığa iyi gelmektedir (K84). Bir damladan fazla çekilmesi öldürücü olabilmektedir.

Uygulama g) “ *Sarılık kesen* ” ocaklı, iki kaşın ortasındaki eti sıkıştırıp üç İhlâs bir Fatiha suresini okuyarak jiletle üç çizik atar. Bu kesilen yerden kan gelir. Bu kan akıtılarak sağaltım süreci tamamlanmış olur (K31-K45-K111). Eğer hastalık ileri boyutta ise başın üst kısmından jiletle hafifçe kesilir, üzerine de yumurtalı bir karışım sürülür (K61-K91-K69). Bu uygulama günümüzde uygulanmadığı ve uzun süre önce uygulandığı için karışımın tam olarak içeriği verilememektedir (K45).

Uygulama ğ) Sarılık olan başının üst kısmını çizdirip buraya yapılan vurgudan sonra yumurta, hamur işi, keçi eti yememelidir (K61)

Uygulama h) Şekerli su içirilir (K80). Tatlı besinler yenilir (K133).

Uygulama ı) Soğan sarımsak dövülür zeytinyağında şekerle karıştırıp biraz pişirir. Tülbendin içine konulur ve emzik gibi verilir emdirilirse çocuk sarılığa yakalanmaz (K?)*

Uygulama i) Alınan gıdalar tuzsuz yenilir (K116).

Uygulama j) Hasta olan kişiye haber verilmeden iki elle birden şaplak atılır (K116).

Uygulama k) Yedi kardeşkanı taşı limonla ıslatılır ve içilir. Her gün sabah aç karnına bir hafta veya on gün içilirse faydalı olmaktadır (K139).

2.9. Mide Hastalıkları

Mide hastalıklarına genel olarak kekik suyu ve yağı faydalıdır (K94-K132-K133-K144). Yakı otu içilir.¹³⁶

¹³⁶ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 65

* Burada kaynak kişinin kimliğini gizli tutmak istemesi sebebiyle bilgileri bulunmamaktadır. Buna rağmen uygulamanın farklılık arzemesi sebebiyle uygulamaya burada yer verilmiştir

Midenin ilacının çitlembik olduğu iddia edilmektedir (K129). Mide rahatsızlıklarına kantaron yağı faydalıdır (K130).

Mide rahatsızlıklarına sabahları aç karnına işlem görmemiş zeytinyağı içilirse faydalı olmaktadır (K138). Mide hastalıklarında genel olarak bitkisel kaynaklı emler kullanılmaktadır.

2.9.1.Hazımsızlık

Bu rahatsızlık tüketilen besinleri midenin sindirmemesi veya zor sindirmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Aydın'da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Hazımsızlığa kekik yağı veya suyu iyi gelmektedir (K1-K2-K3-K17-K24-K33)

Uygulama b) Soğan rendelenir suyu çiğ olarak içilirse hazımsızlığa faydalıdır (K24)

Uygulama c) Ebegümecinin çiçekleri kaynatılıp suyu çocuklara içirilirse mideye faydalı olur (K115).

2.9.2. Mide Ağrısı

Yemekten önce veya sonra görülebilen bir rahatsızlık olup sinirsel ve fizyolojik pek çok sebebi olabilmektedir. Aydın'da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bir fincanın dörtte biri kadar kekik suyu içilirse iki saat zarfında miden anadan doğmuş gibi olur. Yine kekiğin yağı da içilirse mide rahatsızlıklarına iyi gelir. Kekik yağını elde etmek için içi su dolu bir kaba kekik yağı konur ve kaynatılır. Daha sonra kabın ağzı hamurla veya bir tepsi ile örtülerek buharla beraber tepsi veya hamur yüzeyine gelen yağ parmakla sıyrılıp bir şişenin içine konur. Gerekli oldukça kullanılır. Karpuzlu da hemen hemen her evde kekik yağının bulunduğu da edinilen bilgiler arasındadır (K1-K2-K3-K17-K48-K49).

Uygulama b) Polen, bal yenirse mide rahatlar. Günlük ağacının yağı ile bal karıştırılıp sabah ve akşamları aç karnına birer tatlı kaşığı alınarak, on gün devam edilir ve bu süre zarfında perhize de devam edilirse mide rahatlar, rahatsızlık geçer (K17)

Uygulama c) Kargan otu kaynamış suyun içine atılarak demlenir ve içilirse mide ağrısı geçer (K16).

Uygulama ç) Altın otu kaynatılıp içilirse mide ağrısı geçer (K45)

Uygulama d) Bal ve süt birlikte tüketilirse mide rahatsızlıklarına faydalıdır (K44).

Uygulama e) Mersin yaprağı kaynatılıp soğutularak sabah ve akşamları aç karnına içilirse mide rahatsızlığına iyi gelmektedir (K45).

Uygulama f) Yemek sodası (karbonat) içilirse mideye faydası olur (K48).

Uygulama g) Mide ağrısına kantaron yağı içilirse fayda verir (K82-K111). Kantaron otunun faydalı olduğu söylenmektedir (K125).

Uygulama ğ) Asma yaprağı, nane, çamların ucundaki “teziler”, mersin, mercan köşkü, meneviş kaynatılır içilir. Bu tarif herhangi bir yerden alınmamış kişinin ifadesine göre hem akıl yürütmeye hem de Sultan Nene isimli şahıstan etkilenererek bu karışımı uygulamıştır (K129). Başka bir anlamda deneme yanılma yoluyla elde edilmiş bir uygulamadır denilebilir. Uygulamalarda gidilen sağaltım yöntemleri aşağıda sıralanmıştır.

2.9.3. Mide Ekşimesi

Bu rahatsızlıkta midede yanmayla birlikte ekşime hissedilir. Ağır yemekler, bozulmuş yiyecekler ve midede meydana gelen diğer rahatsızlıklardan kaynaklanabilmektedir. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili tek bir uygulama kaydedilmiştir. Uygulama aşağıdaki gibidir.

Uygulama: Mide ekşimesine karşı kekik suyu içilir (K94-K114-K123).

2.9.4.Mide Ülseri

Midenin iç yüzündeki belirli bir kısmın aşınması sonucu meydana gelen yaraya mide ülseri denir. Sinir bozukluğu, mide asit fazlalığı, zamanında ve iyi tedavi edilmeyen gastrit, mide zafiyeti, karaciğer yetersizliği veya safra azlığı, kalp hastalıkları, sindirilmesi güç yiyeceklerin aşırı derecede kullanılması, haddinden fazla sigara, çay, kahve veya asit yapıcı meşrubat içmek, alkol kullanmak, bazı ilaçların uzun süre kullanılması mide ülserini doğuran nedenler arasındadır.¹³⁷ Aydın'da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Taş otu (uzun ince, kenarları boğum şeklinde) çay gibi kaynatılıp içilirse ülsere iyi gelir (K5).

Uygulama b) Arpacık soğan kaynatılıp sabah aç karnına yutulursa ve bu şekilde bir müddet devam edilirse ülsere iyi gelir (K4).

Uygulama c) Zeytinyağı içilirse de bu hastalığa iyi gelir. Kaynak kişi zeytinyağının yaralara iyi geldiğini, bu yüzden de mide içindeki yaraları iyileştirdiğine dair bilgiye ifadelerinde yer vermiştir. Hatta kuşun gagası yara olduğunda da zeytinyağı sürülür (K6).

Uygulama ç) Kantaron otu kaynatılarak sabah ve akşamları aç karnına bir ay içilirse bu rahatsızlığa fayda sağlamaktadır (K29/ Bkz. Fotoğraf-4-K127)

Uygulama d) Bir yumurtanın kabuğu, bir limonun suyu ile ıslatılır. Bu karışım 7 gün bekletilir. Sebebi yumurta kabuğunun bu sürede eriyebilmesidir. Her gün olmak kaydıyla yedi gün boyunca birer adet bu eriyik içilirse ülsere faydalı olur (K100).

Uygulama e) Sabah ve akşamları aç karnına çiğ tahin yenir. Yine buna ek olarak sabah ve akşamları kantaron yağı içilir (K110).

Uygulama f) Bahar mevsiminde çıkan kırısmek kökü(K127)/kireç göbeği(K137) bitkisinin kaynatılıp içilmesi faydalı olmaktadır.

¹³⁷ <http://www.hekimce.com/index.php?kiid=5218> (26.11.2012)

2.9.5.Mide Yanması

Mide yanması, midenin gereğinden fazla asit salgılamasından kaynaklanan bir rahatsızlıktır ve yemekten önce, yemek sırasında veya başladıktan 2-3 saat sonra başlayabilir.¹³⁸ Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bu rahatsızlığa mercan köşkü bitkisi iyi gelmektedir (K7).

Uygulama b) Yarım fincan kekik suyu içilirse midenin bu rahatsızlığı giderilir (K44-K45).

2.9.6.Mide Bulantısı

Zehirli ve bozulmuş yiyecekler yemek, alkollü içecekler, gastrit ve ülser gibi mide hastalıkları, bazı besinlere karşı hassasiyet, bazı ilaçlar, sinirlenme, hamilelik, çocuklarda kabakulak, bademcik ve bağırsak hastalıkları bulantının sebepleri arasındadır.¹³⁹ Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bir fincan nar ekşisi içilirse mide bulantısı durmaktadır (K61).

Uygulama b) Nane kurusu suda kaynatılarak içilirse, mide bulantısına fayda vermektedir (K53).

Uygulama c) Kekik suyu içilirse bulantı geçer (K79).

2.9.7.Mide Üşütmesi

Aşırı soğuk yiyeceklerin tüketilmesiyle midede duyulan rahatsızlık olarak bilinmektedir. Buna yörenin bazı kesimlerinde “soğuklama veya batar olmak (K74-K75)” denilmektedir. Hastalıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Mide üşütüldüğünde ısınmaya ihtiyaç olduğundan bir çay bardağı konyak içilirse bu mideyi ısıtır. Hiçbir şey kalmaz. Bu vücut ısısına hemen 36 dereceyi buldurur (K4).

¹³⁸ <http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2181> (26.11.2012)

¹³⁹ <http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2375> (26.11.2012)

Uygulama b) Mide üşütmesinde kekik suyu içilirse fayda vermektedir (K44-K45-K130)

Uygulama c) Çalma/ vurgu denilen kantaron otu, zencefil, tarçın, zerdeçal, çam terebentin yağı ve daha birçok bitki ve yağın içine girdiği bu karışım ocakta zeytinyağı ve pekmeze kavrulurak ılık şekilde mideye sarılırsa “soğuklama” da denilen bu rahatsızlığa faydalı olmaktadır (K144).

2.9.8. Reflü

Bu rahatsızlık halk arasında reflü olarak değil “mideden yemeğin çıkacakmış gibi olması, kusacakmış hissi vermesi” şeklinde tarif edilmektedir. Aydın’da rahatsızlığa iyi gelen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Kantaron yağını içmek reflü hastalığına faydalıdır (K83-K110).

Uygulama b) Reflü hastalığı veya mide rahatsızlıkları için çiğ patates suyu içilirse mide rahatlar (K7-K89)

Uygulama c) Mide rahatsızlıklarına aç karnına tahin içilirse fayda vermektedir (K79).

Uygulama ç) Sultanhisar ilçesine bağlı Güvendik köyünde çıkan sodalı su diye bilinen doğal kaynak suyu mide rahatsızlıklarına faydalıdır (K89).

Uygulama e) Aç karnına zeytinyağı içilirse reflüye ve mide ile ilgili rahatsızlıklara faydalı olmaktadır (K110).

2.10. Romatizma

Genel olarak eklem, kas ve sinir sistemini etkileyen hastalıklara romatizma denir. Romatizma ağrıları, vücudun her tarafında görülebilir. Halk arasında romatizma ağrılarına “yel” denir. Rahatsızlığın pek çok sebebi olabilir. Rutubet ve soğuk hava koşulları da hastalığın ortaya çıkmasında etkili olan etmenlerdendir.¹⁴⁰ Halk tarafından “romatizmanın ilacı yok” şeklinde bir inanç geliştirilmiştir (K110).

¹⁴⁰<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Romatizma.htm> (26.11.12)

Aydın halk hekimliğinde romatizma ile ilgili yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Romatizma ve romatizmal ağrılara termal sular fayda vermektedir. Bu sulara bir müddet kalındığında yaklaşık olarak beş altı ay kadar vücutta rahatlama olduğu ifade edilmektedir. Buharkent ilçesinde bulunan termal suların gerekli ölçümlerinin yapıldığı ve hangi hastalıklara iyi geldiğinin belgelendiği iddia edilmektedir. Buharkent'in en eski hamamları olarak bilinen Kızıldere hamamları ve bu civardaki termal tesisler önemli şifa merkezleri sayılmaktadır (K39-K40). Tesiste buhar odaları, çamur havuzu, umumi ve kişiye özel havuzlar bulunmaktadır. Odalarda bulunan küçük havuzlar sağlık açısından daha çok tercih edilmektedir (Bkz. Fotoğraf- 9). Burada kullanılan çamur, suyun çıktığı ana kaynağın ağız kısmında biriken çamurdur. Bu çamur, yer altı mineralleriyle beslendiği için şifalı sayılmaktadır (K39).

Uygulama b) Ortaklar' a bağlı Gümüşköy' deki termal sular romatizmaya veya eklem ağrılarına faydalıdır. Eskiden buradaki sulara şifa için gelen insanların battaniyenin içinde yatalak geldiği, giderken yürüyerek gittiği köyün yaşlıları tarafından anlatılmıştır. Önceleri bu sulara yoğun bir talep olduğu ancak bu günlerde talebin az olduğu, bunun sebebinin ise ulaşım sorunları ve köy yakınlarına kurulan fabrika olduğu ifade edilmektedir (K42-K44).

Uygulama c) Siyah turp yemek romatizmaya faydalıdır. Özellikle de kabuğuyla yemek daha faydalıdır (K53).

Uygulama ç) Tüysüz çınar yaprağı kaynamış suya demlenip çay gibi içilirse eklem romatizmalarına karşı faydalı olmaktadır (K84).

Uygulama d) Hiç dışarı çıkarılmamış hayvan gübresinin içine bacaklar gömülerek bekletilir. Bu uygulamada bacakların gübreyle terletilmesi sağlanarak fayda beklenilmektedir (K86-K87).

Uygulama e) Ağrılı yerlere kekik yağı sürülür (K94-K144)

Uygulama f) Romatizmal ağrılara ısırgan otu kaynatılıp içilirse fayda vermektedir (K110). Isırgan otu sarılırsa faydalı olmaktadır (K127).

Uygulama g) Kantaron yağı sürülür (K127).

Uygulama ğ) Kirişmek kökü sarılır (K127)

Uygulama h) Bozköy kaplıcalarında 22 defa banyo yapmak veya yılın bahar ve güz mevsimlerinde gitmek faydalıdır (K143).

2.11. Sıtma

Hastalık “sıtma tutar” diye ifade edilir. “*Sinekten, sudan oluu*” şeklinde ifadelerle hastalığın kaynağı halk tarafından belirtilmektedir (K99-K100). Gerçekte de sıtma hastalığı sivrisineğin taşıdığı bir mikrobun insana bulaşmasıyla ortaya çıkan bir hastalıktır. Belirti olarak “*Yüksek ateş yapar*” şeklinde dile getirilir (K97). Başka bir sözlü kaynağa göre “*Üşümek girer (K118)*” diye ifadesini bulmuştur. Alandan elde edilen bilgilere göre bu rahatsızlığın sağaltımında rasyonel, dini- büyüsel, telkin yöntemlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan malzemeler hayvansal madensel veya bitkisel olabilmektedir. Bunların yanında modern eczacılıktan da yararlanılmıştır. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde bu konuda birçok uygulamaya gidilmiştir. Örneğin Eyüboğlu’nun Anadolu İlaçları’nda “*Sütleğen denen bitkinin sütü çok ince toprakla karıştırır. Küçük hap biçimine sokulur, bunlar belli bir düzene göre yutulur.*”¹⁴¹ Uygulamaların birçoğunda olduğu gibi bu uygulamada da bitkisel ve madensel içerik bir arada kullanılmıştır. Aydın örneğinde ise uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Sağlık memurlarının köylere dağıttığı kinin içilerek sağaltım yapılmaktaydı (K33-K44-K61-K91-K99-K100-K117-K137). Kinine “*sülfata*” denildiği de görülmektedir (K100-K69). Kılavuzlarda “sarı hap” denilmektedir (K124-K125)

¹⁴¹Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu İlaçları Üçlemesi-3*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1998, 207

Uygulama b) Ulu ağaçlara (türbe veya kutsal sayılan yerlerdeki ağaçlar) çaput bağlanır ve itikat edilirse sıtma geçer. Kaynak kişi bu tür uygulamaların hala devam ettiğini, hatta Tire yolunda çaput bağlanan bir ağacın varlığını haber vermektedir (K38). Bu uygulamada dini- büyüsel işlemler göze çarpmaktadır. Burada dikkati çeken bir diğer husus da uygulamanın Şamanist izler taşımasıdır. Bilindiği gibi eski Türk dini olan Şamanizm’de ağaçlar kutsal sayılmışlardır. Bu uygulama bu inancın bir uzantısı olduğunu bildirmektedir.

Uygulama c) Hayvanlarda bulunan, halkın “yoovsa/ yavsa” dediği bir sinek türünün kanatları bir üzüm tanesinin içine konulur. Bu şekilde beş altı tane yutulursa sıtma geçer (K48).

Uygulama ç) Sıtma tutan kişinin bileğine okunarak iplik bağlanırsa geçerdi (K57-K105-K106-K107-K127). Sıtma olan kişiye hocanın okuduğu 9 düğümlü iplik bağlanır (K73). Düğümlerin sayısı tek sayı olmalıdır. Okunan iplik bir müddet bilekte bağlı kaldıktan sonra mezarlıkta bir çalının tepesine bağlanırsa kişiyi bir daha sıtma tutmaz (K75).

Uygulama d) Sarıdiken kurutularak hap yapılır ve içilirse sıtmaya karşı faydalıdır (K82).

Uygulama e) Sarıdiken suda kaynatılır ve bu suyla yıkanılır (K97-K124-K127). Bir bardak kadar hasta içerse sıtmaya karşı faydalıdır (K97-K139). Bozköy’de sarı dikene “zerdel diken” Malgaçemir köyünde ise “deve dikeni” adı verilmekte ve aynı şekilde buralarda da kaynatılarak suyu içilmektedir (K111-K139). *Zerdali dikeninin çiçekleri yedirilir*¹⁴². Burada adı geçen bitkinin ilin farklı yörelerinde farklı şekillerde kullanımı söz konusu olduğu görülmektedir.

Uygulama f) Hoca kâğıt yazar suyun içine ıslatır, bu su içilirse sıtma geçerdi (K99-K100).

¹⁴² Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 65

Uygulama g) Böğürtlen (gür ormanı) çalısının yanına gidilip “sıtmayı mı koyuvercen, 7 senelik kasabın günahını mı çekcen, bekçinin günahını mı çekcen?” denilir bez bağlanır gelinirse sıtmanın geçeceğine inanılırdı (K105-K106-K107)

Uygulama ğ) Hocaya 7 adet badem okutturulup yazdırılarak günde birer tane yedirilirse sıtmaya faydalı olur (K110).

Uygulama h) Bozköy’de çıkan şifalı suda yıkanmak faydalıdır (K111). Burada bulunan su kaynağının yakınında bulunan hamama “çelek hamamı” denmektedir. Bu hamama Meryem ananın gelip yıkandığı söylenmektedir. Köylüler geçmişten bugüne bu tür duyumlar aldıklarını ifade etmektedir (K114).

Anadolu’nun farklı yerlerinde de farklı uygulamalara gidilmiştir. Örneğin; “Çekirgeyi boynuna asmak üç günde bir tutan rub sıtmasını giderir”¹⁴³

2.12. Kadın Hastalıkları

Bu bölümde kadınlara özgü rahatsızlıklar ve bunların giderilmesiyle ilgili uygulamalara yer verilmiştir. Uygulamalarda, dinsel–büyüsel ve telkin yoluyla tedavi şekillerinin kullanılması dikkat çekmektedir. Özellikle hamilelik ve loğusalık dönemlerinde dini–büyüsel uygulamalara daha ağırlık verilmekle birlikte bu dönem, insanlara daha gizemli görünmektedir. Bazı rahatsızlıklarda modern tıpla birlikte hareket edildiği görülmektedir. Hastalıklar ve sağaltım uygulamaları aşağıda belirtilmiştir.

Kadın hastalıklarına Gümüşköy’deki kaplıca suları faydalıdır (K42-K43-K44).

2.12.1. Adet Düzensizliği

Sağlık durumu yerinde olan kişilerde aybaşı kanması 2- 7 gün sürer. Bazı kimselerde bu süre uzayabilir, bu durumda rahimde kanser veya kist olduğundan şüphe edilir. Normal olarak 28 günde bir görülen aybaşı kanaması bazı hallerde vaktinden önce veya sonra görülebilir. Bu durum adet düzensizliği olarak

¹⁴³ Doğan, Şaban, “XIV. – XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri”, Özçelik, Kitabü’l Mühimmat, 2001’den, *Milli Folklor*, 2011, Sayı 89, 125

adlandırılır.¹⁴⁴ Bu durumda olan kişinin sağlık durumunun iyi olmadığı düşünülür. Bu konuda derlemelerde fazla bilgi edinilememiştir. Muhtemelen konuşulmasından çekinildiği için bu konuda konuşmak istemedikleri gözlenmiştir. Aydın'da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Dalgan kaynamış suyun içine atılarak demlenir içilirse âdeti düzenler. Bir hafta aç karnına içilir. İki gün içilse adet olmayan kişinin üçüncü günü regli gerçekleşir (K80- K110).

Uygulama b) Adaçayı içmek faydalıdır(K110).

2.12.2. İstenmeyen Gebelik

Bu tür gebeliğin istenmemesi gerek halkın dini inançları bakımından gerekse ahlaki bakımdan insanlar tarafından uygun görülmemektedir. Bu düşünce halk üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bu sebeple de meydana gelmiş olan gebeliği sonlandırmak gizli bir şekilde yapılmaktadır. Bu inanç ve düşüncelerin, yapılan uygulamanın niteliğine sirayet ettiği apaçıktır. Diğer uygulamalara bakılacak olursa diğerlerinde bir gizlilik söz konusu değildir fakat bu konudaki gizlilik ayan beyan açıktır. Aydın'da bu konuyla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Soğan kaynatılarak aç karnına suyu içilir. Ancak tesir göstermesi kişiden kişiye değişiklik gösterebilir. Her zaman istenilen neticeyi vermeyebilir (K62). Çiğ soğanın suyu içilir (K92). Soğanın kabuğu kaynatılarak suyu içilir (K92).

Uygulama b) Yüksek bir yerden atlanılır (K62-K80).

Uygulama c) Maydanoz kaynatılarak sabah akşam aç karnına suyu içilir (K84).

2.12.3. Loğusalık

Bu dönem, doğumdan itibaren 40 gün olarak bilinmektedir. Bu döneme bu sebeple “kırk” denilmektedir. Bu dönem içinde bulunan kadına da “kırklı”

¹⁴⁴http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Aybaşı_Düzensizliği.html (26.11.2012)

denilmektedir. Bu dönemde kadınlar ve bebeklerin daha hassas bir dönem geçirdiğine, daha korunmaya muhtaç olduğuna inanılır. Bunun için çeşitli uygulamalara gidilir. Aydında yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) İki loğusa birbirlerini yolda görürse, birbirine üzerlerinde bulunan nazar boncuklarını verirler. Bu şekilde nazardan kaynaklanan hastalıkların önleneceği düşünülür (K33).

Uygulama b) Loğusa kişinin başına Kuran konulursa korkmaz veya korunma altına alınmış olur (K93-K95).

Uygulama c) Loğusa kişinin başına makas veya bıçak konulursa korkmaz veya korkutulmaz (K92-K93).

Uygulama ç) Süt içirilir yoğurt yedirilir, tarhana çorbası içirilir (K92-K93-K95)

Uygulama d) Altın bilezikli kadın loğusa kişinin yanına sokulmaz (K110)

Uygulama e) *Doğumdan sonra loğusalık döneminde bebeğe nazar değmemesi ve hastalanmaması için kadının yattığı odaya kibrit ve süpürge konulur.*¹⁴⁵

Uygulama f) *Kırkli kadının başka bir eve gitmesi gerektiği hallerde gidilecek eve girerken mersin yaprağı bastırılmış suyun bu eve döküldükten sonra girmesi uygun olur*¹⁴⁶

Uygulama g) *Kırkli kadının başucunda gece ışık yakılır*¹⁴⁷

Uygulama ğ) *Kırkli çocuğun yanına kedi ve köpek sokulmaz*¹⁴⁸

Uygulama h) *Kırkli kadınlar ve bebekler birbiriyle karşılaştırılmaz*¹⁴⁹

¹⁴⁵ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 20

¹⁴⁶ Aktakka vd., age., 20

¹⁴⁷ Aktakka vd., age., 20

¹⁴⁸ Aktakka vd., age., 20

¹⁴⁹ Aktakka vd., age., 20

Uygulama 1) *Kırkli kadın yalnız bırakılmaz*¹⁵⁰

2.12.4. Geçici Kısırlık

Bu bölüme bu adın verilmesinin sebebi sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerin olumlu yönde olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle bu konuda yapılan uygulamalarda kaynak kişilerin birebir yaşaması veya bir yakınının yaşamasına tanık olması veya halk hekiminin birebir yaşadığı deney ve tecrübeleri denilebilir. İşte bu sebeplerden ötürü kalıcı olmayan kısırlıklarda bu uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu rahatsızlıkta genellikle kişiler modern tıba başvurduktan sonra yine bir çare bulamamışlarsa dini- sihri işlemlere, çeşitli emlere ve somut fiziksel müdahalelere başvurmaktadır. Bu rahatsızlığın giderilmesi de genellikle ocaklı kişiler veya çıraklık eğitiminden geçerek halk hekimi statüsündeki kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kişilerin bilgileri yazılı bir kaynaktan olmayıp sözel kaynaklardan edinilerek elde edilmiştir. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda açıklanmıştır.

Uygulama a) Çocuğu olmayan kişi Koçarlı’da bulunan Bilal Dede türbesine gider ve orada dua eder, adak adarsa çocuk sahibi olur. Kaynak kişi bir yakınının oraya gidip dua ettiğini ve mezarda yatan ulu kişinin mezarından bir avuç toprak aldığını ve toprağın içinden beşiğe benzer bir cismin eline geldiğini, bu olaydan bir yıl sonra kişinin bebek sahibi olduğunu anlatmıştır. Bunun yanında mekânda bulunan ulu kişiye ait hançerle bebek sahibi olmak isteyen kişinin beline, karın bölgesine hafif hafif dokunularak da uygulama gerçekleştirilir (K11). Yine başka bir kaynak kişi oraya giden herkesin dileklerinin gerçekleştiğini birçok kişiden duyduğunu ifade etmiştir (K9).

Uygulama b) Çocuğu olmayan kişi kırk bir çeşit otlarla yapılan bugunun üzerine oturursa çocuğu olur (K33).

Uygulama c) Çocuk sahibi olmak isteyen kişinin ayda üç kere “bakımı” yapılır. Buradaki bakımdan kastedilen kadının regli döneminin periyodik olarak 5. 10. ve 18. günlerinde yapılan elle muayene ve sağaltım uygulamaları sürecidir. Fakat bu günler değişebilmektedir, Örneğin sağaltımına tanık olduğumuz kişi bu dönemin

¹⁵⁰ Aktakka- vd., age., 20

8. 10. ve 12. günlerinde gelmiştir. Elle muayeneden sonra eğer yumurtaların çatladığı anlaşılırsa o zaman bitkisel bir karışım olan ot buğusunun üzerine eve gittiğinde kişinin oturması istenir. Hazırlanan buğusunun tarifi şu şekildedir: Kargan, peslikan, aldon (padişah yanağı), ateş çiçeği, küpeli çiçek yaprağı, akşamsefası, yedi kardeşkanı, zambak çiçeği, kurumuş çekirdekli ay çiçeği, dağ çiçeği, orman kökü, yemiş (incir), helva, çiğdem çiçeği (gündöndü), kereviz, pırasa, rakı sütle pişirilir. Bu karışımın buğusunun üzerine buğu soğuyana kadar yaklaşık 20-25 dakika kadar oturulur. Bunun ardından kişinin yıkanmaması gerekir. Bu şekilde karışım ısıtılarak üç gün üst üste aynı işlem tekrarlanır. Her işlemin tekrarlandığı gün kişi eşiyle birlikte olur. Ardından kişinin regl döneminin 5. günü bakıma gider. Bu gün rahatsız olan kişiden burnuna rakı kokusu gelip gelmediği sorularak geri bildirim alınır. Eğer koku hissetmişse kişinin tüplerinin açık olduğu ve hamile kalacağı anlaşılır, eğer gelmemişse tam tersi bir durum olduğu anlaşılır. Bu gün eğer kişinin rahmi yukarı doğru dönükse aşağıya doğru döndürülerek normal konuma getirilir ardından bacaklar yukarı kaldırılarak bir iki kez sallanır ve beline bir kuşak bağlanır. Kuşak akşam yatana kadar belde durur. Ardından o gün kişinin eşiyle birleşmesi gerekmektedir. Bu günkü bakımda eğer kişinin tüpleri tıkalı ise hiçbir şey yapılmaz modern tıbbı yönlendirilir. Çünkü bu durumda ehil kişinin (ocaklı) yapabileceği hiçbir şey olmamaktadır. Ehil kişi kendi yetenek ve bilgisinin sınırlarını bilmektedir ve buna göre davranmaktadır. Daha sonra 10. gün bakıma gider. 10. günde incir ve helva pişirilir. Kasıkların üzerine konularak sarılır. Daha sonraki bakım ise 18. günde gerçekleştirilir. Bu bakımda has günlük dövülür, saf rakı bele sürülür ardından dövülen günlük üzerine serpilir, üstüne de çimento kâğıdı yapıştırılarak sarılır. Bu karışım yapışkan bir özellik göstermektedir. Bele sarılan kâğıt, düşene kadar bekler. Sebebi bu karışımı vücudun içeri çekmesidir. Karışım yeterince emildikten sonra kâğıt kendiliğinden düşmektedir. Yalnız kâğıdın kendisini bırakma zamanı burada önemli bir rol oynamaktadır. Eğer kişinin regli dönemi gelmiş ve kişi hala regl olmamışsa ve kâğıt da düşmemişse o halde kişinin hamile kaldığı anlaşılır. Bu şekilde hamilelik teşhisi konulmaktadır (K36)

Uygulama ç) Eğer kişinin rahmi yukarı doğru dönükse, bu durum bebek olmamasının başlıca sebeplerinden biri sayılır. Ehil kişi bunu kendine özgü fiziksel müdahalelerle düzeltir. Ardından sıcak suyun içine “viks” ekler, bu karışımın

buharında kişinin oturmasını ister. Bu şekilde kişinin kaslarının yumuşadığı iddia edilmektedir. Bu süreçten sonra kadının eşiyle birlikte olması gerekmektedir. Bundan sonra bir müddet daha beklenerek yine kişi kontrole gider. Kontrol sonucunda da çocuk sahibi olup olmayacağını veya biraz daha beklemesi gerektiğine dair bilgiler alınır (K37-K80-K132).

Uygulama d) Zayıflık için K56 numaralı kaynak kişi tarafından verilen karışım (bkz. zayıflık/ a uygulaması) geçici kısırlık için de kullanılmaktadır. Karışım 15 gün kadın ve erkek tarafından içilir. Karışımın içilmesinin başlangıcı kadının regl döneminin yedinci günüdür. Bu günden sonra bir yandan bu karışım içilmeye devam edilirken diğer yandan kadın arko krem, susam yağı, baldan az miktarlarda karıştırarak bir pamuğu bu karışıma batırır ve bu pamuğu da rahmine yerleştirir. Dört saat kadar bu şekilde uyumak kaydıyla dinlenmeye çekilir. Daha sonra bu pamuk çıkarılır ve ardından birleşme gerçekleşir. Daha sonraki yedi gün boyunca karışım içilmeye devam edilir. Yedinci günün sonunda pamuğun batırıldığı karışım tekrar yapılıp yine rahme yerleştirilir ve sonra kişi eşiyle birlikte olur. Bu şekilde uygulama 3. hafta da yapılır ve sonunda hamile kalıp kalınmadığını anlamak için bir diş sarımsağı kadın rahmine yerleştirir. Bir müddet bekler, eğer burnuna sarımsak kokusu gelmezse kadının hamile olduğu anlaşılır. Burada içilen karışımı kadın ve erkeğin beraber içmesinin sebebi biyolojik olarak kusurlu olan şahısların ortaya çıkmamasına yönelik olduğunu anlıyoruz. Hatta kaynak kişi *“Eşler kusuru birbirine bulmasın diye beraber başlarlar”* şeklinde ifade etmektedir. Tavsiye edilen uygulama yapılırken aile kurumunun birlik ve beraberliğini koruyucu bir üslup takınılması burada dikkat çekmektedir. Bu uygulamanın kaynağını kaynak kişi dinsel kişilere bağlamaktadır. Hatta uygulamanın İbrahim peygamberin eşi olan Sara Ana'nın yaptığını, ardından bu bilginin diğer peygamber eşlerine geçtiği hatta Hz. Ayşe'nin bu uygulamayı yazıya geçirttiğine inanmaktadır (K56). Bazen de çocuk sahibi olamamanın, kadın ve erkeğin psikolojik olarak bir çocuğu dünyaya getirmeye hazır olamaması veya ilişkiye hazır olamamasına dayandırılmaktadır. Bu durumlarda gerek kadın erkeğe gerekse erkek kadına destek olması, moral vermesi gerektiği dile getirilmektedir. Hatta bazen erkeğin haksız yere askerlikte dayak yemesi, şiddete uğraması veya psikolojik bir rahatsızlığının cinsel birleşmesine engel olabileceği kaynak kişi tarafından ima edilmektedir (K56).

Uygulama e) Çocuğu olmayan kişi Madran Baba türbesine ziyarete gider ve dilek dilerse çocuğu olabilir (K68).

Uygulama f) Günlük, has sakız [meneviş (menengeç) ağacından elde edilen], yumurtanın akı karıştırılıp bele vurulur, belden kendiliğinden düşene kadar bekletilir. Bunun yanında farklı zamanlarda ayaklardan silkelenir, cinsel organ bölgesi ayakla çiğnenir. “13 kızandan” izin alınarak yapılan bu iş ocaklık geleneği çerçevesinde şekillenmiştir. Kaynak kişi 58 yıllık tecrübeye sahip olup “*Koyunlar’da ve İzmir’de bulunan ocaklı, Salavatlılı Nene Hadim Hala, Hanım Hala, Görmez Nene, Hacıoğlu Nene*” adlı kişilerden izin alarak bu işi yapmaya başlamıştır. Bu tedavi uygulaması ocaklık geleneği içinde ele alınabilir (K78). Yine benzer şekilde silkeleme ve kasık çekme, kuşak bağlama işlemleri Bozköy’de de yapılarak kısırlık giderilir (K111).

Uygulama g) Kaynamış sütün üzerine oturulursa gebe kalmaya faydalı olur(K93).

Uygulama ğ) Hocalara gidilir (K94).

Uygulama h) Bozköy’de bulunan şıfalı su, gebe kalınmasında olumlu etkiye sahiptir (K111-K112). Bu suya girdikten sonra çocuğu olan kişiler orada kurban kesmektedir (K112)

Uygulama ı) Mor incir kaynatılarak buğusunun üzerinde beklenirse faydalı olmaktadır (K114).

Yine kadın rahatsızlıklarıyla ilgili olarak kaynak kişinin iddiasına göre bebek düşüklerine cinlerin sebep olduğu, yani müdahale ettiği iddia edilmektedir (K145). Bu bilgi rahatsızlığın kökenine ilişkin halkın bu konuyla ilgili bir inancının da ipuçlarını bize vermektedir.

2.13. Ortopedik Hastalıklar

Bu tip rahatsızlıklar için genelde halk, “kırık çıkıkçı” denilen ehil kişilere başvurmaktadır. Bu kişiler genellikle çıraklık eğitiminden geçmiş olmaktadır. Bilgileri ise gözleme dayalı olarak elde etmişlerdir. Eskiden beri bu kişilerin varlığı bilinmekte ve halen günümüzde geçerliliklerini korumaktadırlar. Derlemelerden edindiğimiz verilere göre bazı kişiler modern tıbbı başvurmadan önce kırık çıkıkçılara gitmektedirler (K51-52). Kırık – çıkıkçı denilen kişiler yaptıkları sağaltım karşılığında kişilerden bir ücret talep etmemektedir fakat hasta olan kişiler kendi belirledikleri bir miktarda ücreti kişiye doğrudan veya dolaylı yoldan vermektedirler. Genel bir ifade olmamakla birlikte herhangi bir kaza sonucu kişinin eklemlerinden biri yerinden çıktığında bu duruma “yılık (eğrilik/ sakat kalma durumu)(K52)” denilmektedir. Bu ifade halk dilinde karşılığını şu sözlerle bulmaktadır: “*Gırık çığığa bizim şu bildiğimiz goca garılar, ihtiyarlar, doktorlardan çok çok üstün geliyo. Doktora gidiyon çıkık filimde çıkmıyo, hemen alçıya alıyolar, yerine getirmeden. Noluyo? Yerine getirmeden alçıya alıyo, o orda yılık bitiyo. Ondan sonra sakat galiyo. Yılık ne biliyon mu? Şimdi senin bu barmağın buradan çıktı, etten çıktı. Doktor bunu yerine getirmeden alçıya alıyo. Çıkık, yılık. Öle alçıya alıyo, gaynak yapıp galiyo. Gaynama yapıyo ondan sonra sakat kalıyo senin barmak. Ama bu yaşlılar ediyö ediyö ediyö yerine getiriyo. Ondan sonra kendisi geçip gidiyo. ... Yani yılık bitiyo daha doğrusu. Yani bu böyle düz. Çıkınca, yerine gelmeyince noluyo? Bu yılıg oluyo. Yani barmak böyle yılık galiyo. Yani, eyri. Sakat galiyo daha doğrusu (K52).*”

Ortopedik hastalıklar ve uygulama örnekleri aşağıda belirtilmiştir.

2.13.1. Kırık-Çıkık

Kırık çıkıkların sağaltımı eskiden beri yapıla gelmektedir. Bu uygulama Aydın’da da yapılmaktadır. Bu işi yapan ustalara “kırık-çıkıkçı” denmektedir. Bu iş usta çırak ilişkisiyle öğrenilmektedir. İnsanlar kırıklarda genellikle doktora başvurmakta çıkıklarda ise halk hekimlerine başvurmaktadır. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Eğer kişinin omuz kısmından kolu çıkmışsa, ehil kişi elle muayene ederek çıkmış olan kısmı saptamaya çalışır. Kolun üst kısmında bir boşluk meydana geldiyse kol çıkmış kabul edilir. Ehil kişi elini koltuk altına koyar, kolu hafifçe yukarı doğru ittirir ve kol yuvasına oturur. Bu işlemden sonra gerekli görürse hasarlı bölgeye, gerekli görülürse tıbbi mehlemler de sürülebilir. Bu uygulamalardan sonra kişi bir müddet kolunu kullanmamalı, fiziksel etkilerden korumalı ve koltuğunun altına bir miktar pamuk koyarak kolunu bir bezle boynuna asmalıdır. Aksi halde en küçük bir harekette bile kol tekrar yerinden çıkabilir. Çünkü kolun çıktığında kaslar kendisini bıraktığından kol yerine gelince hemen kısa sürede işlevini yerine getiremeyebilir. Kaynak kişi başka yerlerde çıkan bölgeye hamur, bulgur gibi besinlerin sıcak olarak konulduğunu duyduğunu fakat bu tür uygulamaları sakıncalı bulduğunu söylemektedir. Kırılan ve çıkan bölgeye genelde buz koymanın daha doğru olduğunu belirtmektedir (K18)

Uygulama b) Kırıkların abuk iyileşmesi için balmumu zeytinyağı ile bir kapta eritilir. Bu kabın içine bir bez atılır, bu bez karışımı emer. Bez bir poşetin üzerine konularak hasarlı bölgeye sarılır ve bir müddet bekler. Bu işlemler sonucunda çatlak ve berelerin iyileşme süreci daha da hızlanmış olur (K15-K16).

Uygulama c) Eğer kişide kırık varsa buna dokunulmaz, kişi hastaneye yönlendirilir (K36). Kırık ustasının bu yönlendirmeyi yapması bilinçli olup sebebi ise rahatsız olan kişiye başka insanların bu pratik hakkında olumsuz yönde konuşmalarıdır. Böylece rahatsız olan kişinin kafası karışıp doktora gitmektedir. Bunun sonucu olarak da halk hekiminin emeği boşa çıkmaktadır. Ehil kişi bu tür olaylarla karşılaştığı için sorumluluk almak istememektedir. Fakat kişinin ehliyetine güvenen insanlar modern tıbbı başvurmayıp bu şekilde halk hekimlerine başvurmakta ısrar etmektedirler. Kişiye kırık teşhisi konulmuşsa ehil kişi kendine özgü yöntemlerle kırılmış olan kemiği yerine getirip, üzerine çıban kremi (ihtiyol adında bir pomat) sürerek mukavva ve kartonlarla sabitleyip sarmaktadır (K30).

Uyguma ) Eğer ıkık varsa ve üzerinden zaman geçmişse bölgeye dokunulmaz. nce bölgenin gevşemesi için çeşitli bitkisel ve hayvansal kaynaklı karışımların tarif edilerek yapılması ve bölgeye bu emlerin konulması gerekmektedir. Bu karışımlara genel olarak “vurgu” adı verilmektedir. Bu karışımlardan biri süt ve

incirin birlikte pişirilmesiyle elde edilen lapadır. Bu lapa hasarlı bölgeye konulur. Bir vurgunun vücutta bekleme süresi 24 saattir. Bölgeye elle müdahale etmenin ilk şartı hasarlı bölgeye vurgu yapmaktır. Buradaki amaç kasların gevşeyip bir “ hamur kıvamı ” kazanmasıdır. Zira katı bir nesneyi şekillendirmektense hamur gibi yumuşak nesneleri şekillendirmek daha kolay ve mantıklıdır. Burada görülen husus, kırıkçının maddenin mahiyetine dair bilgiye sahip olduğudur. Başka bir alandaki bilgisini başka bir alana transfer edişi onun bu konudaki ustalığını ortaya koymaktadır (K30).

Uygulama d) Eğer eğe kemiği kırılmışsa kırılan kemiğin yönü içe doğru ise kişi modern tıbbı yönlendirilir, eğer dışı doğru ise krem sürülerek bir bezle sarılır (K30).

Uygulama e) Boyunda ağrı varsa damarlar birbirinin üzerine gelmiş sayılır buna “*damar bingüşmesi*” adı verilir. Boyundaki rahatsızlık ehil kişi tarafından kendine özgü bir usulle sağa ve sola çevrilerek düzeltilir (K30).

Uygulama f) Ocaklı kişi eğer bacakta kırık olduğunu teşhis etmişse, bacak iki tahtanın arasına konularak sabitlenir ve kişi hastaneye yönlendirilir. Ancak hafif derecede kırık varsa veya çatlak varsa bunlar usulüne göre sarılır (K36).

Uygulama g) Kırıkların hızlı iyileşmesi için kırıklara kırlangıç eti sarılır (K77).

Uygulama ğ) Kırık çıkıkların iyileşmesinde “*zivit*(zift)” kullanılır (K116).

2.13.2. Eklem Yerleri Burkulmaları

Rahatsızlık, eklem yerlerinde zedelenme veya yapının hafif yer değiştirmesi olarak bilinmektedir. Ağrı ve sızı yapmaktadır. Bu durumla karşılaşıldığında ilk yapılması gereken işlem buz koymaktır. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Vücudun herhangi bir yerinde kemiklerde meydana gelen çatlama ve kırılmaların iyileşmesi için tarhananın içine yumurtanın sarısı ve bir miktar da tuz eklenerek lapa haline getirilir. Bu lapa hasarlı bölgeye sarılır. Hasta

akşamdan sabaha kadar bekletirse bu em bereyi alır, bir kez daha aynı işlem hastaya uygulanırsa hiçbir şey kalmaz, çabucak iyileşir (K1). Çıkık varsa elle müdahale ile çıkan yer yerine getirildikten sonra tarhana, yağ ve su pişirilip lapa haline getirilir, ılık şekilde bölgeye sarılır. Eğer akşamdan sarılmışsa sabaha kadar, sabah da ısıtılarak akşama kadar sarılmış vaziyette beklenir (K57-58). Bu hamura bazen de bereleri alması için kül konulur (K57).

Uygulama b) Elle müdahale ederek kemiklerde kırılma, çıkma veya çatlama olmadığı anlaşıncı bölgede damar ezikliği meydana geldiği anlaşılır. Bu hasarı gidermek için ise soğan rendelenir, tarhana ve zeytinyağı da eklenerek bir karışım elde edilir. Bu karışım hasarlı bölgeye sarılır ve bir iki saat bekletilir. Böylelikle sağaltım işlemi gerçekleşmiş olur. Bazı durumlarda damar, haddinden fazla ezilmişse bu durumda sıcak ya da ılık emler tercih edilmez bunun yerine şişmemesi için buz konulur (K22).

Uygulama c) “*Kuyruk kıvrılması*” adı verilen rahatsızlıkta kişi tam olarak oturmakta zorlanır genelde yan oturur. Eğer hasarın gerçekleşmesinin üzerinden bir müddet geçmişse, müdahaleden önce bölgeyi yumuşatmak için iki üç gün tıbbi ilaç veya zeytinyağı sürülür (K36). Ardından parmak yardımı ile makat bölgesinin üst tarafındaki boşluktan tutulup kemik yukarı doğru çekilerek asıl yuvasına oturtulur (K22-K24-K30-K36).

Uygulama ç) “*Eğe (kuyruk) kıvrılması*” denilen bu rahatsızlıkta eğe kemiğinin kıvrılmasından dolayı kişi yanına dönemez, öksürdüğünde kemikler batar. Yine burada da ehil kişi parmak yardımıyla eğe kemiğini yerine getirir. Gerekli görürse tıbbi bir krem sürebilir (K22-K24-K30). Eğer egesi kıvrılan bir bebekse bacağının biri kısa olur. O halde bebeğe “*el-kol yapmak/ kösteklemek (çaprazlama olarak el ve ayakların birleştirilmesi işlemi)*” (K31) ” yaptırılır.

Uygulama d) Eğe kıvrılmasının sağaltımını kişi kendi kendine de yapabilir. Bunun iki yolu vardır. Birincisi sabah aç karnına yere uzanılır parmak yardımıyla kıvrılan eğe dışa doğru ittirilerek yerine getirilir. İkinci yol ise kişi boyundan uzun bir yere önce sağ eliyle asılır bacaklarını sallar, sonra sol eliyle asılır bacaklarını sallar. Bu sallanma sırasında kemikten “kıt” diye bir ses gelir. Bu sesin gelmesiyle

kemiğin yerine geldiği anlaşılr. Böylece kişi kendi kendine sağaltımı gerçekleştirmiş olur (K24).

Uygulama e) Tarak kemiği çıkmışsa parmakların ucuna bir kişi basar, bir kişi de kişiyi yukarı doğru çekerse tarak kemiği yerine gelir (K36).

Uygulama f) Tarak kemiği çıkan birinin ayak parmakları yukarı doğru bükülür. Bu sırada bilek kısmının biraz ön tarafına da bastırılır ve birden bire kemik yerine getirilir (K36).

2.13.3. Çatlak

Rahatsızlık ani bir kaza sonucu kemiğin kırılmayıp yapısının çatlamasıyla oluşur. Hasarlı bölgede ağrı ve sızılara sebep olur. Aydın'da yapılan uygulama aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama: Çatlak olan kemiği anlamak için elle muayene edilir. Ayrıca çatlak olan bölgede şişme meydana gelir. Bu şekilde çatlak olduğunu anlayan ehil kişi* daha fazla müdahale etmeden bölgenin alçıya alınması gerektiğini söyleyerek kişiyi tıbbi bir kuruma yönlendirir (K36). Bu uygulamada fiziksel müdahale yoluyla tedavi yöntemi kullanılmıştır.

2.14. Psikolojik Hastalıklar

Psikolojik hastalıkların kaynağı genel olarak halk nezdinde özellikle kırsal kesimlerde ve dağ köylerinde cinlere bağlanmaktadır. Kuzey ve Orta Asya Türklerinde de insanda var olduğuna inanılan ve çeşitli boylarda ve değişik isimlerle anılan çok sayıda ruhtan bazılarının mesela “kut” denilen ruhun kaçması, bedene geri dönmemesi (kutu uçtu, kutu kaçtı) veya kötü bir ruhun (kara körmös) beyni işgal etmesi, akıl ve ruh hastalıklarının sebebi olarak gösterilir.¹⁵¹ Bu anlamda kişilerin bu varlıklarla bir şekilde temasa geçmesi sonucu hastalığa uğradığı var sayılmaktadır. Bu anlamda onlardan uzak durmak hastalıklardan da uzak durmak anlamına gelmektedir. Bu durumda cinlerin yaşadığı var sayılan kapı eşikleri, tek tırnaklı

¹⁵¹ Bayat, Ali Haydar, “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, *T.H.H.S.B.*, K.B. Yay., Ankara, 1989, 62

*Ehil kişi; halk tarafından, uzun yıllar bu işi yapan ocaklı, işin ustası olan kişi.

hayvan pisliklerinin bulunduğu yerler, duvar kovukları, toprak yarıkları, ıssız yerler gibi onların yaşam alanlarında ateş yakmak, idrarını yapmak gibi eylemlerin yapılmaması gerektiğine inanılmaktadır. Soğan ve sarımsak kabuklarının dikkatsiz şekilde yakılması da cinlerin yiyecek maddesini yok etmek manasına geldiğinden bu eylemlerden de uzak durmak gerekmektedir. Özellikle kadınların özel günlerinde bu tür fiillerde bulunmaması tavsiye edilmektedir (K145). Bazen de cinlerin adını anmamak korunma yolu olarak görülmektedir. Burada yatan temel düşünce “Akla gelen başa gelir” düşüncesidir. Yani bir şeyin adını anmak yahut tasavvur etmek, o şeyle eş değerde tutulmaktadır. Bu bakımdan bu doğaüstü varlıkların adı ya hiç anılmaz ya da bunlar için “üç harfliler” gibi hüsn-ü tabir kullanılır.

Cinler insan hayvan veya başka bir şey suretinde kişilere görünebilmektedir. Gözlerinin görünmediği ya da göstermek istemedikleri ifade edilmektedir. Bir an gören kişilerin ise dayanamadıkları, görünen gözün de ateş parçası suretinde olduğu iddia edilen bilgiler arasındadır (K145). Bu varlıkların ulvî ve suflî (kötü) olarak inançlarına göre sınıflama yapılmaktadır. Ulvi olanlar İslamiyet’e tabi, suflî olanlar ise kâfir olarak nitelendirilmektedir. Zaman ve şekil gibi kavramların içine sığdırılamamaktadır. Her şekilde olabildikleri gibi hızlı hareket ettiklerinden, onlar için zaman sorunu olmamaktadır. Asıl görünümünün uzun kollu, kıllı, gözleri ateş kırmızısı, ürkütücü, çirkin, korkak ve zayıf varlıklar olduğu, müziği, eğlenceyi sevdikleri ifade edilmektedir (K145). Ulvilerinden çok azının insanlarla iletişime girdiği onların da asıl görünümünü göstermedikleri söylenmektedir. Bu varlıklarla iletişim yolu “ *beyin taltifi, beyin yollu konuşma, kulak daveti, kulak fısıldaması* (K145)” gibi ifadelerle belirtilmektedir. İletişime geçenlerin ise altıncı hissi kuvvetli olan kişiler, kadınlar, medyumlar olduğu anlaşılmaktadır. Varlıklarla iletişimin ise tanrının iznine bağlanmaktadır. İletişim sürecinde ilişki ilerledikçe insanda var olan enaniyyet ya da benlik duygusunun daha çok ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Bu durumda insan ve cin arasındaki iletişimin niteliği de “*ben*” noktasında farklılaşmaya başlamaktadır. Bu noktadan sonra yapılan işleri kişi kendisine mal etmeye başladığında asıl işi yapan tabiatüstü varlık devreye girerek duruma müdahale etmektedir. İşte bu noktada insan ve cin arasında bir pazarlık söz konusu olmaktadır. Bundan sonra insan, cinlerin dediği bir takım şeyleri yapmak zorunda kalmaktadır. Aksi halde insanoğlunun bir takım zaafalarını ve gizlice yapılan yanlışları açıklamak

durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu süreden sonra insanoğlu iyi veya kötü yönde bir seçim yapmaya mecbur kalmaktadır. Kişioğlunun seçimi, bundan sonra insanların iyiliğine veya kötülüğüne dair yapılan uygulamaları etkilemektedir. Şimdiye kadar medyumlarla ve halkla görüşmelerimizden elde edilen bütün bu tespitler halkın zihninde yarattığı tasavvurlardan veya tasavvurdan kendi gerçeğine dönüştürdüğü inançlardan ibarettir. Anlatılan olaylarda geçen durumların bilimsel anlamda kanıtlanması şu an için ülkemizde mümkün görünmemektedir. Eğer bütün bu rahatsızlıkları hastalık olarak sayarsak, rahatsızlıkların tedavisi sürecinde yapılan muskanın bir an olsun bile kişinin üzerinden ayrılmaması gerektiği kaynak kişi tarafından tavsiye edilmektedir (K145). Aydın'da tespit edilen halk nezdinde psikolojik rahatsızlıklar ve tedavi uygulamaları aşağıda ele alınmıştır.

2.14.1. Albastı

Tıpta ve psikolojide doğum sonrası depresyonu olarak kabul edilen albastı inancı bütün Türk topluluklarında görülen yaygın bir inançtır. Bu topluluklar arasında *alkarısı*, *albastı*, *albıs*, *almıs*, *abası*, *al*, *hal*, *alanası*, *alperisi*, *alruh*, *almış* gibi muhtelif adlarla bilinen bu kötü ruhun genellikle loğusa kadınlara, yeni doğmuş çocuklara ve ahırdaki evcil hayvanlara musallat olduğuna inanılır¹⁵². Loğusanın ciğerlerini sökerek götürdüğüne inanılan *albastının* iki çeşidi olup bunlardan sarışın, hoppa bir kadın ya da keçi suretiyle görünen “sarı albastı”, hoca ve şamanların okumalarıyla; hilekâr, ciddi görünümlü “kara albastı” ise ocaklıların tesiriyle musallat oldukları yeri terk ederler¹⁵³. Bazen su olarak bazen de yemeğin içine düşmüş bir kıl olarak loğusanın içine giren ve ciğerlerini söken alkarısı, genel olarak oldukça esmer, iri yarı, gür ve dağınık kıvılc saçları; ince uzun demirden teşekkül etmiş elleri, loğusanın ciğerlerini sökmeye yarayan ince uzun ve çengelli demir parmakları; iri, dolgun, omuzlarından arkaya atılmış göğüsleriyle korkunç bir görünüm sergiler.¹⁵⁴ Ayrıca Albastı'nın ateş kültüyle ilgili olarak, önceleri koruyucu ve hami bir ruh olduğu sonradan kara iyelere geçtiği sanılmaktadır.¹⁵⁵ “*İnanışlarda al basması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar.*

¹⁵² Araz, Rifat, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Atatürk Kültür Merkezi (AKM) Yay.: 108, Ankara, 1995, 31

¹⁵³ İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, C.I., Ankara, 1998, 259

¹⁵⁴ Araz, age., 1995, 32

¹⁵⁵ Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1999, 26

*Bunun içindir ki, loğusa başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, loğusaya kırmızı şeker götürürler.”*¹⁵⁶ Albastı inancı ile loğusalık birbiri ile yakından ilişkili olmasına rağmen yörede albastı adının pek anılmadığı ve bunun yerine yaygın olarak “karabasan” adının kullanıldığı görülmüştür. Araştırmamızda Aydın’da bu inanç bağlamında yapılan uygulamaların azaldığını, gençlerin loğusalıkta kötü ruhlardan korunma yollarının geçerli olmadığına inandığını, bu inanmaları koca karı işi ve batıl inanma olarak değerlendirdiğini tespit ettik. Bu bakımdan albastıya karşı alınacak önlem bakımından tek uygulama görülmüştür.

Uygulama: Bunun için okuma yapılır (K79). Yedi kere Ayete’l Kürsî okunur (K112).

Mut yöresinde ise eskiden loğusaya al basmaması için: *Bir elek içine soğan, ayna, Kuran-ı Kerim ve çuvaldız konulur, hastanın odasında yüksekçe bir yer ve yahut kapı giriş yönündeki musandıraya konulurdu.*¹⁵⁷

2.14.2. Bayılma

Bu rahatsızlığın biyolojik ve psikolojik olarak pek çok sebebi olabilmektedir. Yörede sürekli bayılan kişinin rahatsızlığının kaynağının doğaüstü varlıklarla temas olduğu düşünülmektedir. Eğer kişi modern tıbbaya yönelmiş ve çare bulamamışsa dini-büyüsel yollara başvurmaktadır. Aydın’da bu rahatsızlıkla ilgili tek uygulama aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama: Bayılan kişiyi Yıldırım Hoca okur kulağına üflerse kendine gelir (K109).

2.14.3.Korku

Rahatsızlık genelde doğaüstü varlıklara, sinir bozukluğuna veya psikolojik sorunlara atfedilmektedir. Bu rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Ayten Aracı adlı kişinin gözleri önünde torununun “*Geliyolar! Geliyolar!*” diyerek kanepelerin üzerine çıkar, bağırır, çağırır. Bu olay sırasında

¹⁵⁶ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Basımevi, Ankara, 1995, 171

¹⁵⁷ Soylu, Sıtkı, “Önemli Bir Yiyecek: Acı Soğan Üstüne”, *TFA Dergisi*, Sayı: 290, Eylül, 1973, 6753.

Ayten aracı, orada bildiği duaları okumaya başlar fakat sadece Felak ve Nas surelerini okumaz. Bu arada çocuğu teskin etmek içinde elindeki yazmasıyla “*Miskinler! İblisler! Inzırlar!*” diyerek insan dışı varlıklara vuruyor gibi yapar. “*Onlar da gerçekten ordalarmış*” diyerek bize bu olayı anlatan kaynak kişi hemen sonra kendisini ayaklarından başına kadar bir telle sıkmaya başladıklarını, ancak Kuran’dan Felak ve Nâs surelerini de okuyunca hem torununun hem de kendisinin rahatladığını söylemiştir. Bu olaydan sonra da torununun bir daha hastalanmadığını söylemiştir. Kişi bu tarz hastalıklarda adı geçen surelerin tesirli ve tedavi edici özelliği olduğuna inanmaktadır. İnsan dışı varlıklardan korunmak için de bazı önlemlere değinmiştir. Tenhalarda ve kirli yerlerde bulunmamak, bulunulacaksa da o yerlere ateşle girilmesi gerektiğini söylemiştir. (K13) Zira ateş, eski Türklerde de bir arınma aracıdır. Diğer ülkelerden gelen konukları ağırlamadan önce ateşin üzerinden atlattıkları kayıtlara geçen bilgilerdendir. Bu varlıklardan gelebilecek kötülüklerden korunmak için “*Euzu billahimineşşeytanirracim Bismillâhirrahmânurrahîm*” sözünü sonuna kadar söylemek gerektiği vurgulanmaktadır. Yani sadece “*Bismillah*” demenin yeterli olmadığına çünkü bu kelimeyi zaten şeytanın kendisinin ve cinlerin söylediğine inanılmaktadır. Bu sözden daha tesirli olanın besmele-i şerif olduğu dile getirilmektedir. İnsanın dil yeteneği bakımından bu varlıklardan üstün olduğuna inanılmaktadır (K13). Zaten Kuran’da da insanoğluna eşyanın isimlerinin öğretildiği, bu sebeple de insanın bilgisi ve diğer özellikleri bakımından yaratılmışların en şerefli olduğu bildirilmektedir. Kaynak kişi de insanın dil bakımından üstünlüğünün farkında olduğu ifadelerinden anlaşılmakta ve bu özelliğiyle kendisini zararlı varlıklardan koruduğuna inanmaktadır.

Uygulama b) Korkan çocuğun yastığının altına Kuran konulursa çocuk korkmaz ve rahat uyur (K44)

Uygulama c) Kuran’ dan sureler okunur (K137).

2.14.4. Nazar Değmesi

Kişinin insanlardan veya insan dışı varlıklardan gelen negatif enerjiler yoluyla maddi (fiziksel) veya manevi (psikolojik) olarak olumsuz etkilenmeleriyle ortaya çıkan rahatsızlık türüne nazar denir. Sedat Veyis Örnek’in Etnoloji

Sözlüğü’nde ise nazar; “*Belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala–mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakışlardan fırlayan çarpıcı ve öldürücü kuvvet. Psikolojik temelinde kıskançlık, haset ve psikolojik duyguların yarattığı bu vurucu kuvvetin ruhun dışı açılan iki noktasından, yani gözlerden fışkırarak kurbanına isabet ettiğine inanılır.*”¹⁵⁸ Bu tanımlardan hareketle dikkat çeken nokta hastalığın görünen sebeplerden değil de görünmeyen negatif enerjilerden kaynaklanmasıdır. Hastalığın kaynağı manevi etmenler olunca tedavisi de aynı şekilde olup yine manevi yoldan okumayla tedavi edilmektedir. Anadolu’da genellikle insanlar nazarın bazı duaların okunmasıyla geçeceğine inanır ve kendi kendini okuyarak da tedavi edebilmektedirler. Fakat bazı ocaklı denilen insanların izinli olmaları sebebiyle halkın bunlara olan inancı ve rağbeti fazladır. Bu yüzden de o kişilere tedavi için başvurulmaktadır. Nazarın gitmesi için diğer bir tedavi yolu da kurşun dökmedir. Bu konuda derlemelerden edinilen bilgilere göre dini çerçevede halkın nazarında iki tür inanç meydana gelmiştir. Birincisi kurşun dökmenin günah olduğu inancı, ikincisi ise bu uygulamanın dini kaynağa dayandırılarak “*Fâtıma Ana*”dan geldiğidir (K9). Derlememizde de Gülser Kamer (K9) adlı kişinin bu konuda izinli olduğunu öğrendik ve canlı olarak kurşun dökme işlemini bize göstermiştir. Kurşun dökme işlemi genelde benzerlik göstermekte fakat uygulamalarda az çok farklılık arzedeilmektedir. Örneğin kurşunun baş, göbek ve ayak kısımlarına dökülmesi yerine sadece baş kısmına dökülmesi gibi (K22).

Ayrıca yörede “karacaot” adıyla bilinen çörekotu bitkisinin nazardan koruduğu yaygın bir inanç olarak karşımıza çıkmıştır. Yukarıda açıkladığımız bu uygulamalar halen geçerliliğini korumakta ve gerçekleştirilmektedir. Nazarla ilgili uygulamalara aşağıda yer verilmiştir.

Uygulama a) Bu işlem için bazı özel araç gereçler kullanılmaktadır. Bunlar; bir miktar kurşun madeni, kurşun kepçesi, madeni bir tas ve kişinin üzerini örtecek boyutta bir örtüdür. Ayrıca işlem sırasında su dolu kabın içine atmak için de çengelli iğne, metal para, soğan ve sarımsak kabuğu, bir parça ekmek (K9), tuz (K31) gerekli şeyler arasındadır. Kişi öncelikle kepçenin içine kurşunu koyar ocakta eritmeye

¹⁵⁸Örnek, Sedat Veyis, *Etnoloji Sözlüğü*, DTCF Yay. Ankara, 1971

başlar, bu arada da bildiği duaları okumaya devam eder. Kurşun eriyince nazarlı kişinin üzerine diğer kişilerin de yardımıyla bez tutulur ve ilk eriyen kurşun su dolu kabın üzerine, bu kap da nazarlı kişinin başının üzerine getirilir. Ardından kurşun, içerisinde biraz önce saydığımız malzemelerin konulduğu su dolu kabın içine boşaltılır. Böylece birinci kurşun dökülür. İkinci kurşun da aynı şekilde göbeğin üzerine, üçüncü kurşun ise ayakucunun üzerine dökülerek işlem üçlenmiş olur. En sonunda da nazar değdiği düşünülen kişi bu tasın içine üç kere parmağını daldırarak bu suyu tadar, üç kere yüzünü yıkar, isterse bir yudum kadar da içebilir, daha sonra yine su dolu kaba elinin tamamını daldırıp vücudu sıvazlar ve böylece kurşun dökme işlemi tamamlanmış olur. Ocaklı kişi kurşunu kabın içine döktüğünde kurşunun tamamıyla dağılmadığını bu durumda nazarın da tam olarak çıkmadığını söylemiştir. Kaynak kişi bu işlem sırasında ortaya çıkan kurşun şekillerinin bazı ocaklılar tarafından yorumlandığını ancak bu yorumlamanın günah olduğunu söyleyerek bu tür bir yorumlama yapmaktan kaçındığını ifade etmiştir. Bu durumda günah kavramının uygulama sürecine etki ettiği görülmektedir. Yapılan işlemin tamamının üç kere yapıldığında nazarın çıkabileceğine inanılmaktadır. Ayrıca kaynak kişi kendisine diğer sebeplerle gelen hastaların da üçüncü gelişlerinin sonunda iyileştiklerini belirtmiştir (K9-K21-K25). Bu konuda eklenmesi gereken bir husus daha var ki uygulamanın Şamanizm’le ilgili izler taşıyan en son kısmı olan su dolu kabın üç yol ağzına dökülüp arkaya bakmadan gelinmesidir. Bunun da Şaman inancında yol iyelerine adak sunma geleneğinin bir uzantısı olduğu tahmin edilmektedir.

Uygulama b) Nazardan korunmak isteyen kişi yanında çörek otu taşırsa nazardan korunmuş olur (K5-K68-K71). Hatta kaynak kişilerden biri bu inancı bir anlatı ile temellendirmektedir. “ *Diyelim üç arkadaş, biri eşeğe binmiş geliyo, iddaaleşmişler. Üçümüz de bir iddaaleşmişik. Sen demişin ki; bak şu gelen adamı ben demişin eşekten düşürücem. Nazar için yani bunu. O adam da gele gele gele geliyo. Köv gibi bi yerde birileri fırın ekmeği yapmış, üstüne karacaot ekmiş ekmeğin. Ondan bi parça veemişle. Gatmış heybenin gözüne, o da binmiş. Hindi sen bene diyosun ya Gülser Abla gelen adamı eşekten düşürücem nazarlan diye. Adam gelmiş gelmiş gelmiş. Adam düşmüyomuş. Ben diyomuşum sana Nalân adamı düşürüceedin sen ya diyomuşum. Düşmemiş. Enmiş eşekten gelmiş. Senin demiş*

çantanda nelee vaa demişim ben. Sen düşmedin eşekten. Nazar şeyisi karacaotmuş.”. Kaynak kişi bu anlatıya istinaden içinde çörekotu olan küçük bir kese dikerek eşine ve yakınlarına verip yanlarında bulundurmalarını istemiştir (K9). Bozköy’ de çörekotuna “otcam” adı verilmektedir. Yine burada da nazardan korunmak için kullanılmaktadır (K111).

Uygulama c) Nazardan korunmak için Kur’an sureleri olan Nâs ve Felak sureleri okunursa nazardan korunulur veya kurtulunur (K17-K33-K44-K45-K46-K95)

Uygulama ç) Çıtlık ağacından bir parçayı kişi üzerinde taşırsa nazardan korunmuş olur (K15-K16). Hatta kaynak kişi bir misal getirerek ifadelerinde şu kısa anlatıya yer vermiştir: “ *Adamın biri demiş ki; ben şimdi gözümle şu deveyi yıkarım amma üstünde çıtlık var (K5)* ” Çıtlık ağacından küçük bir bardak yapılır ve üzerinde taşınırsa nazardan korunulmuş olur (K33).

Uygulama d) Birbirine yapışık halde bulunan zeytin çekirdeği çocuğun elbisesine takılırsa çocuk nazardan korunmuş olur. Bu zeytine “nazarlık” da denilmektedir (K16).

Uygulama e) Nazar olan kişi hocaya gider, hoca “*okuyup üfürürse*” nazar geçer (K21). Nazar muskası yapılırsa nazardan korunulmuş olur (K33-K6-K70-K75-K94-K111). Her zaman hocaya gitmek gerekmez kişinin kendisi Kuran surelerini suya okuyarak içerse faydalı olmaktadır (K145).

Uygulama f) Nazarlık denilen mavi boncuk / gök boncuk (K70) takılırsa nazar geçer veya nazardan korunma sağlanır (K21-K44-K91-K95). Bir ipe içinde mavi renkli olmak kaydıyla 5 adet boncuk takılarak belik örülür ve bu örgü saçla birlikte tekrar örülerek saçla birleştirilerek takılır. Ancak bu işlem için “*amel etmek (inanmak)*” şarttır (K75). Bu boncuklu yapı kadınlar için hem bir süs eşyası hem de nazardan korunma araç gereci olarak nitelendirilebilir.

Uygulama g) Nazarın geçmesi için ocakta “*tuz çatlatılır*” (K21).

Uygulama ğ) Kişi “ilme” denilen dikenli bir ot türünün boncuk şeklinde “*çakıldak*” denilen kısımlarını yanında taşırsa nazar değmez. Kaynak kişi iddiasını ise şu anlatıyla temellendirmektedir. “*Bir katır deveden, ölmeyen bir tane deve kalmış. O günün ihtiyarları devenin semerine sıkışmış bir ilme otu çakıldakı bulmuşlar. Ondan sonra haaa demek bu deve ondan ölmedi demişler.*” (K24)

Uygulama h) Çocuğa nazar değmemesi için yani nazardan korumak için başucuna sarımsak asılır (K70).

Uygulama ı) Yaşlı birine okutulur, ardından bir veya iki lira verilir (K71).

Uygulama i) Yaşlı bir kişi tuza okur ve nazar değen kişilere bu tuz yalatılır. Ardından kalan tuz doğuya ve batıya serpilir, daha sonra üç yolun ağzına serpilerek işlem sonlandırılır (K68-K71). Ayrıca biraz farklılık gösteren bir uygulamadan da bahsedilmiştir. Bu uygulamada ise okunan tuz “*Bu Anş’a’nın adı, bu Fatma’nın adı, bu Hatice’nin adı*” denerek üç parçaya bölünür ve üç yol ağzında yakılır (K71).

Uygulama j) Üzerinde çakmak taşı (beyaz taş) taşımak nazardan korur (K71-K74-K75).

Uygulama k) Üzerinde susam taşımak nazardan korur (K71).

Uygulama l) İç çamaşır ters giyilir (K84-K80).

Uygulama m) Yerden bir taş alınır cebe konulur (K80).

Uygulama n) Nazarı değdiği düşünölen kişinin üzerinden veya ona ait bir eşya alınarak üzerinde taşınılır (K84).

Uygulama o) Yugoslavya’da yaşayan Türklerin “karaçalı” dedikleri bir çalı türünün dalı kesilerek boncuk şeklinde ortası delinir, yanına mavi bir boncuk takılarak kıyafetin görünmeyen yerine takılırsa nazardan korunulmuş olur (K86-K87).

Uygulama ö) Nazar değen kişi bütün çamaşırılarını değıştirir (K95).

Uygulama p) Bir beze kuvars taşı ya da gök boncuk sarılarak bunun bele bağlanması bilinen ve yer yer uygulanan pratikler olarak kaydedilmiştir ¹⁵⁹

2.14.5. Sara (Epilepsi)

Epilepsi, beyindeki ani elektriksel aktivite artışları sonucu meydana gelen ve beynin normal işlevlerini hasra uğratan bir durumdur. Epilepsi doğuştan olduğu gibi daha sonraki yıllarda da meydana gelebilmektedir.¹⁶⁰ Hastalığın adı yörede yaygın olarak sara diye geçmektedir. Bu hastalığa Urfa da “*sinir bozukluğu*” denmekteydi.”¹⁶¹ Bu hastalığın başlangıcında tıpta beynin bir kısmının ölmesi gibi düşünülmekte veya anlaşılmaktadır. Aydın yöresinde insanlar tarafından bu başlangıca sebep olan şeyin cinlerle temas olduğu var sayılmaktadır (K145). Bu hastalığın tedavisine “*kayıt işi*” yani hocaların okuması işi olarak bakılmaktadır (K75). Hastalık sebebi “*Allah’tan, Allah’ın üzerine atıyoruz*” denilerek sebepsizlik olgusu yaratıcıya bağlanmaktadır (K71). Yaptığımız derlemelerden anlaşıldığına göre kişiyi cin çarparsa sara hastalığına yakalanır. Bağarası beldesinde yaptığımız bir görüşmeye göre büyüsel bir işlem sırasında tırnağı boyanarak gaipten haber almak için aracı edilen bir çocuğun işlem sırasında cinler ile teması sonucu bu hastalığa yakalandığı, daha önce böyle bir hastalığı yokken bu olaydan sonra o kişinin sürekli sara nöbetleri geçirdiğine dair ifadeler kayıtlarımızda yer almaktadır (K14).

Uygulama a) Sara hastalığına tavşan beyni iyi gelmektedir. Özellikle beyaz tavşanın beyni kafa etiyle birlikte haşlanarak yenirse sara krizine bağlı olan bayılmalar bir daha gerçekleşmez. Bu uygulama kaynak kişi tarafından Lokman Hekim adlı kitaptan alınarak uygulaması gerçekleştirilmiş bir uygulamadır (K54).

Uygulama b) Sara cinleri ile akşamları karşılaşıldığında sara hastalığına yakalanıldığı düşünülmektedir. Sara tutan kişi için bu işlerle uğraşan hocalara muska yazdırarak hastalığa sebep olan cinlerin yakıldığı iddia edilmektedir (K109-145). Muska yazılırken gül yağı, gül suyu, misk, safran gibi maddeler kullanılmaktadır (K145).

¹⁵⁹ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 25; 155

¹⁶⁰ [http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Epilepsi_\(Sara\).htm](http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Epilepsi_(Sara).htm)

¹⁶¹ Işıkoğlu, Kemal, “Urfa’da Hastalıkların Tedavi Şekilleri”, *Türk Folklor Araştırmaları (TFA) Dergisi*, Sayı: 259, Şubat, 1971, 5869

Uygulama c) Bu rahatsızlık “*kayıt işidir (okuma, muska yazdırma)*” denilmektedir (K133).

Uygulama ç) Karayılanın gözü yenilirse faydalı olur (K132-K138). Kaynak kişi iki hastanın bu rahatsızlıktan kurtulduğuna bizzat şahit olduğunu ifade etmiştir (K138).

2.14.6. Diğer Sinirsel Rahatsızlıklar

Halk arasında sinir hastalığı diye geçen rahatsızlık bu kategori altında değerlendirilmiştir. Ayrıca “*Panik atak ve şizofreni hastalarının yüzde sekseni mutlaka cin tayfasına ya uğramıştır ya dokunmuştur*” şeklinde bir görüş belirten insan dışı varlıklarla iletişim içinde olduğunu iddia eden ve bu türden hastalıklara çare bulucu olan kaynak kişinin görüşleri de dikkate alınırsa bu tür rahatsızlıklar halk nezdinde bu kategoride değerlendirilebilir (K145). Aydın’da sinirsel rahatsızlıklar için yapılan tek uygulama aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama: Sarsana otu sinirsel hastalıklara karşı faydalıdır (K143).

2.15. Solunum Yolu Hastalıkları

2.15.1. Astım

Hava yollarının şişmesi ile karakterize durum; hırıltılı solunum, öksürme ve nefes darlığına neden olan bir hastalıktır. Toz, kıl, yumurta, süt, aspirin, çiçek tozu vb. şey hastalığı tetiklemektedir. Aşırı heyecan veya korku astım krizine yol açabilir.¹⁶² Halk arasında adına dair “*Bu rahatsızlığı bilmezlerdi ki (K64)*” şeklinde bir ifadeyle eskiden adının bilinmediği bildirilmektedir. Bu rahatsızlık halk dilinde bronşitle birlikte anılıp adına “astım bronşiti” denilmektedir (K53). Soğuktan korunulur, üşütülmez kuru havada bulunulur, nemli yerlerde durulmaz (K94). Hastalık bu adla veya başka bir adla pek bilinmediği için sağaltım uygulamasının bir örneğine rastlanmıştır. Uygulama aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama: Karadutun şurubu içilirse astıma faydalı olur (K53). Bu uygulamada bitkisel emlerle tedavi yöntemi kullanılmıştır.

¹⁶² <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Astım.htm> (26.11.2012)

2.15.2. Bronşit

Akciğerlere giden hava yollarının iç yüzündeki zarın iltihaplanmasıdır.¹⁶³ Aydın'da rahatsızlığın sağaltımı için yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Çıtlık ağacının meyveleri yenilirse bronşite faydalıdır (K35).

Uygulama b) Günlük un haline getirilir. Üzerine limon tuzu tavada kavrulur. Bu karışım pamukla bir gün bir göğse, diğer gün diğer göğse konularak fayda sağlanmaya çalışılır (K94-K95).

Uygulama c) Adaçayı içilir (K94).

Uygulama ç) Yünlü fanila giyilir (K94).

Uygulama d) Karaturpun içine bal konulur bir müddet bekletilir. Ardından çıkan su içilir (K115).

Uygulama e) Sıcak sütün içine bir yumurta kırılır ve içilirse bronşite karşı faydalıdır (K115-K118).

Uygulama f) Balkabağı kesilerek içine bir kilo has bal konulur ve bundan yenilirse bronşite karşı faydalıdır (K139).

Uygulama g) *Tehnel* olarak ifade edilen defne yaprağı bronşite faydalı olmaktadır (K143).

Uygulama ğ) Soğan parçalanmadan dörde bölünür içine bal konularak bu şekilde akşamdan sabaha kadar bekleyen soğandan su çıkar bu su içilirse bronşitte yararlı olmaktadır (K145).

2.15.3. Bademcik İltihabı/ Şişmesi

Soğuk algınlığı, soğuk yiyecekler, ani hava değişimi veya üzüntü gibi sebeplerle ortaya çıkan, özellikle mevsim geçişlerinde ve kış aylarında salgın olarak görülen bir rahatsızlıktır. Bademcikler şiş, kırmızı ve iltihaplı bir görünümde dirler.

¹⁶³ <http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Bronşit.htm> (26.11.2012)

Yutkunma sırasında ağrı yapar. Aydın'da rahatsızlıkla ilgili pratikler aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bu hastalık hâsıl olduğunda bir tülbendin üzerine bademciklere denk gelecek şekilde iki parça pamuk konulur. Ardından pamukların üzerine mavi ispirto veya kolonya dökülür ve onun da üzerine bolca karabiber eklenerek tülbent bademciklere gelecek şekilde boyuna sarılır. 15 dakika beklenir. Bu işlem bademciğin şişini alır. Ertesi gün hiçbir şey kalmaz. Böylelikle tedavi yapılmış olur (K4).

Uygulama b) Hem dua okuyarak hem de aynı anda bir tülbendin katlanılıp bademcikleri sıkıştırarak şekilde üç kere yukarı doğru çekilmesiyle de bademcik hastalığı tedavi edilmektedir (K13-K71).

Uygulama c) Kara servilerin kozu dövülerek suyla içilirse bademcik rahatsızlığına fayda vermektedir (K45).

Uygulama ç) Adaçayı kaynatılarak suyu içilirse bademcik şişmesine ve soğuk algınlığına faydalı olmaktadır (K53-K143).

Uygulama d) Ayva ikiye bölünüp közün üzerinde pişirilir. Pişen ayva bademcikler üzerine sarılır beklenirse kısa sürede iyileşme görülür (K129).

Uygulama e) Kurban bayramında Mehmet adlı yedi kişinin evinden boğaz eti alınır, pişirilir ve yenirse geçer (K132).

2.15.4. Kabakulak

Tıpta tükürük bezlerinin iltihaplanmasıyla meydana gelen ve solunum yoluyla bulaşan bu hastalıkta yanaklar şişer, kulaklarda ağrı olur. Bu hastalık halk arasında bademcik iltihabı ile karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu hastalığın tedavisi için modern tıbbı başvurulmadığında bir takım uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar sırasında en genel bilgilerden biri “kazan karasının” kullanılmasıdır. Bu uygulama genelde ocaklı tarafından yapılmaktadır. Ancak bazı kaynak kişiler, kullanılacak kazanın miras malı olduğu sürece herkesin bu işlemi yapabileceğini ifade etmektedir (K10-K86-K87-K117). Burada hedeflenen amaç,

hastalığın dağılmaması için çember içine alınmasıdır. K124 numaralı kaynak kişi “*dağılmasın deye çeviriyolaa*” şeklinde bir ifadeyle bunu kanıtlamaktadır. Başka bir kaynak kişi kabakulak hastası için “*doktorlar bile sokmaz yanına* ” diyerek bu konu hakkındaki genel fikri belirtmiştir (K125). Anlaşıyor ki insanların hafızasında bulaşıcılık özelliğinden dolayı doktorların tavrı bu şekilde kalmıştır. Bu uygulamanın artık günümüzde yapılmadığı ve yaklaşık 30 yıl öncesine kadar uygulandığı derlemelerimizden çıkarılan bilgiler arasındadır. O dönemlerde ocaklı kişilerin bu işi gerek para kazanma amacıyla gerekse de hayır yapma amacıyla yaptığı bilinmektedir (K9). Yalnız hayır amaçlı yapılan uygulamada küçük miktarda para almak esastır. Bu alışın amacı para kazanmak değil, ocaklının kendisini koruma altına almasıdır. Para alınmadığı takdirde rahatsızlığın ocaklıya geçeceğine inanılmaktadır. Bu durumda rahatsızlık para vasıtasıyla insana değil bir nesneye geçmiş oluyor. Büyünün temas prensibi bu tür uygulamalarda kendisini göstermektedir.

Uygulama a) Bu uygulamayı yapacak olan kişinin ocaklı olması gerekir veya ikiz annesi olması gerekmektedir (K82-K132). Ocaklı bildiği duaları okuyarak kazan karasını alıp şişkin olan ağırlı bölgeye sürer, üzerine de asma yaprağı kapatır ve tülbentle sarar. Bu şekilde üç gün beklenirse hasta iyileşir (K7-K6). Bu uygulamanın karşılığında paranın miktarının önemli olmamasıyla birlikte ocaklıya cüzi miktarda para vermek bir gelenektir. Şişkin olan bölgeye her zaman asma yaprağı koymak esas değildir, esas olan kazan karasının sürülmesidir (K1-K2-K33-K44-K45-K47-K71-K75-K83-K95-K105-K106-K107-K111-K125). Bazen de asma yaprağı yerine ballı kâğıt konulur (K87). Kazan karası sürüldükten sonra deve yünü konur (K124).

Uygulama b) Yıllanmış on adet zeytinin çekirdeği beşi sağ tarafa, beşi sol tarafa konulmak üzere sarılır. Bu uygulama da ikiz annesi olan ocaklı kişi tarafından gerçekleştirilir. Bu uygulamayı kaynak kişi bizzat yaptırmış ve bir süre sonra iyileştiğini ifade etmiştir (K11).

Uygulama c) Devenin (*döve*) yünü kulakların alt tarafına sarılarak bir hafta bekletilir (K124-K127-K129-K132). Bu esnada kişi gezmemelidir, soğuk su içmemelidir (K48-K49-K79-K91-K94-K114-K116)

Uygulama ) Bir bez, kaynar suyun içine batırılır, kulağı yakın şişkin yerlere bastırılır (K75).

Uygulama d) Mısır kabağı pişirilerek ılık şekilde şişkin yerlere sarılır. Bekleme süresi akşam sarılmışsa sabaha kadar geçen süre kadardır (K71).

Uygulama e) Kaşık ağacı ısıtılıp “*Yerin değıl yurdun değıl göç buradan*” denilerek okunur (K118) veya tahta kaşık ısıtılarak basılır (K115). Bu uygulamada hastalık yapan kötü ruhlar ateşle korkutularak hastalıktan kurtulunmaya çalışılır.

Uygulama f) Kabakulağı “bağı” denilen Hamzabali köyünde 41 çöğür dikeninin okunarak elmaya batırılmasıyla rahatsızlık giderilir. Bu işlem ocaklı tarafından yapılır ve kesinlikle bu iş için para alınmaz (K137).

2.15.5.Nefes Darlığı

Nefes darlığı, hastanın güçlükle nefes alması halidir. Yani zorlu solunum da denilebilmektedir. Nefes darlığının kansızlık, kalp hastalıkları, mide hastalıkları, bronşit, troit bezinin büyümesi, akciğer hastalıkları, zatürre, astım, zehirlenme, şişmanlık gibi çeşitli sebepleri olabilmektedir.¹⁶⁴ Halk tarafından burada ifade edilen nedenler bilinmese de hastalığın varlığı bilinmektedir. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) am kozalağı haziran temmuz aylarında toplanıp kaynatılır suyu içilirse nefes darlığına faydalıdır (K67).

Uygulama b) “*Halı (alı)*” denilen bitki kaynatılıp suyu içilirse nefes darlığına karşı faydalı olmaktadır (K79)

Uygulama c) Dalgan suyu içilir (K75).

Uygulama ) Sadeyağ veya kaymak yağı denilen tereyağı yenilir (K94)

Uygulama d) Mor iekli kekik kaynatılıp içilirse nefes darlığına karşı faydalı olmaktadır (K110).

¹⁶⁴ [http://www.saglikkutuohanesi.com/hastaliklar/Nefes_Darligi_\(Dispne\).htm](http://www.saglikkutuohanesi.com/hastaliklar/Nefes_Darligi_(Dispne).htm). (26.11.2012)

Uygulama e) Mersin üzümü kaynatılıp içilirse faydalı olur. Ancak bu sırada insanın kendisini üşütmemesi, kendisine dikkat etmesi gerekir (K111).

Uygulama f) “Teneli/ tehneli” denilen defneyaprağı kaynamış suyun içine atılıp bir iki dakika kaynatılıp içilirse faydalı olmaktadır (K111).

Uygulama g) Karaturpun içine bal konulup bekletilir ve çıkan suyu içilir (K132).

Uygulama ğ) Nane yağı nefes darlığında kullanılmaktadır (K144).

Uygulama h) Fesleğen çiçeğinin büyük yaprakları kaynatılarak içilir ¹⁶⁵

2.15.6. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı

Soğuk havaya maruz kalındığında kişide ateş, halsizlik ve burun akıntısı şeklinde ortaya çıkan bir hastalıktır. Mevsim geçişlerinde ve kış aylarında yaygın olarak görülen bir rahatsızlık türüdür. Soğuk algınlığına dayalı hastalıklar için genel olarak halk hastaneye gitmeyi tercih etmemektedir. Kaynak kişilerden biri de bu konudaki görüşünü “*Nezle olmuş, grip olmuş bunlardan doktora gidilmez (K126)*” şeklinde dile getirmektedir. Aydın’da yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bu rahatsızlık meydana geldiğinde besin takviyesi olarak limona ağırlık verilir (K1-K2-K3).

Uygulama b) Ihlamur, adaçayı, nane, limon, zencefil, tarçın kaynatılarak bütün kış çay gibi içilir. Böylelikle hastalıklardan korunulmuş ve aynı zamanda kişi hastaysa tedavi için de destek sağlanmış olur. Ayrıca “*güdelik*” denilen bitki kaynamış suyun içine atılarak demlenir içilirse hastalığa iyi gelir (K7). Ihlamur, hibisküs birlikte demlenir ve içilirse faydalı olur (K144).

Uygulama c) Yörede “*kupa vurmak*” olarak ifade edilen bir uygulamadır. Bardakların ağız kısmı ve iç tarafı ısıtılır ve hemen kişinin sırtına konur. Isının ve havanın etkisiyle bardağın içinde kalan deri hemen şişer ve bir süre bu şekilde

¹⁶⁵ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 65

bekletilir. Daha sonra bardaklar alınır ve kişinin sırtını sıcak tutacak bir bezle sırt kapatılır. Bu uygulamadan sonra kişi bir müddet de dinlenirse eski sağlığına kavuşur (K9-K17-K80-K87-K111)

Uygulama ç) Üşütme ayaktan başladığı ve bu yüzden uygulamaya ayaktan başlanır. Üşütmenin karşılığı sıcaklama yapılarak kişi sağlığına kavuşturulur. Bunun için akşam yatarken kekik yağından az miktarda alınarak ayakların altına ve sırta sürülür. Bu yağ ayaklarda ve vücutta yanma yapar ve kişi bunun sonucu olarak terleyerek o soğukluğu vücudundan atar. Bu şekilde sağaltım gerçekleşmiş olur (K17).

Uygulama d) Yörede doğal olarak yetişen bir bitki türü olan ve mavi (mor) çiçek açan, “kargan (K15-K16)/(karabaşotu (K144) ” adı ile anılan bitki kaynatılıp içilirse soğuk algınlığı ve türevlerinde iyileştirici etki göstermektedir (K15-K16).

Uygulama e) Mercan köşkü bitkisi kaynamış suyun içine katılarak demlenir ve içilirse grip olan kişi rahatlamaktadır (K15-K16).

Uygulama f) Tarlalarda olan yörede adına “*piyan*” denilen tatlı bir bitki olur bunun suyu kaynatılıp içilirse gribe faydalı olur. Hatta bu bitki pazarlarda satılmış. Bunun bu amaçla kullanılmasını da kaynak kişi “ *yokluktan* ” şeklinde ifade etmektedir (K64).

Uygulama g) Kekik yağından çok az miktarda yalanırsa soğuk algınlığına karşı faydalı olmaktadır (K65).

Uygulama ğ) Ihlamur, kekik, nane, elma kabuğu, ayva hep beraber kaynatılıp içilirse iyi gelir, boğazları yumuşatır (K79). Ihlamur, adaçayı tek tek kaynatılarak içilir (K113).

Uygulama h) Kekik yaprağı suda demlenerek içilirse soğuk algınlığına karşı fayda vermektedir (K79-K47-K111-K113-K141).

Uygulama ı) Mercanköşkü, biberiye kaynatılarak içilirse nezleye faydalı olur (K96).

2.15.7. Öksürük

Çoğunlukla göğüs, boğaz ve karın boşluğunda meydana gelen rahatsızlığın belirtisi olarak ortaya çıkar. Kuru ve balgamlı olarak çeşitleri bulunmaktadır. Öksürüğün birçok sebebi olabilir fakat ciddi boyutlara ulaşmadığı takdirde halk tarafından fazla önemsenmeyen bir rahatsızlıktır. Bunun için evde kendi kendilerine hazırladıkları emleri kullanmayı tercih etmektedirler. Aydın’da yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Dilin arka tarafına kekik yağı sürülürse geçer. Kekik yağı boğazlara dışarıdan masaj yapılarak sürülürse faydalı olmaktadır (K33).

Uygulama b) Pekmez içilirse öksürük geçer (K75-K82). Pekmez ılık olarak içilirse (K91-K115), içine karabiber katılarak içilirse (K134) faydalı olur.

Uygulama c) “*Ebegümece/ gabalık*” kaynatılıp suyu içilirse öksürüğe faydalıdır (K53).

Uygulama ç) Ayva yaprağı suda kaynatılarak içilirse öksürüğü geçirir (K53-K114).

Uygulama d) Yarım limon suyu, bir tatlı kaşığı zeytinyağı, biraz tuz koyup cezvede ısıtılıp ılık olarak içilirse boğazı yumuşatır, öksürüğe iyi gelir (K79).

Uygulama e) İhlamur kaynatılarak içilirse öksürüğe faydalıdır (K87).

Uygulama f) Ayva yaprağı, limon, adaçayı, elma hep birlikte iki-üç dakika kadar kaynatılarak içilir (K94-K95). Sade adaçayı da içilir (K82).

Uygulama g) Fatma gül çiçeği, ekşi elma kabuğu, papatya, zencefil katılarak kışın devamlı içilirse faydalı olmaktadır (K110).

Uygulama ğ) İncir yaprağını kaynatıp içmek faydalıdır (K127).

Uygulama h) Arpa kepeği kavrulup sıcak olarak göğse konulur (K132).

Uygulama 1) Yarım fincan bala üzerini iki santim geçecek şekilde limon suyu sıkılır, biraz karabiber karıştırılır ve içilirse katı öksürüğe faydalı olmaktadır. Bu karışım nefes darlığına da faydalı olmaktadır (K138).

2.15.8. Sinüzit

Çene, alın ve şakak kemikleri içinde bulunan ve burna açılan, içleri hava dolu boşlukların, sinüslerin iltihaplanması sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır. Nedeni nezle, grip, alerji, burundaki şekil bozukluklarıdır. Hastanın yüzünde zonklayıcı bir ağrı, burunda tıkanma, akıntı ve baş ağrısıyla birlikte gelen ateş olur.¹⁶⁶ Aydın’da bu konuyla ilgili halk hekimliği uygulamaları aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Limon suyu buruna çekilir (K138)

Uygulama b) “Acı kavun (acı düğlek) ” denilen bitki taze iken bir damla burna damlatılırsa sinizitten kurtulunur. Yalnız bir damla damlatılmasına dikkat etmek gerekmektedir. Aksi takdirde çok tehlikeli bir bitkidir. Fazlası ölüme sebebiyet vermektedir (K24). Hamzabali köyünde bu bitkiye “köpek taşığı” adı verilmektedir (K138).

Uygulama c) En iyi çarenin korunmak olduğu söylenmektedir (K69).

2.15.9. Ses Kısıklığı

Ses kalitesindeki olumsuz tüm değişiklikleri kapsayan genel bir addır. Nedeni, soğuk algınlığı, boğaz iltihabı, bağırarak, çok konuşmak, boğazı tahriş edici duman veya vb. gazlar olabilmektedir.¹⁶⁷ Aydın halk hekimliğinde yer alan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Ses herhangi bir sebeple kısıldığında veya sesin gür çıkması istenildiğinde bir kaşık zeytinyağı yutulur. Bu uygulama ses tellerine iyi gelir (K16-K75).

Uygulama b) Sıcak süt içilirse iyi gelir (K75).

¹⁶⁶ www.hekimce.com/index.php?kiid=2643(26.11.2012)

¹⁶⁷ <http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2701> (26.11.2012)

Uygulama c) Sütün içine bal katılıp içilirse iyileştirici etkisi olur (K79).

Uygulama ç) Zeytin yaprağı ağızda çiğnenir tükürülür veya zeytin yaprağı 4-5 dakika kadar kaynatılarak suyu ile gargara yapılır (K94).

Uygulama d) Ayva yaprağı kaynatılıp içilirse geçer (K105-K106).

Uygulama e) “*Eblek kekiği*” kaynatılıp içilirse faydalı olur (K105-K106).

Uygulama f) İncir yaprağı, meneviş, kekik kaynatılır içilirse ses hemen açılır (K129).

Uygulama g) Ilık pekmez içilir (K134).

2.16. Zehirlenmeler

2.16.1. Haşere Sokmalarına Bağlı Zehirlenmeler

Genel olarak haşere sokmalarına Gümüşköy kaplıca suları faydalıdır (K43-K44).

2.16.1.1. Arı Sokması: Arı soktuğunda ilk olarak şiddetli ağrı ve acı hissedilir. Daha sonra bölgede şişme görülür. Sokulan yer zaman geçtikçe su toplamaya, kaşınmaya ve iyileşmeye başlar. Aydın’da yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Arı soktuğunda amonyak yerine geçsin diye üzerine kişinin idrarı dökülür (K4). Nitekim bu uygulama birine yardım etmek manasına gelen “yaralı parmağa işlemek” deyimini ile karşılık bularak birbirini destekler niteliktedir. Buradan görüyoruz ki bir halk hekimliği uygulaması zamanla sosyal bir ilişki türü olan yardımlaşma eylemine yansiyarak kendisine köklü bir yer oluşturmuştur.

Uygulama b) Arının soktuğu yerin üzerine çamur sürülür (K8-K92-K93).

Uygulama c) Arı soktuğunda Gümüşköy’ de çıkan kaplıca suyu fayda vermektedir ve hemen etkisini göstermektedir (K44).

Uygulama ç) Buz konulur (K79).

Uygulama d) Soğuk su dökülür (K92-K93).

Uygulama e) Arı sokan yere bıçak konulur (K92-K93).

2.16.1.2. Akrep ve Yılan Sokması

Akrep, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir böcektir. Halk arasında betimi yapılırken “*Çok zehirli oluyor mübarek haa... Aakasinda gapgara zehiri oluyor haa*” diye tarif edilmektedir (K49). Hatta anında müdahale olmazsa kimi kişilerin öldüğü de söylenmektedir (K48). Bu konuyla ilgili şöyle bir inanma da mevcuttur: Çocuk annenin karnındayken anneyi akrep sokarsa doğan çocuğa akrep sokmasından ötürü herhangi bir zarar gelmez. Yani o çocuğa akrebin zehri tesir etmez (K49).

Yılan zehri çok çabuk ve şiddetli tesir gösteren bir zehirdir. Soktuğu yerde şişme, kızarma ve ağrı görülür. Bazı kimselerde yılan zehrinin çeşidine göre kusma, baygınlık, titreme, nefes darlığı, uyuklama ve kısmi felç görülür.¹⁶⁸ Aydın’da yılan ve akrep sokmalarına karşı bir takım uygulamalar yapılmaktadır bunlar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Domates suyu sürülür (K33-K71). Önce deri jilette kesilir ardından tuz basılır sonra da üzerine domates konulur (K134).

Uygulama b) Çekirgenin zehri olduğuna inanılır ve bu zehri sokulan yere sürülürse faydalı olduğu belirtilmektedir.(K33).

Uygulama c) DDT sürülür (K33).

Uygulama ç) Sokulan yer sıcak suyun içinde bekletilir (K33).

Uygumla d) Akrebin kuyruk kısmı kesilir, kalan kısmı hafif ezilerek sigara kâğıdının içine konulup yutulursa fayda vermektedir (K45). Akrebin tamamı ve semizlik otu dövülür ve sokulan yere konulur (K92-K93-K114-K115).

¹⁶⁸ http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Yılan_Sokması.htm (26.11.2012)

Uygulama e) Akrep sokan kişiye çöğür armudu dövülür, tülbentten geçirilir, suyu çıkartılarak içirilirse fayda verir (K48). Armudun kendisi dövülerek de konulur (K71).

Uygulama f) Akrep sokan kişiye hemen çiğ inek sütü içirilirse faydalı olur (K48)

Uygulama g) Akrep sokan yere mazot sürülürse faydalı olur (K49-K132).

Uygulama ğ) Haşere sokmalarında çiğ süt içilir (K74).

Uygulama h) Kuzugöbeği mantarı kaynatılıp suyu içilir, kendi de sokulan yere konulur (K71-K114-K115-K116-K132). Bu uygulama yılan sokması için de kullanılmaktadır (K112-K113).

Uygulama ı) Sokulan yere dut yaprağı konulur (K79)

Uygulama i) Sokulan yer soğuk suya tutulursa faydalı olur (K86).

Uygulama j) Sokulan yer boğumlanır ve kan akıtılır ardından zeytinyağı sürülür (K95).

Uygulama k) Akrep sokan kişi akrep ocaklısı tarafından okunursa akrebin zehri o kişiye tesir etmez (K98-K105). Bu okuma gerçekleşirken sokulan yer kesilir kanı akıtılır daha sonra okunur (K110).

Uygulama l) Sokulan yere altın konulur (K112).

Uygulama m) Sarımsak konulursa faydalı olur (K115)

Uygulama n) Peynir mayası ile domates suyu karıştırılarak sürülür (K114). Peynir mayası sürülür (K141).

Uygulama o) Bazı kişiler akrep soktuğunda etkilenmemektedir. Bu durum kişinin anne karnındayken anneyi akrep sokmasına bağlanmaktadır (K127).

Uygulama ö) Yılanın soktuğu yere önce zeytinyağı sürülür, ardından bölgenin kanı sorulur. Öncelikle zeytinyağının sürülmesinin sebebi yılanın zehrinin soruyan kişiye tesir etmemesidir (K127-K141).

Uygulama p) Olaydan hemen sonra çiğ yumurta içilir (K132). Yumurtanın sarısı sokulan yere sürülür (K141).

Uygulama r) Hamzabali' köyünde kireç göbeği denilen, başka bölgelerde kırısmek kökü denilen otun kök kısmı kesilir ve haşerenin soktuğu yere konulur (K137).

Uygulama s) Hayıt yaprağı haşlanır, sokulan yere sarılır (K139).

Uygulama ş) Sokulan yere amonyak sürülür (K139).

Uygulama t) Yılan sokması olayından hemen sonra sokulan yer lastikle boğulur ve bir çay bardağı zeytinyağı içilir (K139-K141).

Uygulama u) Patlıcan közlenir ve derinin üzerine sarılır (K141).

2.16.2. Gaz Zehirlenmeleri

İnsan vücuduna zarar verici kömürden çıkan gaz, doğal gaz vb. gazların solunması sonucu ortaya çıkan rahatsızlıktır. Bu gazların aşırı solunması ölüme bile sebebiyet verebilmektedir. Aydın'da rahatsızlıkla ilgili yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Duman, soba gazı, doğal gaz ve diğer gaz zehirlenmelerinde hastaya besin olarak süt ve yoğurt takviyesi yapılarak sağaltımına çalışılır (K4-K94-K95)

Uygulama b) Ekşi (nar ekşisi) içilir (K92-K93).

2.17. Diğerleri

2.17.1. Ateş

Ateş çeşitli hastalıklara bağlı olarak vücut ısısının anormal derecede yükselmesidir. Aydın'da rahatsızlıkla ilgili yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Ateş düşmesi için “*hacı nenelere*” veya “*koca karılara*” okutturulur (K33).

Uygulama b) Soğan rendelenerek çocuğun vücuduna sürülürse ateş düşer (K72). Soğan rendesi başa konulursa ateş düşer (K140). “*Soğan dokuz doktordan fazladır*” şeklinde de bir ifade bulunmaktadır (K71).

Uygulama c) Sirkeli su sürülürse ateş düşer (K94-K95-K110-K136).

Uygulama ç) Ilık su ile banyo yaptırılır (K116)

2.17.2. Eş Göbek Kaçığı/ Göbek Düşmesi /Göbek/Yürek Kayması

Akşamları yemekten sonra kolları uzatıp gerinildiğinde veya başka sebeplerden, göbek deliğinin iç kısımlarında olduğu düşünülen eş göbeğin yerinden oynaması olarak tanımlanan bir rahatsızlıktır. Sağaltım pratiğine ise Aydın'ın farklı yörelerinde “*yürek bakmak*” (K75) denilmekte ve sağaltımı ise ocak kültü içerisinde yer almaktadır. Eş göbeğin, vücudun hangi tarafına doğru kaydığına teşhis edilmesi önemlidir. Çünkü aşağı doğru kaymış ise ishal, yukarı doğru kaymış ise bulantı, ayrıca iştahsızlık, bel ağrısı yaptığı söylenilmektedir. Başka bir kaynak kişinin ifadesine göre kişide sürekli su içme isteği olur (K31), kişi göbeğinde ağrı hisseder (K33). Bir kişide “*göbek kaçığı*” olup olmadığını anlamanın yolu kadın ve erkekte ayrı ayrı uygulamalarla teşhis edilmektedir. Tedaviyi uygulayacak kişi kadın ise; kadınlarda göbeğe elle dokunularak veya ellerden herhangi birinin baş ve işaret parmağı arasındaki kıkırdak yapının elle tutularak baskı uygulanmasından ve sonra hasta ağrı hissederse hastalığın varlığı tespit edilmiş olur. Erkeklerde ise genelde eldeki kıkırdak yapıdan (*göbek damarı*) veya dizkapağının alt tarafındaki yan bacak kasının elle tutularak sıkılmasıyla hastalık teşhis edilir. Hastalığın teşhis yolunun

erkekler de ve kadınlarda ayrı şekilde olması dikkat çekicidir. Bu ayrılığın sebebinin görüşmeden anlaşıldığı kadarıyla kadın ve erkeğin mahremiyetinin söz konusu olmasıdır. Rahatsızlıkla ilgili Aydın'da geçen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Kadınlar tedavi edilirken sabah aç karnına, göbek ve karın kısmı elle ovularak yerine getirilir. Ardından göbeğin üzerine sabun konulup sarılarak tedavi tamamlanır. Ertesi gün kişi her zamanki gibi kahvaltısını yaparak günlük yaşamına devam eder (K13-K31-K33-K40-K55-K80-K110-K132)

Uygulama b) Göbeğin yerinden kayıp kaymadığını anlamak için el göbek deliğine konur. Eğer göbek kalp atışı gibi atmıyorsa yerinde değil demektir. Bu durumda yerine getirmek için bazen elle uygulama yapılır bazen de hem el hem de bardak göbeğin üzerine konularak döndürülmesiyle göbek yerine gelir. Bundan sonra eğer gerek görülürse göbeğin üzerine kalıp sabun konularak bağlanır (K80).

Uygulama c) Göbeğin üzerine soğan veya patates gibi yuvarlak bir nesne konularak üzerine bastırılır ve bu yolla göbek yerine gelir (K86).

2.17.3. Kansızlık

Bu rahatsızlık yeterli beslenememe veya başka sebeplerden kaynaklanmaktadır. Aydın'da rahatsızlığın giderilmesi için yapılan uygulamalar aşağıdaki gibidir.

Uygulama a) Kansızlık için elde yapılma doğal üzüm şarabı içilir (K4).

Uygulama b) Kuru üzüm yenilir (K53-79-K132) ve üzüm pekmezi içilir (K15-16-K105-K106-K107-K112-K132).

Uygulama c) Keçiboynuzu bitkisi faydalıdır (K79).

Uygulama ç) Dalak yemek faydalıdır (K133-K134)

2.17.4. Kireçleme

Eklem yerlerinin hareketini sağlayan sıvının azalması durumuna denir. Halk arasında kireçleme olarak bilinir. Rahatsızlıkta eklem yerlerinde ağrı ve sızılar meydana gelir. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Viks adlı krem ile zeytinyağı karıştırılarak kireçleme olan yere sürüp bir süre hareket ettirilirse kireçleme geçer (K37).

Uygulama b) Kireçlemeye ısırgan otu faydalı olmaktadır (K110-K127).

Uygulama c) Alabalık ısıtılarak kireçlemiş bölgeye sarılır. Akşamdan sabaha kadar bekletilmelidir. Sabah da fiziksel hareket yapılırsa kireçlemeye faydalı olmaktadır. Bu uygulamaya art arda üç gün devam edilir (K53).

Uygulama ç) Bir limon kesilir içine iki adet aspirin, üç damla kekik yağı konulur. Bu yarım limonun suyu bitene kadar kireçleyen yere sürülür. Ardından bir kaşık bal sürülüp üzerine mendil kapatılır. Sabah da fiziksel hareket yapılırsa kireçlemeye karşı faydalı olur (K53).

Uygulama d) Bir limon, bir kg su, 250 gr bamya, 20 adet aspirin (1 paket), 100 gr kuru üzüm, kekik yağı kaynatılır. Su soğuduktan sonra bir fincan ispiroto katılır. Bir bezden geçirilir. Bu karışım krem haline gelir. Bu krem rahatsızlık bölgesine sürülür. Bir müddet beklenir ve yıkanır. Üzerine de bir kaşık bal sürülüp kâğıt mendille kapatılır. Sabaha kadar bekletilir. Sabahları da fiziksel hareket yapılır. Bu uygulamaya bir hafta kadar devam edilir (K53).

Uygulama e) Kireçlemiş olan bölgeye kantaron yağı sürülürse faydalı olur (K79-K127).

Uygulama f) Çınar yaprağı suyu kaynatılarak içilirse faydalı olur (K84).

Uygulama g) Bozköy kaplıcalarına girmek kireçleme rahatsızlığına faydalıdır (K143)

2.17.5. Kızıl Yörük

Bu hastalık Türkiye'nin birçok bölgesinde yılancık hastalığı anlamında kullanılmaktadır.¹⁶⁹ Aydın'da da bazı yörelerde bu adla anılmaktadır. Fakat rastlanılan tek uygulamada rahatsızlığın yılancık hastalığından farklı olduğunu ve adına kızıl yörük denildiği ifade edilmiştir. Bu rahatsızlık halk arasında “*kırmızı olur o, bezik olur, beyaz olur göbeğinde çıktı mı, torbasında çıktı mı dayandırmaz (K46)*” şeklinde tarif edilmektedir.

Uygulama: Gelin teli, çam kabuğu, kırmızı çaputun üzerine konulur rakı ile ıslatılır ve üzerine “ısıranlık (spatulaya benzer uç tarafı metal olan bir alet)” ile bastırılarak korkutulur. Böylece sıcak olan ısıranlıkla hastalığa sebep olan mikrobun öldürülmesi amaçlanır (K47). Bu uygulama bitkisel, hayvansal ve madensel emlerle tedavi yöntemi kategorisine girmektedir.

2.17.6. Zayıflık

Rahatsızlık kişinin ideal kilosundan daha az olması durumudur. Zayıflık on yıl öncesine kadar dert ve marazın göstergesi olarak sayılırken günümüzde sağlığın göstergesi olarak algılanmaktadır (K110).

Uygulama a) Sabah namazından önce şifa duası (Kuran'dan Kenzü'l Arş, Ayete'l Kürsî veya şifa niyetiyle herhangi bir sure) bir kâğıda yazılır, namazdan sonra 11 kez okunur. Bu şifa duası temiz bir kapın içine konur ve içine iki ayrı kaynaktan alınmış birer litre memba suyu (süzülmüş / hazır su) ilave edilerek ıslatılır. Akşamları yatarken hepsi bir arada olmak şartıyla bir bardak kadar çiğ sütün içine yarım incir ve incirin yarısı kadar çam sakızı, 1-2 adet karanfil veya karanfil tozu, 3 adet Antep fıstığı içi, 3 adet künar, üç tane kuş üzümü katılarak kaynatılır. Bir bardağa konulur ve bir tatlı kaşığı kadar şifa duası ıslatılan sudan bu karışımın içine eklenir, ardından bir tatlı kaşığı çam balı, 3 damla badem yağı karıştırılarak içilir. İçindeki tanelerle birlikte karanfil hariç yenilir. Bu şekilde 21 gün içilir. Bu karışımın vücut içindeki “*marazları*” aldığı söylenmektedir. Karışımı içmeye başladığı gün kişi tartılarak mevcut kilosunu öğrenir. Bu karışıma başladıktan 5 gün sonra kişi

¹⁶⁹Öztek, Zafer, *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*, TDK Yay. Ank.,2006, 91

tekrar tartılır. Sonra bir 5 gün daha devam ederek tartılır. Bu şekilde 21 gün kadar devam edilir. Kişinin her tartılmasında başlangıçtaki ağırlığına nazaran 2- 2,5 kg kadar artış gözlemlendiği iddia edilmektedir. Bu karışım ağlayan, uyumayan “*cilingız(zayıf)*” çocuklar için de kullanılabilir. Eğer bebek yemek yemiyorsa mamasının içine katılarak verilir. Çocuk sadece anne sütü ile besleniyorsa anne bu karışıma devam eder. Karışımındaki besinler annenin sütüne geçeceği için bu sütlü karışımı içmiş kadar fayda verir (K56).

Uygulama b) Akşamları yatarken ballı süt içmek şişmanlatır (K54).

Uygulama c) Keçi sütü ve keçi yoğurdu faydalıdır (K79).

Uygulama ç) Bal yenirse faydalı olur (K110).

Uygulama d) Zayıf çocuklar üç yol ortasında banyo yaptırılır (K114).

Uygulama e) İncir yenilirse faydalı olmaktadır (K143).

Uygulama f) Harnup pekmezi içilirse kilo aldırır(K144).

Uygulama g) Rezene çayı aç karnına içilirse kilo aldırır, tok karnına içilirse zayıflatır (K144).

2.17.7. Çocuklarla İlgili Hastalıklar

2.17.7.1. Aydaşlık

Çok düşen ve gelişemeyen çocuklara “*aydaş*” denilir. Bu konuyla ilgili düşüncelere göre “*Kemik gibi bir çocuk kalıyor*”(K113) şeklinde ifade edilmektedir. Aydın’da bu rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Üç yolun ağzına üç tane taş konur, üzerine boş kazan konulur, boş kazanın içine de çocuk konulur, altına üç odun yerleştirilir. Odunlar yakılmadan üç İhlâs bir Fatiha suresi okunarak ardışık şekilde yerleri üç kere değiştirilir. Bu temsili işlemten sonra çocukların daha iyi gelişmeye başladıkları ve aydaşlıktan kurtuldukları ileri sürülmektedir (K26). Başka bir kaynağa göre de yoldan gelip geçen herkes ocağın altına bir çöp koyar. “*Ne yapıyorsunuz*” diye soranlara “*Aydaş*

pişiriyoruz” denilir (K33-K47). Daha sonra aydaş olan çocuğu, diğer çocuklar *“Allah ayak versin! Demir dayak versin!”* diyerek kapı kapı dolaştırırlar. Evlerden de çocuklara lokum, yumurta gibi birtakım hediyeler verilir (K33-K34). Uygulamanın daha etkili olması ve annenin psikolojik olarak rahatlaması için komşular veya aydaşı pişirenler *“Aydaş pişirdik biz buna geçer gaari”* derler (K33). Aydaş töreni üç kere ve cumartesi günleri yapılmaktadır. Aydaş töreni sonunda çocuk alınır ve arkaya bakmadan eve dönülür (K47).

Uygulama b) Zayıf çocuklara zayıflık başlığı altında bahsedilen karışım içirilir veya anne bu karışımı içerek çocuğunu kendi sütüyle beslerse faydalı olmaktadır (K56).

Uygulama c) Aydaş olan çocuklar menengiç (meneviş) ağacının kökünün altından Fatiha suresi okuyarak geçirilirse iyileşir (K61-K64).

2.17.7.2.Gelincik

Bu hastalığa genelde bebekler veya çocuklar yakalanmaktadır. İştahsızlık ve ateşlenme şeklinde belirti göstermektedir. Çaresiz bir hastalık olarak görülmektedir. Modern tıbbı başvurduktan sonra genelde çare bulunamamakta, bu sebeple de son çare olarak geleneksel tıbbı başvurulmaktadır. Bu rahatsızlığa beslenme imkânları ve tıbbi yeterliliklerden dolayı günümüzde pek yakalanıldığı söylenilmez. Yaklaşık otuz yıl kadar önce çocuklarda meydana gelen ve ölümle sonuçlanabilen bu rahatsızlık görülmekteydi. Derlemelerimizde birçok kaynak kişi *“çalma”* da denilen pekmezli bir karışıma çocukların sarılarak bekletilmesiyle kurtulduğunu ifade etmiştir. Başka bir kaynak kişi ise bu hastalığa *“çalma”* demek ve *“ çocuk gelişmiyo, yemiyo, karın sancısı olur, çocuk iğlekdii ”* şeklinde betimleyerek ifade etmektedir. Kaynak kişi günümüzde bu uygulamanın halen devam ettiğini iddia etmektedir. Hatta yakın zamanda tanıdığının bu iş için Hamzabali köyüne gittiğini söylemiştir (K79). Alan çalışmamız sırasında da Hamzabali köyünde çalma yapan bir kaynak kişiyle görüştük. Anlatılan ifadelerle göre bahsedilen kişi aynı kişi de olabilir farklı kişi de olabilir. Ancak şurası kesin ki Hamzabali köyünde çalma uygulamasını yapan kişiler bulunmaktadır. Aydın’da rahatsızlıkla ilgili yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bu rahatsızlığa yakalanan çocuk kırk çeşit ottan yapılan bir karışıma açık yer kalmayacak şekilde vücudunun her yeri bulanarak bezle sarılır. Bez öylece çocuk üzerinde kurur. İki güne bir tekrarlanarak dokuz kez bu işleme devam edilir. Bu işlem dokuzdan daha az sayıda da yapılabilir. Bunu belirleyen ölçüt ise çocuğun vücudunun artık bu karışımı emmemesidir. Eğer bu duruma gelmişse artık bu işleme son verilebilir. Bu uygulama sonucunda sağaltım gerçekleşmiş olmaktadır. Hatta kaynak kişi bu işlemi çocuğuna bizzat yaptırtarak faydası olduğunu ifade etmiştir (K28). Hamzabali köyünde kaynak kişinin eşinin çalma karışımı yaptığı ifade edilmiştir.

Uygulama b) Zayıf çocuklara veya yemeden içmeden kesilmiş olan çocuklara “bezime olmuş” denilir. Bunun için 1 adet yumurta, kına karıştırılır. Çocuğun her tarafına sürülerek sarılır. Bu şekilde iki gün beklenir ve ardından çocuk yıkanır. Bu uygulamadan sonra çocuk iyileşir ve gelişmeye başlar (K55).

2.17.7.3. Göbek Kesme

Bebeğin göbeği kesilirken karın kısmından bir parmak kadar bırakılarak yorgan ipliği ile sıkıca bağlanır, geriye kalan kısım ise genelde üç- dört parmak uzunluğunda olur ve bu kısım temiz bir makasla kesilir. Bu makasın sadece göbek kesmek için kullanılan hijyenik bir makas olmasına dikkat edilir (K36). Bu uygulama fiziksel müdahale yoluyla tedavi yöntemi kategorisine girmektedir.

2.17.7.4. Pişik

Bebeğin cildinin sıcaktan, idrardan ve diğer dış etkenlerden dolayı tahriş olmasıdır. Ciltte hafif kabarıklık ve kızarıklık şeklinde görülür. Rahatsızlıkla ilgili uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Defne (*tehnél*) yaprağı kurutularak tülbentten geçirilip toz haline getirilir. Bu toz bebeklerin poposuna, koltuk altına sürülürse pişik olmaz. Ayrıca yağı da bebeklerin göbeğine ve poposuna sürülürse bağırsakları yumuşatmaktadır (K31).

Uygulama b) Mersin yaprağı yıkanıp kurutularak toz haline getirilir, bebeklerin pişik olan yerlerine sürülürse pişik olmaz (K32)

2.17.7.5. Vücudun kokması

İnsan doğduktan sonra, ilerleyen yaşlarda ve yetişkinlikte teninin kokmaması için yapılan bir uygulamadır. Aydın’da yapılan uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Bu uygulama genellikle bebekken yapılır. Yeni doğmuş bebekler kokmaması için tuzlanır. Tuzlama işlemi öncelikle mahrem yerlere, koltuk altına yönelik olmakla birlikte bütün vücuda uygulanır. Hatta kaynak kişi bununla ilgili bir söyleyiş olduğunu ifade etmektedir. İfade: “*duz vereyim kokma, bastireyim kakma*” şeklindedir (K31).

Uygulama b) Çocuğun kokmaması için kırkı içinde veya yirmi gün çıktıktan sonra suyun içine tuz kavrularak atılır, demir gibi olsun diye demir para atılır, zeytinyağı konulur. Daha sonra bu karışım pamuk yardımıyla ağız içi de dâhil olmak üzere bütün vücuda sürülür (K80-K83)

2.17.7.6. Çiçek

Halk arasında “çöğür çiçeği (K62) çöğürcük çıkarması (K126)” olarak da adlandırılan bir çocuk hastalığıdır. Hastalıkla ilgili Aydın’da geçen uygulamalar aşağıda belirtilmiştir.

Uygulama a) Çiçek olan çocuğun gömleği çöğür ağacının dalına asılırsa asılan o bez parçası çürüyünceye kadar çiçek hastalığı da kaybolur gider (K49-K132-K139). Halk bu inancın şu anda geçerli olmadığını o zamanlarda da bu uygulamaların mantıklı olmadığını ima etmektedirler. Uygulamanın da geleneksel bir alışkanlıktan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. “*Eskiler öyle yapardı ondan öölee deeledi.*” şeklinde görüşler yaygınlık göstermektedir (K49).

Uygulama b) Pekmez içilirse çiçeğe karşı faydalı olmaktadır (K112-K113).

2.17.7.7. Çocuk Ölümleri

Günümüzden elli-altmış yıl kadar önce yetersiz beslenme ve yaşam koşullarından dolayı çocuk ölümlerinin fazla olduğu söylenmektedir. Aydın'da bir veya iki çocuğu ölen kişilerin ikinci, üçüncü doğan çocuklarının kıyafeti Yaren Dede, Mardan Baba veya diğer dedelerin bulunduğu türbelere götürölüp saklanırsa çocuğun yaşayacağına inanılır (K57).

Çalışmanın birinci bölümü olan bu bölümde hastalıkların genel tanımı yapılmış, kaynak kişiler ışığında sağaltım uygulamaları yazıya geçirilmiştir. Toplam 100 adet hastalık veya rahatsızlık, kendi arasında 17 gruba ayrılmıştır. Sağaltım sürecinde kullanılan yöntemler oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Uygulamalarda büyüsel, dinsel öğelerle, bitkisel, hayvansal, madensel ve diğer malzemeler ve ürünler kullanılarak gerçekçi öğeler ve bir takım fiziksel müdahaleler yer almıştır. Bu yöntemlerin neler olduğu, nasıl olduğu ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

TABLO 1: AYDIN HALK HEKİMLİĞİNDE TEDAVİ YÖNTEMLERİ VE KULLANILDIKLARI HASTALIKLAR TABLOSU

Not: Bu tabloda geçen hastalık adlarının yanında yer alan parantez içinde belirtilen **büyük harf**; hangi uygulama olduğunu, **sayı** ise hangi kaynak kişinin olduğunu belirten kod numarasıdır. Ayrıca **yanında harf bulunmayan rakamlar** da uygulamanın tek örneği olduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde belirtilmesinin sebebi hangi yöntemin hangi hastalıkta kullanıldığını görebilmektir.

SAĞALTIM MERKEZLER İ ODAKLI DİNİ BÜYÜSEL YOLLA TEDAVİ	BİTKİSEL, HAYVANSAL VE MADENSEL EMLERLE TEDAVİ	ŞIFALI SULARLA TEDAVİ	FİZİKSEL MÜDAHALE YOLUYLA TEDAVİ	KARIŞIK YÖNTEMLER İÇEREN TEDAVİLER	DİĞER YÖNTEMLERLE TEDAVİ	DİNİ- BÜYÜSEL YOLLA TEDAVİ
AKREP VE YILAN SOKMASI(K98 ,K105,K110) ARPACIK/İT DİRSEĞİ(F82, F86,F87) ATEŞ(A33) BAŞ AĞRISI(C9,C1 05,C106,C107) BAYILMA (109) ÇIBAN (F61) GEÇİCİ KISIRLIK(A11,	ADET DÜZENSİZLİĞİ(A8 0,A110,B110) AFT(A33,A129,B33, C93,Ç47,Ç129.D114 ,D132,E116,F127,F1 29,Ğ137,H144,I144) AKREP VE YILAN SOKMASI(A33,A71 ,A134,B33,C33,Ç33, D45,D92,D93,D114, D115,E48,E71,F48, G49,G132,Ğ74,H71, H112,H113,H114,H1 15,H116,H132,I79,İ8 6,J95,L112,M115,N1 14,N141,P132,P141, R137,S139,Ş139,T13	AFT (G133) ARI SOKMASI(C4 4) BAĞIRSAK KURDU (C33) BÖBREK HASTALIKL ARI(A43,A44) BÖBREK TAŞI/KUMU/ İLTİHABI (Ç33,P103Ş14 1) ÇIBAN	BAĞIRSAK KURDU (Ğ139) BAŞ AĞRISI (R133) BOĞAZ AĞRISI (A24) BÖBREK TAŞI/KUMU/İ LTİHABI (E61) BURUN KANAMASI (B33, D92) ÇATLAK (36) DALAK BÜYÜMESİ/Şİ	AKREP YILAN SOKMASI(Ö127, Ö141) BADEMÇİK İLTİHABI/ŞİŞM ESİ (B13,B71) BEL FITİĞİ VE BEL AĞRISI (A30,B33,C36) BURUN KANAMASI (C33,Ç92) ÇALMA (A9, C111) EKLEM YERİ BURKULMALA RI (A1,A57,B22,	AKREP VE YILAN SOKMASI(O127) İSHAL (P69) KAS AĞRISI (Ç91) KESİLME, DELİNME, EZİLME VE PARÇALANMAY LA OLUŞAN YARALAR(D94) SARILIK (D24,D111) SİNÜZİT(C69) ŞEKER	ALBASTI (79,112) ARPACIK/İT DİRSEĞİ (A24,B25,B33,B38 ,B44,B46,B48,B70, B75,B71,B79,B91, B99,B100,B105,B1 06,B107,B108,B11 2,B113,B114,B129, B131,B132,B137,B 140,B133,D71,D10 5,Ğ105,Ğ106,Ğ107) AYDAŞLIK(A26, A33,A47,A34,C61, C64) BADEMÇİK İLTİHABI/ŞİŞME

A9,E68,Ğ94)	9,T141,U141)	(Ç33,D42)	ŞMESİ (Ç33)	C36,C22,C24,C30,Ç31)	HASTALIĞI (E97)	Sİ (E32)
GÖZE BENEK DÜŞMESİ(B33)	ARI SOKMASI(A4,B8,B92,B93,Ç79,D92,D93,E92,E93)	GEÇİCİ KISIRLIK (H111,H112)	DİŞ AĞRISI(G75,G33)	GEÇİCİ KISIRLIK (C36,Ç37,Ç80,Ç132,D56,F78,F111)	UYUZ (B33)	BAŞ AĞRISI (D31,H79,H69,J10, K100, E31,E33)
GUATR(D129, D132)	ARPACIK/İT DİRSEĞİ(C75,Ç71, E84,G94,H129)	KABIZLIK (G47)	EKLEM YERİ BURKULMALARI (D24,E36,F36)	KAŞINTI/KURDEŞEN (B143,L96)		ÇIBAN (O129)
KABAKULAK (A82,A132,A7, A6,A1,A2,A33, A44,A45,A47, A71,A75,A83, A95,A105,A106,A107,A111,A125,A87,A124, B11,F137)	ASTİM (53)	KAS AĞRISI (F102)	GÖBEK KAÇIĞI/DÜŞMESİ/KAYMASI/YÜREK KAYMASI(A13 ,A31,A33,A40, A55,A80,A110, A132,B80,C86)	KIRIK ÇIKIK (Ç30)		ÇİÇEK(A49,A132, A139)
NAZAR DEĞMESİ(A9, A31,A21,A25,E21,E33,E6,E70, E75,E94,E111,İ68,İ71)	AYDAŞLIK(B56)	KAŞINTI/KURDEŞEN (F44,Ş133,Ş136)	KAYMASI(A13 ,A31,A33,A40, A55,A80,A110, A132,B80,C86)	SARILIK (D24,D111,G61, G31,G45,G111,G91,G69,G45,Ğ61)		DALAK BÜYÜMESİ/ŞİŞMESİ (A9,A48,A49,A61, A110,A119,A127, A132,A140,A69,A24,A93,B99,B100, B101,B46,B11,B119,C75)
SARA/EPİLEPSİ(B109,B145,C133)	BADEMÇİK İLTİHABI/ŞİŞMESİ (A4,C45,Ç53,Ç143, D129)	KİREÇLENME(G143)	GÖBEK KESME(36)	SİĞİL(N116,N117,O127)		GUATR (B110,C110,Ç114)
SARILIK(A1,A75,A91,A92,A93,A105,A106,A107,A110,A111)	BAĞIRSAK KURDU(A4,A69,A24,B24,B107,Ç92,Ç107,D110,E132,F112,F113,G139)	MANTAR/M AYASIL (Ğ89)	İSTENMEYEN GEBELİK (B62,B80)	TEMRE (C25,Ç31,Ç96,K136,M143)		KABAKULAK (E118,E115)
	BASUR/MAYASIL(A19,A33,A129,B24, C24,Ç24,D35,E92,E127,F94,G129,G111, Ğ139,H(Aktakka vd.,	ROMATİZMA (A39,A40,B42 ,B44,H143)	KAŞINTI/KURDEŞEN (O46)	VÜCUDUN KOKMASI(B80, B83)		KAS AĞRISI (G47)
		SITMA	KIRIK ÇIKIK (A18,C30,D30,	YILANCIK		KAŞINTI/KURDEŞEN (A21,A129,A132,A140,B22,E33,

,A112,A57,A61 ,A111,A38,A12 7) SITMA(Ç57,Ç1 05,Ç106,Ç107, Ç127,Ç3,Ç75,F 99,F100,Ğ110) SİĞİL(A15,Ç48 ,Ö132) TEMRE(I114,I 115,I116,I127,İ 122,J123,J141)	2006 65), I(Aktakka vd., 2006 65)) BAŞ AĞRISI(A1,A33,A5 3,A119,B4,Ç24,Ç49, Ç82,Ç95,Ç114,Ç115, Ç126,Ç135,F70,G53, Ğ53,I82,İ82,L105,L1 06,L107,M110,N116 ,O126,Ö126,P129,S1 44) BEL FITİĞİ VE BEL AĞRISI(Ç78, D127) BEL SOĞUKLUĞU(24) BOĞAZ AĞRISI(B25,C24,Ç5 3) BOYUN AĞRISI(A114,B127, C133) BÖBREK TAŞI/KUMU/İLTİH ABI(A16,B24,C24,D 33,F68,F75,F74,F11 1,F114,F132,F136,F 113,F129,G75,G132,	(H111,H114) SİVİLCE/AK NE (141)	E30,F36) NEZLE/GRİP/Ü ŞÜTME/SOĞU K ALGINLIĞI (C9,C17,C80,C 87,C111) SARILIK (J116) SIRT AĞRISI/YEL (Ç30,E114,E116 ,F137) TOPUK DİKENİ (A79,B132)	(A33,A10,A49,A 31,C31,C61,C114 ,Ç33,D79,D127,F 47,F111) ZAYIFLIK (A56)	Ğ68,Ğ70,Ö111) KORKU (A13,B44,C137) LOĞUSALIK (A33,B93,B95,C92 ,C93,D110,E(Aktak ka vd.2006 20),F(Aktakka vd.,2006 20),G(Aktakka vd., 2006 20),Ğ(Aktakka vd.,2006 20),H(Aktakka vd.,2006 20),I(Aktakka vd.2006 20)) NAZAR DEĞMESİ (B5,B68,B71,B9,B 111,C17,C33,C44, C45,C46,C95,Ç15, Ç16,Ç33,Ç5,D16,F 70,F21,F44,F91,F9 5,G21,Ğ24,H70,I71 ,J71,J74,J75,K71,L 84,L80,M80,N84,O 86,O87,Ö95,P(Akta kka vd., 2006 25;155))
---	---	---------------------------------------	---	--	--

	G136,Ğ71,H71,H143 ,İ53,İ79,İ84,İ144,J79 ,K84,L89,M94,N94, O94,Ö94,R124,R125 ,S133,T143) BRONŞİT(A35,B94, B95,C94,Ç94,D115, E115,E118,F139,G1 43,Ğ145) BURUN KANAMASI(A30,E 113) ÇALMA(B21) ÇATLAKLAR(A31, A111,B24,C33,C13, Ç81,D112,E69) ÇIBAN(A9,A31,A33 ,A94,A114,A115,A1 25,B31,B105,B106,B 107,B94,B95,C31,C1 14,C124,E45,G71,Ğ 53,Ğ114,H79,I86,I87 ,İ100,İ120,İ140,İ113, J99,J100,J113,K105, K106,K107,L108M4 7,N114,N124,N132, Ö137,P69,R69,S143)				SARILIK (C22,C127,Ç22,Ç9 5,Ç124) SITMA (B38,G105,G106,G 107) SİĞİL(C110,C3,D7 2,D62,D94,D95,D1 08,D110,E75,E91,F 61,F113,G74,G75, Ğ53,H31,İ93,L114, L69,M54,K111) TEMRE (F108,F110,F75) ZAYIFLIK(D114)
--	--	--	--	--	---

ÇİÇEK(B112,B113) DİĞER SİNİRSEL RAHATSIZLIKLAR (143) DİŞ AĞRISI(A4,A44,A1 23,A69,B24,C24,C3 3,C44,C105,C106,C1 07,C111,C114,C117, C69,Ç33,Ç92,Ç82,Ç 99,Ç100,Ç105,Ç106, Ç107,Ç132,Ç144,D3 3,D106,D117,D69,D 142,E44,E45,E99,E1 00,F45Ğ71,Ğ83,Ğ11 4,Ğ118Ğ144,Ğ122,H 79,I84,İ86,İ87,J110, K115,L127) EGZAMA(B137) GAZ SANCISI/YAKI OLMAK(A22,A27,B 24,B114,B116,B69,C 65,C92,C93,C106,C1 17,C126,C69,Ç66,D 79,E86,E87,F91,G9, G110,Ğ114,Ğ115,Ğ1 10,H111)						
--	--	--	--	--	--	--

	GAZ ZEHİRLENMELERİ (A94,A95,B92,B93) GECE YANIĞI(21) GEÇİCİ KISIRLIK (B33,G93,I114) GELİNCİK(A28,A1 37,B55) GENEL KALP VE DAMAR HASTALIKLARI(A 130,B143,C143) GÖZ KANLANMASI(A2 4,B24,B115,B45) GÖZ KAŞINTIŞI VE AĞRISI(A82,B114, C122,C124,Ç127,D(Aktakka vd.2006, 65)) GÖZE BENEK DÜŞMESİ(A24) GUATR (A79)					
--	--	--	--	--	--	--

	GÜNEŞ YANIKLARI (A4,B24) HAZIMSIZLIK(A1, A2,A3,A17,A24,A33 ,B24,C115) İNME (24) İSHAL(A24,B24,B4 7,B94,B95,B111,B12 9,B44,B45,B61,B112 ,B113,B115,C24,Ç24 ,D24,E33,E45,E110, E91,F72,G84,Ğ91,H 110,I94,İ111,J114,K 114,L127,M132,N12 9,N132,O132,Ö139) İSTENMEYEN GEBELİK(A92,C84) KABAKULAK(C12 4,C127,C129,C132,Ç 75,D71) KABIZLIK(A31,B31 ,B123,C44,C45,C93, C69,C142,C143,C94, C95,Ç61,Ç133,D71, D121,D120,E53,E83, E92,E93,E94,E105,E					
--	---	--	--	--	--	--

110,E111,E113,E123 ,E129,E143,F110,Ğ1 14,H121,H132,I127,İ 129,J143)					
KANSER(A1,A24,A 91,A33,A79,A143,A 88,B33,C33,Ç79,D9 1,E91,F143,G143,Ğ1 44)					
KANSIZLIK(A4,B5 3,B79,B132,B15,B16 ,B105,B106,B107,B1 12,C79,Ç133,Ç134)					
KARIN AĞRISI(A20,A27,A 53,A132,A46,B20,C 25,Ç33,D62,E71,E75 ,F80,G82,Ğ105,Ğ10 6,Ğ107,H108,I111,İ1 26,J126,K129,L132, M132,N132,O144,Ö 144,P(Aktakka vd.,2006 64))					
KAS AĞRISI(A24,B44,B 45,B94,C79,D93,E93 ,E82)					
KAŞINTI/KURDEŞ AN(C24,Ç110,Ç127,					

	D33,G61,H75,I79,İ84,J92,K94,M107,N10,P112,R112,S129,T137,U137,Ü139,V143,Y143) KAZA SONUCU OLUŞAN YANIKLAR(A1,A44,A133,B24,B33,B133,C24,Ç24,D24,E33,F44,G49,G115,G117,G86,Ğ71,H79,H80,H81,H141,H114,I91,İ93,İ111,İ129,J82,J115,J127,J139,K82,L105,L106,L107,L139,M112,M113,N129,O139,Ö139) KESİLME,DELİNME,EZİLME VE PARÇALANMAYLA OLUŞAN YARALAR (A4,A61,A91,B2,B10,B4,B31,B71,C16,Ç16,Ç31,Ç133,E89,E90,E24,E127,F24,G24,,Ğ24,H31,I45,İ49,İ80,J71,K86,L86,L87,L91,L93,L111,L132,L135,L69,L142,M93					
--	--	--	--	--	--	--

,M127,M130,M144, N93,O97,O129,Ö99, Ö100,Ö113,P113,R1 32,S135,Ş137,Ş140, T140,U- Aktakka vd.,2006 65,Ü- Aktakka vd.,2006 65) KIRIK ÇIKIK (B15,B16,G77,Ğ116) KIZIL YÖRÜK(47) KİREÇLEME(A37,B 110,B127,C53,Ç53, D53,E79,E127,F84) KOLESTEROL(A79 ,B79,B84,B91,C86,Ç 110) KÖSTEBEK (A31,A50,A83,A112 ,A113,A139,A48,A7 6,A83,A96,A143,B8 4,C85) KULAK AĞRISI (A24,A80,A129,A69 ,B31,B105,B33,B91, B106,B112,C33,C11 1,Ç33,Ç79,Ç94,Ç113 ,Ç132,Ç117,D44,D4					
---	--	--	--	--	--

5,D93,D114,E44,E45 ,E53,E95,F92,F93,F1 06,F132,G115,Ğ114, H132,I132,İ143) LOĞUSALIK (Ç92,Ç95) MANTAR/MAYASI R (A4,A33,A91,A95,B 24,B127,C24,Ç31,D 70,E77,E83,E139,F8 4,F132,G86,H89,I94, İ127,N139) MİDE AĞRISI (A1,A2,A3,A17,A48, A49,B17,C16,Ç45,D 44,E45,F48,G82,G11 1,G125,Ğ129) MİDE BULANTISI (A61,B53,C79) MİDE EKŞİMESİ (94,114,123) MİDE ÜLSERİ (A5,B4,C6,Ç29,Ç12 7,D100,E110,F127,F 137)						
---	--	--	--	--	--	--

	MİDE ÜŞÜTMESİ (A4,B44,B45,B30,C 144) MİDE YANMASI (A7,B44,B45) NASIR (111) NEFES DARLIĞI (A67,B79,C75,Ç94, D110,E111,F111,G1 32,Ğ144,H(Aktakka vd.2006 65)) NEZLE/GRİP/ÜŞÜT ME/SOĞUK ALGINLIĞI (A1,A2,A3,B7,B144, Ç17,D15,D16,D144, E15,E16,F64,G65,Ğ 79,Ğ113,H79,H47,H 111,H113,H141,I96) ÖKSÜRÜK (A33,B75,B82,B91, B115,B134,C53Ç53, Ç114,D79,E87,F94,F 95,F82,G110,Ğ127H 132,I138) PAMUKÇUK (A31,A95,A114,A11 5,B75,C79,Ç87,D95,					
--	--	--	--	--	--	--

	D100,D105,D106,D107,D47,D132,E110,F111) PİŞİK(A31,B32) ROMATİZMA(C53,Ç84,D86,D87,E94,E144,F127,G127,Ğ127) SAÇ KIRAN/SAÇ DÖKÜLMESİ (A16,B15,B16,C24,C114,C115,Ç31,Ç106,D35,E71,F53,G53,Ğ99,Ğ100,H113,I140,İ143,J144,K144) SARA/EPİLEPSİ (A54,Ç132,Ç138) SARILIK (B21,E24,F24,F84,H80,H133,IX,İ116,K139) SEDEF (A24,B111) SES KISIKLIĞI (A16,A75,B75,C79,Ç94,D105,D106,E105,E106,F129,G134) SIRT AĞRISI/YEL					
--	--	--	--	--	--	--

(A24,B24,C24,D82)						
SITMA (A33,A44,A61,A91, A99,A100,A117,A13 7,A69,A124,A125,C 48,D82,E97,E124,E1 27,E97,E39,E111,E3 9)						
SİĞİL(B22,I86,I87,J 110,P132)						
SİNÜZİT(A138,B24)						
ŞEKER HASTALIĞI (A24,B32,C33,Ç53, D84)						
TANSİYON(A24,A9 5,B24,B94,B110)						
TEMRE (A21,B22,D46,E55, G105,G106,G107,Ğ1 11,H112,H113,L143)						
UÇUK (A24,A111,B94,C97)						
UYUZ(A69,C75,Ç10 0.D100.E105,E106,E 107)						

	VARİS(A33,B80,B81) VÜCUDUN KOKMASI(A31) YILANCIK(B24,E12 9,E92,E93,E105,E10 6,E107,E110,E132,E 139) ZAYIFLIK(B54,C79 ,Ç110,E143,F144,G1 44)					
--	--	--	--	--	--	--

III. BÖLÜM

3. HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTIM YÖNTEMLERİ

Bölümde sağaltım sürecini etkileyen kavramlar ve süreçte kullanılan yöntemler üzerinde durulmuştur. Genel olarak sağaltım yöntemlerini kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır. Çünkü sağaltım sürecinde çoğu zaman bu yöntemler birlikte kullanılmaktadır. Ancak çalışmada hastalığın sağaltım yöntemi ağırlıklı olarak hangi sınıflamaya yakınsa veya tam olarak o sınıfa dâhilse ilgili kısımda değerlendirilmiştir. Genel olarak hastalıkların sağaltımında olumlu düşünceyi temsil eden veya bir şeyin lehte olacağına dair kanaat anlamında, halk dilinde “*inanç* (K44-K45)” kavramı önemli rol oynamaktadır. Sözlükte ise *bir düşünceye gönülden bağlı bulunma*¹⁷⁰ olarak ifadesini bulan inanca, günümüzde kimileri moral, kimileri iyi telkin, kimileri ise beyin gücü demektedir. İnsanlar iyileşmek için kendilerine bir neden bulmak istemektedirler. Bu neden olgusu, gerek bir ilaç gerek bir müdahale ve gerekse olumlu bir söz olabilmektedir.

Bugün hastalığın tedavisi sırasında moral ya da olumlu beklentilerin bağımsızlık sistemini kuvvetlendirerek süreci hızlandırabildiği biliniyor. Gerek tedavi süreci sırasında doktor ve hemşirelerden gördüğü ilgi, gerekse tedavi gördüğü düşüncesi hastaya aldığı ilaçların biyolojik etkilerinden bağımsız olarak güç kazandırabiliyor. Bu nedenle de bilim insanları herhangi bir ilacın kimyasal etkilerini sınarken ilaç görünümündeki şekerlemelerle ilaçların ayrı ayrı etkilerini gözlemleyip iki etkinin farkından ilacın iyileştirici gücüne dair çıkarımlarda bulunuyorlar. Eğer ki sıradan bir şeker bile yalnızca “ilaç” adı altında sunulduğu için aynı seviyede bir iyileşme gözlemleniyorsa ilaç başarısız kabul ediliyor. İşte ilaç görünümündeki bu şekerlemeler “plasebo” adını alıyor. Plasebolar salt biyolojik hastalıklara çare ararken yapılan araştırmalarda değil depresyon gibi psikolojik etmenlerin rol aldığı hastalıkların tedavi araştırmalarında da etkili bir yöntem olarak ortaya çıkıyor.¹⁷¹ Araştırmada da insanlarla yapılan derlemeler sonucu hastalıkların tedavi sürecinde plasebo etkisinin inanç çatısı altında varlığını sürdürdüğü gözlenmiştir. Yine bu

¹⁷⁰http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50b387174005d3.98862812 (06.11.2012)

¹⁷¹www.biltek.tubitak.gov.tr/gelişim/psikoloji/klinik.htm (06.11.2012)

düşünceler paralelinde birçok hastalıkta olduğu gibi olumlu düşünce, iyi telkinler¹⁷² ve bazı bilinç dışı zihinsel süreçler (psşik olaylar) bazı hastalıkların tedavisinde önemli yer tutmaktadır. Derlemelerimizde görüşme yaptığımız kaynak kişilerin bir çoğunluğu bu konuyla ilgili olarak “inanç (iyileşeceğine dair olumlu inanç)” kavramına dikkat çekmiştir.* Bu olumlu inanç yahut telkin sadece belli başlı hastalıkların sağaltımında değil neredeyse bütün hastalıkların sağaltımında önemli bir gizli güç olarak kendisini göstermektedir. Bunun haricinde alandan derlediğimiz bilgilere göre; ruhsal enerji veya bir tür şifa verici enerji ile de insanlar iyileşmektedir. Fakat ülkemizde bu şekilde yapılan sağaltımlar varsa da bu keşfedilememekte veya üzerinde çalışma yapılmadığından bu durumlardan haberdar olunamamaktadır. Ülkemizde bu konuyla ilişkili çalışmalar yetersizken bir yandan da diğer ülkelerde çalışmaların yapıldığı kaydedilmiştir. Örneğin; 1937’lerden bu yana parapsikoloji araştırmaları giderek dünya çapında önem kazanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Journal of Parapsychology dergisinin Mart 1943 sayısında yeni ve ilginç olaylar rapor edilmiştir. *Deneycilerin iddiasına göre, insan düşüncesinin fiziki bir nesneyi doğrudan etkileyebileceğine dair kanıtlar mevcuttu. “zihnin maddeye hâkimiyeti” etkisi(mind – over – mattereffect) ile ilgili bu olayı açıklamak için PK: “Psikoknezi (psychokinesis)” terimi kullanıldı. Yani madde zihni etkileyebiliyorsa, zihin de maddeyi etkileyebilirdi*¹⁷³. Halk hekimliğinde özellikle ocaklı kişilerce tedavi edilen hastalıkların bir kısmında “zihnin maddeye hâkimiyeti” etkisini görmek mümkündür. Örneğin bir çalmada bir temrede veya yılcıkta bu etkiden söz edilebilir. Bu gibi rahatsızlıklarda halk hekimi hem bitkisel, hayvansal ve madensel emler kullanarak gerçekçi, hem dini–büyüsel, hem de inanç kavramıyla adlandırılan olumlu telkinle tedavi yöntemlerini kullanmaktadır. Örneğin çalma denilen cilt rahatsızlığında bir yandan derinin üzerine tereyağı sürülürken bir yandan Kuran’dan bir takım dualar okunmakta bir yandan da hastaya “ *inşallah geçecek, inanacaksın*” diye telkinlerde bulunmaktadır (K9). Bu şekilde telkin verilen hastanın düşüncelerini olumluya çevirerek yara üzerinde iyileştirici bir etki olmaya

¹⁷² Telkin: Ruh bilimi; bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla, kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesidir.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gtsguid=TDK.GTS.50b3871bdc6bf7.47117234 (06.11.2012)

* Bkz. Baş ağrısı maddesi Uygulama b/K4, Temre maddesi; K31

¹⁷³ Sarıkaya, Haluk Egemen, *Parapsikoloji Olağanüstü Yetenek ve Duyular Bilimi*, Bilim Araştırma Merkezi Yayınevi, İstanbul, 1985, 21.

başlar. Yani düşüncenin maddeyi etkilemeye başladığına inanılır. Elbette ki bu şekilde çoğu insanın rahatsızlıklarından kurtulduğu söylenemez. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre kimi kişiler iyileşmekte kimileri ise iyileşememektedir. Hatta “inanmazsan geçmez” inancına sahip oldukları söylenebilir.

*Tarih boyunca bir takım paranormal (normal ötesi) güçleri, diğer insanlardaki tezahür derecelerinin çok ötesindeki bir seviyede, kendine özgü melekeler ve yetenekler aracılığıyla sürekli olarak yansıtabilen çeşitli kişiler görülmüştür.*¹⁷⁴ Dr. Elmer Green ve eşi Dr. Alyce, Schwarz’la birlikte yürüttükleri ve özellikle de şuurlu ağrı kontrolüne yönelik olan ‘şuurlu beden kontrolleri’ çalışmalarından bahsedilir. *Green çiftinin inceledikleri Schwarz ve diğer birkaç süje, kan dolaşımını istedikleri şekilde yönlendirmek, kalp atışlarını hızlandırmak ya da yavaşlatmak, bedenlerinin çeşitli kısımlarındaki ısıyı yükseltmek veya düşürmek, ağrı hissetmemek, kanamayı durdurmak ve herhangi bir rahatsızlık yahut yaralanma halinde hızla şifaya kavuşmak gibi şeyleri rahatlıkla yapabiliyorlardı. Bu çalışmalara katılan ünlü yogi –ermiş Swami Rama da Green çiftinin ricası üzerine elinde küçük bir ur oluşturmuş ve sonradan yok etmişti (Himalaya Yogileri, Swami Rama).*¹⁷⁵ Yine aynı kitapta Sovyetler Birliği’nde yaşayan Yevgeniya Yuvaçevna Davitasvili ya da kısa adıyla Djouna (Cuna) isimli bir Gürcü bayandan bahsedilmektedir. Bu bayan Moskova’daki bir takım şifa olaylarıyla ünlenmiştir. *Küçüklüğünde kendisine sarılınca sırt ağrıları geçen babasının bu olağanüstü yeteneğini keşfettiğini belirten Djouna ailesinde sadece kendisinin bu şifa gücüne sahip olduğunu belirtmektedir. Yedi yaşında öksüz kalan tanrıya inandığını söyleyen ve Asur kökenli olduğu belirten bu şifacı bayan, haftada üç kez Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi laboratuvarlarında çeşitli deneylere girmektedir. Bilimler Akademisi’nin tanımına göre, “yüksek biyolojik alana karşı olağanüstü duyarlı” olan Bayan Djouna’ya “Onur Doktoru” unvanı da verilmiştir. Kendisinden neşrolan şifa verici enerjiler, Kirlian Fotoğrafı¹⁷⁶ tekniği ile de saptanan Djouna, ‘Kanser gibi hastalıklar var ki bunları iyileştiremem. Ancak benden neşrolan enerjilerin*

¹⁷⁴ Egemen, age., 63

¹⁷⁵ age., 65

¹⁷⁶ Yüksek voltajlı, yüksek frekanslı düşük amperli elektrik alanına dayalı aygıtlarla nesnelerden yayılan bir takım ışınlamaları fotoğrafik olarak saptamayı amaçlayan elektrografik fotoğrafçılık tekniğine verilen addır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Kirlian_fotoğrafçılığı (06.11.2012)

damar sertliğine, şeker hastalığına, ülser ve nevraljiye iyi geldiği saptanmış durumdadır.’ demektedir. Bilimler akademisinden resmi maaş alan Djouna, Sovyetlerin eski Başkanı Leonid Brejnev’in tedavisiyle ölümüne kadar ilgilenmiş, dönemin Sağlık bakanı Boris Petroviç’i tedavi etmiş ve dönemin devlet başkanı Çernenko’nun, tıbbın artık iyileştiremediği müzmin astımı da ruhsal şifa ile tedavi etmeye çalışmaktadır¹⁷⁷ Bu araştırma bahsinde de geçtiği gibi bazı hassas kişiler olmaktadır. Anadolu coğrafyasında da bu tür enerjiye sahip kişiler bu şifa edici özelliklerini kendilerine değil ya Hz. Fatma’ya ya da onun aracılığı ile ‘Allah’a atfetmektedirler. Hiç şüphesiz böyle bir atıf bu kişilerin İslam coğrafyasında bulunmaları ve bu kültür bağlamı içerisinde yetişmeleri ile ilişkilidir.

Halk tıbbında hastalıkların sağaltım sürecinde hangi yöntemler kullanılırsa kullanılsın bütün yöntemlerin altında olumlu düşünce/telkin veya inanç yatmaktadır. Halk tıbbında hastalıkların tedavi yöntemleri hakkında bilim çevrelerince çeşitli yöntemler veya sınıflamalar ortaya atılmıştır. Don Yoder’ e göre halk tıbbı ikiye ayrılmaktadır:

1. *Tabii halk tıbbı: Tabii halk tıbbı, insanın doğaya tepkilerinden birini temsil eder ve hastalığını tedavi etmede çeşitli bitkiler, madensel ve hayvansal maddelerden yararlanmasını kapsar.*
2. *Dini – Büyüsel Halk Tıbbı: Halk Tıbbının ikinci dalı olan dinsel – büyüsel tıp ise muska, kutsal sözler ve benzeri işlemlerden yararlanır¹⁷⁸*

Sevgi Şar ise halk hekimliğinde hastalıkların teşhis ve tedavisinde kullanılan yöntemleri şöyle sıralamıştır.

- a. *İlaçlar (Bitkisel, hayvansal, madensel kaynaklı)*
- b. *Sihirsel işlemler*
- c. *Dini İşlemler*

¹⁷⁷ Sarıkaya, 75

¹⁷⁸ Yoder, Don, ” Halk Tıbbı”, Çev. Sibel Yoğurtcuoğlu - Ayfer Gülüm, *Folkloru Doğru*, Sayı: 43, 1975, 21- 30

d. *Ameliyat*¹⁷⁹

Pertev Naili Boratav ise kullanılan yönteme göre hastalıkları şöyle sınıflandırmıştır:

1. *Tamamen tıbbi usullerle tedavi edilen hastalıklar.*
2. *Yarı tıbbi şekilde, yani birtakım hassalı(güçlü özellikli) otlar, kökler, kocakarı ilaçları dediğimiz ilaçlarla tedavi edilen hastalıklar.*
3. *Hem tıbbi hem sihri(büyüsel) bir şekilde tedavi edilen hastalıklar.*
4. *Yalnız sihri bir şekilde tedavi edilen hastalıklar.*¹⁸⁰

Orhan Acıpayamalı ise sağaltma türlerini şu şekilde saptamıştır:

1. *Irvasa Yoluyla Yapılan Sağaltmalar: Bu yöntem doğrudan doğruya vücutla ilgili olmayan, hastayı etkileme amacı güden bir yöntemdir. İyileşmesi istenen hastanın yanında sağlıklı bir kimsenin yatırılması gibi.*
2. *Parpilama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar: Hastaların vücutlarını çizerek, delerek, dağlayarak, keserek ya da vücutlarına değnek vurarak yapılan sağaltma türüdür. Hastaya sülük vurmak bu yönteme dâhil edilir.*
3. *Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar: Bu tür sağaltmalarda dinsel yöntem, araç ve madde kullanılarak yapılmaktadır. Hastanın, yatır sandukasının çevresinde üç kez dolaştırılması bu yönteme örnek verilebilir.*
4. *Bitki Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar: Bu yöntemlerde bitkilerin kökü, gövdesi, kabuğu, yaprağı, meyvesi, çiçeği ya da tohumu olduğu gibi bazen de bir takım işlemlerden geçirildikten sonra hastaya em olarak verilir. Hastaya üç sabah patlıcan suyu içirmek gibi.*

¹⁷⁹ Şar, Sevgi, “Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü”, T.H.H.S.B, K.B. MİFAD Yay., Ankara, 1989, 221.

¹⁸⁰ Kaya, Muharrem, “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”, *Folklor/Edebiyat Kültür Dergisi*, Cilt 7, Sayı 25, Ürün Yay., Ankara, 2001/1, 200

5. *Hayvan Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar: Öd, eş, göbek bağı, iç yağı, kurt tüyü gibi bazı hayvansal ürünler oldukları gibi ya da bir takım işlemlerden geçirildikten sonra hastaya verilir. Kuduz böceğinin suyu hastaya içirilir.*
6. *Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar: Civa, gümüş, altın, bakır, su, maden suyu, taş ve daha başka madensel maddelerin hastaya olduğu gibi bazen de bir takım işlemlerden sonra ilaç olarak verilmesidir. Hastayı değirmenin çark suyunu yıkamak gibi.¹⁸¹*

Yukarda geçen çalışmalardan ve alanda yaptığımız derlemelerden yola çıkarak çalışmada yöntemler aşağıdaki gibi sınıflanmıştır.

1. Sağaltım merkezleri odaklı dini – büyüsel yolla tedavi
2. Dini- büyüsel yolla tedavi
3. Bitkisel, madensel ve hayvansal emlerle tedavi
4. Şifalı sularla tedavi
5. Fiziksel müdahale yoluyla tedavi
6. Karışık yöntemler içeren tedaviler
7. Diğer yöntemlerle tedavi

Bu şekilde sıraladığımız yöntemler bundan sonraki kısımlarda tek tek açıklanmış, örneklendirilerek anlatılıp, tekrar ele alınmıştır.

3.1. Sağaltım Merkezleri Odaklı Dini - Büyüsel Yollarla Tedavi

Bu yolla tedavide sağaltım bir merkez tarafından gerçekleştirilmekte veya gerçekleştiğine inanılmaktadır. Bu merkez ya sağaltımı gerçekleştiren bir insan (ocaklı) ya da yardımcı olduğuna inanılan ölmüş önemli bir zatın olduğu yerdir. Bu

¹⁸¹ Acıpayamlı, Orhan, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, T.H.H.S.B, K.B Yay., Ankara, 1989, 1-8

yer genellikle kutsal sayılan kişinin mezarının bulunduğu dağ başları veya tepeler veyahut mezarın bulunduğu türbeler olmaktadır. Bu yerler etrafında şekillenen düşünce sisteminin altında yatan sebeplerden biri Orta Asya kültüründen gelen atalar kültürüdür.

Eski Türklerde atalara karşı saygı duyulur, ataların sözleri dinlenir ve onların tecrübelerine güvenilirdi. Ata, aile düzeninin sağlanması, soyun çoğalması ve büyümesini sağlardı. Devlet düzeyinde bu görev Kagan'a verilmiştir¹⁸². Ölmüş büyüklere tazim göstermek büyüklere saygı "baba hukuku"nun inanç sahasındaki belirtisidir.¹⁸³ Altay Türklerine göre her insanın bir "tın"ı vardır. Bu tın/ ruh, ölüm sırasında ağızdan çıkıp gider¹⁸⁴. İnsanın 'can/tın ve töz' den olduğu inancı, onun aynı zamanda bir iye gibi bir bedene, bir dona girdiği inancı, ata ruhu ile açıklanabilir¹⁸⁵ Bu halk inançları itibariyle kişioglunda özel bir "kuvve" vardır. Kişioğlu bu kuvveyle çevresini olumlu ve olumsuz etkileyebilir.¹⁸⁶ Nazar ise bu kuvve ile açıklanabilir. Türklerde bu "tın" don değiştirmesi inancına bağlı olarak kurt, ejderha, güvercin, şahin, turna gibi hayvanlara saygı duyulmuş ve öldürülmesi yasaklanmıştır. Bu sebeple bazı hayvanların kutsal sayılması ata ruhuna gösterilen saygıyı göstermektedir.

Ata ruhları öldükten sonra bile toplumla iç içe olmaktadır. Altay inanışlarına göre ölen ataların ruhları şamana yoldaş olur ve ona kuvvet kazandırır. Bu ruhlar koruyucu nitelikler taşır. Yakutlar koruyucu ruhlara "iya kil (ana hayvan –ongun)" adını verirler¹⁸⁷.

Atalar öldükten sonra da toplumla bağıni koparmadığına olan inanç çeşitli törenlerin uygulanmasının temelini oluşturur. İslamiyet'ten önce eski Türklerde yol iyelerine gösterilen saygı da bunun bir göstergesi sayılabilir. Çünkü bu yol iyeleri ölmüş ataların ruhlarından başka bir şey değildir. Gerek orta Asya' da gerekse Anadolu' da bu inancın izlerini görmek mümkündür. Çünkü önemli sayılan kutsal kişilerin, ataların, evliyaların ruhları ve mezarları yol kavşaklarında, dağ eteklerinde,

¹⁸² Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, AKM. Yay., Ankara, 1995, 69.

¹⁸³ Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay. İstanbul, 1998, 204.

¹⁸⁴ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK. Yay., Ankara. 2000, 116

¹⁸⁵ Kalafat, age., 67

¹⁸⁶ age., 69.

¹⁸⁷ İnan.,age., 81.

dağ başlarında bulunmaktadır. Çoğunlukla da yüksek dağ tepelerinde olduğu bilinmektedir. Aydın yöresinde de bazı yatırıların dağ zirvelerinde (Madran Dağı'nda Madran Baba Mezarı) olduğu bilinmektedir. İslami devirde bile mezarlıkların ziyaret edilmesi onlara saygı gösterilmesi bu inançla açıklanabilir. Bu ziyaret geleneği İslamiyet'le birlikte veli, eren, evliya denilen kişilerin türbelerine yapılan ziyaretlerle şekil değiştirerek günümüze ulaşmıştır.

Diğer tedavi merkezi olan ocaklı kişiler ise Şaman kökenli olduğu tahmin edilen sağaltıcılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şamanlar Orta Asya'da birçok işlevi yerine getirmesiyle toplumun önde gelen insanlarından biri olarak bilinmektedir. Düğün ve ölüm törenlerine başkanlık etmek, eğlenceleri yönetmek, yağmur yağdırmak, avların bereketli geçmesi için bir takım işlemler yapmak ve hastaları iyileştirmek gibi görevleri bulunmaktaydı. Bu görevlerinden olan şifacılık özelliğiyle halk hekimleri olarak varlığını bu gün dahi sürdürmektedir. Bu kişiler kimi zaman dini ve büyüsel işlemleri birlikte yaparak sağaltımı gerçekleştirmektedirler. Örneğin siğil hastalığı için ocaklılara gidip dua okutmak ve yarayı çizdirmek sağaltım merkezleri odaklı dini- büyüsel yolla tedavi yöntemi kategorisi içerisinde değerlendirilebilir.

Aydın'da sağaltım merkezleri odaklı dini – büyüsel yollar etrafında ocaklar tarafından tedavisi gerçekleştirilen hastalıklar ve ocaklar şu şekilde tespit edilmiştir: Aydaş Ocağı (K47), Benek (göz için) Ocağı (K13), Çalma Ocağı: (K9, K13, K33, K75), Dalak Ocağı (Bu ocağın yaşayan temsilcisine ulaşılammıştır), İt Dirseği Ocağı (K13), Kabakulak Ocağı (K137), Eş Göbeğe Bakma Ocağı (K13, K31, K75, K111), Kırık- Çıkık Ocağı (K13,K18, K22,K30,K36), Kısırlık Ocağı (K36, K37, K78), Kızılyörük Ocağı (K111), Kurşun Dökme Ocağı (K9, K31), Sarılık Ocağı (K31), Siğil Ocağı (K15, K75, K129), Terme Ocağı (K9, K13, K31,K75), Yarım Baş Ağrısı Ocağı (K9),Yılcık Ocağı (K10, K31, K111), Akrep Ocağı (Bu ocağın temsilcisine ulaşılammış fakat varlığı K98/K105 kişilerince ifade edilmiştir), Guatr Ocağı (Temsilcisine ulaşılammış fakat K129/K132 kişilerince Gülüştü köyünde varlığından söz edilmiştir). Ayrıca ocaklı olmadığı halde sıradan insanlar yerine yaşlı

veya ağzı dualı olduğuna inanılan kişiler de manevi sağaltıcılardan sayılmaktadır. Örneğin ateş yükselmesinde “ hacı nenelere/ koca karılara (K33)”¹⁸⁸ okutmak gibi.

Genel anlamda başka sebeplerin yanında hastalıkların tedavisi için de başvurulun türbe ve yatırları ziyaret etmek de bu yöntem dâhilinde değerlendirilebilir. Bu manada gidilen merkezler tespit edilmiştir.¹⁸⁹ Ayrıca, yörede hoca veya eskiden üfürükçü diye tabir edilen kişiler de sağaltım için başvurulun kişi merkezli yerlerden sayılabilir. Örneğin sürekli baygınlık geçiren kişiyi İsabeyli beldesinde yaşamakta olan Yıldırım Hoca adlı şahsın okuyarak iyileştirildiğine inanılmaktadır.¹⁹⁰ Yine hocalara gidilerek nazar değmesi, çıban, sara, sıtma, sinirsel rahatsızlıklar, korku, geçici kısırlık, sağaltımı gerçekleştiğine inanılan hastalıklardandır. Çalışmada sağaltım merkezleri odaklı-dini büyüsel yolla sağaltılan hastalık sayısı 23 adet olarak belirlenmiştir. Yukarıda bahsedilen hastalıkların tedavi şekli hastalıklar kısmında uygulamalarda belirtilmiştir¹⁹¹

3.2. Dini - Büyüsel Yolla Tedavi

Halk hekimliği uygulamalarında büyüden yararlanıldığı bilinmektedir. Özellikle büyüün “benzerlik” ve “temas” ilkelerinden faydalanılmaktadır. *Büyüsel düşünce ve bununla ilgili pratikler, gelişmişlik düzeyi ne kadar farklı olursa olsun, dünyanın hemen hemen bütün halklarında var olmuş ve günümüzde bile mevcudiyetini korumaktadırlar. J.G.Frazer’in gomeopatik (benzerlik prensibi) ve kontagioz (temas prensibi) olarak ikiye ayırdığı büyüsel pratikler animist düşüncenin bir ürünü olup çok çeşitli şekilleriyle farklı, çoğu zaman zıt amaçlara (iyilik- kötülük, hastalık-sağlık, aşk- nefret) hizmet etmişler.*¹⁹² Örneğin Aydın folklorunda kabakulak olan kişinin şişmiş olan kulağının etrafını, miras kalmış tavanın arkasındaki isle çevirmek sağaltımın büyüsel yönünü, çeşitli dualar okumak dinsel yönünü ifade etmektedir.

¹⁸⁸ Bkz., Ateş; Uygulama a,

¹⁸⁹ Bkz., Sağaltım Merkezleri; Türbeler

¹⁹⁰ Bkz. Bayılma, Uygulama /K109

¹⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., I. Bölüm ilgili hastalık maddesi başlığı altında geçen ilgili uygulama.

¹⁹² Nahmedov, Ahmet, Büyü ve Türklerde Bazı Büyüsel Pratikler, Uluslar arası Zeki Velidi Togan ve Türk Kültürü Bilgi Şöleni, Yayınlanmamış Bildiri, 13-15 Ekim 2010, Afyonkarahisar,1

Dini- büyüsel yolla tedavi yönteminde herhangi bir kişi kendi kendine hem dinsel (dua okuma) hem de büyüsel bir işlem yaparak sağaltımını gerçekleştirebilir. Böyle bir yöntemde ocaklı kişilere veya özel olduğuna inanılan kişilere (hocalar) ihtiyaç duyulmaz. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki eğer yakın çevrede ağız dualı yaşlı kişiler varsa bu kişilere de dua ettirilerek manevi yardım talebinde bulunmaktadır. Eğer böyle bir şahıs yoksa kişi kendi kendisine dua ederek de şifa bulduğuna inanmaktadır.

Dini- büyüsel tedavi yöntemi kapsamında; birincisi büyüsel nitelik taşıyan işlemler, ikincisi dinsel nitelik taşıyan işlemler ve üçüncü olarak da hem dini hem büyüsel nitelik taşıyan işlemler yer almaktadır. Örneğin birincisinde, Aydın'da eskiden kurdeşen olunduğunda kişi bir değneğin üzerine ata biner gibi değneğe biner ve evden köy meydanına kadar uluyarak "*Uğuuuğuu! Ben kurdeşen olduum! Ben kurdeşen olduum!*" diyerek gider gelirse rahatsızlığın geçeceğine inanılırdı (Uygulama a/K21-K129-132-140). Siğilde, elinde siğil çıkan bir kişi çamın dalını keser. Çam dalı kuruyana kadar siğilin de kurduğuna inanılır (Uygulama k/K111). İkincisinde ise Kuran'dan bir takım dualar okuyarak hastalığın gerçekleşeceğine inanılır Örneğin yine siğil hastalığının başka bir uygulamasında (Uygulama d/K94-K95-K108-K110) siğillerin, baş ağrısının(Uygulama a/K31/K33) okunarak (Kuran'dan sureler okunmasıyla) geçeceğine inanılır. Üçüncüsünde ise bir sağaltım aşamasında hem büyüsel nitelik taşıyan bir işlem yapılmakta hem de dinsel nitelik taşıyan bir eylem gerçekleştirilmektedir. Örneğin; baş ağrısında muska bir tülbendin içine konularak başa bağlanırsa baş ağrısının geçeceğine inanılır (Uygulama j/K100). Bu işlemde dinsel niteliği olan muskanın başa temas ettirilmesiyle (temas büyüğü) ağrının geçeceğine inanılmaktadır. Yine nazar değmesinde yaşlı biri bir miktar tuza bir takım dualar okur ve nazar değen kişiye bu tuz yalatılır, kalan tuz ise doğuya, batıya ve üç yol ağızına atılır (Uygulama i/K68/K71). Bu uygulamada da dinsel ve büyüsel işlemler bir arada kullanılmıştır. Yukarıda örneklerle belirttiğimiz bu üç durum, çalışmada dini-büyüsel yolla tedavi kapsamında değerlendirilmiştir.

Aydın'da dini- büyüsel yöntemlerle sağaltılan hastalıklar şunlardır;

Bademcik iltihabı/şişmesi, guatr, kabakulak, kas ağrısı, siğil, terme, zayıflık, arpacık/itdirseği, aydaşlık, baş ağrısı, çıban, çiçek, dalak büyümesi/şişmesi, guatr,

kaşıntı/kurdeşen, korku, loğusalık, nazar değmesi, sarılık ve sıtmadır (20 adet hastalık belirlenmiştir).

3.3. Bitkisel, Hayvansal ve Madensel Emlerle Tedavi

Anadolu coğrafyası binlerce yıl birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir yerdir. Buranın ticaret yollarının bir kavşağı olması, doğal güzelliklerin, zengin bitki örtüsünün, bitki çeşitliliğini sağlayan dört mevsimin yaşandığı bir yer olması burayı çekici kılmıştır. Barındırdığı bitki çeşidi bakımından adeta dünyanın önemli bir botanik bahçesidir. Çalışmamızın yapıldığı Akdeniz ikliminin etkili olduğu, Ege Bölgesi'nde yer alan Aydın'da ise bitki çeşitliliği oldukça fazladır. Bu çeşitlilik halk hekimliğine de yansımış ve halk hekimliğinde en çok kullanılan malzemelerin bitkisel malzemeler olduğu anlaşılmıştır.

Bitkiler insanın var oluşundan bu yana yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Ateş bulunmadan önce insanoğlunun çoğunlukla hayatını bitkileri tüketerek devam ettirdiği bilinmektedir. Bugün de bitkilerin ve bitki ağırlıklı beslenmenin önemi ortadadır. Gerek modern tıpta gerekse halk tıbbında bitkiler ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Bitkilerdeki şifanın keşfedilmesi uzun yıllar almıştır. Bu keşif uzun soluklu tecrübe ve gözlem süreci olarak düşünülebilir. Gerek hastalıkların tedavisinde gerekse bitkilerin şifa için kullanılmasında Frazer'in işaret ettiği "benzerlik prensibi" dikkati çekmektedir. Bu prensibe göre "*Benzer şey kendi benzerini doğuruyor veya sonuç sebebe benziyor.*"¹⁹³ Örneğin bir hastalığın tedavisinde hastalıkla aynı adı taşıyan veya şekli benzerliği olan bir bitkinin kullanılması gibi. Aydın ilinde "yakı olmak " diye tabir edilen rahatsızlığın tedavisinde "*yakı/yakıt otu*" bitkisi veya içinde bulunduğu bitkisel karışımli toz bu rahatsızlıkta kullanılmaktadır. Burada sempati düşüncesinin etkisiyle ad yönünden benzerlik, tedavi malzemesini ve yöntemini belirlemektedir. Bu düşünce dünyanın birçok yerinde mevcuttur. "*Çinlilerin bitkisel ilaçlar hakkındaki inanışlarına göre kırmızı çiçekli bitkiler kan hastalıklarında, sarı çiçekli bitkiler sarılıkta, kalp şeklinde çiçeği olan bitkiler ise kalp hastalıklarında tedavi edici özelliğe sahiptirler. 'Theorie*

¹⁹³ Nahmedov., agb., 1

*de signature' adı verilen bu inanışa bugün de halk arasında rastlanmaktadır.*¹⁹⁴ Yine halk hekimliğinde Türkiye'nin her yerinde yaygın olarak görülen, sarılık olan bebeğin yüzüne sarı bir bez örtülmesi de renk analojisinden kaynaklanan bir düşüncenin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak halk hekimliğinde olduğu gibi Aydın özelinde halk hekimliği tedavi şekillerinde en çok kullanılan yöntem bitkisel, hayvansal ve madensel emlerle tedavi yöntemidir. Bu yöntem içerisinde en çok bitkilerin kullanımına yer verilmiştir. Yörede kullanılan bitkilere ise kullanılan malzemeler bölümünde yer verilmiştir. Örneğin; bir darbe sonucu vücudun herhangi bir yerinde morarma olmuşsa çiğ soğan tuzla dövülür, yaraya sürülür (K86-K87-K91-K93-K111-K132-K135-K69-K142). Bu ve benzeri uygulama örnekleri bitkisel, hayvansal ve madensel emlerle tedavi yöntemi kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu kategoride değerlendirilen rahatsızlıkların uygulamaları 1. Bölümde ilgili hastalık maddesi altında belirtilmiş ve son kısmında da ilgili sınıflamaya yer verilmiştir. Aşağıda toplu olarak saydığımız hastalıklarda bitkisel emlerin kullanılması yoluyla tedavi yapılmaktadır. Bunlar;

Çiçek, vücudun kokması, pişik, gelincik, aydaşlık, zayıflık, kızıl yörük, kireçleme, kansızlık, ateş, adet düzensizliği arı sokması, akrep ve yılan sokması, gaz zehirlenmeleri, ses kısıklığı, sinüzit, öksürük, aft, arpacık/itdirseği, astım, bademcik iltihabı/şişmesi, bağırsak kurdu, basur/mayasıl, baş ağrısı, bel fıtığı ve bel ağrısı, bel soğukluğu, boğaz ağrısı, boyun ağrısı, böbrek taşı/kumu/iltihabı, bronşit, burun kanaması, çatlaklar, çıban, diğer sinirsel rahatsızlıklar, diş ağrısı, egzama, gaz sancısı/yakı olmak, gece yanığı, geçici kısırlık, genel böbrek hastalıkları, genel kalp ve damar hastalıkları, göz kanlanması, göz kaşıntısı ve ağrısı, göze benek düşmesi, guatr, güneş yanıkları, hazımsızlık, inme, ishal, istenmeyen gebelik, kabakulak, kabızlık, kanser, karın ağrısı, kas ağrısı, kaşıntı/kurdeşen, kaza sonucu oluşan yanıklar, kesilme- delinme-ezilme ve parçalanmayla oluşan yaralar, kırık-çıkık, kolesterol, köstebek, kulak ağrısı, loğusalık, mantar/mayasıl, mide ağrısı, mide bulantısı, mide ekşimesi, mide ülseri, mide üşütmesi, mide yanması, nasır, nefes darlığı, nezle/grip/üşütme/soğuk algınlığı, pamukçuk, romatizma, saçkıran/saç

¹⁹⁴ Şar, “ Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü” ,T.H.H.S.B, Kültür Bakanlığı MİFAD Yay. Ankara, 1989, 223.

dökülmesi, sara/epilepsi, sarılık, sedef, sırt ağrısı/yel, sıtma, siğil, şeker hastalığı, tansiyon, terme, uçuk, uyuz, varis, yılanlık.

Bitkiler kadar hayvansal kaynaklı emler de halk hekimliğinde kullanılmaktadır. Bu emler bazen tek başına bazen bitkilerle karıştırılarak kullanılmaktadır. Bunlar pişirilerek, hap şekline getirilerek, ağrıyan yere sarılarak veya incirle beraber yenilerek insanlar şifa bulmaktadırlar. Örneğin kanserde eşek sütü ve deve sütü içilmekte(K33), mantarda ayaklara sülük yapıştırılmaktadır (K4-K33-K91-K95). Her yerde olduğu gibi Aydın yöresinde de en çok kullanılan hayvansal kaynaklı em baldır. Ayrıca sülük, köstebek, kara yılan, kızıl yılan, kirpi, yovsa (hayvanlarda bulunan sinek türü), hayvan derisi, eşek sütü, inek sütü, hayvan ve insan idrarı gibi hayvansal kaynaklı ürünlerin kullanıldığı uygulamalar da bitkisel, hayvansal ve madensel emlerle tedavi yöntemi kategorisinde değerlendirilmiştir. Hayvansal kaynaklı emlerin kullanılmasıyla sağaltımı yapılan hastalıklar ise; yılanlık, mayasıl, kanserler, yaralar ve sıtmadır. Aydın yöresinde halk hekimliğinde kullanılan bir diğer malzeme de madensel kaynaklı veya endüstriyel malzemelerdir. Bu malzemeler de hayvansal veya bitkisel malzemelerle karıştırılarak, tek başına ya da bir takım işlemlerden geçerek halk hekimliğinde kullanılmaktadır. Alkol, ispirto, toprak, yılanlık taşı, metal eşyalar bunlardan bazılarıdır. Bunlara benzer malzemelerin tamamı ilerleyen kısımda Madensel, Endüstriyel ve Diğer Malzemeler başlığı altında tek tek ifade edilmiştir. Nazar, yılanlık, bağırsak kurdu, temre çeşitli madensel maddelerin kullanıldığı hastalıklardandır. Örneğin bağırsak kurdunda rakının içilmesi (K4-K69) yoluyla sağaltım yapılmaktadır.

Genel olarak çalışmada bitkisel, hayvansal ve madensel yöntemlerle sağaltımı yapılan hastalıklar; çiçek, vücudun kokması, pişik, gelincik, aydaşlık, zayıflık, kızıl yörük, kireçleme, kansızlık, ateş, adet düzensizliği, arı sokması, akrep ve yılan sokması, gaz zehirlenmeleri, ses kısıklığı, sinüzit, öksürük, aft, arpacık/it dirseği, astım, bademcik iltihabı/şişmesi, bağırsak kurdu, basur/mayasıl, baş ağrısı, bel fıtığı ve bel ağrısı, bel soğukluğu, boğaz ağrısı, boyun ağrısı, böbrek taşı/kumu/iltihabı, bronşit, burun kanaması, çalma, çatlaklar, çıban, diğer sinirsel rahatsızlıklar, diş ağrısı, egzama, gaz sancısı/yakı olmak, gece yanığı, geçici kısırlık, genel böbrek hastalıkları, genel kalp ve damar hastalıkları, göz kanlanması, göz kaşıntısı ve ağrısı,

göze benek düşmesi, guatr, güneş yanıkları, hazımsızlık, inme, ishal, istenmeyen gebelik, kabakulak, kabızlık, kanser, karın ağrısı, kas ağrısı, kaşıntı/kurdeşan, kaza sonucu oluşan yanıklar, kesilme, delinme, ezilme ve parçalanmayla oluşan yaralar, kırık çıkık, kolesterol, köstebek, kulak ağrısı, loğusalık, mantar/mayasır, mide ağrısı, mide bulantısı, mide ekşimesi, mide ülseri, mide üşütmesi, mide yanması, nasır, nefes darlığı, nezle/grip/üşütme/soğuk algınlığı, pamukçuk, romatizma, saç kıran/saç dökülmesi, sara/epilepsi, sarılık, sedef, sırt ağrısı/yel, sıtma, siğil, şeker hastalığı, tansiyon, temre, uçuk, uyuz, varis ve yılancık olmak üzere toplamda 89 adet hastalıktır.

3.4. Şifalı Sularla Tedavi

Aydın yöresi jeolojik yapı olarak bol kırıklı fay hatlarının olduğu bir yer olması sebebiyle termal kaynakların fazla olduğu bir yerdir. Aydın'da halk hekimliğinde gerek kaplıca tesislerine gitmekle gerekse köylerde kendiliğinden çıkan mineralli sulardan içmekle şifalı sulardan yararlanılmaktadır. Bu şifalı sulara köylerde sıtma suyu/sarılık suyu (Zeytinköy/K33), amel suyu (Bozköy/K47), çıban suyu (Bozköy/K47) gibi hangi hastalığa iyi geliyorsa o adlar verilmiştir. Kaplıca tesislerinde ise havuzda beklemek, özel bölmeli kısımlarda oturmak, çamur banyosu yapmak, bu sudan içme yoluyla insanlar şifa bulmaktadırlar. Bu şifalı sularla yıkanmak, genellikle cilt hastalıklarına; içmek ise böbrek hastalıklarına iyi gelmektedir. Örneğin Bozköy'de Çelek hamamı denilen yerde yıkanmak sağlığa faydalıdır(K114). Başka bir yer olan Gümüşköy'deki kaplıca sularında yıkanmak çıbanları geçirmektedir (K42). Çine'nin Savrandere köyündeki sudan(K103), Cincin kasabası yakınlarındaki Belen köyünde çıkan sudan içmek (K34) böbrek taşıyı düşürmektedir. Yörede bulunan şifalı su kaynakları malzemeler kısmında sıralanmıştır. Aydın'da şifalı sularla sağaltımı yapılan hastalıklar ve şifalı suların mevkileri aşağıda belirtilmiştir. Bunlar:

Kireçlenme (Germencik/ Bozköy K143), aft (Kuloğlu Köyü (K133), arı sokması(Ortaklar/Gümüşköy K44), bağırsak kurdu (Kuşadası/İçmeler K33) , böbrek taşı/kumu/iltihabı(Çine/Savrandere K103), çıban (Gümüşköy K42), geçici kısırlık(Bozköy/ K111-K112), genel böbrek hastalıkları(Ortaklar/Gümüşköy/ K43-K44), kabızlık(Bozköy Şifalı suyu K47), kas ağrısı(İmamköy K102),

kaşıntı/kurdeşen (Dalama/Kuloğlu K133-K136) , mantar/mayasıl (Sultanhisar/Güvendik köyü K89), romatizma(Buharkent/Kızıldere Hamamları K39-K40), sıtma (Germencik/Bozköy-K111) ve sivilce/akne (Sultanhisar/Güvendik Köyü - K141) olmak üzere 15 adet hastalık belirlenmiştir.

3.5. Fiziksel Müdahale Yoluyla Tedavi

Doğrudan fiziksel müdahale gerektiren bazı rahatsızlıklarda halk hekimine başvurulmaktadır. Bu tür işlemlerde işi yapacak olan kişinin işin ehli olması, bu işi önceden öğrenmesi gerekmektedir. Aksi halde istenmeyen sağlık sorunları ortaya çıkabilmektedir. Burada dikkati çeken hususlardan birini belirtmek gerekmektedir. Hastalığın sağaltım ortamında hasta olanın kadın veya erkek olması, sağaltıcının kadın veya erkek olması tedavinin gerçekleşmesini veya gerçekleşme aşamasını etkilemektedir. Örneğin kadın hastaya bakan bir erkek sağaltıcı, sağaltımı yaparken kendisini rahat hissetmezken erkek bir hasta olduğunda kendisini daha rahat hissetmekte ve işini daha iyi yapmaktadır. Aynı durum bir kadın sağaltıcı için de geçerli olmaktadır. Bu durum hiç şüphesiz hasta mahremiyeti ile ilişkili olsa gerektir. Hatta bu mahremiyet olgusu tedavi şeklini bile etkilemektedir. Örneğin eş göbek kayması denilen rahatsızlıkta kadın sağaltıcı, erkek hasta olduğunda teşhis için dizkapaklarının aşağısında olan kaslarda “göbek damarı(K13)” denilen bir yapıyı tutarak yaparken kadın hastada bu muayeneyi göbek kısmına elle müdahalede bulunarak yapmaktadır(K13). Ayrıca genel olarak kadın hastalar kadın sağaltıcıyı, erkek hastalar erkek sağaltıcıyı tercih etmektedirler. Özellikle hasta mahremiyeti bahsinden dolayı sağaltıcılar yaptıkları işi eşlerine de öğretmektedirler (K13).

Fiziksel müdahale yoluyla sağaltımda, örneğin böbrek taşı düşürmek için traktörün üzerinde bir müddet gezmek (K61) veya topuk dikenini rahatsızlığında ayakların altına cam şişe koyarak üzerinde gezmeye çalışmak (K79) bir fiziksel müdahaledir ve bu yolla sağaltım yapılır. Bu ve benzeri şekillerde fiziksel bir harekette bulunmak yoluyla yapılan sağaltımlar çalışmada fiziksel müdahale yoluyla tedavi şeklinde değerlendirilmiştir. Aydın’da fiziksel müdahale yoluyla tedavi edilen diğer rahatsızlıklar aşağıda sıralanmış ve bu rahatsızlıkların ayrıntılı uygulamaları

daha önce hastalıklar bölümünde, uygulamalar kısmında ilgili hastalık maddesi altında belirtilmiştir¹⁹⁵

Bunlar: Akrep ve yılan sokması, bademcik iltihabı/şişmesi, bağırsak kurdu, baş ağrısı, bel fıtığı ve bel ağrısı, boğaz ağrısı, böbrek taşı/kumu/iltihabı, burun kanaması, çatlak, dalak büyümesi/şişmesi, diş ağrısı, eklem yeri burkulmaları, göbek kaçığı/düşmesi/kayması/yürek kayması, göbek kesme, istenmeyen gebelik, kırık-çıkık, nezle/grip/üşütme/soğuk algınlığı, kaşıntı/kurdeşen, sarılık, sırt ağrısı/yel ve topuk dikenidir.

3.6. Karışık Yöntemlerle Tedavi

Bu grupta yer alan tedaviler çoğu zaman birçok yöntemi içerisinde barındıran tedaviler olmaktadır. Örneğin rahatsızlık bölgesine bitkisel emler kullanılırken bir yandan dini- büyüsel bir takım uygulamalar bir yandan da fiziksel müdahaleler yapılabilmektedir. Örneğin geçici kısırlıkta hastanın rahmi olması gereken yerde değilse fiziksel müdahale, gebe kalınmaya yardımcı olması için otlardan oluşan bir buhar buğusu yapılmakta ve bu arada dualar okunmaktadır (K78). Başka bir hastalık olan çalmada ise yara olan yerin üzerine bir takım bitkisel emler sürülmekte ve bu sırada dualar da okunmaktadır(K111) ya da kurdeşende ayva dibinden toprak çalınır, “*kurt kurt oldum kuuurt, kurt kurt kurt...*” denilerek madensel bir em olan toprak ve bitkisel em olan sirke karıştırılarak kaşınan yerlere sürülür (K22). Aydın’da bu şekilde karışık yöntemlerle sağaltımı yapılan hastalıklar şunlardır:

Bademcik iltihabı/şişmesi, bel fıtığı ve bel ağrısı, burun kanaması, zayıflık, akrep ve yılan sokması, çalma, eklem yeri burkulmaları, geçici kısırlık, kaşıntı/kurdeşen, kırık- çıkık, sarılık, siğil, terme, vücudun kokması ve yılancıktır. Toplamda 15 adet hastalık belirlenmiş olup, bu hastalık ve rahatsızlıkla ilgili ayrıntılı uygulamalar ilgili hastalık maddesi altında ifade edilmiştir.

¹⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. 1. Bölüm

3.7. Diğer Yöntemlerle Tedavi

Bu gruba giren tedavi yönteminde diğer yöntemlerin hiç birisine dahil edilemeyen uygulamalar değerlendirilmiştir. Örneğin temizlik yapmak, özelliği olmayan sıradan bir suda yıkanmak, bir durumun zıddı bir durumu yapmak gibi uygulamalar yer almaktadır. Örneğin; uyuz hastalığında sadece bol bol yıkanmak veya ev temizliğine dikkat etmek gerekmektedir.

Aydın'da bu kategoriye giren yöntemleri içeren hastalıklar; akrep ve yılan sokması, albastı, baş ağrısı, ishal, kas ağrısı, kaşıntı/kurdeşen, korku, nazar değmesi, sinüzit, şeker hastalığı, uyuz, sarılık, kesilme, delinme ve ezilme ve parçalanmayla oluşan yaralar olmak üzere 14 tane hastalık olarak belirlenmiştir.

IV. BÖLÜM

4. AYDIN HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTIM MERKEZLERİ

4.1. Ocaklar

“Ocaklar, halk hekimliğinde aktif rol alan sağaltım merkezlerinin başında yer alır. Türkçe sözlükte, ocak kavramı çalışmamızın da işaret ettiği anlamla örtüşerek şöyle kullanılmıştır; *“Halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile”*¹⁹⁶ olarak ifade edilmektedir. Bu işi yapana “ocak”, “ocaklı” veya “izinli” denmektedir. Bu kişilerin manevi bir güçle hastaları iyileştikleri düşünülür. Ocak kültü kendi içinde kuralları olan bir inançtır. Bu sistemde iyileştirici güç “izinle” veya “kan bağıyla” geçer. Genellikle izin alınan kişiler, kendisinden önce gelen büyüklerden (dede, büyük anne ve büyük baba, anne, baba) alınmaktadır. Örneğin parantez içinde verilen ocaklılar, anneanne (K31,K13), kayınvalide (K15) gibi yakın akrabalarından izinlerini almışlardır. Bir ocaklıda birden fazla ocak varsa başka bir kişiye izin verecekse aynı kişiye ikiden fazla izin veremez (K111). El verme ritüeli (sözel ifadeyle ocak olan tarafından şifa yapma yetkisi verme işi), elinden su içirilerek (K47), bazen para karşılığı (K47-K111), bazen ocaklının elinden tükürüğünü yalayarak (K9) iyileştirici olduğuna inanılan gücün aktarılmasıyla gerçekleştirilir (K13). Örneğin bir el verme ritüeli şöyle gerçekleşmektedir: Eli verecek olan kişi ve eli alacak olan kişi birbirinin elini avuçlarının içine alarak “*Allahümme salli ala seyyidina Muhammed*” derler. Eli veren “*Aldın kabul ettin mi (üç kere)?*” der. Eli alansa “*Aldım kabul ettim (üç kere)*” cevabını verir. Eli veren sonunda “*Al senin olsun elim* ” der ve böylece el alma- el verme ritüeli gerçekleşmiş olur (K111).

Ocak sistemi içindeki genel kabule göre, ocaklı tedavi işlemi için mutlaka para almalıdır (K111). Geleneğe göre alınan paranın az ya da çok olması önemli değildir. Önemli olan paranın sembolik de olsa alınmasıdır. Sebebi ise hastalığın hastadan paraya yani nesneye geçmesini sağlayarak ocaklıya hastalığın geçmesini

¹⁹⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50b38cee4e71c5.29921611 (06.11.2012)

engellemektir. Bu inanç Şamanizm inancının bir kalıntısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu inanca göre hastalığa neden olan şey kötü ruhun insan bedenine yerleşmesi veya kötü ruhların kişinin ruhunu kaçırmasıdır. Ocak inancında da para (nesne) almanın altında yatan sebep kötü ruhun nesneye geçmesini sağlamaktır. Bu inanca göre sonuç itibariyle hastalık bir nesneye aktarılacak insanların hastalıktan korunması da sağlanmış olur. Ayrıca belirtmek gerekirse yapılan sağaltım işlemlerinde hayır yapma ve insanlara faydalı olma gibi sosyal amaçlar da güdülmektedir.

Ocaklı tedaviyi gerçekleştirirken genelde bildiği duaları okur, varsa bildiği dörtlükleri okur. Bu dörtlük genelde “ *el benim elim değil Fatma anamızın eli/ Sebebi kuldan dermanı Allah’tan / Hastanın şifası için* ” diye başlamaktadır. Ocaklının iyileştirici gücünün Fatma Ana’dan geldiğine inanılır. *Fatma Ana’ya ilgili inançlar, gebelik, doğum ve hastalıkların tedavisi, uğur ve bereket temini, onun adından güç, kuvvet almak gibi inançlardır* ¹⁹⁷Doğu Türkistan’da Müslüman kamlar, kendi meslektaşlarının, pirinin Hz. Fatma olduğunu söylerler. Tarancı (Yeni Uygur) Türkleri kamlarına, Kazak ve Kırgızlar gibi bakışı derler. Bu bakışlar, kendi mesleklerini hocalarına karşı müdafaa için olsa gerek, bakışılık risalesi adıyla bir kitap uydurmuşlardır. Bu risaleye göre bakışılık sanatının piri Hz. Fatma’dır. Bakışılırları ve mesleklerini o himaye eder. ‘Bir gün Hz. Fatma bir ağacın dibinde oturuyordu havadan bir kuş gelip bu ağacın bir dalına kondu, dal derhal kurudu. Bu menhus kuşun gölgesi Fatma’nın üzerine düştü Fatma hastalandı hekimlerin ilacı fayda vermedi. Tanrı tarafından kırk eren geldi. Bu erenler bir tuğ dikip etrafında dolaştılar. Fatma iyileşti. Böylece bakışılık Hz. Fatma’dan bakışılara kaldı ¹⁹⁸. Derlemelerimizde ocaklı kişilerin geneli sağaltım esnasında Kuran’dan sureleri okuduktan sonra Fatma Ana’yla ilgili bir takım ifadeler (“*El benim elim değil Fatma anamızın eli*”) yer vermişlerdir (K31, K111, K75, bkz hastalıklar: temre/ uygulama f). Örneğin bir temre sağaltımı şu şekilde gerçekleşmektedir: “*El benim elim değil Hazireti Fatma Anamızın eli (işaret parmağıyla yaralı olan kısmı üç kere*

¹⁹⁷ Tanyu, Hikmet, “Fatma Anamız(Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Ankara, 1982, 479.

¹⁹⁸ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK, Ankara, 1995, 13; 86.

sıvazlayıp üç kere bu ifadeyi söyler)/ Dağlara taşlara ulu ulu ağaçlara (üç kere söyler)/ Tuh! (üç kere tükürür)/ Allah şifa vesin (K31)”

Ocaklıların uygulamalarında görülen bu dini motifin yanı sıra bitkisel, madensel, hayvansal birtakım malzemelerle bitkisel ilaçlar kullanılmış (K31) ve fiziksel müdahalelerde (K30) bulunulmuştur. Aydın ili örneğinde özellikle kırık – çıkıkların tedavisinde elle müdahale ve bir takım bitkisel hayvansal karışımli emler kullanılmaktadır. Ayrıca yılancık, temre, dalak, göbek düşmesi, kızılıyörük, sarılık, kısırlık hastalıklarında da ocaklılar bu yöntemlere ve emlere yer vermektedirler (bkz. 1. bölüm: Yılancık, temre, sarılık, dalak büyümesi, kısırlık)

Aydın’da tespit ettiğimiz ocaklar ve ocaklı kişiler listesi aşağıdaki gibidir.

Aydaş Ocağı: K47

Benek Ocağı (Göz için): K13

Çalma Ocağı: K9, K13, K33, K75

Dalak Ocağı: Bu ocağın yaşayan temsilcisine ulaşılamamıştır.

İt Dirseği Ocağı:K13

Kabakulak Ocağı: K137

Karın Bakma/ Karın Ağrısı/ Eş Göbeğine Bakma Ocağı: K13, K31, K75, K111

Kırık- Çıkıkçılar: K13,K18, K22,K30,K36

Kısırlık Ocağı: K36, K37, K78

Kızılıyörük Ocağı: K111

Kurşun Dökme Ocağı: K9, K31

Sarılık Ocağı: K31

Siğil Ocağı: K15, K75, K129

Temre Ocağı: K9, K13, K31,K75

Yarım Baş Ağrısı Ocağı: K9

Yılancık Ocağı: K10, K31, K111

Bu ocaklar içerisinde dalak ve sarılık ocağı yaklaşık 20-30 yıl kadar önce var olan uygulamalardan olup aktif olarak yapan ocaklısı bulunmamakta ve uygulama tercih edilmemektedir. Aydaş ve kabakulak ocakları ise nadir tercih edilmektedir. Diğer ocaklara ise ihtiyaç oldukça aktif olarak başvurulmaktadır. Burada geçen hastalıkların sağaltım uygulamaları birinci bölüm hastalıklar kısmında ilgili hastalık maddesi altında ayrıntılı olarak verilmiştir (bkz. temre; uygulama f, kısırlık; uygulama c ve diğer ilgili hastalıklar)

4.2. Türbeler

Türbe ziyaretleri, bütün Anadolu’da olduğu gibi Aydın’da da devam eden bir gelenek ve inanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk arasında türbelerde, mezarlık kenarlarında, dağ başlarında veya tepelerde yattığına inanılan kişiler “*yatır, dede, ermiş, evliya, ulu kişi*” olarak anılmaktadır. Aydın yöresinde özellikle “*dede*” ve “*yatır*” ifadeleri kullanılmaktadır.

Türbeler, çalışmamıza halk hekimliği ile ilişkisi bakımından konu olmuştur. Kutsal sayılan bu mekânlara dileklerin yerine gelmesi, sıkıntılara çare bulmak, adak adamak, şifa bulmak için gidilmektedir. Şaban Doğan’ın makalesinde belirtilene göre “*Halk hekimliğinde çok sık görülen türbe, yatır vb. kutsal mekânları ziyaretle tedavi yöntemi tıp metinlerinde neredeyse hiç kullanılmamıştır. Bu yöntem taranan metinler içerisinde sadece Cerrahnâme- i Esbâbü’l Alâmât’ ta, bir yerde geçmektedir. Bârîs Dağı’nda bir kilise vardır. Kuduz ısırmış kişi o kiliseye giren birinin bacaklarının arasından geçerse sudan korkmaz ve o kişiye kuduz hastalığı gelmez*”¹⁹⁹. Yatır ve türbe ziyareti yüzyıllardır süren bir gelenektir. Bu gelenek bilindiği gibi eski Türk topluluklarında da görülen veli ya da atalar kültünün bir yansımasıdır Bu külte göre çok yaşayan, bilgili, yönetici insanlar öldüğünde onların ruhları, ailesine ve

¹⁹⁹Doğan, Şaban, “XIV. – XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri”, *Milli Folklor*, 2011, Sayı 89,12

toplumuna yardım eder, onları kötülükten korur. Bu ataların sadece ruhları değil, onların eşyaları da kutsallaştırılmıştır. İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur.

Pagan kültürüyle ilişkisi olduğundan bu gelenek, yasaklanmasına rağmen yok olmamıştır. Şamanların ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurması bağlamında ele alınan bu inanış, İslamiyet'ten sonra evliyaların dilekleri Allah'a iletmesi inancına dönüşmüştür.²⁰⁰ Aydın halk hekimliğinde de Bilal Dede türbesine gidip Dede'nin hançerini göbeğe değdirip çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır. Halk, bu şekilde ulu kişilerin yattığı yerlere (mezar, yatır, türbe, zaviye, tekke, dergâh vs.) giderek bu kişilerin ruhlarından yardım beklemektedir veya kendileri ile yaratıcı arasına elçi tayin etmektedirler. Bu yardım dileği günümüzde işsizlere işten, Kpss öğrencilerine atamadan tutun da hastaların şifasına, gençlerin evlenmesine kadar gitmektedir. Aydın'ın Aydın'da yaptığı çalışmada yöre halkı, yatır ve türbelere gidiş nedenleriyle ilgili şunları söylemiştir: *“Varallar, sarılıllar, öpeller yatırları. Bi dova edeller. Sağken ben bu mekenime dönersem sana bi goyun adağım olsun deller, bi goyun keseller. Sana bi horuz adağım olsun, deller, horuzunu keseller. Öyle adak adallar. Üstüne attığımız beze, yeşil atarık, emir derik. Bi emir adağım olsun sana, deller. Çocuğum sağken evime gelise, deller, emir atallar. Adak adallar, adadılar mı oğlu da geldi mi, haa benim adağam yerine geldi, o zaman emir atallar. Üç yüz bin gaib erenler deniyo. O nerde yatıyo görüyonuz mu onları? Gayıba garışmış gitmiş. Horasan piri, hani ya? Şam evliyası, nerde? Bunlar hep evliya. Hep sır oluklar. Görünüyo bazı. Ölmeyik bunlar, bunlar canlı geziyolar dünyada. Uruhları geziyo.(K4)”*²⁰¹

Araştırmadan elde edilenlere göre özellikle sadece bir hastalığın şifası için gidilen yatır ve türbeye rastlanılmamış. Genel manada çeşitli sebeplerden ötürü yatır ve türbelere gidildiği gözlenmiştir. “Aydın ve Çevresinde Halk İnançları” adlı yüksek lisans tezinde de Aydın'da türbelere gitme nedenleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Yağmur duası yapmak
- Hıdırellez ve Nevruz'u kutlamak

²⁰⁰ Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, K.B. Yay. Ank.,1984,7

²⁰¹ Aydın, Muazzez, *Aydın ve Çevresinde Halk İnançları*, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Adnan Menderes Üniv.,S.B.E.,2012, 86

▪ *Dilek dilemek*

-Çocuk sahibi olmak

-Yaşamayan çocuğu yaşatmak

-İstediği cinsiyette çocuğa kavuşmak

-Çocuğa ad vermek, kırklı çocuğun kırkını uçurmak

-Sınavlarda başarılı olmak

-Askere sağ salim gitmek ve dönmek

-Evlenmek evlenememişlerin kısmetini açmak

-İyi bir nişanlılık ve iyi bir evlilik geçirmek (Evlenecekleri gün gelin ve damat türbeye gelirler)

-Hastalıklardan korunmak ve şifa bulmak

-Kazalardan korunmak

-İş-güç sahibi olmak

-Rızık artırmak

-Kötü alışkanlıklardan kurtulmak

▪ *Adağı yerine getirmek*

▪ *Dua etmek, psikolojik olarak rahatlamak*

Yatırlara ziyarete gidenler burada dualar edip adaklar adarlar. Dua edip istekte bulunanın mutlaka inanarak bunu yapması şarttır, aksi halde dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılır²⁰²

²⁰² Aydın, Muazzez, agt., 101; 102

Aydın'da çeşitli nedenlerle başvurulmuş türbeler; Karpuzlu bölgesindeki Çaldırmanların Türbesi, Yaren Dede, Kedi Kayası Yatırı, Palamut Mezarlığı Yatırı, Güney Köyü'nde Yeniköy Dedesi²⁰³, İsmail Türbesi, eski Çine köyünde Ahi İbrahim (Bayram) Türbesi, Çiftlik Türbesi, Ali Han Türbesi²⁰⁴, Bozköy'de Adamlar Dedesi, Koçarlı'da Dedeköy Türbesi (Bilal Dede), Çine'de Madran Baba, Aydın merkezde Telli Dede türbesidir. "Koçarlı Halk Kültürü" adlı yüksek lisans tezinde ise Koçarlı yöresinde bulunan ziyaret yerleri: "*Karaağaç köyünün kuzeydoğusundaki "İblim Dede", Hacıhamzalar Köyünün 2 km güneyindeki "Yörük Kızı Türbesi", Çakmar köyündeki "Çakır Dede", Gözkaya köyündeki "Bal Dede" ile "Çemberci Dede", Dedeköy'deki "Bilal Dede", Evsekler köyünün 6 km güneybatısındaki "Ak Dede" ile Sapalan ve Halilbeyli köylerindeki dede mezarları...*"²⁰⁵ olarak kaydedilmiştir. "Aydın ve Çevresinde Halk İnançları" adlı tezde ise; Aydın merkezde bulunan Karacaahmet Türbesi yakınlarında Çimen Dede, önceleri Menderes Bulvarının batı tarafındaki arka sokakların birinde olduğu, sonradan Telli Dede'nin Türbesine nakledildiği söylenen Çıtlık Dede, Aydın kapalı spor salonu önünde Gazi Paşa Dede, Köprülü mahallesinde askeriye'nin aşağı tarafındaki Kesikbaş Türbesi, Köşk/ Karatepe mevkiinde Tümen Dede, Yenipazar'da Kesikbaş Türbesi ile Kız Erenler Türbesi, Buharkent'te Sultan Sarı Baba, Esmâ Hatun, Karıncalı Dağ'da Çoban Baba, Kireçlik'te Pir Dilek Dede isimleri ziyaret yerleri olarak kaynak kişilerce anılmıştır.²⁰⁶ Aydın Kültür Envanteri'nde ise Umurlu'da İstasyon Mezarlığında "Arap Dede Türbesi" ile içinde kimin yattığı bilinmeyen "Türbe" olarak adlandırılan başka bir türbe, Karpuzlu'da "Gölcük Köyü Türbesi", Nazilli'de Pınarbaşı mahallesinde "Sinan Dede Türbesi", Nazilli-Bozdoğan yolu üzerinde "Muhammed Zühdi Türbesi"²⁰⁷, Bozdoğan ilçesinin Olukbaşı köyünde "Olukbaşı Türbesi", Kuşadası Hacıfeyzullah mahallesinde "Sakız Dede Türbesi", Kuyucak'a bağlı Başaran kasabasında "Kız Türbesi"²⁰⁸ olarak kayıt altına alınmıştır. Evliyalardan Ansiklopedisi'nde ise yine Ahi Bayram, Alihan Baba, Yaren Dede, Muhammed

²⁰³ Aktakka vd., *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, 14; 15; 47

²⁰⁴ Seltük, Rıza vd., *Aydın İl Turizm Envanteri*, 1979,

²⁰⁵ Abalı, İsmail, *Koçarlı Halk Kültürü*, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Adnan Menderes Üniv., S.B.E., Aydın, 2011,112

²⁰⁶ Bkz., Aydın, agt., 87; 88

²⁰⁷ Komisyon, *Aydın Kültür Envanteri I*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara, 2012, 47, 48, 238, 286, 301, 350, 351

²⁰⁸ Komisyon, *Aydın Kültür Envanteri II*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara, 2012

Zühdi Türbesi zikredilirken, Karacasu'daki Dedebağ yaylasında bulunan Dedebağ Dede, Ali Galip Vassı Efendi, Baltalı Dede, İmam Baba, Karacaahmed Sultan, Süleyman Rüştü Efendi, Şeyh Kemal Efendi, Şihabüddin Ahmed Sivasi, isimleri anılmaktadır.²⁰⁹ Taramalar sonucu Aydın'da ve İlçelerinde tespit edildiği kadarıyla 48 adet türbe ve yatırla, evliya olduğuna inanılan kişilerin mezarlarının olduğu tespit edilmiştir.

Edinilen bilgilere göre türbelerin belli başlı özellikleri vardır bunlar:

-Türbelerin genellikle tepe üzerinde yer almakla beraber bazen de yol kenarlarında, cami ve mezarlıkların içinde veya mezarlıkların yanlarında bulunmaktadır.

-Mezarlık içinde bulunanların etrafı taşlarla çevrilerek diğerlerinden ayrılmıştır.

-Yöredeki dede mezarlarının yanında veya bahçesinde ağaç bulunmaktadır.

-Üzeri kapalı olan mezarların mimari özelliği kubbeli yapıda olması ve taş malzeme ile yapılmasıdır.²¹⁰

Aşağıda evliya olduğuna inanılan kişilerle ilgili hem sözlü hem de yazılı kaynaklardan bilgiler verilmiştir.

4.2.1. Dede Köy Türbesi/ Bilal Dede Türbesi

Bu türbe Koçarlı ilçesine bağlı Dedeköy yolu girişinde mezarlık içinde bulunmaktadır. Yuvarlak kubbeli mimari yapısı vardır. Türbenin ortasında oldukça uzun yapılmış sanduka bulunmaktadır. Sandukanın baş tarafında zemine açılmış yuvarlak bir delik bulunmaktadır. Buradan alt kısım görülebilmektedir. Bugün bu kısım dilek kuyusu amaçlı kullanılmaktadır. 569 numaralı Menteşe evkaf defterinde kaydı bulunan Şeyh Bilal Hazretleri Zaviyesine ait olduğu tahmin edilmektedir.²¹¹

²⁰⁹ Komisyon, *Evliyalar Ansiklopedisi C.12*, Türkiye Gazetesi Yay.(İhlas Gazetecilik Holding A.Ş. Baskısı), İstanbul, 1992, 402-403

²¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Aydın Kültür Envanteri I*; 47, 48, 238, 286, 301, 350, 351, *Aydın Kültür Envanteri II*; 16, 219, 360, Abalı, İsmail, agt., 112.

²¹¹ *Aydın Kültür Envanteri I*, 301

Gidildiğinde her türlü dileğin yerine geldiğine inanılan(K11) bir yerdir. Kaynak kişinin ifadelerine göre bu yerin bir öyküsü şöyledir : “*Dedeköy’ünde bir bey varmış. Zengin. Yani köyün zengini... Yanında bir Arap çoban... Lala. İneklere hayvanlara baktırmış duyduğum gadarıyla. Patron hacıya gitmiş eskiden atla deveyle gidilirmiş bundan yüzeli iki yüz yıl önce. Deveyle patron şeye gitmiş hacıya. Eşiyle lala kalmış evde. Çoban... İşte hacıya giden adamın eşine demişler ki... Evin hanımı helvaa kararken bunu demiş efendim olsaydı demiş çok severdi demiş. Bilir misiniz siz? Helvaa... Unu karmış karmış... Biz... helvaa deriz. Karaaken Arap lala gelmiş. Ben demiş, sen çanağın içine gat demiş, sen demiş namazını gıluncaya gadaa ben verem gelem demiş. Haydi demiş gülüveemiş evin hanımı. Yaşlı, gülüveemiş. Sen demiş. Varımın? O demiş, o atlaalan develeelen ne gada yol alu... Ne zaman verip gelcen sen onu demiş, gülmüş. Ondan sonra gatmış çanaan içine helvayı hemen gitmiş. O da meğerse ermişmiş. Hacıyı da yolda mı gari nerde yakalamış, o helvayı veemiş ona, geri dönmüş. Goca gari namazını bitirmiyomuş daha namaz gılıbakımı. Ben demiş veedim geldim çoktan demiş. İnanamamış. Soona gocası gelmiş. Hacı dönüşünde cemaat, köyün insanı karşılamışlar. Hacı geliyo diye karşılanıyoya. Karşılanınca diyo ki; ben hacı deyilim deyo. Hacı esas bu ermiş deyo lalayı göstererek. Bu esas deyo, ermiş kişi bu deyo, bunu deyo ee şey gösterin. Bunun deyo. Bu bene köleydi ama ben şimdi buna köleyim deyo. Bu benden daha ermiş deyo. Elini öpüyo, o öptürmüyo. Soona Lalanın elinde bi sopa varmış. Bunu deyo nereye düşerse atıyo. Nereye düşseese benim deyo ölüncü mezarımı oraya yapın, türbemi deyo. Soona bi fırlatıyo nerdense geliyo o yolun kavşağına tepeye sopa düşüyo. Oraya türbesini yapıyo. Böyle yapıyo. E uçup gidiyo artık Lala. Ben böyle duyudum ama her gittiğimde her dileğim oldu. Allah’ım çok şükür. ... Arap dedenin adı Bilal dedeymiş. Köylüler Araplara lala derler eski çağlarda. Yani çok ermiş bi kişi” (K32). Burada bahsedilen menkıbe Aydın’la ilgili başka bir çalışmada da geçmektedir²¹² Bu türbeye ilk gidildiğinde yeşil kumaş alınır türbeye bırakılır, abdest alıp iki rekât namaz kılınır, ne dileği varsa kişi diler, duasını eder (K32, K11). Bilal dedeyle ilgili yaşandığı iddia edilen bir memorat örneği de şu şekildedir. “*Yatırdım birinde, gece uyandım baktım ben çocuk ağladı, bi uyandım baktım ben çocuk beşikte**

²¹² Bkz. Bilal Dede’yle ilgili bahsi geçen menkıbenin bir benzeri için; Aydın, Muazzez, *Aydın ve Çevresinde Halk İnançları*, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, S.B.E., Aydın, 2012, 93

yok. Bomboş beşik. Deden geldi benim çocuğu aldı gitti dedim ben. Otuudum otuudum, yataakan aldı geldi gundağınlan çocuğu yatırıverdi beşiğe gene. Nereye götürdü nereye getirdi o çocuğu bilmiyon gari. Baya bu gözümüle oldu gızım bu ooda. Aşaadaki turba deden (Bilal Dede'yi kastediyor), ilk görüşüm o turba deden geldi o evdeykene. Evel mangallaan içinde köz oluudu, mangalı gooduk çocuklar ısınudı yatıdı. Neyse yatıdım ben ben de yattım. Ama çok kookuyom senin gibiyken. Gençken çok kookuyodum. Geldi, yatıpdurum ben, üstümde bi gumızı bi yoogan vaadı. Geldi yooganı topaaladı topaaladı topaaladı topaaladı hop duvara dayadı. Ben ööle yooganın altında dilleem şıştı gookumdan emme. Tavanın da bööle bi yarığı vaadı, ekser o yarıktan gelii gideedin o şavk. Dayın geldi, yorganı dürdün dürdün duvara dayadın mı gari dedi bene. Halbuyse şeydeki Arap deden. Dilleem şıştı benim gari gookumdan, sen dedim beni ne gookutuyon dedim ben. Ben etmedim onu dedim. Kim etti bunu bööle dedi, turbedeki deden, Bilal deden geldi dedim ben. O geldi dineldi ayak ucuma dedim ben, o etti dedim ben. Ben kooktum seremedim dedim ben. Şey dedi, deden geldi yooganı mı düücek bööle dedi. Dürdü dedim ben, soodum ben sen kimsin dedim, Bilal dedenim ben aşağıdaki turba dedenim ben dedi dedim ben. Bak hindi ona da namazların arasında hep okurun, doa ederin, ruhuna bağışların Bilal dedeye. (K37)''²¹³ Ayrıca Bilal Dede'yle ilgili diğer memoratlar Muazzez Aydın'ın çalışmasında yer almaktadır.²¹⁴

4.2.2. Madran Baba Mezarı

Bu türbe Çine yakınlarında bulunan Madran dağının tepesinde bulunmaktadır. Yine bu yer Aydın'ın Tezinde sözlü kaynaklar tarafından belirtilmektedir.²¹⁵ Yılın belli zamanlarında kurban kesmek, yağmur duası etmek için, ziyaret edildiğinde herhangi bir dileğin yerine geldiğine inanıldığı için (K58-K59) halk tarafından ziyaret edilmektedir. Madran Baba'nın mezarının üstüne çatı yapıldığını fakat bir gece sonra yıkıldığı söylenmektedir. Bu durumda yapılan yapıyı dedenin kabul etmediği bu sebeple de dede tarafından yıkıldığı söylenmektedir. Şu anda üzerinin açık olduğu söylenmektedir (K68). Madran Baba ve Eskici Baba diye bilinen evliya olduğuna inanılan bu iki kişi arasında geçen bir menkıbe de şöyle kaydedilmiştir:

²¹³ Aydın, agt., 95

²¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., agt., 97; 87

²¹⁵ Bkz., agt., 87; 99; 100

“Madran’da Madran Baba deller bi yatır var, evliya. Bi de Aydın’da var Eskici Baba deyî. Eskici Baba’ylan ikisi birbirlerine keramet. Madran Baba bi top gar kesmiş ordan, mendiline guymuş göndermiş Eskici Baba’ya. Eskici Baba da ne yapmış, bi meşe koru, ateş, köz, pamuğun içine guymuş o da ona yollamış. Öyle annaşırlarkana Madran Baba gezmeye gelmiş. Onnarın şavkı vardır. O ona o ona gezeller. Gezmeğe gidince, Eskici Baba da mesela ayakkabı yaparımış, pabuç boyarımış. Madran Baba’ya otur sen hura demişler. Oturmuşlar. Eskiciye tabi ayakkabı yaptıрмаğa geliyo kadınnar. Baldır bacağı görünce bizim Madran Baba gevşemiş. Kadınların bacaklarını görünce, yanı sulanmış. Görünce Madran Baba’nın garı dım dım dım dım akmaya başlamış, erimeğe başlamış. Eyy topla gendini demiş. Madran’da erlik yapıp deel, erliği burda yapacaksın demiş. Bak demiş gevşedin, aklını başına topla demiş Eskici Baba. Ondan sonra tıpadak durmuş gar, damla. İnanacaan, inanmazsan bi şey yok (K60)”²¹⁶

4.2.3. Dedebağ Dede

Ne zaman yaşadığı bilinmeyen Dedebağ Dede’nin kabri Karacasu ilçesindeki Dedebağ yaylasındadır. Bölge halkı tarafından sık sık ziyaret edilmektedir.²¹⁷

4.2.4. Alihan Baba

Horasan’dan Anadolu’ya gelip fetihlere katılan gazi dervişlerden olduğu bilinen Alihan Baba’nın hayatı hakkında yazılı bilgi yoktur. Kubbeli biçimde inşa edilen türbesi Aydın merkezde Veys Paşa mahallesindedir.²¹⁸ Ancak Alihan Baba ile ilgili sözlü kaynak kişi tarafından verilen ifadede şunlar kaydedilmiştir:

“Artı, şurda Alihan Baba Türbesi vardır. Aydın’a ilk defa Selçuklu döneminde gelenler orda birçok mezar vardır ailesine ait, erenlerine ait. Bu bölgeye gelip yerleşip İslam’ı buralarda yayan ilim ehli büyük evliya, aynı zamanda bu evliyalar önderdir. Peşinde obası, askerleriyle beraber gelirler, ilim irfanı yayarlar. Hemen bi tekke yaparlar, aşevi yapar, han yapar, çeşme, saray yapar, insanları

²¹⁶ Aydın, agt.,100

²¹⁷ Komisyon, *Evliyalar Ansiklopedisi* C. 5, Türkiye Gazetesi Yay.(İhlas Gazetecilik Holding A.Ş. Baskısı), İstanbul, 1992, 3

²¹⁸ age.,C.3,177

yedirir, içirir, vakfiyeler, hayır hasenat... Yani “ben” dememişler. Alihan Baba, daha önceki belediyeler restore etmişti.”²¹⁹

4.2.5. Ali Galip Vasfî Efendi

18. yy. Anadolu velilerinden ismi Ali Galip olan kişi Vasfî mahlasıyla tanınmıştır. Uşşakiyye yolu büyüklerinden Abdullah Salahaddin Efendi'nin Halifesi Şeyh Muhammed Zühdi Efendi'nin oğludur. 1733 (H. 1146) yılında Nazilli'de doğup 1801(H.1216) yılında vefat etmiştir. Kabri Nazilli'dedir. Âlim bir aileye mensup olan Ali Galip Vasfî Efendi zamanın usullerine göre birçok hocadan ilim tahsil etmiş, aklî ve naklî ilimlerde yüksek dereceye ulaşmıştır. Ayrıca babasından tasavvuf dersleri alarak yetiştirdi. Okuduğu hocalardan icâzet, diploma ve babasından hilâfet alan Ali Galip Vasfî Efendi, Nazilli'de uzun yıllar İslam dininin emir ve yasaklarını insanlara anlattı. Kırk dört sene müftülük yaptı. Ali Galip Vasfî Efendi'nin Farsça, Arapça ve Türkçe şiirleri ve bir de külliyyatı vardır. Verdiği fetvaları önce maneviyat âleminde Hz. Muhammed'e arz edip, sonra aldığı müsaade ve emir üzerine verdiği ifade edilmektedir.²²⁰ *“Bir gün oğluna; ‘Eşyamızı hazırlayınız. Hicaz’a gitmeye niyet ettik’ buyurdu. Memleketin geleneklerine göre halka ilan edildi. Şehrin dışında bir yerde halka ziyâfet verdi. Herkesle veda ettikten sonra tam yola çıkmak üzereyken oğluna hitap ederek; ‘Oğlum eşyamızı topla. Hicaz’a gitmeyeceğiz, kasabaya döneceğiz’ buyurdu. Oğlu Tevfik Efendi; ‘Aman babacığım nasıl olur. Kasaba halkına karşı bu şekilde yapmanız uygun olmaz.’ deyince; ‘Oğlum hayvanın yönünü kasabaya çevir. Halkın edeceği dedikoduya bakma, zira cenab-ı Resulullah’ın emr-i şerifleri bu yöndedir.’ buyurdu. Hep birlikte kasabaya geri döndüler. Çünkü Peygamber efendimizle manevi olarak görüşmesinde cenab-ı Hakk’a kavuşma zamanının geldiğini öğrendi. 1801(H.1216) senesinde Nazilli’de vefat etti. Orada defnedildi.”²²¹* Ali Galip Vasfî Efendi'nin vefat ettiğinden haberi olmayan bir talebesi onu ziyaret için Nazilliye geliyordu. Yoldan geçerken kasaba mezarlığının ortasında Ali Galip Vasfî Efendi'nin oturduğunu

²¹⁹ Aydın, agt.,87

²²⁰ Bkz. Evliyalar Ansiklopedisi C. 3, 70

²²¹ age.,70-71-72

gördü. Yanına giderek elini öptü, kabristandan ayrılıp kasabadaki dergâha uğradığı zaman durumdan haberdar oldu.²²²

4.2.6. Baltalı Dede

Kabri Aydın'ın Balta köyündedir. Yaşadığı devir hakkında bilgi yoktur. Talebeleriyle beraber elindeki tek silahı olan baltasıyla düşmana karşı savaşırken şehit düşmüştür. Şehit düştüğü yerden tatlı bir su çıkmış ve sonradan burada bir köy kurulmuştur. Kabir bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir.²²³

4.2.7. Süleyman Rüşdî Efendi

Batı Anadolu'da Aydın taraflarında yetişen velilerdendir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Doğum tarihi belli değildir. Nazilli'nin Karamullu köyünde doğdu. 1834 (H.1250) yılında Nazilli'de vefat etti. Süleyman Rüşdî Efendi önce Karamullu köyünün efesi idi. Rüşdî mahlasını almadan önce Mirzade diye meşhurdu. Halkın kendisinden çok korktuğu rivayet edilmektedir. Daha sonra Nazilli'de Mehmed Zühdi Efendi'yi görüp ona talebe olmuştur. Burada kemale eren Süleyman Rüşdî Efendinin yüksek mertebelere eriştiği ifade edilmektedir. Efelik zamanında kullandığı bıçağını, palasını ve tüfeğini oturduğu odanın duvarına asmış. Kendisine bağlı efeleri de ona talebe olmuşlar.²²⁴ Aydın'ın tezinde Süleyman Rüşdî Efendi'nin efe olduğu kaynak kişiler yoluyla aktarılarak bu bilginin doğruluğuna işaret edilmiştir.²²⁵

Sultan II. Mahmut' a Süleyman Rüşdî Efendi hakkında bazı asılsız söylemlerde bulunulmuş. Bunun üzerine Hail Paşa vasıtasıyla İstanbul'a davet edilerek oraya gitmiş. Sultan II. Mahmut'un davetine icabet ederek gittiği İstanbul'da II. Mahmut'la görüşmüş. Süleyman Rüşdî Efendi, sanki padişah ile değil de sıradan bir insanla görüşüyormuş gibi hareket ettiği, bunun üzerine Sultan II. Mahmut bazı özelliklerinden bahsederek padişah olduğunu, padişah karşısında daha farklı davranması gerektiğini anlatmak isteyince, Süleyman Rüşdî Efendi; "Sultanım! Ahrette bahsettiğiniz evsâftan sormazlar. Siz çobansınız. Tebanızın çobanısınız.

²²² Gösterdiği diğer kerameti için Bkz. age.,72

²²³ age., 358.

²²⁴ age., C. 11, 94

²²⁵ Bkz. Aydın, 87

Sürünüzden mesulsünüz. Size bunu sorarlar. Sen buna dikkat et!” deyip oradan ayrıldı. Bu yüzden sultan II. Mahmut’un takdir ve hürmetini kazandığı söylenir. Daha sonra Nazilli’ye dönerek ömrünün sonuna kadar Allah’ın Emir ve yasaklarını anlatmaya devam etmiştir. Süleyman Rüşdî Efendi’nin Siyer-i Sülûk ve Silsile-i Uşâkiyye’ye dair iki eseri vardır.²²⁶ Süleyman Rüşdî Efendi’nin bir şiiri şöyledir:

Davetim var Zahidâ meydan-ı ışka gelmeli

Cild-i gafletten çıkıp, uryân-ı ışka gelmeli

Cân u dilden gûş edip, irfân-ı ışka gelmeli

Gelmeli şâhım deyû sultân-ı ışka gelmeli

*Anlayıp ışk hikmetin dîvân-ı ışka gelmeli*²²⁷

Aydiner’in tezinde de Süleyman Rüşdî Efendi hakkında kaynak kişilerce rivayet edilen menkıbe ve bir memorat şöyle kaydedilmiştir: “Süleyman Rüştü, ayakkabıcıymış o. Kardeşi ordan süt getirirmiş onun süt, ayakkabı dükkânına, bizim oğlan süt getirdim ben derimş. Sepetin içine döküvee derimş. Dökerimş ordan, süt dökülmezmiş sepetten. Bu da orda ölmüş tabi. Savcılık kapatın bunu demiş, kaldırın buradan. Kapatmışlar, mühürlemişler bunu. Ama adama uyku uyutmamışlaa yani, kapatan adama. Gitmiş adam, açmış kapıyı. Ertesi gün savcı bakmış, yahu niye kapatmadın demiş. Savcı al sen kapat demiş, kilitle. Savcı kilitliyo bunu, savcı bi türlü uyku uyumamış. Savcı sabaleyin bi bakmış buriya, kapı açmış bi sürü su bardağı. Su bardakları bööle yatıp gakıp namaz gilyolaamış yani. Ondan keri demiş burayı ellemeyin. Çünkü huzur vermemiş yani kapatana yani (K25).”²²⁸

²²⁶ Evliyalar Ansiklopedisi, C11.,94

²²⁷ age., C.11, 95

²²⁸ Aydiner, agt., 93

4.2.8. Şeyh Kemal Efendi

Aydın velilerinden olan Şeyh Kemal Efendi'nin hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Türbesi Karacasu ilçesinin Damdere köyünde olup bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir.²²⁹ “Aydın ve Çevresinde Halk İnançları” adlı tezde de kaynak kişiler şöyle demekteler: “Şurda dağda, yaylada. Mesela şimdi Ataköy’de Şih Kemal diye, Ataköy var karşıda, yatır var. Bizim köylüler oraya gidiyorlar orda yemek pişiriyorlar, hayvan kesiyorlar, orda dua ediyorlar. Dilek dileyen oluyor(K24).”²³⁰ Yine aynı tezde başka bir kişi de şöyle söyler: Şih Kemal, şöyle benim bildiğim gadarıyla Atatürk göndermiş bura askerleri, gidin diyo bunun kazanı dinavı ne varsa toplayın gelin getirin diyo. Getirirler gelirlermiş bunlar, mesela bura goyuyorlar bakıyorlar yok, giderlermiş gine orda nesi vaasa. Böyle birkaç sefer olmuş, denemişler olmuyo bu sefer ellemeyin demiş. O öyle galmış yani. Karacasu’da var çarşının içinde bööle. Bu benim dediğim adamla gardeşimiş bunlar. Birisi karacasu’da ya, Karacasu’yun çarşısında. Süleyman Rüştü Dede ordadır. Bi de yalan söylemeyim buu her zaman hayır yapıyorlar. Karacasu’yun içindeki...

Karacasu’yun içindekine Erzurum’dan İstanbul’dan İzmir’den daa adam geliyo yani. Bi ihtiyarın dediğine göre Geyre’de harb olmuş. Bunlar oraya gelmişler, ne kadar bi asker geldiyse demişler hayvanların samanı yiyecek var mı? Var oğlum demiş. Bakmış ora bi balya saman. Dedebağ karşıdaki. Verirlermiş saman tükenmezmiş. Yemek yicek olmuşla, oğlum var derimiş. Orda ne kadar asker varsa o kadar keklik gelmiş içeri. Adam demiş oğlum bunların demiş kemiklerini gırmayın yalnız demiş. Yiyin, gırmayın. Neyse bi tanesi gırmış bunu. Adam bi dua etmiş, keklikler uçmuş, bi tanesi pır pır pır pır, ooo demiş içinizde bi tane hayırsız vaa demiş. Neyse orda Geyre Harbi başlamış, gomtan derimiş amca hadi gidelim, oğlum derimiş acele etmeyin Allah’ına asi gelen adamlar ölüyo demiş. Az daha durmuşla, oğlum bunla demiş anasına babasına itaat etmeyenler ölüyo. Neysem bakmış adam, oğlum hadin demiş, sizin zamanınız geldi. Ordan harbe gitmiş yani. Harpten dönüyorlar, demiş ki benim elimde bi asa varmış bunun, asanın atcam demiş fırlatcam nere düşerse bana bi yer yapıverin. O zamanla bi çardak yapıvermişle buna. Dedeler diye bi köy vardır Dedeler diye. Onlar bozu bozuvermişler çardağını.

²²⁹ Evliyalara Ansiklopedisi, C.11,273

²³⁰ Aydın, agt., 91

Oğlum demiş otuz dokuz olun kırk hane olman buda, bak hala o köy kırk hane olamıyomuş yani. Seninki buraya en son tüübe yapıveemişler işte. Şih Kemal oluyo bu benim anlattığım. Ataköy’de Şih Kemal. (K25) ”²³¹

4.2.9. Şihâbüddin Ahmed Sivasî

Anadolu velilerinden fıkıh ve tefsir âlimidir. İsmi Ahmed bin Muhammed (Mahmud)dir. Doğum yeri ve tarihi bilinmeyen Şihabüddin Sivasî, Sivaslı bir kimsenin kölesi idi. Sivas’ta ikamet ederdi. İlme karşı hevesini ve dinde gayretini gören efendisi tarafından azâd edilmiştir. Zamanın ileri gelen âlimlerinden ilim tahsil edip; fıkıh, tefsir ve diğer aklî ve naklî ilimlerde mütehassıs oldu. Zeynüddin-i Hâfî’nin halîfelerinden Ayasoluglu Mehmet Efendi’nin hizmetine girdi. Uzun bir zaman hocasının yanında kaldı. Tasavvuf yolunun terbiye usullerinden geçti. Hocasının onu kendi kavuştuğu hallere ve makamlara kavuşturduğu bildirilmektedir. Beraber İzmir yakınlarındaki Selçuk’a Ayasolug’a geldiler. O sıralarda o bölgeye Aydınoğulları hâkimdi. Aydınoğulları’ndan izzet ve ikram gördüler. Niyetleri Tire’ye yerleşmek iken Aydınoğulları Beyi’nin ısrarı üzerine Ayasolug’u tercih ettiler. Yıllarca Ayasolug’da kalıp insanlara Allah’ın emir ve yasaklarını, Hz. Muhammed’in ahlâkını öğretmeye gayret ettiler. 1398 (H.800)den sonra vefat etmiş, Ayasolug’tan Kuşadası’na giden yol üzerindeki bir türbenin yanına defnedilmiştir. Sevenleri ve bilenler tarafından kabri ziyaret edilerek feyzinden faydalanıldığı bildirilmektedir. Yazdığı eserlerden Tefsir-i Şeyh ismiyle meşhur Uyûn-üt-Tefâsir lil-Fudalâ-is-Semâsir adlı tefsiri, Risâlet-ün-Necât min Şerr-is-Sıfat, Cezâb-ül-Kulûb, Sirâciyye Şerhi, Riyâz-ül- Ezhâr fî Cilâil-il-Ebsâr, Şerh-ül-Misbâh lil Makrâzî, Uyûn-üt-Tevârih adlı eserleri bilinmektedir.²³²

4.2.10. İmâm Baba

Ne zaman yaşadığı bilinmeyen ve bölge halkı tarafından kışın yolların kapanmasıyla yalnızca yaz aylarında ziyaret edilebilen İmâm Baba’nın kabri Aydın’ın Konuklu köyünde Madran Dağı’nın tepesindedir.²³³ Ancak burada belirtilen yer ile halk tarafından söylenen yer tutarsızlık göstermektedir. Aydıner’in

²³¹ Aydıner, agt., 92

²³² Bkz. *Evliyalar Ansiklopedisi*, C.11, 341

²³³ *Evliyalar Ansiklopedisi*, C.7, 282

tezinde bu yerin paşa yaylasında olduğu kaynak kişilerce ifade edilerek şu memorat kaydedilmiştir: “*Mesela Paşay Yaylası’nda bi yatır daha var, İmam Baba derler onun ismine. Eveli sene cami yapıldı. Bu camide, dediler ki caminin adını Paşa Yaylası Camisi koyalım. Orda bi de Hacı Efe’miz var bizim. Bir iki senedir marangoz. Onun rüyasına giriyo o mübarek, İmam Baba dediğimiz. Bu cami benim diyo. Ve İmam Baba Paşa Yaylası Camisi koydular caminin ismini. Yani rüyaya girdiyse, onun muntıkasında olduğundan. Mesela burda Cuma akşamları genelde birbirlerine gezmeye giderler. Şimdi buradan kalkıyo, ne diyeyim ben sana bir dünyayı, aynı o küre şeklinde bi ateş kalkıyo yeşil-kırmızı. Giderke aydınlık yapar, kalkar gider. Birbirlerine Cuma akşamları ziyarete giderler.*”²³⁴

4.2.11. Karacaahmed Sultan

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Aydın’da en çok ziyaret edilen yerlerden biri olan Karacaahmed Sultan’ın kabri Zafer mahallesinde eski Nazilli Caddesi üzerindedir.²³⁵ Bu türbe ile ilgili Aydın’ın tezinde de kaynak kişilerce söylenen şu ifadeler yer almaktadır: “*Bu Karacaahmet kalkıyo geliyo buraya Gaip Sultan’a iniyo. İmam Baba’ya gidiyo Paşayaylası’na. Bak şurdan öte başında Karacaahmet vardır. Karacaahmet’in yatırını kaldırmaya çok uğraştılar. Yeni dozer geldi kaldıramadı, dozerin paletleri parçalandı.(K3)*”²³⁶ “*Karacaahmet Dedesi var. Ondan sonra bi de Çıtlık Dedesi vardı şu tarafta. Şimdi yol geçti, orlar bütün değişti. Kalkmış ordan zaten. Kalkmış, kendi gitmiş. Kendi gidince bi şey olmuyo. Ama bu Karacaahmet Dedesini kaldırıyım demiş, çok üstüne gitmişler, adamı ters çevirmiş ölmüş. Kaldırmak isteyen, dozerciyi(K4)*”²³⁷. “*Mesela Aydın’ın içerisinde Karcı Ahmet Efendi (efe) var. Efe, efendi kökünden türemiştir. Karaca Ahmet yazmışlar, ben uyardım. Ama hala değişmedi. Esası Karcı Ahmet. Karcı Ahmet Aydın yerlisi. Oralar mezarlıktı eskiden. Orda türbesi, tekkesi var. Kendisi büyük bir evliya, keramet ehlidir. Keramet ehli olan birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bu mezarlar taşınmasına rağmen o yanındakiler, kendi mezarı o tekkenin orda kalmıştır. Taşıyanlar, taşıyamadıklarını, dokunamadıklarını söylemişlerdir. Öyle bir rivayet*

²³⁴ Aydın, agt., 85

²³⁵ Evliyalar Ansiklopedisi, C.7, 385

²³⁶ Aydın, agt., 85

²³⁷ Aydın, agt., 86

vardır. Dokunamamışlar. Mesela dozer girmek istesin böyle küreği kırılır, yaparsın bi daha yüklenirsin bi daha kırılır, haa tamam derler. Hak dostları böyle nazlılardır yani, elletmeyebilirler. Böyle bir rivayet var. Bunun için kaldırılmadığı söylenir. Hatta mezarın üstündeki duvarında eski tekkenin duvarının orijinal şekli vardır orda. Küçük bi duvar içinde delik falan. Karcı Ahmet. Onun biraz daha batı tarafında, o aşevinin arkasında Çimen Dede var. Bu, buraya askerlik amacıyla gelmiş, aslen Karadeniz taraflarından olduğu ama burada kaldığı, burada okuduğu, ilim öğrendiği söylenir. Ama Karcı Ahmet Efe buralı(K9) ”²³⁸.

4.2.12.Yâren Dede

Horasan’dan Anadolu’ya İslamiyet’i Yaymak için gelen gazi dervişlerden hayatı ve hangi devirde yaşadığı hakkında bilgi bulunamayan Yaren Dede’nin kabri Sultanhisar ilçesinin Kabaca köyünde olup ziyaret edilmektedir.²³⁹ Bu yer Sultanhisar olarak Aydın’ın tezinde de ifade edilmektedir.²⁴⁰

4.2.13. Ahi Bayram (İbrahim)

14. yy. başında Menteşe Beyliği zamanında yapıldığı tahmin edilen türbe kare planlı, piramit çatılı olarak inşa edilmiştir. Türbe Aydın’ın Çine İlçesi’ne bağlı Eski Çine köyündedir.²⁴¹ Burada yatan kişiyle ilgili yöre halkının bilgisi veya inancı şu şekildedir; “ *Ahi İbrahim’miş ama bizim eski goca isanlaa ona Aabirem diyolaa. Onla iki dene yatı ooda. Suçsuz yere Ahi İbrahim’i öldüümüşler de yaşlılaa demiş ki ah İbrahim. Abirem türbesi galmış (Eski Çine) (K33)*”²⁴²

4.2.14. Muhammed Zühdî Efendi

Uşşakiyye yolu büyüklerinden Abdullah Salahaddin Efendi’nin Halifesi olup, Ali Galip Vasfî Efendi’nin babasıdır.²⁴³ Aydın’ın Nazilli- Bozdoğan yolu üzerinde bulunan türbe altıgen planlı, yuvarlak kubbeli olarak inşa edilmiştir. İçerisinde iki

²³⁸ Aydın, agt., 87

²³⁹ *Evliyalar Ansiklopedisi*, C. 12, 218

²⁴⁰ Bkz., Aydın, agt., 87

²⁴¹ *Aydın Kültür Envanteri I*, 2012, 238

²⁴² Aydın,agt., 93

²⁴³ *Evliyalar Ansiklopedisi*, C. 3, 70

adet sanduka bulunmaktadır. Kapı üzerindeki kitabede 1216 yılında yapıldığı yazmaktadır.²⁴⁴

4.2.15. Telli Dede

Bugün Aydın'ın Telli Dede semtinde türbesi bulunmaktadır. Telli Dede Türbesine dair Aydın'ın tezinde kaynak kişilerce şunlar ifade edilmiştir: “*Telli Dede dedesi vardır, Tellidede mezarlığında. Onun başına böyle ağaca bağlarlardı. Çaput, mendil ne bulusan, tel. Gelin olalım deye bağlarlarmış. Ondan sonra bi dilekleri olunca bağlarlarmış. Olmadan, olsun deye, yahut da dilekleri olunca götürüp bağlıyolardı. Çok yerlerde vardı böyle. O zamanlar Tellidede yapılıyordu. Herkes Pazar günü Tellidede'ye gidiyordu. Kalabalık, o ziyaret ediliyordu. Ama sonradan yasaklandılar. (K6)*

²⁴⁴ Aydın Kültür Envanteri I, 2012, 351

V. BÖLÜM

5. HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTIM MALZEMELERİ VE ÜRÜNLERİ

5.1. Madensel, Endüstriyel Malzemeler ve Ürünler

Aydın’ da halk hekimliğinde kullanılan madensel, endüstriyel ve diğer maddelerle bazı ürünler bu kısımda alfabetik olarak verilmiştir. Ayrıca malzemenin kullanıldığı hastalık, uygulama ve kaynak kişi parantez içinde belirtilmiştir. Parantez içerisinde malzemenin kullanıldığı, en az bir en fazla beş adet hastalık, referans olarak gösterilmiştir. Aydın’da en çok kullanılan madensel madde şifalı sulardır. Diğerleri rahatsızlığa göre gerektiği kadar kullanılmaktadır.

Aydın da kullanılan madensel, endüstriyel ve diğer malzemelerle ürünler aşağıda sıralanmıştır.

1. Altın (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması/Uygulama l/K112)
2. Amonyak(Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama ş/K139)
3. Arap sabunu (Bkz. Saçkıran ve Saç Dökülmesi; Uygulama a/K16,Uygulama ğ/K99/K100)
4. Arko krem (Bkz.Geçici Kısırlık; Uygulama d/K56)
5. Aspirin (Bkz. Diş Ağrısı; Uygulama d/K33/K106/K117/K69/K142,İshal; Uygulama n/K132/K129, Kireçleme; Uygulama ç/K53, Uygulama d/K53)
6. Ateş (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama h/K75, Uyuz; Uygulama c/K75)
7. Ayva dibi toprağı (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama b/K22, Temre; Uygulama m/K143)
8. Balta (Bkz. Dalak Büyümesi/Şişmesi; Uygulama a/K9/K24/K48/K49/K61/K93/K110/K119/K127/K132/K140/K69,Uygulama b/K99/K100/K101/K111/K119)

9. Bardak/kupa (Bkz. Bel fıtığı ve bel ağrısı; Uygulama c/K36, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama c/K9/K80/K87/K111, Sırt Ağrısı; Uygulama e/114/K116, Göbek Düşmesi/Göbek Kayması/Yürek Kayması; Uygulama b/K80, Baş Ağrısı; Uygulama c/K105/K9/K105/K106/K107)
10. Barut (Bkz. Temre; Uygulama b/K22,Uygulama l/K143, Siğil/Sivil; Uygulama o/K127)
11. Bengay Krem (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel ağrısı; Uygulama b/K33)
12. Bez (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama p/K129, Boğaz Ağrısı; Uygulama b/K25 Arpacık/İt Dirseği; Uygulama b/K24/ K33/K38/K44/K46/ K48/K70/K75/K71/K79/K91/K99/K100/K105/K106/K107/K108/K112/K113/ K114/K129/ K131/K132/K133/K137/K140,Uygulama c/K75 Uygulama c/K71 Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama c/K9, Uygulama c/K9/K17/K80/K87/K111, Diğer muhtelif rahatsızlıklarda bezin yardımcı malzeme olarak kullanıldığını haber veren kaynak kişiler; K53/K105/K106/K107/K114/K111/K24/K15/K16)
13. Bıçak (Bkz. Loğusalık; Uygulama c/K92/K93, Arı sokması; Uygulama e/K92/K93)
14. Buz (Bkz. Yanıklar; Uygulama l/K105/K106/K107/K139, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama a/K4/K61/K91, Arı sokması; Uygulama ç/K79,Kırık-Çıkık; Uygulama a/K18)
15. Cam şişe (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36, Topuk Dikeni; Uygulama a/K79,)
16. Canavar sodası (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama j/K110)
17. Çakmak taşı (Bkz. Çıban; Uygulama i/K100/K120/140/K113, Nazar Değmesi; Uygulama j/K71/K74/K75)

18. Çamur (Bkz. Temre; Uygulama d/K46, Arı sokması; Uygulama b/K8/K92/K93)
19. eki/tülbent (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama c/K9/K105/K106/K107/K110,Uygulama p/K129, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama e/K48, Burun Kanaması; Uygulama a/K30 Bademcık İltihabı/şişmesi; Uygulama a/K4, Uygulama b/K13/K71, Kabakulak; Uygulama a/K7/K6, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Tlbendin Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K100/K24)
20. Çengelli iğne (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama a/K9)
21. ivi (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama k/K100)
22. DDT (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama c/K33)
23. Deniz suyu (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama k/K94)
24. Gazoz (Bkz. İşhal; Uygulama n/K129/K132)
25. Hacdan gelme bıçak (Bkz. Yılancık; Uygulama /K33)
26. Hortum (Bkz. Bağırsak Kurdu; Uygulama ğ/K139)
27. Ilık su (Bkz. Kabızlık; Uygulama ı/K127, Ateş; Uygulama /K116)
28. İğne (Bkz. Bel fıtığı ve Bel ağrısı; Uygulama b/K33, Temre; Uygulama f/K108/K110,Uygulama ı/K114/K115/K116/K127, Gz Kaşıntısı ve Ağrısı; Uygulama b/K33, Dalak Büyümesi/şişmesi; Uygulama /K133, Sarılık; Uygulama a/K57/K111/K61)
29. İhtiyol krem (Bkz. Kırık-ıkık; Uygulama c/K30)
30. İp (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama c/K110, Uygulama i/K93, Kas Ağrısı; Uygulama g/K47, Sıtma/Uygulama /K57/K105/K106/K107/K127/K75/K73)
31. İspirto (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama y/K143, Bademcık İltihabı/şişmesi; Uygulama a/K4, Kireçleme; Uygulama d/K53)

32. Jilet (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama g/K74/K75, Baş Ağrısı; Uygulama r/K133 Sarılık; Uygulama a/K38, Uygulama d/K24/K111, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama a/K134, Yılcık; Uygulama c/K31/K61/K114, Muhtelif Hastalıklarda Jiletin Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K129/K1/K91/K92/K93/K105/K106/K1077K110/K112)
33. Kağıt (Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36, Karın Ağrısı; Uygulama a/K46, Sıtma; Uygulama f/K99/K100, Kabakulak; Uygulama a/K87)
34. Kaplıca suları (Bkz. Genel Cilt Hatalıkları; K39/K41/K427K43/K44/K104)
35. Kar (Bkz. Guatr; Uygulama c/K110)
36. Kara boya (Bkz. Yılcık; Uygulama f/K47/K111)
37. Katran (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama p/Aktakka vd.,64, Kulak Ağrısı; Uygulama ı/K132, Basur/Mayasıl; Uygulama ı/Aktakka vd.,65)
38. Kaya tuzu (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama ğ/K53)
39. Kazan (Bkz. Aydaşlık; Uygulama a/K26/K33/K47)
40. Kazan karası (Bkz. Kabakulak; Uygulama a/K7/K6/K1/K2/K33/K44/K45/K47/K71/K75/K83/K95/K105/K106/K107/K111/K125/K87/K82/K132/K124/K82/K132)
41. Kırmızı kalem (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama ğ/K53)
42. Kızgın demir (Bkz. Diş Ağrısı; Uygulama g/K75/K133)
43. Kızıl deniz tuzu (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama k/K144, Aft; Uygulama ı/K144)
44. Kibrit (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama o/K127, Loğusalık; Uygulama e/Aktakka vd., 20)
45. Kinin/sülfat/sarı hap (Bkz. Sıtma; Uygulama a/K33/K44/K617K917K99/K100/K117/K137/K69/K124/K125)

46. Kola (Bkz. İshal; Uygulama ı/K94)
47. Kolonya (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama j/K92, Baş Ağrısı; Uygulama b/K4, Diş Ağrısı; Uygulama ı/K84, Burun Kanaması; Uygulama c/K33, Bademcik İltihabı/Şişmesi; Uygulama a/K4)
48. Konyak (Bkz. Mide Üşütmesi; Uygulama a/K4)
49. Köstebek yuvası toprağı (Bkz. Köstebek; Uygulama b/K84)
50. Kuvars taşı (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama p/Aktakka vd., 25)
51. Kuran (Bkz. Loğusalık; Uygulama b/K 93/K95, Korku; Uygulama b/K44)
52. Kurşun Madeni (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama a/K9)
53. Kurşun kepçesi (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama a/K9)
54. Kuşak (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
55. Kükürt (Bkz. Uyuz; Uygulama ç/K100 Uygulama e/K105/K106/K107)
56. Kül (Bkz. Temre; Uygulama a/K21, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama j/K132, Baş Ağrısı; Uygulama c/K9/K105/K106/K107/K110, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama b/K114/K116, Burkulmalar; Uygulama a/K57)
57. Limon tuzu (Bkz. Bronşit; Uygulama b/K94/K95)
58. Maden suyu (Bkz. Kabızlık; Uygulama ç/K61/K133)
59. Madeni para (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama a/K9, Uygulama ı/K71, Vücudun Kokması; Uygulama b/K80/K83)
60. Madeni tas (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama a/K9)
61. Makas (Bkz. Loğusalık; Uygulama c/K 92/K93, Göbek Kesme; K36)

62. Mavi/gök boncuk/ nazar boncuğu (Bkz. Loğusalık; Uygulama a/K33, Nazar Değmesi; Uygulama f/K70/K21/K44/K91/K95/K75,Uygulama p/Aktakka vd., 155)
63. Mazot(Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama g/K49/K132)
64. Mukavva (Bkz. Kırık-Çıkık; Uygulama c/K30)
65. Mum (Bkz. Çatlaklar; Uygulama c/K139, Karın ağrısı; Uygulama m/K132)
66. Muska (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama j/K100, Nazar Değmesi; Uygulama e/K33/K6/K70/K75/K94/K111, Sara(Epilepsi); Uygulama b/K109/K145, Uygulama c/K133)
67. Ocak kurumu/ isi (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama j/K71, Uygulama ü/Aktakka vd.,65)
68. Pamuk (Bkz. Pamukçuk; Uygulama b/K75, Diş Ağrısı; Uygulama a/K4/K44/K123/K69, Kulak Ağrısı; Uygulama a/K24/K80/K69/K129, Geçici Kısırlık; Uygulama d/K56, Bademcik İltihabı/Şişmesi; Uygulama a/K4)
69. Pamuk kuşak (Bkz. Sırt Ağrısı; Uygulama f/K137)
70. Ruj (Bkz. Uçuk; Uygulama b/K94)
71. Sabun (Bkz. Yanıklar; Uygulama d/K24, Eş Göbek Kaçığı/Göbek Düşmesi/Göbek Kayması/Yürek Kayması; Uygulama a/K13/K31//K33/K40/K55/K80/K110/K132)
72. Sarı İp (Bkz. Sarılık; Uygulama c/K22/K127)
73. Sarı tülbent (Bkz. Sarılık; Uygulama ç/K22/K95/K114)
74. Sıcak su (Bkz. Kolesterol; Uygulama b/K79/K84, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama ç/K33, Çıban; Uygulama l/K108, Geçici Kısırlık; Uygulama ç/K37/K80/K132)
75. Sıcak taş (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama n/K117)

76. Sigara külü (Bkz. Temre; Uygulama ç/K31/K96)
77. Soğuk su (Bkz. Burun Kanaması; Uygulama c/K33,Uygulama ç/K92, Arı sokması; Uygulama d/K92/K93, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama i/K86)
78. Sönmüş kireç kaymağı (Bkz. Yanıklar; Uygulama j/K82/K115/K127/K139)
79. Su (Bkz. Bel Soğukluğu; Uygulama/K24, Mantar/Mayasıl; Uygulama c/K24, Baş Ağrısı; Uygulama p/K129, Yılancık; Uygulama a/K10/K49, İshal; Uygulama l/K127, Kolesterol; Uygulama c/K86, Kireçleme; Uygulama d/K53)
80. Su (memba suyu) (Bkz. Zayıflık; Uygulama a/K56)
81. Su buharı (Bkz. Bel soğukluğu; Uygulama/K24, Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama d/K33)
82. Şifalı çamur/Buharkent/ Kızıldere hamamları (Bkz. Romatizma/Uygulama a/K39)
83. Şifalı su/ İmamköy (Bkz. Temre; Uygulama n/K104, Kas Ağrısı; Uygulama f/K102)
84. Şifalı su/Belen köyü (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama ç /K33)
85. Şifalı su/Bozköy (Bkz. Çıban; Uygulama m/K47, Uygulama s/K143, Romatizma/Uygulama h/K143, Sıtma/Uygulama h/K111/K114, Geçici Kısırlık; Uygulama h/K111/K112, Kireçleme; Uygulama g/K143)
86. Şifalı su/Bozköy amel suyu (Bkz. Kabızlık; Uygulama g/K47)
87. Şifalı su/Buharkent Kızıldere hamamları (Bkz. Romatizma; Uygulama a/K39/K40)
88. Şifalı su/Çine/ Savrandere köyü (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama p/K103)
89. Şifalı su/Gümüşköy (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama f/K44, Çıban; Uygulama d/K42, Böbrek Hastalıkları Uygulama a/K43/K44, Karaciğer

Hastalıkları; Uygulama a/K143, Romatizma ; /Uygulama b/K42/K44, Kadın Hastalıkları; K42/K43/K44, Arı sokması; Uygulama c/K44)

90. Şifalı su/Güvendik köyü (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama g/K89,Sivilce; Uygulama/K141, Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama ş/K141, Reflü/Uygulama ç/K89)
91. Şifalı su/Kuloğlu köyü (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama ş/K133/K136, Aft; Uygulama g/K133)
92. Şifalı su/Kuşadası içmeler (Bkz. Bağırsak kurdu; Uygulama c/K33)
93. Şifalı su/Menderes suyu (Bkz. Çıban; Uygulama r/K69)
94. Şifalı su/Zeytinköy, sıtma/sarılık suyu (Bkz. Çıban; Uygulama ç/K33)
95. Tabak (Bkz. Arpacık/İtdirseği; Uygulama b/K129, Uygulama d/K71/K105)
96. Tahta kaşık (Bkz. Kabakulak; Uygulama e/K115)
97. Taş (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama m/K80, Aydaşlık; Uygulama a/K26)
98. Temre otu kökü toprağı (Bkz. Temre; Uygulama ğ/K111)
99. Tuz (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama ç/K127, Çalma; Uygulama c/K111, Köstebek; Uygulama c/K85,Mantar/Mayasıl; Uygulama b/K127, Siğil/Sivil; Uygulama f/K113, Diğer Muhtelif rahatsızlıklarda tuzun kullanıldığını haber veren kaynak Kişiler; K61/K105/K106/K107/K44/K116/K114/K117/K69/K10/K49/K21/K1/K30/K31/K71/K80/K83/K68/K79/134)
100. Tuzlu su (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama ç/K31/K110, Mantar/Mayasıl; Uygulama b/K24, Aft; Uygulama a/K33/K129, Diş Ağrısı; Uygulama c/K24/K33)
101. Ulu kişi hançeri (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama a/K11)
102. Vazelin (Bkz. Çatlaklar; Uygulama a/K31/K111)

103. Viks (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama b/K33, Boyun Ağrısı; Uygulama a/K114, Çıban; Uygulama k/K105/106/K107, Uçuk; Uygulama a/K111, Kas Ağrısı; Uygulama d/K93, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Viks İlacının Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K37/K80/K132)
104. Yakı (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; uygulama c/K36)
105. Yedi kardeşkanı taşı (Bkz. Sarılık; Uygulama k/K139, Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
106. Yemek sodası/ karbonat (Bkz. Aft; Uygulama b/K33, Uygulama ğ/K137, Pamukçuk; Uygulama a/K31/K95/K114/K115, Diş Ağrısı; Uygulama f/K45, Kabızlık; Uygulama ç/K61/K133, Mide Ağrısı; Uygulama f/K48)
107. Yılcık taşı (Bkz. Yılcık; Uygulama a/K33, Yılcık; Uygulama c/K31/K61/K114)
108. Yünlü fanila (Bkz. Bronşit; Uygulama ç/K94)
109. Zeytinyağlı sabun (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36, Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama ı/K79, Çıban; Uygulama g/K71, Kabızlık; Uygulama b/K31/K123)
110. Zift (Bkz. Sırt Ağrısı; Uygulama d/K82, Diş Ağrısı; Uygulama b/K24, Kırık-Çıkık; Uygulama ğ/K116)

Bu bölümde toplam 110 adet madensel, endüstriyel ve diğer malzemelerle, çeşitli ürünler tespit edilmiştir.

5.2. Bitkisel Ürünler

Bu bölümde Aydın halk hekimliğinde kullanılan bitkilere yer verilmiştir. Bu bitkiler bir önceki kısımda olduğu gibi referanslı olarak gösterilmiştir. Çalışmadan elde edilen bilgiye göre en çok kullanılan bitkiler; kekik, zeytinyağı, kantaron çiçeği, incir, soğan, şeker, tuz ve çörekotudur. Diğer bitkiler de ilgili hastalıklarda zaman zaman kullanılmaktadır. Bunlardan zeytinyağı ve incir yüksek ekonomik değer

taşımaktadır. Evlerde kantaron çiçeğinden yapılan kantaron yağı, kekik yağı ve suyu ise pazarlarda satılarak yöre insanının ev ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Aydın’ da halk hekimliğinde kullanılan bitkisel ürünler şunlardır:

1. Acı badem (Bkz. Şeker Hastalığı; Uygulama ç/K53)
2. Acı biber (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama g/K86)
3. Acı kavun/düğlek/mahmuz sütü/yaban düğlek/cırtlak/köpek taşacağı (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama ç/K31, İshal; Uygulama o/K132, Sarılık; Uygulama f/K24/K84, Sinüzit; Uygulama b/K24/K138)
4. Adaçayı (Bkz. Şeker Hastalığı; Uygulama d/K84, Bronşit; Uygulama c/K94, Bademcik İltihabı/Şişmesi; Uygulama ç/K53/K143, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K7, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama ğ/K113, Öksürük; Uygulama f/K94/K95/K82)
5. Ak hamur/yakı (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama ğ/K105/K106/K107)
6. Akşamsefası (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
7. Alıç yaprağı (Bkz. Kalp ve Damar Hastalıkları; Uygulama a/K130)
8. Alıç/ Halıç (Bkz. Nefes Darlığı; Uygulama b/K79)
9. Altın otu (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama i/K79/K84/K144, Mide Ağrısı; Uygulama ç/K45)
10. Anason suyu (Bkz. Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama f/K91)
11. Antep fıstığı(Bkz. Zayıflık; Uygulama a/K56)
12. Arı çamuru /Buğday Unu (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama p/Aktakka vd., 64)
13. Arpa (Bkz. Çıban; Uygulama f/K61, siğil/Sivil; Uygulama d/K62, Temre; Uygulama f/K75, Uygulama ı/K114/K115K/116/K127, Yılancık; Uygulama f/K92/K93/K105/K106/K107/K110/K132/K139)

14. Arpa kepeği (Bkz. Öksürük; Uygulama h/K132)
15. Arpa suyu (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama p/K132, Bağırsak Kurdu; Uygulama e/K132)
16. Arpa unu (Bkz. Yılancık; Uygulama f/K47/K111)
17. Ateş çiçeği (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
18. Ayıkulağı/sığırkulağı otu (Bkz. Basur/Mayasıl; Uygulama e/K92/K127, Karın ağrısı; Uygulama ğ/K105/K106/K107, Karın ağrısı; Uygulama ı/K111)
19. Ayva (Bkz. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama ğ/K79)
20. Ayva yaprağı (Bkz. İshal; Uygulama k/K114, Kalp ve Damar Hastalıkları; Uygulama a/K130, Öksürük; Uygulama ç/K53/K114, Uygulama f/K94/K95, Ses kısıklığı; Uygulama d/K105/K106)
21. Badem (Bkz. Sıtma/Uygulama ğ/K110)
22. Badem yağı (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama j/K144, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama g/K9/K110, Uygulama ğ/110, Zayıflık; Uygulama a/K56)
23. Baharat karışımı (Bkz. Çalma; Uygulama c/K111)
24. Bal kabağı (Bkz. Bronşit; Uygulama f/K139)
25. Bere otu (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama o/K97/K129)
26. Biberiye/kuşdili(Bkz. Boğaz Ağrısı; Uygulama ç/K53, Kolesterol; Uygulama a/K79, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama ı/K96)
27. Bira (Bkz. Güneş Yanıkları; Uygulama a/K4, (Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama s/K133)
28. Bisibisi otu (Bkz. Kulak Ağrısı; Uygulama g/K115)

29. Böğürtlen/Gür Ormanı Çalışı (Bkz. Sıtma/Uygulama g/K105/K106/K107)
30. Bör hamuru (Bkz. Sarılık; Uygulama b/K21)
31. Börölce (Bkz. Çıban; Uygulama n/K114/K124/K132, Yılancık; Uygulama f/K47/K111)
32. Börölce haşlaması (Bkz. Bağırsak Kurdu; Uygulama b/K24/K107)
33. Budanan asmadan akan su (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama ı/K140)
34. Buğday (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; uygulama a/K30)
35. Burç/hurç (Bkz. Sarılık; Uygulama e/K24)
36. Ceviz içi (Bkz. Kolesterol; Uygulama b/K79/K84/K91)
37. Ceviz kabuğu (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama b/K15/K16, Uygulama g/K53,Sedef; Uygulama b/K111)
38. Ceviz yaprağı (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama f/K70,Uygulama l/K105/K106/K107, Kas Ağrısı; Uygulama a/K24)
39. Çalma tozu (Bkz. Çalma; Uygulama b/K21, Karın ağrısı; Uygulama l/K132, Mide Üşütmesi; Uygulama c/K144, Gelincik; Uygulama a/K28)
40. Çam akması/kükürdü/yağı (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama d/K70, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama ö/K99/K100/K113)
41. Çam dalı (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama g/K74/K75,Uygulama k/K111)
42. Çam kabuğu(Bkz. Kızıl Yörük; Uygulama /K47)
43. Çam kozalağı (Bkz. Nefes Darlığı; Uygulama a/K 67)
44. Çam sakızı(Bkz. Zayıflık; Uygulama a/K56)

45. Çam terebentin yağı (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama j/K144)
46. Çam ucundaki tezi (Mide Ağrısı; Uygulama ğ/129)
47. Çay buharı (Bkz. Göz Kaşıntısı ve Ağrısı; Uygulama a/K82)
48. Çekirdeksiz üzüm (Bkz. Yılancık; Uygulama a/K10/K49)
49. Çıtlık ağacı dalı (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama ç/K5/K33/K15/K16)
50. Çıtlık/çitlembik (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama d/K35, Basur/Mayasıl; Uygulama d/K35, Bronşit; Uygulama a/K35)
51. Çiğ patates suyu (Bkz. Reflü/Uygulama b/K7/K89)
52. Çiğ soğan (Bkz. Bel fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama a/K30, Çıban; Uygulama b/K94/K95, Yılancık; Uygulama c/K31/K61/K114, Karın ağrısı; Uygulama p/Aktakka vd.,64)
53. Çiğ tahin (Bkz. Mide Ülseri; Uygulama e/K110)
54. Çiğdem çiçeği/gündöndü (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
55. Çilek yaprağı (Bkz. Şeker Hastalığı; Uygulama d/K84)
56. Çöğür armudu (Bkz. Basur/Mayasıl; Uygulama g/K129/K111, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama h/K71)
57. Çöğür armudu ağacı(Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama e/K33, Çiçek; Uygulama a/K49/K132/K139)
58. Çöğür armudu suyu(Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama e/K48)
59. Çöğür dikenini (Bkz. Çıban; Uygulama l/K108, Kabakulak; Uygulama f/K137)
60. Çörek otu/otcam (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama m/K110, Nazar Değmesi; Uygulama b/K5/K68/K71/K111/K9)
61. Dağ çiçeği (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)

62. Dalgan/ısırgan otu (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama e/K71, Kolesterol; Uygulama ç/K110, Kanserler; Uygulama a/K33/K79/K143, Romatizma/Uygulama f/K110/K127 Adet Düzensizliği; Uygulama a/K80/K110, Nefes Darlığı; Uygulama c/K75, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Isırgan Otuunun Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K110/K127)
63. Dalgan/ısırgan otu tohumu (Bkz. Kanserler; Uygulama a/K1/K24/K91)
64. Dana kabağı (Bkz. Bağırsak Kurdu; Uygulama d/K110)
65. Darı unu (Bkz. Yanıklar; Uygulama k/K82)
66. Defne tozu(Bkz. Pişik; Uygulama a/K31)
67. Defne üzümü(Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama h/K113)
68. Defne yağı (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama j/K144)
69. Defneyaprağı (Bkz. Bronşit; Uygulama g/K143, Nefes Darlığı; Uygulama f/K111,)
70. Demli çay (Bkz. İshal; Uygulama e/K33/K45/K110)
71. Dereotu (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama ü/K139)
72. Deve dikenî (Bkz. Karaciğer Hastalıkları; Uygulama b/K139)
73. Devetabanı (Bkz. Basur/Mayasıl; Uygulama h/Aktakka vd., 65)
74. Domates (Bkz. Çıban; Uygulama ı/K86/K87, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama a/K134)
75. Domates suyu (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama s/K129, Yanıklar; Uygulama c/K24, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama a/K33/K71/, Uygulama n/K114)
76. Domuz pıtrağı (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama t/K143)
77. Domuz topu (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama ğ/K71)

78. Dut şurubu (Bkz. Pamukçuk; Uygulama d/K95/K100/K105/K106/K107/K47/K132)
79. Dut yaprağı (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama ı/K79)
80. Ebegümeci/Kabalık (Bkz. Kabızlık; Uygulama a/K31, Karın ağrısı; Uygulama h/K108, Uygulama ı/K111, Öksürük; Uygulama c/K53)
81. Ebegümeci çiçeği (Bkz. Hazımsızlık; Uygulama c/K115)
82. Eblek Kekiği (Bkz. Ses Kısıklığı; Uygulama e/K105/K106)
83. Ekmek (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama a/K21 Arpacık/İtdirseği; Uygulama b/K25/K33/K38/K44/K46/K48/K70/K75/K71/K79/K91/K99/K100/K105/K106/K107/K108/K112/K113/K114/K129/K131/K132/K137/K140/K133 Dalak Büyümesi/Şişmesi; Uygulama b /K99/K100/K101, Nazar Değmesi; Uygulama a/K9)
84. Ekmek içi (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama f/K24)
85. Ekşi karadut (Bkz. Aft; Uygulama f/K127/K129)
86. Elma (Bkz. Guatr; Uygulama d/K129/K132, Kabakulak; Uygulama f/K137, Öksürük; Uygulama f/K94/K95, Boğaz ağrısı; Uygulama b/K25)
87. Elma kabuğu (Bkz. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama ğ/K79, Öksürük; Uygulama g/K110)
88. Elma yağı/adaçayı yağı (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama o/K144, Adet Düzensizliği; Uygulama b/K110)
89. Enginar (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama c/K24)
90. Fesleğen yaprağı (Bkz. Nefes Darlığı; Uygulama h/Aktakka vd., 65)
91. Gelin teli (Bkz. Çalma; Uygulama c/K111, Kızıl Yörük; Uygulama /K47)

92. Göz otu (Bkz. Göz Kaşıntısı ve Ağrısı; Uygulama c/K122/K124, Göz Kanlanması; Uygulama a/K24)
93. Güdelik (Bkz. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K7)
94. Gül suyu (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama m/K107, Kulak Ağrısı; Uygulama c/K33/K111, Sara(Epilepsi); Uygulama b/K145)
95. Gül yağı (Bkz. Sara/Epilepsi; Uygulama b/K145)
96. Gül yaprağı (Bkz. Göz Kaşıntısı ve Ağrısı; Uygulama d/Aktakka vd., 65)
97. Güllü Fatma/Fatmagül/gülhatmi (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama ı/K111, Öksürük; Uygulama g/K110)
98. Günlük (Bkz. Bronşit; Uygulama b/K94/K95, Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36, Uygulama f/K78/K111)
99. Günlük Yağı (Bkz. Mide Ağrısı; Uygulama b/K17)
100. Gür kökü (Bkz. Bel Soğukluğu; Uygulama/K24)
101. Gür üzümü/ormanı (Bkz. Aft; Uygulama ç/K47/K129)
102. Hakiki sakız (Bkz. Çıban; Uygulama ö/K137)
103. Harnup pekmezi(Bkz. Zayıflık; Uygulama f/K144)
104. Haşlanmış arpacık soğan (Mide Ülseri; Uygulama b/K4)
105. Hayıt (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama p/K112, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama b/K114/K116, İshal; Uygulama d/K24, Karın ağrısı; Uygulama d/K62)
106. Hayıt Yaprağı (Karın ağrısı; Uygulama ğ/K105/K106/K107, Uygulama i/K126, Sarılık; Uygulama d/K24/K111, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama s/K13)
107. Helva (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)

108. Hibisküs (Bkz. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K144)
109. İhlamur (Bkz. Aft; Uygulama h/K144, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K7, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K144,Uygulama ğ/K79, Uygulama ğ/K113, Öksürük; Uygulama e/K87)
110. İğlek inciri (Bkz. Burun Kanaması; Uygulama e/K113)
111. İkiz zeytin çekirdeği (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama d/K16)
112. İlme otu çakıladağı (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama ğ/K24)
113. İncir dalı (Bkz. Dalak Büyümesi/Şişmesi; Uygulama b/K99/K100/K101/K46)
114. İncir yaprağı(Bkz. Öksürük; Uygulama ğ/K127, Ses Kısıklığı; Uygulama f/K129)
115. İncir/yemiş (Bkz. Çıban; Uygulama ğ/K53/K114, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama d/K79, Uygulama h/K111, Kabızlık; Uygulama e/K53/K83/K92/K93/K110/K11/K113/K123/K129/K143/94/K105, Karın ağrısı; Uygulama j/K126, Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36, Diğer Hastalıklarda İncirin Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K30/K56/K143)
116. Kabak çekirdeği (Bkz. Bağırsak Kurdu; Uygulama ç/K92/K107,Uygulama g/K139)
117. Kabalık/kaba otu (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama e/K71)
118. Kahve (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama p/K129)
119. Kantaron otu (Bkz. Mide Ülseri; Uygulama ç/K29 -125,129)
120. Kantaron yağı (Bkz. Boyun Ağrısı; Uygulama b/K127, Çıban; Uygulama h/K79, Yanıklar; Uygulama h/K79/K80/K81/K141, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama m/K93/K127/K130/K114, Çatlaklar; Uygulama Ç/K81, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Kantaron Yağının

Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K79/K127/K80/K81/K82/K83/K110/K111/K144)

121. Karaçalı dalı (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama u/K86/K87)
122. Kara selvi tohumu (Bkz. Basur/Mayasıl; Uygulama f/K94)
123. Kara selvi kozu (Bkz. Bademcik İltihabı/Şişmesi; Uygulama c/K45)
124. Kara/siyah turp (Bkz. Bağırsak Kurdu; Uygulama f/K112/K113, Böbrek
125. Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama h/K71/K143, Romatizma/Uygulama c/K53, Bronşit; Uygulama d/K115, Nefes Darlığı; Uygulama g/K132)
126. Karaağaç yaprağı (Bkz. Şeker Hastalığı; Uygulama a/K24)
127. Karaardıç çekirdeği/paytaran (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama p/Aktakka vd., 64)
128. Karabiber (Bkz. Boğaz Ağrısı; Uygulama c/K24, Yılcık; Uygulama a/K10/K49, Bademcik İltihabı/Şişmesi; Uygulama a/K4, Öksürük; Uygulama b/K134, Öksürük; Uygulama ı/K138,)
129. Karadut şurubu (Bkz. Astım; Uygulama/K53)
130. Karanfil (Bkz. Kaşıntı Kurdeşen; Uygulama c/K24,Uygulama l/K96, Uygulama d/K33, Diş Ağrısı; Uygulama ğ/K71/K83/K114/K118/K144, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama b/K24, İshal; Uygulama h/K110, Zayıflık; Uygulama a/K56)
131. Karanfil yağı (Bkz. Diş Ağrısı; Uygulama ğ/K122/K144)
132. Kargan otu/karabaş otu (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama c/K16, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama a/K27,Böbrek Taşı/Kumu/İltihabı; Uygulama a/K16, Şeker Hastalığı; Uygulama d/K84, Mide Ağrısı; Uygulama c/K16 Diğer Muhtelif Hastalıklarda Kargan Otunun Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K36/K15/K16/K144)

133. Kaşık ağacı (Bkz. Kabakulak; Uygulama e/K118),
134. Kavak tohumu (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama h/K89)
135. Kayısı suyu (Bkz. Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama d/K79)
136. Kaynamış soğan (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama b/K4/K31)
137. Keçiboynuzu (Bkz. Kansızlık; Uygulama c/K79)
138. Kedirgen/sarmaşık (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama ı/K94, Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama l/K89)
139. Kekik (Bkz. Yılancık; Uygulama ç/K33, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama a/K27, Karın ağrısı; Uygulama k/K129, Kalp ve Damar Hastalıkları; Uygulama c/K143, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama ğ/K79, Uygulama h/K79/K47/K111/K113/K141, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Kekiğin Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K129/K27/K53)
140. Kekik suyu (Bkz. Pamukçuk; Uygulama c/K79, Diş Ağrısı; Uygulama h/K79, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama c/K65/K92/K93/K106/K117/126/K69, Kabızlık; Uygulama h/K121/K132, Mide Ağrısı; Uygulama a/K1/K2/K3/K17/K48/K49, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Kekik Suyunun Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K75/K94/K133/K144/K24/K33/K114/K123/K44/K45/K130)
141. Kekik yağı (Bkz. Boyun Ağrısı; Uygulama c/K133, Diş Ağrısı; Uygulama ç/K33,K92/K82/K99/K100/K105/K106/K107/K132/K144, Kas Ağrısı; Uygulama b/K44/K45/ K94, İshal; Uygulama ç/K24, Karın ağrısı; Uygulama g/K82, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Kekik Yağının Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K1/K2/K3/K17/K24/K48/K49/K33/K79/K130/ K65/K53)
142. Keklik otu/piperçe (Bkz. Diş Ağrısı; Uygulama i/K86/K87)

143. Kenkireç/ş/kirişmek kökü/kireç göbeği (Bkz. Temre; Uygulama o/K137, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama e/K24/K89/K90, Uygulama ş/K137/K140 Kabızlık; Uygulama j/K143, Karın ağrısı; Uygulama ı/K111, Mide Ülseri; Uygulama f/K127/K137)
144. Kereviz (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
145. Kereviz yaprağı (Bkz. Böbrek Hastalıkları; Uygulama b/K143)
146. Kına (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama c/K24, Yanıklar; Uygulama ı/K91, Gece Yanığı; Uygulama/K21, Baş Ağrısı; Uygulama f/K70, Basur/Mayasıl; Uygulama ğ/K139, Gelincik; Uygulama b/K55, Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama b/K15/K16)
147. Kızıl ot/eğrelti otu (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama ğ/K70)
148. Kızılçık dikenli (Bkz. Temre; Uygulama i/K122)
149. Kola unu (Bkz. İshal; Uygulama c/K24)
150. Köpek kuzukulağı otu (Bkz. İshal; Uygulama ö/K139)
151. Körpüzgen/kerbizen/körbüzen (Bkz. Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama b/K69, Karın ağrısı; Uygulama d/K62, Uygulama e/K71)
152. Közlenmiş ayva (Bkz. Bademcik İltihabı/Şişmesi; Uygulama d/K129)
153. Közlenmiş Elma (Bkz. Boğaz Ağrısı; Uygulama b/K25)
154. Kudret narı (Bkz. Kanserler; Uygulama ç/K79)
155. Kuru bamya (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel ağrısı; Uygulama c/K36, Kireçleme; Uygulama d/K53)
156. Kuru bamya haşlaması (Bkz. Çıban; Uygulama c/K31/K114/K124)
157. Kuru çay (Bkz. İshal; Uygulama e/K33/K45/K110, Uygulama m/K132)
158. Kuru fasulye (Bkz. İshal; Uygulama g/K84)

159. Kuru incir (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36)
160. Kuru kahve (Bkz. İshal; Uygulama j/K114,Uygulama m/132)
161. Kuru nane (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel ağrısı; Uygulama c/K36, Mide Bulantısı; Uygulama b/K53)
162. Kurutulmuş nar kabuğu (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama k/K84)
163. Kuru Üzüm (Bkz. Kansızlık; Uygulama b/K53/K79/K132, Kireçleme; Uygulama d/K53)
164. Kuş üzümü(Bkz. Zayıflık; Uygulama a/K56)
165. Kuzugöbeği mantarı (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama h/K71/K112/K113/K114/K115/K115/K116/K132)
166. Künar (Bkz. Zayıflık; Uygulama a/K56)
167. Küpeli çiçek yaprağı (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
168. Lahana yaprağı (Bkz. Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama c/K66, Karın ağrısı; Uygulama b/K20)
169. Limon (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36, Aft; Uygulama g/K137, Baş Ağrısı; Uygulama ı/K82, İshal; Uygulama f/K72, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama a/K1/K2/K3, Uygulama b/K7, Öksürük; Uygulama f/K94/K95, Diğer Muhtelif Hastalılarda Limonun Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K139/K53)
170. Limon çiçeği (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama g/K53)
171. Limon suyu (Bkz. Çatlaklar; Uygulama b/K24, İshal; Uygulama i/K111, Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama ı/K53 Mide Ülseri; Uygulama d/K100, Öksürük; Uygulama d/K79, Öksürük; Uygulama ı/K138, Sinüzit; Uygulama a/K138)

172. Lokum (Bkz. Çıban; Uygulama a/K9/K31/K33/K94/K114/K115/K125, uygulama ğ/K53/K114, Aydaşlık; Uygulama a/K33/K34)
173. Lokum tozu (Bkz. Pamukçuk; Uygulama f/K111)
174. Maydanoz (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama g/K75/K132/K136, İstenmeyen Gebelik; Uygulama c/K84, Saçkıran ve Saç Dökülmesi; Uygulama a/K16)
175. Menengeç ağacı (Bkz. Aydaşlık; Uygulama c/K61/K64)
176. Menengeç sakızı/has sakız (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama p/K113, Çatlaklar; Uygulama c/K139, 111, Geçici Kısırlık; Uygulama f/K78)
177. Meneviş (Bkz. Mide Ağrısı; Uygulama ğ/129, Ses kısıklığı; Uygulama f/K129)
178. Mercan köşkü (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama ğ/K53, Karın ağrısı; Uygulama f/K80, Mide Ağrısı; Uygulama ğ/129, Mide Yanması; Uygulama a/K7, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama e/K15/K16, Uygulama ı/K96)
179. Mersin üzümü (Bkz. Nefes Darlığı; Uygulama e/K111)
180. Mersin yaprağı (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama n/K110, Şeker Hastalığı; Uygulama d/K84, Mide Ağrısı; Uygulama e/K45, Mide Ağrısı; Uygulama ğ/129 Loğusalık; Uygulama f/Aktakka vd., 20)
181. Mersin yaprağı tozu (Bkz. Çıban; Uygulama e/K45, Pişik; Uygulama b/K32)
182. Meşe ağacı mazısı (Bkz. İshal; Uygulama a/K24)
183. Mısır kabağı (Bkz. Kabakulak; Uygulama d/K71)
184. Misk (Bkz. Sara/Epilepsi; Uygulama b/K145)
185. Mor çiçekli kekik (Bkz. Nefes Darlığı; Uygulama d/K110)

186. Mor incir (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama n/K116, Geçici Kısırlık; Uygulama ı/K114)
187. Nane (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama r/K112, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K7, Uygulama ğ/K79, Mide Ağrısı; Uygulama ğ/K129)
188. Nane yağı (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama s/K144, Nefes Darlığı; Uygulama ğ/K144)
189. Nar (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama ç/K33, Kanserler; Uygulama d/K91)
190. Nar ağacı (Bkz. Arpacık/İtirdişi; Uygulama ğ/K105/K106/K107)
191. Nar ekşisi (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama i/K82, İshal; Uygulama b/24/K47/K94/K95/K111/K129/K44/K45/K61/K95/K112/K113/K115, Karın ağrısı; Uygulama a/K20/K27/K53/K132, Mide Bulantısı; Uygulama a/K61, Gaz Zehirlenmeleri; Uygulama b/K92/K93,-- 129,, 146)
192. Nohut (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama i/K93, Yılancık; Uygulama f/K47/K111)
193. Nöbet şekeri (Bkz. Aft; Uygulama c/K93)
194. Odun (Bkz. Aydaşlık; Uygulama a/K26)
195. Oğlan otu (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama p/Aktakka vd., 64,)
196. Orman kökü (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
197. Orman üzümü/böğürtlen (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama t/K137, Şeker Hastalığı; Uygulama b/K32)
198. Padişah yanağı/aldon (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama v/K143, Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama i/K143, Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
199. Pakrangıç otu kökü (Bkz. Basur/Mayasıl; Uygulama b/K24)
200. Papara/ayı döşeği (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama i/K84)

201. Papatya çayı (Bkz. Kalp ve Damar Hastalıkları; Uygulama b/K143, Öksürük; Uygulama g/K110)
202. Papatya yağı (Bkz. Diş Ağrısı; Uygulama j/K110)
203. Patates (Bkz. Yanıklar; Uygulama i/K93/K111/K129, Baş Ağrısı; Uygulama ç/K24/K49/K82/K95/K114/K115/K126/K135, İshal; Uygulama ğ/K91, Göbek Düşmesi/Göbek Kayması/Yürek Kayması; Uygulama c/K86)
204. Patlıcan közlemesi (Bkz. Basur/Mayasılı; Uygulama ç/K24, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama u/K141)
205. Pekmez (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama d/K33, Çalma; Uygulama a/K9, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama u/Aktakka vd., 65, Boğaz Ağrısı; Uygulama c/K24, Yılcık; Uygulama f/K47/K111, Diğer Muhtelif Hastalıklarda pekmezin kullanıldığını haber veren kaynak kişiler; K15/K16/K105/K106/K107/K33/K61/K111/K112/K113/K132/K75/K82/K91/K115/K134)
206. Peslikan (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
207. Pestan çiçeği (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama f/K70)
208. Pırasa (Bkz. Kulak Ağrısı; Uygulama f/K92/K93/K106/K132, Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
209. Pıtrak (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama n/K94)
210. Pirinç (Bkz. Yılcık; Uygulama f/K47/K111, Uygulama d/K79)
211. Pirinç tozu (Bkz. Diş Ağrısı; Uygulama k/K115)
212. Piyan (Bkz. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama f/K64)
213. Piynar diken (Bkz. Yanıklar; Uygulama n/K129)
214. Piynar/piynar ormanı (Bkz. Şeker Hastalığı; Uygulama c/K53)

215. Rakı (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; uygulama ç/K78, Çalma; Uygulama c/K111, Diş Ağrısı; Uygulama a/K4/K44/K123/K69, Bağırsak Kurdu; Uygulama a/K4/K69/K24, Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36, Kızıl Yörük; Uygulama/K47)
216. Rezene çayı (Bkz. Zayıflık; Uygulama g/K144)
217. Saf zeytinyağı (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama ç/K16, (Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama ı/K53, Mide Rahatsızlıkları; K138)
218. Safran (Bkz. Sara(Epilepsi); Uygulama b/K145)
219. Sakız (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36)
220. Salatalık suyu (Bkz. Yanıklar; Uygulama b/K24)
221. Sarıdiken/zerdel diken (Bkz. Sıtma/Uygulama d/K82, Uygulama e/K97/K124/K127/K97/K139/K111)
222. Sarı mantı yaprağı (Bkz. Temre; Uygulama g/K105/K106/K107)
223. Sarımsak (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama ç/K31/K106, siğil/Sivil; Uygulama h/K31, Temre; Uygulama b/K22,Kulak Ağrısı; Uygulama b/K31/K105/K33/K91/K106/K112, Arpacık/İtdirseği; Uygulama g/K94, Bağırsak Kurdu; Uygulama d/K110 Muhtelif Hastalıklarda Sarımsağın Kullanıldığını Haber Veren Diğer Kaynak Kişiler; K70/K115/K129/K114/K24)
224. Sarımsak kabuğu (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama a/K9)
225. Sarsana otu (Bkz. Diğer Sinirsel Hastalıklar; Uygulama /K143)
226. Semizlik/semizotu (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama d/K127,Siğil/Sivil; Uygulama b/K22, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama d/K92/K93/K114/K115)

227. Sigara dumanı (Bkz. Kulak Ağrısı; Uygulama ç/K33/K79/K94/K113/K132/K137)
228. Sirke (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama b/K143, Temre; Uygulama d/K46,Uygulama m/K143, Uygulama ğ/K111, Yanıklar; Uygulama m/K112/K113, Uygulama ö/K139, Karın ağrısı; Uygulama ğ/K105/K106/K107)
229. Sirkeli su (Bkz. Ateş; Uygulama c/K94/K95/K110/K136)
230. Soğan kabuğu (Bkz. İstenmeyen Gebelik; Uygulama a/K92, Nazar Değmesi; Uygulama a/K9)
231. Soğan suyu (Bkz. Kulak Ağrısı; Uygulama e/K44/K45/K53/, Kabızlık; Uygulama d/K120, Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama o/K94, Hazımsızlık; Uygulama b/K24, İstenmeyen Gebelik/Uygulama a/K92)
232. Soğan (Bkz. Çıban; Uygulama g/K71,Yanıklar; Uygulama l/K105/K106/K107/K139, Baş Ağrısı; Uygulama o/K126, Sırt Ağrısı; Uygulama c/24, Uygulama ç/K30, Kulak Ağrısı; Uygulama e/K95, Muhtelif hastalıklarda Soğanın kullanıldığını haber veren diğer kaynak kişiler; K24/KK22/K33/K86/K87/K72/K71/K121/K25/K75/K132/K62/K92/K140/K145)
233. Soğan közlemesi (Bkz. Çıban; Uygulama b /K31/K105/K106/K107)
234. Soğanlı hamur (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama ö/K126, Karın ağrısı; Uygulama a/K20/K27/K53/K132)
235. Sumak ağacı parçası (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama j/K139)
236. Susam (Bkz. Nazar Değmesi; Uygulama k/K71, Sarılık; Uygulama b/K21)
237. Susam yağı (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama j/K144, Geçici Kısırlık; Uygulama d/K56)
238. Süpürge (Bkz. Aktakka vd., 20)

239. Şarap (Bkz. Kansızlık; Uygulama a/K 4)
240. Şeker (Bkz. Çıban; Uygulama g/K71,Mantar/Mayasıl; Uygulama c/K24, Yanıklar; Uygulama f/K44,Uygulama i/K93, Pamukçuk; Uygulama ç/K87, Baş Ağrısı; Uygulama p/K129, Yılancık; Uygulama a/K10/K49, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Şekerin Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K31/K61/K114/K132)
241. Şekerli Besinler (Bkz. Uyuz; Uygulama a/K69, Sarılık; Uygulama h/K133)
242. Şeker isi (Bkz. Temre; Uygulama k/K136)
243. Şekerli su (Bkz. Sarılık; Uygulama h/K80)
244. Şekersiz çay (Bkz. İshal; Uygulama e/K91)
245. Şekersiz tahin (Bkz. Yanıklar; Uygulama ç/K24, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama r/K132, Reflü/Uygulama c/K79)
246. Tahta çöp parçaları (Bkz. Dalak Büyümesi/Şişmesi; Uygulama c/K75)
247. Tahta parçası (Bkz. Dalak Büyümesi/Şişmesi; Uygulama b/K99/K100/K101, Kırık-Çıkık; Uygulama f/K36)
248. Tarçın (Bkz. Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K7)
249. Tarhana (Bkz. Bel fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama a/K30, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama s/K135, Yılancık; Uygulama f/K47/K111, Karın ağrısı; Uygulama i/K126, Loğusalık; Uygulama ç/K92/K93/K95, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Tarhananın Kullanıldığını Haber Veren kaynak Kişiler; K57/K58/K1/K22)
250. Taş otu (Bkz. Mide Ülseri; Uygulama a/K5)
251. Taze asma yaprağı (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama t/K140, Arpacık/İtirdirseği; Uygulama e/K84, Mide Ağrısı; Uygulama ğ/129, Kabakulak; Uygulama a/K7/K6)

252. Taze nane (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama ğ/K24, Mide Ağrısı; Uygulama ğ/129)
253. Temre otu (Bkz. Temre; Uygulama b/K22, Uygulama c/K25/K46)
254. Turşu (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama ö/K94)
255. Tuzlanmış çiğ soğan (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama l/K86/K87/K91/K93/K111/K132/135/K69/K142)
256. Türk kahvesi (Bkz. Yılancık; Uygulama ç/K33, İshal; Uygulama b/K24/K47/K94/K95/K111)
257. Tütün (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama ı/K45, Diş Ağrısı; Uygulama ı/K84, Uygulama l/K127)
258. Tüysüz çınar yaprağı (Bkz. Romatizma/Uygulama ç/K84, Kireçleme; Uygulama f/K84)
259. Un (Bkz. Yılancık; Uygulama ç/K33, Gaz Sancısı/Yakı olmak; Uygulama a/K22/K27 Uygulama b/K24, Karın ağrısı; Uygulama d/K62, Uygulama e/K75, Uygulama ğ/K105/K106/K107, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Unun Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K71/K46/K25/K126, Aktakka vd., 64)
260. Uzun çam kozası (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama r/K124/K125)
261. Üstübeç (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama u/Aktakka vd.,65)
262. Üzüm (Bkz. Sıtma/Uygulama c/K48)
263. Üzüm delcesi (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama j/K79)
264. Yaban kekiği suyu (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama a/K53/K143)
265. Yaban kekiği yağı (Bkz. Baş Ağrısı; Uygulama a/K1/K33/K53/K119)

266. Yabani gül (Bkz. Kanserler; Uygulama e/K91)
267. Yabani ısırgan otu (Bkz. Kanserler; Uygulama a/K88)
268. Yakı/yakıt/kurtluk otu (Bkz. Gaz Sancısı; Uygulama a/K22/K27, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama b/K114/K116, Karın ağrısı; Uygulama c/K25, Kanserler; Uygulama ğ/K144, Mide Hastalıkları; Aktakka vd., 65)
269. Yakılmış hayıt tohumu yağı (Bkz. Temre; Uygulama e/K55)
270. Hayıt Yaprağı (Bkz. Karın Ağrısı; Uygulama ğ/K105/K106/K107, Uygulama i/K126, Sarılık; Uygulama d/K24/K111, Akrep ve Yılan sokması; Uygulama s/K139)
271. Yaş zeytin dalı (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama a/K15)
272. Yılan bıçağı otu (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama u/K137, Mantar/Mayasıl; Uygulama f/K84, Yılancık; Uygulama f/K47/K111)
273. Yılan bıçağı üzümü (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama f/K132,Çatlaklar; Uygulama d/K112, Basur/Mayasıl; Uygulama c/K24)
274. Yıllanmış zeytin çekirdeği (Bkz. Kabakulak; Uygulama b/K11)
275. Zakkum çiçeği (Bkz. Kulak Ağrısı; Uygulama i/K143, Kanserler; Uygulama f/K143, Uygulama g/K143)
276. Zambak çiçeği (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36)
277. Zencefil (Bkz. Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama b/K24, Nezle/Grip/Üşütme/Soğuk Algınlığı; Uygulama b/K7, Öksürük; Uygulama g/K110)
278. Zeytin (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama i/K49/K80)
279. Zeytin delcesi (Bkz. Aft; Uygulama d/K114/K132)

280. Zeytin dikenini (Bkz. Guatr; Uygulama d/K129/K132)
281. Zeytin küspesi/pusu (Bkz. Diş Ağrısı; Uygulama e/K44/K45/K99/K100)
282. Zeytin yaprağı (Bkz. Aft; Uygulama d/K137/K138, Pamukçuk; Uygulama e/110, Ses Kısıklığı; Uygulama ç/K94)
283. Zeytinyağı (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel ağrısı; Uygulama a/K30, Uygulama c/K36, Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama c/K24, Uygulama f/K53,Uyuz; Uygulama ç/K100, Yanıklar; Uygulama b/K24/K33/K129,Uygulama j/K82/K115/K127/K139, Uygulama m/K112/K113, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama b/K71, Diğer Muhtelif Rahatsızlıklarda Zeytinyağının Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K36/K86/K87/K143/K37/K75/K31/K133/K69/K93/K80/K83/K29/K132/K114 /K22/K27/K110/K44/K45/K141/K142/K144/K123/K94/K95/K105/K106/K107/K53/K111/K6/K15/K16/K79/K75)
284. Zeytinyağlı hamur (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama h/K31)

Bu bölümde Aydın yöresinde hastalıkların sağaltımında kullanılan toplam 284 adet bitkisel içerikli ürün tespit edilmiştir.

5.3. Hayvansal Ürünler

Aydın halk hekimliğinde en çok kullanılan hayvansal kaynaklı emler bal, tereyağı, yumurta ve süttür. Diğerleri de hastalığa göre zaman zaman kullanılmaktadır. Bu malzemeler genellikle bitkisel, madensel emlerle bir arada kullanılmaktadır.

Aydın'da kullanılan hayvansal ürünler şunlardır:

1. Akrep (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama d/K92/K93/K114/K115)
2. Akrep (kuyruk kısmı hariç) (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama d/K45)
3. Alabalık (Bkz. Kireçleme; Uygulama c/K53)

4. Anne sütü (Bkz. Kulak Ağrısı; Uygulama d/K44/K45/K93/K114, Göz Kaşıntısı ve Ağrısı; Uygulama ç/K127/K45, Göze Benek Düşmesi; Uygulama a/K24, Göz Kanlanması; Uygulama b/K24/K115)
5. Az pişmiş et (Bkz. Bağırsak Kurdu Uygulama a/K24)
6. Bal (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36, Bel Soğukluğu; Uygulama/K24, Çalma; Uygulama c/K111, Bağırsak Kurdu; Uygulama d/K110, Basur/Mayasıl; Uygulama ğ/K139, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Balın Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K138/K110/K127/K17/K44/K145/K79/K53/K54/K87/K56/K115/K132)
7. Bal/arı mumu (Bkz. Çatlaklar; Uygulama c/K33, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama ğ/K114/K115, Karın ağrısı; Uygulama ö/K144, Kırık-Çıkık; Uygulama b/K15/K16)
8. Beyaz tavşan beyni (Bkz. Sara/Epilepsi; Uygulama a/K54)
9. Bok böceği (Bkz. Köstebek; Uygulama c/K85)
10. Canlı köpek (Bkz. Arpacık/İtdirseği; Uygulama b/K25/K33/K38/K44/K46/K48/K70/K75/K71/K79/K91/K99/K100/K105/K106/K107/K108/K112/K113/K114/K129/K131/K132/K137/K140/K133)
11. Çam balı (Bkz. Zayıflık; Uygulama a/K56)
12. Çekirge zehri (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama b/K33)
13. Çiğ et (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama b/K2/K110/K71, Sırt Ağrısı; Uygulama b/K24, Bağırsak Kurdu; Uygulama a/K24)
14. Çiğ süt kaymağı (Bkz. Uçuk; Uygulama c/K97)
15. Çiğ süt (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama f/K48, Uygulama ğ/K74, Zayıflık; Uygulama a/K56)

16. Çiğ yumurta (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama p/K132)
17. Dalak (Bkz. Kansızlık; Uygulama ç/K133/K134)
18. Deniz kaplumbağası kanı (Bkz. İnme/Felç/Şeytan Dokunması; Uygulama/K24)
19. Deve eti (Bkz. Sedef; Uygulama a/K24)
20. Deve idrarı (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama i/K127)
21. Deve sütü (Bkz. Kanserler; Uygulama c/K33)
22. Deve yünü (Bkz. Kabakulak; Uygulama c/K124/K127/K129/K132)
23. Dikenli kertenkele/keler (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama c/K24/K114/K115)
24. Eşek idrarı (Bkz. Temre; Uygulama h/K112/K113)
25. Eşek Sütü (Bkz. İnme/Felç (Şeytan Dokunması); Uygulama/K24, Kanserler; Uygulama b/K33)
26. Hayvan derisi (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama g/K24, Sırt Ağrısı; Uygulama a/K24)
27. Hayvan kılı (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama c/K3)
28. İnek sütü (Bkz. Bel fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama a/K30, Uygulama c/K36, Bağırsak Kurdu; Uygulama g/K139, Mide Ağrısı; Uygulama d/K44, Loğusalık; Uygulama ç/K92/K93/K95, Geçici Kısırlık; Uygulama c/K36, Diğer Muhtelif Hastalıklarda Sütün Kullanıldığını Haber Veren Kaynak Kişiler; K4/K94/K95/K115/K118/K75/K79/K54/K30)
29. İnsan dışkısı (Bkz. Uyuz; Uygulama d/K100, Romatizma/Uygulama d/K86/K87)
30. İnsan idrarı (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama k/K86, Arı sokması; Uygulama a/K4)

31. İnsan saçı (Bkz. Pamukçuk; Uygulama a/K31)
32. İnsan tükürüğü (Bkz. Temre; Uygulama a/K21, Uygulama ç/K31/K96, Kulak Ağrısı; Uygulama ğ/K114)
33. Kara yılan gözü (Bkz. Sara/Epilepsi; Uygulama ç/K132/K138)
34. Kaynamış süt (Bkz. Geçici Kısırlık; Uygulama g/K93)
35. Keçi sütü (Bkz. Zayıflık; Uygulama c/K79)
36. Keçi yağı (Bkz. Yanıklar; Uygulama o/K139)
37. Keçi yoğurdu (Bkz. Zayıflık; Uygulama c/K79)
38. Kırılangıç eti (Bkz. Kırık-Çıkık; Uygulama g/K77)
39. Kızıl yılanın orta kısmı (Bkz. Yılancık; Uygulama e/K92/K93/K105/K106/K107/K110/K129/K132/K139)
40. Kirpi eti (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama e/K77/K83/K139)
41. Köpek dışkısı (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama d/K62)
42. Köstebek eti (Bkz. Köstebek; Uygulama a/K31/K50/K83/K112/K113/K139/K76/K96/K143/K48, Saçkıran ve Saç Dökülmesi; Uygulama e/71)
43. Kurban etinin boğaz kısmı (Bkz. Bademcik İltihabı/Şişmesi; Uygulama e/K132)
44. Kurban kanı (Bkz. Siğil/Sivil; Uygulama m/K54/K114)
45. Kuş gözü (Bkz. Çıban; uygulama j/K99/K100/K113)
46. Peynir mayası (Bkz. Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama n/K114/K141)
47. Piribolu (Bkz. Çıban; Uygulama p/K69)

48. Polen (Bkz. Mide Ağrısı; Uygulama b/K17)
49. Sadeyağ/tereyağı (Bkz. Karın ağrısı; Uygulama e/K75, Nefes Darlığı; Uygulama ç/K94, Sarılık; Uygulama b/K21, Çalma; Uygulama a/K9, Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama ü/Aktakka vd.,65)
50. Sığır dışkısı (Bkz. Kaşıntı/Kurdeşen; Uygulama g/K61,Nasır; Uygulama/K111, Karın ağrısı; Uygulama d/K62)
51. Siyah kaplumbağa kanı (Bkz. Basur/Mayasıl; Uygulama ı/Aktakka vd., 65)
52. Soyulmuş yılan derisi/gömleği (Bkz. Saçkıran ve Saç dökülmesi; Uygulama f/K53, siğil/Sivil; Uygulama ı/K86/K87)
53. Sülük (Bkz. Mantar/Mayasıl; Uygulama a/K4/K33/K91/K95, Basur/Mayasıl; Uygulama a/K19/K33/K129, Varis; Uygulama a/K33)
54. Tavşan yağı (Bkz. Kulak Ağrısı; Uygulama h/K132)
55. Tavuğun duru (sıvı) dışkısı (Bkz. Arpacık/İtdirseği; Uygulama h/K129)
56. Tavuk Tüyü (Bkz. Çalma; Uygulama c/K11)
57. Tavuk kemiği külü (Bkz. Yanıklar; Uygulama e/K33)
58. Tuzlu ayran (Bkz. Tansiyon; Uygulama a/K 24/K95)
59. Tuzlu bal (Bkz. Kesilme, Delinme, Ezilme ve Parçalanmayla Oluşan Yaralar; Uygulama n/K93)
60. Tuzsuz yoğurt (Bkz. Gece Yanığı; Uygulama/K21)
61. Delce arısı mumu (Bkz. Aft; Uygulama e/K116)
62. Yanmış yumurta sarısı yağı (Bkz. Yanıklar; Uygulama g/K49/115/K117/K 86/K87)
63. Yılanın orta kısmındaki eti (Bkz. Yılancık; Uygulama b/K24)

64. Yılan yavrusu (Bkz. Guatr; Uygulama a/K79)
65. Yoğurt (Bkz. Yanıklar; Uygulama a/K1/K44/K133, Loğusalık; Uygulama ç/K92/K93/K95, Gaz Zehirlenmeleri; Uygulama a/K4/K94/K95)
66. Yoğurt suyu (Bkz. Böbrek Taşı/Kumu/ İltihabı; Uygulama f/K68/K75/K74/K111/K113/K114/K129/K132/K136)
67. Yovsa/yavsa sineği (Bkz. Sıtma/Uygulama c/K48)
68. Yumurta (Bkz. Yanıklar; Uygulama ö/K139, Gaz Sancısı/Yakı Olmak; Uygulama b/K24, Bronşit; Uygulama e/K115/K118, Aydaşlık; Uygulama a/K33/K34, Gelincik; Uygulama b/K55, Sarılık; Uygulama g/K61/K91/K69)
69. Yumurta akı (Bkz. Bel Fıtığı ve Bel Ağrısı; Uygulama c/K36, Yanıklar; Uygulama ğ/K71, Arpacık/İtdirseği; Uygulama ç/K71)
70. Yumurta kabuğu (Bkz. Burun Kanaması; Uygulama a/K30, Mide Ülseri; Uygulama d/K100)
71. Yumurta sarısı (Bkz. Yanıklar; Uygulama ı/K91, Karın ağrısı; Uygulama a/K46, Burkulmalar; Uygulama a/K1, Akrep ve Yılan Sokması; Uygulama p/K141)

Bu kısımda Aydın yöresinde hastalıkların sağaltımında kullanılan toplamda 71 adet hayvansal ürün tespit edilmiştir.

SONUÇ

İnsanoğlunun ihtiyaçları yaratılışından şimdiye kadar var olmuş ve gelecekte de var olmaya devam edecektir. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler son yıllarda oldukça hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Bütün bu gelişmelerin hepsi bitmek tükenmek bilmeyen insan ihtiyaçlarına hizmet için devam etmektedir. Bu ihtiyaçlar maddi ve manevi olarak sınıflandırılırsa, bu sınıflamalar içerisinde sonsuz bir ihtiyaç ağı yer almaktadır. Bunlardan yemek, içmek gibi hayati ihtiyaçlar kadar inanmak da bir ihtiyaç olarak düşünülebilir. İnanmak kavramı insan hayatının her aşamasında, bütün eylemlerinde insanla bitişik olarak varlığını sürdürür. Çalışmamız olan halk tıbbında da inanmak son derece önemli yer tutmaktadır. *Tıp ne kadar ilerlerse ilerlesin, insanlarda sağlıkla ilgili sorunların bir “mucize” sonucu geçivereceğine olan inanç bir türlü kaybolmuyor.*²⁴⁵

Bugün, halk tıbbı modern tıbbın yanında ilkel sayılabilir. Modern tıp geçmişte çaresiz olan birçok hastalığa bugün çare bulabilmektedir. Fakat yine de modernleşen dünyada modernlikle birlikte insanın sıkıntıları ve sorunları da artmaktadır. Bir yandan bilim bu sorunlara çözüm üretirken bir yandan da sorunlar artarak devam etmektedir. Bu ihtiyaçlar döngüsü içerisinde gelişen, bilime rağmen kendisine yaşama alanı bulan alanlardan biri de halk hekimliğidir. İnsan ihtiyacını karşılamayan her kültür, gelenek, anlayış yok olmaya mahkûmdur. Halk tıbbı bugün gündemde ise hatta televizyon programları aracılığıyla bir popülerlik kazanmışsa insanın bu kültürel ortama ihtiyacı olduğunun kanıtıdır. Varlığının elbette birçok sebebi ve çeşitli bağlamları vardır. *Halk hekimliği sisteminin, modern hekimlik karşısında hayatta kalmasını sağlayan, öneminin azalmasını önleyen onun bağlantılarıdır. Tedavi usulleri ve sorunlar arasındaki düzenli bağıntılar, tüm sistemin ağırlığının birazıyla değişmeye karşı koymaya imkân verir. Sözgelimi Vance Randolph, şifalı bitki satan birinden aktarır: “ Her şeye kadir Allah, bizim için dünyaya çaresi olamayan bir hastalık getirmedir.” Böyle bir ifade bize ilahi güçten hareketle, inanç ve şifalı bitki ile sağlık elde etme arasında bir bağıntıyı göstermektedir. Bu sıradan ilişki, bitkilerle şifa dağıtma geleneğine sadece genel bir denge katmaz; aynı zamanda bunu öyle şüpheli bir yöntemle yapar ki modern tıbbın*

²⁴⁵ Artun, agm., 273

*kanıtları/ düşünceleri, bu ilişkilere erişemez. Bu ilişkinin bir sonucu, şifa dağıtan kişi, geleneksel iyileştirmenin ezberlenmiş büyük bilgisiyle geleneğin zayıf bir koruyucusu olabilirken bir diğer kişi, (bu bilgilerin) çok azıyla daha üstün ilişkiler taşımasından dolayı çok daha etkili olabilir.*²⁴⁶

Bahsi geçen bağlamın dışında insanlar bir takım ekonomik sıkıntılar, hastanelerin sorunlu sistemleri, tıbbın bazı hastalıkları tedavi etmesi yönünden yetersiz kalması, güvencesi olmayan insanlar için pahalı bir hizmet olması, halk hekimlerine olan güven ve ilişkinin niteliği vb. birçok sebep halk tıbbının yaşamasına imkân vermektedir. Örneğin devlet hastanelerinde bazı tıbbi cihazların bulunmayışı, bunun yerine özel hastanelerin daha donanımlı olması buralara rağbeti arttırmaktadır. Fakat maddi imkânları yerinde olmayan, resmi bir sosyal güvencesi olmayan, olup da yeterli olmayan kişiler bu gibi özel hastanelerde tedavi olamamaktadır. Bu durumda daha ucuz olan ancak sağlıksız veya güvenli olmayan alternatif yollara başvurmaktadır. İlaçların birden fazla yan etkisinin bilinmesiyle daha az etken madde içeren bitkilerin tek başına kullanımı tv programlarıyla daha da yaygınlaşmıştır. Eğitim seviyesi yeterli olmayan kesimlerce eski bilgilerin daha az zararsız olduğuna dair inanç oluşurken, eğitilmiş insanların da bilinçlenme düzeyi artmıştır. Yaklaşık 15-20 yıl öncesine kadar, doktorların hastalara olumsuz davranışları, hastaların bilgisizlikleri gibi sebeplerden kaynaklanan doktor hasta ilişkilerinin sorunlu olması da insanları modern tıptan uzaklaştıran, alternatif tıba yaklaştıran etkenlerdendir. Günümüzde ise doktor- hasta ilişkilerindeki kaliteye önem verilmeye başlanmış, bununla ilişkili olarak doktora gitme isteği, eskisine oranla artmış gözükmektedir. Ancak bunun yanında insan vücudunda uzun süren araştırmaların yapılması, binaların yeterli hijyene sahip olmaması gibi etkenler de modern tıba yönelmek konusunda düşüncelere sebep olmaktadır. Örneğin kırık- çıkık vakalarında bazen modern tıbbın yeterli olmadığına, kırık- çıkıkçı denilen kişilerin tecrübelerine ve yöntemlerinin etkili olduğuna inanılmaktadır (K30-K36). İşte bütün bu sebepler halkın, halk hekimliğine verdiği önemin göstergeleri olarak karşımıza çıkmakta ve yaşamasına imkân vermektedir.

²⁴⁶Hufford, J. David, "Halk Hekimleri", Çev. Yard. Doç. Dr. Mustafa Sever, <http://www.millifolklor.com>, *Milli Folklor*, 2007, Yıl 19, Sayı 73, 74, (12.10.1012)

Varlığını sürdürebileceği bir ortamı bulmuş olan halk hekimliği ilkel ortamlarda halen varlığını sürdürmektedir. Örneğin günümüzde Orta Avustralya’da yaşayan Aborijinler hakkında bilim adamları çok sayıda araştırma yapmaktadırlar. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan ilkel kabilelerde çeşitli otlarla ve birtakım ilkel yöntemlerle insanlar kendi kendilerine sağaltımlarını yapmaya devam etmektedirler.²⁴⁷ İster gelişmiş bir toplum olsun ister ilkel bir toplum olsun insanoğlunun ihtiyaç duyduğu her şey varlığını sürdürmeye mecburdur. İnsanoğlunun ihtiyacını karşılamaya yetmezse de yok olması kaçınılmazdır. Elbette meydana gelen bir olgu, ilk ortaya çıktığı gibi karşımızda olmayabilir. Çeşitli merhaleler geçirir, toplumlardan geçer, binlerce yıllık devirlerden geçerek günümüze ulaşır. Bunun en önemli sebebi de ifade edildiği gibi “ihtiyaç” kavramıdır. Çalışmamızın konusu olan halk tıbbının varlık sebebi de ihtiyaç olsa gerek. Bugün halk tıbbı modern tıptan ayrı bir rotada ilerliyor gözükmektedir. Nitekim halk hekimliği yerini yavaş yavaş alternatif tıba bırakmaktadır. Bir yandan modern tıp son derece hızlı bir şekilde ilerlerken alternatif tıp da buna paralel olarak kendini geliştirmektedir. Ancak Erman Artun ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde belirtmektedir: *Akademisyenler alternatif tıp yöntemlerini tamamen “bilimdışı”, sonuçları belirsiz ve kullanılan ilaçlar hastalara zarar verebilecek özelliklere sahip buluyorlar. Ayrıca yararlı olabileceği kuşkulu bu yaklaşımlar çok pahalıdır. En akla yakın görünen akupunktur bile 30 yıldır bilimsel bir yörüngeye oturtulmadı*²⁴⁸. Ancak şurası da bilinmelidir ki ihtiyaç haline gelmeyen şeyler gelişemez yahut çok yavaş gelişme gösterirler. Başka bir kaynakta ise halk tıbbının modern tıba ya da modern eczacılığa katkısı hakkında veya denenmesi hususunda şunlar dile getirilmektedir:

Halk tıbbının modern tıba gerçek katkısı çok az bilinmektedir. Sözgelimi oldukça önemli kalp hastalığının ilaçla tedavisinde kullanılan yüksük otu (mor yüksük otunun kurutulmuş yaprakları) 18. yy.da İngiltere’de resmi olarak keşfedilmezden çok önce Avrupalı otacılar ve Amerikalı yerli/kızılderili otacılar arasında kullanıldı. Bu keşif (yüksük otu) William Withering tarafından yapıldı ki o

²⁴⁷ Aksoy, Şahin, *Tarih öncesi Çağlarda Tıp*, Harran Üniv. Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Ders Notları, http://tip.harran.edu.tr/ogrenci/ders_notlari/tip_tarihi.pdf (26.11.2012)

²⁴⁸ Artun, agm., 272.

da bunu Birmingham yakınlarında halk hekimi olan yaşlı bir kadından öğrendi. Böyle yüzlerce zenginlik, Birleşik Devletler Eczacılığı'nda halk geleneğinden resmi statüye geçiş yapmakta ve kuşkusuz böyle binlercesi de keşfedilmeyi beklemektedir.

²⁴⁹ Kim bilir belki de üzerinde yaşadığımız Anadolu'nun zengin topraklarında da keşfedilmeyi ve laboratuvar ortamında test edilmeyi bekleyen devalar yatmaktadır. Zengin bitki örtüsüne sahip Aydın topraklarında insanların tercih ettiği halk ilaçları insan tecrübelerinin süzgecinden başka hiçbir bilimsel deneyden geçmeden kullanılmaktadır. İnsanlar kendilerinden önce yaşayan nesllerden öğrendiği sağaltım yöntemlerini ve ilaçlarını kullanmaya devam etmektedirler. Ayrıca yaşlı nüfusa oranla genç nüfusta, medyanın etkisiyle çeşitli bitkilerle sağaltım yapmanın veya sağlığı koruyucu bir takım önlemler almanın daha yaygın olduğu gözlenmiştir

Araştırmamızda Aydın'da halk hekimliği inancı ve uygulamalarının varlığı, halk hekimliğinde kullanılan malzeme ve yöntemler, başvuru merkezler tespit edilmiştir. Kaybolmaya yüz tutmuş halk hekimliği uygulamaları ve bu çerçevede gelişmiş halk inançları, düşünceleri tespit edilmiş, yazıya geçirilmiştir.

Kaynak araştırmalarımız ve saha çalışmalarımız sırasında halk hekimliği uygulamalarında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ve Aydın'da olmak üzere kullanılan malzemelerin değişen coğrafyaya ve bitki örtüsüne göre farklılık gösterdiği fakat inancı ve yöntemlerin benzer olduğu sonucuna ulaştık.

Çalışma sonucunda ortaya çıkan veriler neticesinde yörede kullanılan hastalık adlarının zaman zaman farklılaştığını ve yöreye özgü kavramların varlığını tespit ettik. Örneğin yakı (çalma) olmak bir hastalık, yakı otu ise o hastalığa iyi gelen şifalı ottur. Yakı tozunun ise yine o hastalığa iyi gelen, söylencelere göre kırk bir çeşit ottan yapılan bir çeşit baharat karışımı olduğunu, fakat bu otların neler olduğunun tam olarak kimse tarafından bilinmediğini yahut meslek sırrı olarak görülüp gizli tutulmak istendiğini tespit ettik. Ayrıca sayısı oldukça az olmasına rağmen hastalık tedavisinin ortaya çıkışına dair söylence ve deyimleri tespit ettik ve ilgili hastalığın olduğu bölümde bu farklılıkları belirttik.

²⁴⁹Hufford, agm., 75

Araştırmamızda sağaltım merkezleri olarak türbe ve ocaklı denilen kişilerin varlığı yazıya geçirilmiştir. Gerek yazılı kaynak ve gerekse sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilere göre insanlar çaresiz bir hastalığa yakalandığında, modern tıba başvurup olumlu bir netice alamadığında türbe ve kutsal mekânları ziyaret geleneğini sürdürmektedirler. Aydın'da da kırsal kesimce halen bu gelenek devam etmektedir. Ayrıca modern tıbbın çare bulamadığı hastalıklarda, bir diğer sağaltım odakları olan ve eski Türk dininin simgesi Şamanın yerine geçen ocaklının, aktif olarak sağaltım yaptığı görülmüştür. Bu tespitler gösteriyor ki gerek arkaik inanç sistemleri gerek eski Türk dini olan Şamanizm'e bağlı pratikler ve gerekse İslamiyet'le birlikte gelen kültür öğeleri hala fonksiyonlarını yerine getirmekte ve varlığını korumaktadır. Bu bağlamda tezimizde ulaşabildiğimiz kaynaklar ışığında başvurulmuş türbeleri ve ocakları isimleriyle birlikte yazıya geçirdik.

Aydın'ın jeolojik yapısından kaynaklanan termal suların varlığı ve bu sulardan şifa bulmak amacıyla insanların faydalandığı bilinmektedir. Derlemelerden edindiğimiz bilgilere göre bu sular halk tarafından şifalı olarak görülmektedir. Bu sulardan, genelde yıkanma yoluyla faydalanılırken çok azından da içilerek faydalanılmaktadır.

Aydın Halk hekimliğinde çeşitli malzemelerden elde edilen emler genelde karışım şeklindedir. Kullanılan malzemelerden en çok bitkisel, daha azı hayvansal ve en az da madensel, endüstriyel ve diğer. malzemeler ile ürünler kullanılmaktadır. Bunlardan bitkisel kaynaklı olanlar bugün tıpta kullanılmaktadır. Alternatif tıpta ise kullanımı yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Örneğin zeytinyağı yörede en çok kullanılan bitkisel emdir. Bugün de zeytinyağının faydaları bilimsel olarak kanıtlanmış durumdadır. Yörede hayvansal malzemelerden en çok bal ve süt, farklı olarak eşek, deve, insan idrarı ile bunların sütü kullanılmaktadır. Madensel malzemelerden ise en çok su ve tuzun kullanıldığı bilinmektedir. Yörede, halk hekimliğinde hangi malzeme ve yöntem kullanılırsa kullanılsın en önemli şeyin "pozitif inanç" olduğu ortaya çıkmıştır. Yani bu kavrama gönülden bağlı bulunulmadığı sürece ne olursa olsun hastalıktan kurtulmanın hemen hemen mümkün olmadığına inanılmaktadır.

Araştırma sonunda, modern hekimliğin halen bazı konularda insan ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldığı ve bu sebeple insanların halk hekimliğine başvurduğu müşahade edilmiştir. Ayrıca başvuru nedenleri arasında gelenekçilik, eğitimsizlik, ekonomik nedenler, sağaltım pratiklerinin tatbikinin olumlu sonuçları yer almaktadır. Aynı zamanda bu nedenlerin, söz konusu sağaltım yöntemlerinin sürdürülmesinde de etkili olduğu görülmüştür.

Literatür taraması sonucunda halk hekimliği alanında Türkiye'nin çeşitli yörelerinde çalışmaların yapıldığı fakat sayılarının az olduğunu, yazılı makalelerin çoğunun derleme metni ağırlıklı olduğu görülmüştür. Ayrıca Aydın'la ilgili daha önce bir takım folklorik çalışmaların yapıldığı fakat özellikle bu alanda yapılmış bir çalışmanın olmadığı sonucuna ulaştık. Bu anlamda çalışmanın bu boşluğu doldurmasını beklemekteyiz. Çalışmada halk hekimliğinde kullanılan yöntemleri daha ayrıntılı olarak sınıflandırmak, her uygulamada kullanılan pratiğe ad vermek mümkün olabilirdi fakat böyle bir çalışmanın çok daha fazla veri gerektirmesi ve çeşitli nedenlerle çalışmanın sınırlarını aşacağından bunlara yer verilmemiştir. Böyle bir çalışmanın daha ileri bir safhada ve geniş sınırlar içerisinde yapılabileceği görüşüne varılmıştır. Halk hekimliğinde yapılacak çalışmaların sayısı ne denli çok olursa o kadar iyi genellemelere varılacaktır. Sağlıklı genellemeler için çalışmanın bu alana katkı sağlayacağı beklenmektedir. Çalışmanın bu alandaki eksikliklere bir nebze olsun fayda sağlamasını, çalışmanın da eksikliğini giderecek yeni çalışmalara gebe kalmasını temenni etmekteyiz. Araştırmanın gerek halkbilimi gerek halk edebiyatı gerek alternatif tıp ve gerekse modern tıp çalışmalarına katkı sağlamasını dileriz.

KAYNAKÇA**A. SÖZLÜ KAYNAKLAR (KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ)**

NO	ADI	YAŞI	ÖĞRENİM DURUMU	MESLEĞİ	DOĞUM YERİ	YAŞADIĞI YER	DERLEM E TARİHİ
K1	Ali Tuğrul	70	İlkokul	Çiftçi	Karpuzlu/AYDIN	Karpuzlu/AYDIN	31.03.2011
K2	Kamil Gergin	75	İlkokul	Emekli	Karpuzlu/AYDIN	Karpuzlu/AYDIN	31.03.2011
K3	Hüsamettin Aybars	63	Lise	Emekli Bankacı	Karpuzlu/AYDIN	Karpuzlu/AYDIN.	31.03.2011
K4	Kamuran Şen	58	Orta iki terk	Emekli İtfaiye Şefi	Hadımköy/İSTANBUL	Merkez/AYDIN.	17.04.2011
K5	Selahattin Tosun	73	İlkokul	Çiftçi	Hatipli/KARPUZLU	Karpuzlu/AYDIN	31.03.2011
K6	Fatih Yavaşoğlu	26	Lisans	Banka Memuru	Merkez/AYDIN	Merkez/AYDIN	17.04.2011
K7	Nalan Yavaşoğlu	54	Ortaokul	Ev hanımı	Hadımköy/İSTANBUL	Merkez/AYDIN	17.04.2011
K8	Saadet Şen	47	İlkokul	Ev hanımı	Merkez/AYDIN	Merkez/AYDIN	17.04.2011
K9	Gülser Kamer	64	İlkokul bir terk	Ev hanımı	Merkez/KONYA	Merkez/AYDIN	17.04.2011
K10	Hülya Canem Baldım	46	İlkokul	Ev Hanımı	Merkez/AYDIN	Merkez/AYDIN	17.04.2011
K11	Şaziye Kocaçoban	51	İlköğretim	Ev Hanımı	Merkez/AYDIN	Merkez/AYDIN	17.04.2011
K12	Ali Aslan	36	İlkokul	Medyum	Çalışlar/ Söke AYDIN	Bağarası/AYDIN	30.03.2011
K13	Ayten Aracı	73	İlkokul dört terk	Ev Hanımı	Çine/AYDIN	Bağarası/AYDIN	30.03.2011
K14	İbrahim İzci	66	Açıktan orta öğrenimine devam ediyor	Emekli	Bağarası/AYDIN	Bağarası/AYDIN	30.03.2011
K15	Kezban Tağa	41	İlkokul	Ev Hanımı	Tekeler/KARPUZLU	Tekeler/AYDIN	31.03.2011
K16	Süleyman Tağa	36	İlkokul	Nalbant/ Halk Veterineri	Tekeler/ Karpuzlu	Tekeler/ Karpuzlu/AYDIN	31.03.2011
K17	Mehmet Yavaşoğlu	56	Lise	Memur	Merkez /AYDIN	Merkez/AYDIN	17.04.2011
K18	İsmail Mersin	73	İlkokul	Emekli	Çine /AYDIN	AYDIN	07.05.2011
K19	Saniye İrci	57	Yok	Pazarcı	İZMİR	İncirliova /AYDIN	10.05.2011
K20	Halit Demir	56	Ortaokul	Pazarcı	DENİZLİ	Merkez/AYDIN	10.05.2011
K21	Ayşe Demirdöven	73	Yok	Ev Hanımı	Dikmen/AYDIN	Karacasu/AYDIN	01.06.2011

K22	Melahat Cura	55	Okuması var	Ev Hanımı	Dutağaç/ Bozdoğan	Karacasu/ AYDIN	08.10.2011
K23	Kübra Karaca	82	Yok	Ev Hanımı	Karacasu/AY DIN	Karacasu/ AYDIN	01.06.2011
K24	Âdem Çalışkan	72	İlkokul	Emekli Çiftçi	Esençay(Boya sın) /Karacasu	Karacasu/ AYDIN	01.06.2011
K25	Mehmet Avsal	85	Yok	Rençber	Karacasu/ AYDIN	Karacasu/ AYDIN	01.06.2011
K26	Nahit Çevik	45	İlkokul	Besici	Çamarası/ Karacasu	Karacasu/ AYDIN	01.06.2011
K27	Hanife Bilcan	63	İlkokul Üç Terk	Ev Hanımı	Ataköy/ Karacasu	Karacasu/ AYDIN	14.10.2011
K28	Musa Yapıcı	52	İlkokul	Seramik Ustası	Akça Demirhan/ Karacasu	Geyre/ AYDIN	14.10.2011
K29	Mustafa Akyol	66	İlkokul	Emekli	Karacasu	Karacasu/ AYDIN	14.10.2011
K30	Yaşar Çakan	69	İlkokul	Emekli	Nazilli	Nazilli/ AYDIN	14.10.2011
K31	Naciye Kaçar	69	İlkokul	Ev Hanımı	Davutlar	Söke/ AYDIN	03.10.2011
K32	Fatma Aydın	49	Lise	Ev Hanımı	Halilbeyli/ Koçarlı	Boydere/ AYDIN	11.10.2011
K33	Hatice Gümüştaş	80	Yok	Ev Hanımı	Zeytinköy/ Koçarlı	Boydere/ AYDIN	11.10.2011
K34	Muharrem Aydın	56	Ortaokul	Emekli	Zeytinköy/ Koçarlı	Boydere/ ADIN	11.10.2011
K35	Kadriye Mavi	51	İlkokul	Pazarcılık	Kuloğulları/ Dalama	Kuloğulla rı/ Dalama/ AYDIN	11.10.2011
K36	Zeynep Yorulmaz	61	Yok	Pazarcılık	Cincin/ Koçarlı	Işıklı/ AYDIN	11.10.2011
K37	Emir Tullah Erat	67	Yok	Ev Hanımı	İlyasdere	Umurlu/ AYDIN	12.10.2011
K38	Kazım Erat	86	İlkokul 3'e kadar	Emekli	Umurlu	Umurlu/ AYDIN	12.10.2011
K39	Metin Fakıoğlu	41	Lise	İşletmeci	Nazilli	Denizli/ AYDIN	10.10.2011
K40	Hasan Hüseyin Fakıoğlu	72	İlkokul 4. Sınıfa kadar.	Emekli	Güney(Buldan) DENİZLİ	Buharkent/ AYDIN	10.10.2011
K41	Musa Tufan	72	Lise	Emekli	Sarayköy/ DENİZLİ	Sarayköy/ DENİZLİ	10.10.2011
K42	Ahmet Çetin	51	İlkokul	İşletmeci	Gümüşköy/ Ortaklar	Gümüşköy/ Ortaklar/ AYDIN	09.10.2011
K43	Neşe Aksakal	57	Lise	İşletmeci	ARTVİN	Gümüşköy/ Ortaklar/ AYDIN	09.10.2011
K44	Ferhat Ateş	61	Lise	Emekli	Gümüşköy/ Ortaklar	Gümüşköy/ Ortaklar/ AYDIN	09.10.2011

K45	Hasan Hüseyin Kartal	55	Ortaokul	Çiftçi	Gümüşköy/Ortaklar	Gümüşköy/Ortaklar/AYDIN	09.10.2011
K46	Hatice Kaya	95	Yok	Ev Hanımı	Bozköy/Germencik	Bozköy/Germencik	29.10.2011
K47	Muazzez Kuru	46	İlkokul	Ev Hanımı	Bozköy/Germencik	Bozköy/Germencik	29.10.2011
K48	Halil Varol	80	Yok	Çiftçi	Konuklu	Konuklu	30.09.2011
K49	Faik Olgun	66		Çiftçi	Konuklu	Konuklu	30.09.2011
K50	Ramazan Polat	81		Çiftçi	Konuklu	Konuklu	30.09.2011
K51	Aysel İnesi	50	İlkokul	Pazarcı	Merkez	Tepecik	07.09.2011
K52	Mahmut İnesi	50	İlkokul	Pazarcı	Tavas/DENİZ Lİ	Tepecik	07.09.2011
K53	Nihat Çiçek	60	İlkokul	Emekli	Kasar/ ÇİNE	AYDIN	01.10. 2011
K54	Zeynep Çiçek	40	İlkokul	Ev Hanımı	Dalama	AYDIN	01.10.2011
K55	Süleyman Çakır	52	İlkokul	Bekçi	Ovacık/ ÇİNE	Ovacık/ ÇİNE	07.10.2011
K56	HOCA OVACIK		İlkokul	Emekli	Ovacık	Ovacık/Çi ne	07.10.2011
K57	Feride Yıldırım	68	Yok	Ev Hanımı	Ovacık	Ovacık/Çi ne	07.10.2011
K58	Dilek Bal	27	İlkokul	Ev Hanımı	Kırsakallar	Ovacık	07.10.2011
K59	Mehmet Yıldırım	34	İlkokul	Serbest meslek	Ovacık	Ovacık/Çi ne	07.10.2011
K60	Fatma Bal	69(?)	İlkokul	Ev Hanımı	İncirlio va	Ovacık	07.10.2011
K61	Ayşe(Fat ma) Gültekin	63	Yok	Ev hanımı	Dutluağaç	Dutluağaç	07.10.2011
K62	Melahat Açık	71	İlkokul	Ev hanımı	Dutluağaç/ Çine	Almanya	07.10.2011
K63	Esm a Özdemir	74	Yok	Ev hanımı	Dutluağaç	Dutluağaç /Çine	07.10.2011
K64	Osman Gültekin	83	İlkokul üç.	Serbest meslek	Dutluağaç	Dutluağaç /Çine	07.10.2011
K65	Salim Kulak	62	İlkokul	Çiftçi	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K66	Emin Kaçar	72	Yok	Çiftçi	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K67	Mehmet Tosun	66	Yok	Çiftçi Emeklisi	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K68	Muammer Duran	60	Ortaokul	Emekli	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K69	Abdullah Karadere	78	İlkokul	Çiftçi	Donduran	Donduran/ Yenipazar	07.10.2011
K70	Nazife Duran	88	Yok	Ev hanımı	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K71	Hatice Orhan	64	Yok	Ev hanımı	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K72	Fadime(Ze hra) Bozdağ	84	Yok	Ev hanımı	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011

K73	Hediye Uysal	80	Yok	Ev hanımı	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K74	Kazım Kulak	46	İlkokul	Çiftçilik/Aza	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K75	Ayşe(Naciye) Orhan	77	Yok	Ev hanımı	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K76	Kamil Şimşek	73	Yok	Çiftçi	Kavşit	ÇİNE	07.10.2011
K77	Salim Karaca	33	Üniversite	Öğretmen	_____	ÇİNE	07.10.2011
K78	Fatma(Ayşe) Sakalı	80(?)	Üçe Kadar	Ev Hanımı	Dalama	Dalama	01.10.2011
K79	Fadime Sarıyıldız	53	İlkokul	Ev hanımı	Dereköy	Dereköy/Yenipazar	01.10.2011
K80	Hamidiye Eren	42	Üniversite devam	Muhtar	Söke	Söke	03.10.2011
K81	Dursun Kutlucan	48	İlkokul	Ev hanımı	Söke	Söke	03.10.2011
K82	Muzaffer Ganiz	69	İlkokul(?)	Emekli	Gölcük	İmamköy/Merkez	26.06.2011
K83	Rabiya Gül	48	İlkokul	Ev hanımı	Söke	Söke	03.10.2011
K84	Huriye Eren	62	Okur yazar	Ev Hanımı	Akçakonak/Söke	Yenidoğan / Söke	03.10.2011
K85	Kamber Ergan	63	İlkokul	Emekli	Yenidoğan	Söke	03.10.2011
K86	Nebi Yılmaz	76	İlkokul	Çiftçi Emeklisi	Makedonya	Yenidoğan/SÖKE	03.10.2011
K87	Fehmiye Yılmaz	72	İlkokul	Ev hanımı	Yugoslavya	Yenidoğan/SÖKE	03.10.2011
K88	Enver Karakurt	78	İlkokul iki	Çiftçi emeklisi	Malgaçemir	Sultanhisar	01.10.2011
K89	Mehmet Güler	48	İlkokul	Çiftçilik ve hayvancılık	Malgaçemir(Düzyaka)	Sultanhisar	01.10.2011
K90	Onur Çetintaş	33	İlkokul	İnşaat işçisi	Malgaçemir(Düzyaka)	Sultanhisar	01.10.2011
K91	Tansel Demirel	72	İlkokul üç	Ev hanımı	Sultanhisar	Sultanhisar	01.10.2011
K92	Habibe Güler Türk	70(?)	İlkokul bir	Ev hanımı	Sultanhisar	Sultanhisar	01.10.2011
K93	Münevver Kos	70(?)	İlkokul üç	Ev hanımı	Malgaç Emir	Sultanhisar	01.10.2011
K94	Özkan Aral	73	İlkokul	Emekli	Sultanhisar	Sultanhisar	01.10.2011
K95	Perihan Aral	62	İlkokul	Ev Hanımı	Sultanhisar	Sultanhisar	01.10.2011
K96	Emir Erdem	75	Yok	Ev hanımı	Umurlu	Umurlu	01.10.2011
K97	Ali Şevket Yılmaz	77	İlkokul	Emekli	İmamköy	İmamköy	26.06.2011
K98	Celal Ece	64	İlkokul	Muhtar	Pınardere	İmamköy	26.06.2011
K99	Âdem Uysal	74	İlkokul	Çiftçi	Karaköy	Karaköy	26.06.2011
K100	EKREM Uysal	66	Yok	Çiftçi	Karaköy	Karaköy	26.06.2011
K101	Şevket Aracı	60	İlkokul	Rençber	Karaköy	Pınardere	26.06.2011

K102	Emine şahin	84	Yok	Ev hanımı	Kayacık	İmamköy	26.06.2011
K103	Mehmet Şahin	28	İlkokul	Otomobil boyacısı	İmamköy	İmamköy	26.06.2011
K104	Seyhan Sevinç	41	İlkokul	Esnaflık	İmamköy	İmamköy	26.06.2011
K105	Zehra önder	80	Yok	Ev hanımı	Çobanlar	İsabeyli	03.07.2011
K106	Hediye Çelik	84	Yok	Ev hanımı	İsabeyli	İsabeyli	03.07.2011
K107	Naciye Önder	81	Yok	Ev hanımı	İsabeyli	İsabeyli	03.07.2011
K108	Hacı Hüseyin Akkuzu	93	Okuma-yazma var	Emekli	Arpaza(Esenköy)/ Nazilli	İsabeyli	03.07.2011
K109	Muammer Ergün (Yıldırım Hoca)	70	İlkokul	Çobanlık	Çobanlar	İsabeyli	03.07.2011
K110	Sultan Zorlu	49	İlkokul üç	Ev hanımı	Hasköy	İsabeyli	03.07.2011
K111	Nefise Kozan	77	Yok	Ev hanımı	Bozköy yaylası	Bozköy	29.10.2011
K112	Bedriye Zeybek	79	Yok	Ev hanımı	Bozköy	Bozköy	29.10.2011
K113	Selami Zeybek	49	İlkokul	Rençber	Bozköy	Bozköy	29.10.2011
K114	Ayşe Çankaya	64	İlkokul 4. Sınıf terk	Ev hanımı	Kılavuzlar	Bozdoğan	24.07.2011
K115	Güldane Dikmen	44	İlkokul	Ev hanımı	Kılavuzlar	Bozdoğan	24.07.2011
K116	Münevver Dikmen	74	Yok	Ev hanımı	Kılavuzlar	Bozdoğan	24.07.2011
K117	Rabiya Güneş	K90	İlkokul 3	Ev hanımı	Arpaz	Kılavuzlar/Bozdoğan	24.07.2011
K118	Zehra(Hatice) Ateş	70(?)	Yok	Ev hanımı	Güney/Yenipazar	Kılavuzlar/Bozdoğan	24.07.2011
K119	Hatice Atalay	78	Yok	Ev hanımı	Kılavuzlar	Kılavuzlar	24.07.2011
K120	Züleyha Atalay	43	İlkokul	Ev hanımı	Yazıkent	Kılavuzlar	24.07.2011
K121	Sultan Şimşek	70	Yok	Ev hanımı	Kılavuzlar	Kılavuzlar	24.07.2011
K122	Hamide Çiltepe	26	İlkokul	Ev hanımı	Kılavuzlar	Kılavuzlar	24.07.2011
K123	Münevver Dikmen	22	Üniversite	Öğretmen	Kılavuzlar	Kılavuzlar	24.07.2011
K124	Recep Özcan	85	Yok	Çiftçi	Kılavuzlar	Kılavuzlar	24.07.2011
K125	Dursun Kocakulak	70	İlkokul üç	Ev hanımı	Kavaklı	Kılavuzlar	24.07.2011
K126	Durmuş Ali Dikmen	52	İlkokul	Çiftçi	Kılavuzlar	Kılavuzlar	24.07.2011
K127	Osman Nuri Ak	74	İlkokul	Çiftçi	Koçak	Koçak	08.07.2011
K128	? (İsmi)	?	Üniversite	Eczacı	?	Koçak	08.07.2011

	vermedi)						
K129	Kübra Coşkun	61	İlkokul	Ev hanımı	Koçak	Koçak	08.07.2011
K130	Yusuf Yaman	51	İlkokul	Çiftçi	Ilıdağ	Koçak	08.07.2011
K131	Eyüp Coşkun	44	İlkokul	Çiftçi	Koçak	Koçak	08.07.2011
K132	Emir Ayşe Ertürk	74	İlkokul üç	Ev hanımı	Kuloğlu	Kuloğlu/Dalama	04. 07. 2011
K133	Mehmet Uğurlu	84	Yok	Rençber	Kuloğlu	Kuloğlu/Dalama	04. 07. 2011
K134	Mehmet Şahin	37	İlkokul	Esnaf	Kuloğlu	Kuloğlu/Dalama	04. 07. 2011
K135	Yılmaz Dağlı	39	İlkokul	Esnaf	Almanya	Kuloğlu/Dalama	04. 07. 2011
K136	Canan Durmuş	75	İlkokul üç	Ev hanımı	Kuloğlu	Kuloğlu/Dalama	04. 07. 2011
K137	Ahmet Turan	84	İlkokul iki	Çiftçi	Hamzabali	Hamzabali/Dalama	04. 07. 2011
K138	Necdet Turan	59	Orta iki	Çiftçi	Hamzabali	Hamzabali/Dalama	04. 07. 2011
K139	Hasbi Çınar	68	İlkokul	Çoban	Malgaçemir(D üzyaka	Malgaçemir/Şultanhisar	07.10.2011
K140	İhsan Coşkun	66	İlkokul	Çiftçi	Yenipazar	Malgaçemir	07.10.2011
K141	Hatice Çetintürk	40	İlkokul	Ev hanımı	Malgaçemir	Güvendik	07.10.2011
K142	Emine Savran	85	İlkokul üç	Ev hanımı	Naipli/Ortaklar	Hıdırbeyli/Germencik	12.09.2011
K143	Halime Kuru	73	İlkokul bir	Ev hanımı	Bozköy	Hıdırbeyli	12.09.2011
K144	Seyfettin Aksoy	?	Lise	Aktar	Bozdoğan	Bozdoğan	14.10. 2011
K145	Hüseyin Coşkun	45	Lise	İmam	Bozdoğan	Karacasu	14.10.2011

B. YAZILI KAYNAKLAR

Kitaplar

Acıpayamlı, Orhan, *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi*, T.H.H.S.B, Ankara: MİFAD Yay.,1989.

Aktakka, Nuri- Demircan, M.Necati, *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3078,2006

Arat, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig, Cilt I*, Metin, TDK Yay. Ankara, 1999

Arat, Reşit Rahmeti *Kutadgu Bilig Çeviri*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998

Araz, Rifat, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Atatürk Kültür Merkezi (AKM) Yay.:108, Ankara, 1995

Atalay, Besim, *DLT Tercümesi Cilt I, II, III*, 3.Baskı, TTK Basımevi, Ankara,1992

Bayat, Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Sade Matbaa, İzmir., 2003 Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1994

Condon, John C. *Kelimelerin Büyüülü Dünyası*, Anlam Bilim ve İletişim, İnsan Yay. İstanbul, 1995

Demirhan Erdemir, Ayşegül, *Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi*, Güneş ve Nobel Yay., Bursa, 1996

Eliade, Mircae, *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitapevi, Ankara, 2006

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, MEB Yay. İstanbul, 1971

Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu Halk İlaçları*, Derin Yay., İstanbul, 2007.

Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu İlaçları Üçlemesi- 3*, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul, 1998

İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Basımevi, Ankara, 1995

İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yay., Ankara, 2000

İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, C.I., Ankara, 1998

Kafesoğlu, İbrahim, *Eski Türk Dini*, K.B. Yay. Ankara, 1980

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay. İstanbul, 1998

Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1999.

Komisyon, *Aydın İl Tarihi*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Aydın, 2012

Komisyon, *Aydın Kültür Envanteri I-II*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara, 2012

Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, K.B. Yay. Ankara, 1984

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay. İstanbul, 2000, 128

Komisyon, *Renkli Büyük Türkiye Ansiklopedisi*, Yazır Yay., İstanbul, C. I, (Yayın yılı belirtilmemiştir)

Komisyon, *Evliyalar Ansiklopedisi C. 3-5-7-11-12*, Türkiye Gazetesi Yay.(İhlas Gazetecilik Holding A.Ş. Baskısı), İstanbul, 1992

Örnek, Sedat Veyis, *Etnoloji Sözlüğü*, DTCF Yay. Ankara, 1971

Öztek, Zafer, *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara, 2006

Polat, H.Hüseyin, *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*, Ürün Yay. Ankara, 1995

Sarıkaya, Haluk Egemen, *Parapsikoloji Olağanüstü Yetenek ve Duyular Bilimi*, Bilim Araştırma Merkezi Yayınevi, İstanbul, 1985

Seltük, Rıza- İmren, Naci, *Aydın İl Turizm Envanteri*, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1979

Komisyon, *Türkiye Cumhuriyetinin Yetmiş Beşinci Yılında Aydın*, Aydın Valiliği Yay., (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1998,

Komisyon, *Renkli Büyük Türkiye Ansiklopedisi*, Yazır Yay. İstanbul, C.I.(Yayın yılı belirtilmemiş eser)

W. Radloff, *Versucht Eniest Wörterbuches der Türk- Dialecte II*, Petersburg, 1889

Komisyon, *Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü , Yarını*, C.II. Anadolu Yayıncılık., (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1982

Makaleler ve Bildiriler

Asil, Eriş,-Şari Sevgi, “İç Anadolu Bölgesinde Cilt Hastalıklarına Karşı Kullanılan Halk İlaçları”, *TFA Dergisi*, Ank. Üniversitesi, Basımevi, Ankara, 1989

Bayat, Ali Haydar, “ Halk Tıbbında Özellikle Anadolu’da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Gelenek, Görenek, İnançlar, C. IV, Ankara, 1987

Bayat, Ali Haydar, “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, *T.H.H.S.B.*, K.B. Yay., Ankara, 1989

Boroğlu, Eyüp, “Hastalıkların Tedavileri”, *Folklor*, TFK Yay., Mart – Nisan, Yıl 2, Sayı: 23 -24

Cuyi, Wei, “Uygurcadaki “büvi” Kelimesinin Kökeni Üzerine”, Çev. Alimcan, İnayet, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi (Journal of Turkish World Studies)*, VIII/2, Kış/Winter 2007

Çınar, Ali Abbas, “Türk Halk Hekimliği ve Veterinerliği Üzerine Kısa Bir Bibliyografya Denemesi”, *Kebikeç Dergisi*, 2001

Demirhan Erdemir, Ayşegül, “Halk Hekimliğinin Tanımı, Tarihi Gelişimi ve Özellikleri”, *Tıp Dünyası Dergisi*, C.58, (Yayın yeri belirtilmemiş eser) 1985

Doğan, Şaban, “XIV. – XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri”, *Milli Folklor*, 2011, Sayı 89

Gözaydın, Nevzat, “İzmir’de Halk Tedavisi Usulleri”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi(T.F.A)*, Sayı 334, Mayıs, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1977

Güzelbey, Cemil Cahit, “Gaziantep Tıbbi Folklorundan Yapraklar”, *Halk Kültürü Derleme, Araştırma Dergisi*, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1984/1

Işıkoğlu, Kemal, “Urfa’da Hastalıkların Tedavi Şekilleri”, *Türk Folklor Araştırmaları (TFA) Dergisi*, Sayı: 259, Şubat, (Yayın yeri belirtilmemiş eser), 1971

Kaya, Muharrem, “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”, *Folklor/Edebiyat Kültür Dergisi*, Cilt 7, Sayı 25, Ürün Yay., Ank, 2001/1

Nahmedov, Ahmet, “Büyü ve Türklerde Bazı Büyüsel Pratikler”, Uluslararası Zeki Velidi Togan ve Türk Kültürü Bilgi Şöleni, *Yayınlanmamış Bildiri*, Afyonkarahisar, 13-15 Ekim, 2010

Öger, Âdem-Gönel, Tuba, “Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri”, *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 6/4 Fall, TURKEY, 2011

Özerk, Erengül, “Hastalıkların Tedavileri”, *Folklor*, Şubat –Mart – Nisan 1970, Yıl:1, Sayı:10 – 11 – 12

Öztelli, Cahit, “Zile’de Doğum ve Adetleri”, *TFA Dergisi*, C.2, Sayı:36, İstanbul, 1952, 572

Pirverdioğlu, Ahmet, “Türk Halk Tiyatrolarının Gelişme Evreleri”, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay (3013), 2004

Örnek, Sedat Veyis, “Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki”, DTCF Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı 174, 1996

Soylu, Sıtkı, “Önemli Bir Yiyecek: Acı Soğan Üstüne”, *TFA Dergisi*, Sayı: 290, Eylül, 1973

Şar, Sevgi, “ Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü” ,*T.H.H.S.B*, Kültür Bakanlığı MİFAD Yay. Ankara, 1989

Şar, Sevgi, “Anadolu’da Halk Hekimliği Uygulamaları”, *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History* 13, 2005

Şentürk, Ahmet, “Malatya’da Sülük İle Tedavi”, *TFA Dergisi*, Haziran 1970, Sayı: 251

Tanyu, Hikmet, “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, Ank, 1982

Tarımcıoğlu, Faruk, “Hastalıkların Tedavileri”, *Folklor*, Mayıs – Haziran – Temmuz 1970, Yıl 2: Sayı: 13 – 14 – 15

Türk, Hüseyin, “Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, *Milli Folklor*, Yaz, Sayı: 94, 2012

Veren, Ergün, “Aydın Yöresinde Halk Hekimliği Pratikleri”, *Aydın Efesi Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Yıl 1, Sayı:6, Ocak/Şubat 2012

Yoder, Don, “Halk Tıbbı”, Çev. Sibel Yoğurtçuoğlu - Ayfer Gülüm, *Folklor* *Doğru*, Sayı: 43, 1975

Tezler

Abalı, İsmail, *Koçarlı Halk Kültürü*, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, S.B.E., Aydın, 2011

Aydiner, Muazzez, Aydın ve Çevresinde Halk İnançları, Yayınlanmamış Y.L. Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, S.B.E., Aydın, 2012,

Kurum, Uygur, *Düziçi’nde Halk Hekimliği*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, S.B.E., Niğde, 2008

Öngel, Gülnur, *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar*, Basılmamış Y.L. Tezi, Pamukkale Üniversitesi, S.B.E., 1997.

Özgen, Zübeyde Nur, *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi S.B.E, Adana, 2007

C. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Aksoy, Şahin, Tarih öncesi Çağlarda Tıp, Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Ders Notları, http://tip.harran.edu.tr/ogrenci/ders_notlari/tip_tarihi.pdf (26.11.2012)

Alptekin, Ali Berat, Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği, <http://www.millifolklor.com>, (23.11.2012) Milli Folklor, 2010, Yıl 22, Sayı 86, 2012

Artun, Erman, Çağdaş Tiptan Alternatif Tıbbı Yöneliş: Medya Çerçileri, Adana Halk Kültürü, [http:// www.turkoloji.cu.edu.tr](http://www.turkoloji.cu.edu.tr) (10.11.2012)

Hufford, J. David, “Halk Hekimleri”, Çev. Mustafa Sever, <http://www.millifolklor.com> (12.10.1012) Milli Folklor, 2007, yıl 19, Sayı73, 2012

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Belsoğukluğu.htm> (24.12.20012)

[http://www.saglikkutuphanesi.com/Nöroloji/İnme_\(Felç\)_i1053.htm](http://www.saglikkutuphanesi.com/Nöroloji/İnme_(Felç)_i1053.htm)
(24.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Kurdeşen.htm> (24.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Çıbanlar.htm> (24.11.2012).

<http://www.genelsağlik.org/yazi/nasir-hiperkeratoz-ve-tedavisi/> (24.11.2012)

<http://sakur.uludag.edu.tr/dosya/FR-HYE-04-434-11.pdf> (24.11.2012)

<http://www.steteskop.net/psoriyazis-sedef-hastaligi--i-298.html> (24.11.2012)

<http://www.steteskop.net/sigil-i-833.html> (24.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Egzama.htm> (24.11.2012)

<http://www.ayakcerrahisi.com/eriksin-ayak-problemleri-topuk-diken-plantar-fasitis.html> (24.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Uyuz.htm> (24.11.2012)

<http://www.cilthastaliklari.com/konular/infeksiyon-hastaliklari/zona-gece-yanigi.html> (24.11.2012)

<http://www.hekimce.com/index.php?kiid=256> (24.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Pamukçuk.htm> (24.11.2012)

<http://www.medikalsözlük.com/dermatoloji/ucuk.asp> (24.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Yılancık.htm> (24.12.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Arpacık.htm> (24.11.2012)

<http://www.webrehberi.net/sağlik/goz-hastalıkları:goz-aki-kanamasi.htm>
(24.11.2012)

http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Bağırsak_Solucanları.htm
(24.11.2012)

[http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Basur_\(Hemoroid\).htm](http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Basur_(Hemoroid).htm)
(24.11.2012)

<http://www.labtestsonline.org.tr/understanding/conditions/diarrhea/> (24.11.2012)

<http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2332> (24.11.2012)

<http://www.labtestsonline.org.tr/understanding/conditions/diabetes/> (24.11.2012)

<http://www.sagliksiz.net/dalak-sismesi.html> (24.11.2012)

http://www.saglikplatformu.com/hastalik_rehberi/g.asp (24.11.2012)

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (24.11.2012)

<http://www.steteskop.net/kolesterol-i-660.html> (24.11.2012)

<http://www.steteskop.net/varis-i-1506.html> (24.11.2012)

<http://www.hekimce.com/index.php?kiid=5218> (26.11.2012)

<http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2181> (26.11.2012)

<http://www.hekimce.com./index.php?kiid=2375> (26.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Romatizma.htm> (26.11.12)

http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Aybaşı_Düzensizliği.html
(26.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Astım.htm> (26.11.2012)

<http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Bronşit.htm> (26.11.2012)

[http://www.saglikkutuohanesi.com/hastaliklar/Nefes_Darlığı_\(Dispne\).htm](http://www.saglikkutuohanesi.com/hastaliklar/Nefes_Darlığı_(Dispne).htm).
(26.11.2012)

<http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2643>(26.11.2012)

<http://www.hekimce.com/index.php?kiid=2701> (26.11.2012)

http://www.saglikkutuphanesi.com/hastaliklar/Yılan_Sokması.htm (26.11.2012)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50b387174005d3.98862812(06.11.2012)

<http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelişim/psikoloji/klinik.htm> (06.11.2012)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50b3871bdc6bf7.47117234 (06.11.2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kirlian_fotoğrafçılığı (06.11.2012)

http://www.aydin.gov.tr/default_B0.aspx?content=1008 (06.11.2012), (Aydın Valiliği resmi sitesi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50b38cee4e71c5.29921611 (06.11.2012)

EKLER

EK 1: DERLEME ÇÖZÜMLEMELERİNDEN BAZILARI

KAYIT1 (Video 0604): Bu kayıtta yer alan kişiler, Kamuran Şen(K4), Saadet Şen(K8) ve Fatih Yavaşoğlu (K6) adlı kişilerdir. Derleme yeri ise Aydın'ın merkezidir.

METİN1

Z.Ü: Şimdi, yazın yani yanıklarda, güneşe çıktığımız zaman ya da denize girmeden önce, biraz önce anlattığınız gibi ne sürersiniz?

K.Ş: Denize girmeden önce içtiğim biranın az bi miktarını, dibinde bi santim kalcak şekilde vücudumun her tarafına sürerdim.

Z.Ü: Ne oluyor o zaman, sürdüğünüz zaman?

K.Ş: Ondan sonra güneşe karşı çıksan da hiç bi yanık manık olmaz. Az değil altı seneden beri senenin üç ayını denizde geçirdim. Senenin üç ayını. Servis... Talebe şoförüym. Okullar kapattığım günü, akşam denizin kenarındayım. Üç ay boyunca da denizdeyim.

Z.Ü: Birayı sürüyorsunuz...

K.Ş: Birayı sürdüm mü mis gibi.

Z.Ü: Hiç bi şey olmuyor?

K.Ş: Hiç bi şey olmaz.

Z.Ü: Bu bilgiyi nereden öğrendiniz?

K.Ş: Valla ne diyim meyhane kültürü mü diyim. Orda konuşulan muhabbetler benim için geçerliydi. Büyüklerimizden... Eskiden bu kadar çok bira yoktu. Tekel birası vardı. Ama şimdi artık bir sürü bira çoğaldı

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Ama ben ne oldum, bulduğumuz biraylan... Hani bunu bu şekilde...

Z.Ü: Yani onun ona faydalı olduğunu nasıl fark ettiniz? Yani onlar...

K.Ş: Aklıma geldi bi gün benim. Gerçekten de hiç bi şey olmadı. Hiçbir şey olmadı. Ondan sonra da her sene ben tatbik ettim. İlk denize girmeden önce vücuduma sürdüğümde karşılığında hiç bi şey olmadı.

Z.Ü: Peki mesela şarap dediniz, şarap hangi hastalığa ne ye iyi geliyo?

K.Ş: Valla, kalp hastalığı, kanı incelttiğini biliyorum. Kanı ... Yaptığını biliyorum. Ki örnek Fransız. Fransa'da kalp hastası yoktur. Fransızlar sabahtan başlarlar şarap içmeye.

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Eczacı arkadaşlarımız, eskiden doktor arkadaşlarımız, bunları ispatlı olarak göstermiş, söylemişlerdir.

Z.Ü: Evet.

K.Ş: O aklımda kaldı benim. Ama normal adi şaraplardan değil. Kurma şaraplarımız vardır Denizli'de, Bekilli'de olsun Ça... 'da olsun. Kendileri kurarlar, hiçbir katkı maddesi olmadan yapılan şaraplar. Bi de onlardan getirir arkadaşlar. Bu şarapların çok faydası olduğunu biliyorum, kalp hastalıklarına.

Z.Ü: Üşütme için de...

K.Ş: Konyak, mideni üşüttün, vücudun kırık...

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Hani ısınmaya ihtiyacın olduğu yerde, hemen sek bi çay bardağı konyağı çek, hiç bi şeyin kalmaz. Zaten vücut ısınıp hemen 36'yı buldurur.

Z.Ü: O zaman, peki midemizi üşüttük, yine aç karnına mı içiliyor.

K.Ş: Aç karnına kızım. Zaten tok karnına faydası olmaz ki. Her şeyi aç karnına.

Z.Ü: Her şeyi aç karnına?

K.Ş: Her şeyi aç karnına.

Z.Ü: Şarapta...

K.Ş: Zaten akşama kadar da aç gezerim. Sabah bi kahvaltı yaparım, işte şey bilir. Sabah kahvaltılan bi çıkarım akşam aç karnına... Dışardaki stresi gürültüyü patırtıyı dışarıda bırakmak için, hemen çilingir soframı hazırlarım, meyve salatası, yoğurt, peynir. İki duble rakımı atarım ben. Dışardaki sorunların hepsi dışarıda kalır, eve hiç bi şey sokmam.

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Mühim olan sinirsiz, stressiz bir hayat yaşayabiliyo musun, en güzel hayat budur. Hayatı gırgıra alcaksın. Her olaydan bi espri payı çıkarabiliyo musun kendine, en mutlu insan sensin.

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Kazık da yesen, dayak da yesen dışarıda, bundan bi espri payı çıkaracaksın. Her şeyin başı bu gırgırda.

Z.Ü: Gerçekten öyle zaten, hastalıklar da.

K.Ş: Bütün bunlar benim akranlarım... Benim yaşıım elli sekiz. Bütün akranlarımın ya tansiyondur ya şekerdir ya. İşte 40 yaşında. Tansiyondur, şekerdir ne ararsan var, olmayan yok. Her şey mevcuttur.

Z.Ü: Peki yani alkol katkılı içecekler, bunlardan sizin bildiğiniz diğer hastalıklara faydasını bildiğiniz içecekler var mı?

K.Ş: Valla, hastalık sinirden sitresden başka hiç bi şeyden gelmez. Evhamdan gelen bi şey.

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Bunları da atmak için de iki tek attığın zaman, hiiii bi şey düşünmezsin. Ne sinir kalır ne stres kalır.

F.Y: Dayı hiç diş doktoruna da mı gitmedin?

K.Ş: Gitmedim dayım. Bi sefer, diş sallandığı zaman damatlara gittik.

F.Y: Dişin ağrıyınca napıyon?

K.Ş: O, rakı. Pamuk batır, çiğne.

Z.Ü: Geçiyor?

K.Ş: Ağrısını aldırır o an için. Cezaevinde bile öyle yapıyodum. Açık cezaevinde serbestti yani. Açıktan atıyolardı, geliyodu. Ordan o şekilde

Z.Ü: Peki sizin doğum tarihiniz kaç?

K.Ş: 18.5.53

Z.Ü: İsim, soy isim?

K.Ş: Kamuran Şen.

Z.Ü: Öğrenim durumu?

K.Ş: Yedi senede orta ikiden zor çıkardılar beni.

Z.Ü: Hah hahh...

K.Ş: hı h hı, duvardan...

Z.Ü: Doğum yeriniz?

K.Ş: İstanbul, Hadımköy, Çatalca.

Z.Ü: Hımmm... Aydın'ı mısınız?

K.Ş: Hayır, ama yer, merkez burası.

Z.Ü: Merkez burası?

K.Ş: 56 senesinde geldik Aydın'a.

Z.Ü: İstanbul'da doğdunuz?

K.Ş: İstanbul, Çatalca, Hadımköy. Altıncı kolorduda peder assubaydı.

VIDEO 0605

Z.Ü: Sülük, sülüğü ne yaparsınız?

K.Ş: Valla ben sülük hiç kullanmadım. Eskiden gördüğüm kadarıyla...

Z.Ü: Kimde gördünüz?

K.Ş: Eski mahallelerde televizyonun olmadığı zamanlarda koca karılar camda, cam şişelerin içersinde Salı pazarında satılan bu sülükleri ayak parmaklarına, ayaklarının nazik yerlerine yapıştırarak, ayaklarındaki akşama kadar inen o pis kanı ayaklarında çekerek şifa bulduklarını sanırlardı. Ben hiç denemedim bilmiyorum.

Z.Ü: Yani iyileştigini, yani iyileşirler miymiş? Öyle söylüyorlar.

K.Ş: Öle söleniyodu, tabi biz çocuktuk o zamanlar.

Z.Ü: Evet.

VIDEO 0606

K.Ş: Çürük mürüklerin olduğu yere buz, buz kapattın mı hemen indirir şişi.

VIDEO 0607

Z.Ü: Mesela ne yapıyorsunuz? Bademciklerinizi üşüttünüz...

K.Ş: Badeciğin şişti sesin çıkmıyo. Yutkunamıyosun. Tülbentin içine, şu iki bademciği kapatcak şekilde, bi karış bölümünü seriyosun tülbentin içine.

Z.Ü: Neyi seriyorsun.

K.Ş: Tülbentin üzerine pamuk.

Z.Ü: Pamuk.

K.Ş: Bildiğimiz... Üzerine pamuk.

Z.Ü: Tamam.

K.Ş: Onun üzerine mavi ispirto vardı eskiden, şimdi her yerde bulunmuyo. Kolonya yapıyoz artık. Kolonyayla ıslarsın bunu, üzerine tam bademciklere gelecek şekilde bolca karabiber. Toz, bildiğimiz karabiber. Onu, karabiberi koydun mu, bademcikleri kapatcak, şurdan şuraya kadar gelecek şekilde arkadan bi sıkarsın onu, on beş Dakka dayan.

Z.Ş: Öyle bekliyorsun?

K.Ş: O şişini emer zaten onun. Onbeş dakika biraz sıkar mıkâr, zorlar ama onbeş dakika dayandıktan sonra bademcik diye bi şey kalmaz ve ertesi gün taş gibi kalkarsın.

VIDEO 0609

K.Ş: Sabah aç karnına bir fincan.

S.Ş: Onu çocuklar içemez ki.

K.Ş: Zorlar onu. İçirdin mi, ağzını açıp süt bekliyo. Önce süt kokusunu verceksin. Sütün kokusunu alcak tencerenin içinden. Ardından rakıyı salladın mı hepsi arkadan çıkıyo, bizim zamanımızda.

Z.Ü: Peki kaç yaşındaki çocuğa bunu uyguluyorsunuz?

K.Ş: Valla parazit olan herkese uygulanıyordu eskiden. Faytonlar vardı da, faytonlardaki muhabbet esnasında duymuştum burda da, ordan aklıma geldi. Topal Mustafa diye birisi vardı. O anlatıyordu yanındaki kariya ordan duydum.

Z.Ü: Önce sütü koklatıyorsunuz?

K.Ş: Sütü koklatıyorsunuz, parazitler, Kenya mı diyo tenya mı diyorsunuz?

Z.Ş: Evet tenya.

K.Ş: Ağızların açıp bekliyo, süt gelecek diye, ama arkadan rakıyı görünce de hepsi mort oluyo, bağırsaktan dışarı çıktığını duyuyorum.

Z.Ü: Peki ülseri olan hasta doktora gitti bi çaresini bulamadı. Mesela onunla ilgili...

K.Ş: Onu, itfaiyeci bi arkadaşım vardı. Rahmetli oldu, onda da vardı ülser. O kaynamış soğan yutardı.

Z.Ü: Kaynamış soğan?

K.Ş: Kaynamış soğan, küçük kaynamış soğanlar var ya ...

Z.Ü: Aç karnına mı?

K.Ş: Aç karnına kaynamış soğanı yutar. O zarı, soğanın zarı varmış. Onlar, o ülserle iyi geldiğini söylerdi. ... diye bi arkadaşım vardı.

Z.Ü: Her gün mü yapardı bunu?

K.Ş: Her gün.

Z.Ü: Her gün, belli bir saatte?

K.Ş: Her gün, belli bir saatte aç karnına.

Z.Ü: Günde bir kere mi, iki kere mi?

K.Ş: Bir seferdi galiba.

Z.Ü: Bir sefer?

K.Ş: Soğan yutardı sabahları.

Z.Ü: Kaynamış soğanı yutardı?

F.Y: Bi de aç karnına zeytinyağı da içiyolardı. Zaten zeytinyağı yaraları iyileştirdiği söyleniyo. Kuşun gagası kızıldığı zaman da sürerler böyle yarası geçsin diye, iyileşsin diye, yemek yiyemez zaten gagası kırıldığı zaman

Z.Ü: Zeytinyağı?

F.Y: Zeytinyağı sürerler. Yaraları da çabuk iyileştiriyomuş. Aç karnına içiyolarmış, ülserdeki, midedeki yaraları kapatsın diye.

Z.Ü: Güzel

Z.Ü: Böcek sokmalarında veya akreptir ne bileyim yılandır...

F.Y: Arı marı sokunca şişi insin diye?

Z.Ü: Yani arıdır? O tarz şeylerde.

K.Ş: Valla biz çocukluğumuzda üstüne işerdik.

Z.Ü: Napardınız?

K.Ş: Üstüne işerdik. Amonyak yerine geçsin diye. Amonyak idrarın yerine geçsin diye. Biz işin gerçeğini söylüyoruz kızım. Çocukluğumuzda hastane yoktu orda, devlet

hastanesinin olduğu yerde eşekarısı yuvası vardı oralarda. İşimiz gücümüz mü var, televizyon yok bişi yok. Giderdik arı yuvarlarına çomak sokardık. Elimizde şöyle enli tahtalar, onları öldürmekten zevk duyardık, eşek arılarını.

S.Ş: Ben de küçükken babaannemin köyünde arı sokmuştu da, bana da şey yaptılar, çamur koydular elimin üzerine.

K.Ş: Çamur, çamur olmasa neyle geçcek elin.

S.Ş: Çamur şey yapmıştı.

Z.Ü: Çamur?

S.Ş: Evet çamur koydular.

K.Ş: Duman amca cebinde sürekli amonyak şişesi taşır. Hee o... Soktuğu zaman. Amonyak mı var o zaman, eskiden nerden bulcaksın. Benim dediğim 58'li 60'lı yıl o zaman.

Z.Ü: Diyelim ki gaz, yani o tarz soba zehirlenmesidir veya işte tüp o tarz zehirlenmelerde ne yapıyorsunuz?

K.Ş: Zehirlenmede süt, yoğurt.

Z.Ü: Peki başınız ağrıdığında ne yaparsınız?

K.Ş: Limon kolonyası, evde hiç eksik etmem zaten. Avcuna dök, çok büyük derin nefes al, derin nefes al damarları açacak şekilde. İki üç sefer derin nefes çektin mi hiç bi şey kalmaz bende. Bende mi başkalarında da geçerli mi bilmiyorum. Ona da söylerim bazen, başın ağrıdığın zaman derin derin iki üç nefes kolonya kokusunu çek açar. Asprin, gripin hayatta içmem.

Z.Ü: Peki bu bilgiyi nerden öğrendiniz siz?

K.Ş: Yılların verdiği bi tecrübe kızım eskiden böyle bu kadar bakkal dükkânı kadar eczane yoktu ki. Aydında dört tane eczane vardı galiba.

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Biz hep bu koca karı ilaçları dediğimiz kendini telkin etmek. Ben bunu çektim mi geçcek diceksin yalnız.

Z.Ü: Evet.

K.Ş: Ben bunu çekcem, kendini telkin etceksin önce, ondan sonra iki nefes çek, beklide geçmiyo ama bize geçmiş geliyo. Önce telkin.

Z.Ü: Doğru.

0614 NOLU VİDEO

K.Ş: Et kırılmalarına karşı, bertik dediğimiz halk dilinde, çğ et, dövülmüş çiğ et sarılır. Kaynamış soğanla beraber bandaj yapılarak bırakılır ve iki üç gün içerisinde de bi şey kalcağını tahmin etmiyorum. Kalmadı kalmaz da. Çok motorsiklet kazası geçirdim, ben ordan biliyorum. O bertik şeylerde çiğ et.

Z.Ü: Çiğ et.

METİN 2: Bu metinde adı geçen kişiler Gülser Kamer (K9), Hülya Canem Baldım (K10), Nalan Yavaşoğlu (K7) ve Fatih Yavaşoğlu adlı kişilerdir.

VİDEO 616

G.K: Ben de yarımbaş ağrısını izin aldığım zaman. Şindiki yaşımla olsa yapmazdım ben ona. Nasıl biliyon mu? O teyzenin ağızları, şeytan kermesi deyo ya, burulara gadar böyle cizilik, yara gibi. O bene okudu üfüüdü, avcuna tüküüdü ben onu yedim.

N.Y: Allah canını almasın.

G.K: El Öle alınıyo ya...

N.Y: Öyle mi oluyo muuuşş. Hadi yaa...

G.K: Ondan sonra tükürüğünü yalıyon. Hindiki aklım olsa almazdım ben.

Z.Ü: Neden?

G.K: E temizleştik gari çocuum hindi her şeyi temiz olsun istiyooz. Çoğu yapıvedim ben. Okuduum, gürşun döktüm, çalma yaptım. Öbür ev varya gene. İki... geldi kadın. Eyileşmiş, eyileştikten soona geldi bene. “Teyzecim neler edem ben sana, nelee alıverem?”. Hiç bi şey alıveme çocum dedim. Sağol Allah razı olsun de yete bene dedim ben de. İşte onlara yapıvedim.

Z.Ü: Hmm.

VİDEO 617

G.K: İşte onları yapıyoz. Goca gari ilacı dediğimiz; çalma...

Z.Ü: Onu nasıl yapıyorsunuz. Çalmayı?

G.K: *Hindi çocuuum çalma dediğimiz böle gızarık bi şey oluyo. Hem kemiklerin sızlıyomuş. Benim başıma gelmedi de anlatıyo. Kemikte sızlama yapıyomuş. Bu gıpgırmızı oluyo, gıpgırmızı hem şişiyö. Ona, gendin biliyosun zaten çalma olduğunu. Gülay'ın aagadaşının... Özcan'ın akrabası. Gözü, gözü olmuş ööle yani her yerinde çıkabiliyo. O geldi. Ne etmiş ne etmiş, doktoorelara gitmiş, nerlere gittiyse çare bulamamışlar. Gülay da benim yaptığımı biliyo ya. Almış gelmiş buraya. İkiyom, üçüyom geldi buraya bi daa gelmedi gadın.*

N.Y: *Maşallah. Görüyon mu? Geçti o zaman.*

Z.Ü: *Kaç defa?*

G.K: *Üçlencek çocuuum.*

N.Y: *Okuyo musun?*

G.K: *Tabi okuyosun.*

Z.Ü: *Ne okuyor sunuz?*

G.K: *Bildiini çocum. Bildiim sureleri okuyom. Ben başka bilmiyom.*

Z.Ü: *Hmm.*

G.K: *Bildiğim sureleri okuyom Allah rızası için.*

N.Y: *İznin olduğu için. Evet, doğru doğru.*

G.K: *Tabi evet.*

Z.Ü: *Size o İzni Kim verdi. El aldığınız kişi kim.*

G.K: *Oo çalmayı ben gaynanamdan aldım. O kendi daha bilen kişiden almış. Dedesinden mi başka birinden mi?*

Z.Ü: *Hım.*

G.K: *Dedenen de aldı benden. Erkekle merkekleen başka bi yeelerinde oluyomuş ya. Ondan deden ben den aldı izin. Ben gayın validemden, öle gidiyo yani bu. İzin olanlar yapabiliyo bunu.*

F.Y: *Gülser Teyze göz üstüne bi şey sürüyo mussun, bi ilaç.*

G.K: *Hee. Yağ sürüyosun. Duzsuz gaymak sürüyon. Kimaasii bekmezlen yapıbiliyoomuş. Biz gaymakla biliyoz. Duzsuz gaymaağla. Ondan sonra yarım baş ağrısına, onu eliyosun. Odun külü olcak. Odun külünü elicen, onu bardağa doldurcan. Yarım baş ağrısına onu yapcan.*

Z.Ü: *Nasıl yapıyorsunuz?*

G.K: *Dolduruyom ben onu baadan içine üstüne bi tülbentimi örtüyom. Dibinden tutuyom böle. Başında gezdiriyom. Bardağı gezdiriyom. Başın yarım baş ağrısı oldu mu o saten yarım yandan çöküyo. O dolduuduun şey, kül çöküyo. Yarım yakası göçüyo böle.*

Z.Ü: *Guuşunu da işte aldım. Kimden aldım bilemicem guuşun dökmesini de. Şiinin Yaşar'ın gızı bile guuşun dökmeye geldiğinde bularım baksene. Guuşunlar yapıştı buulare de derilerim koptu yaa. Ondan duymuş eyi geldi deye. Gülay bi aagedeşini sürüklemiş gelmiş. Onnda eyi ediveedim. Nenem pek iyi geldi deyip duru.*

VIDEO 618

Z.Ü: *O yılancık taşı dediğiniz o...*

H.B: *Hacıdan geliyo.*

Z.Ü: *Yani, diyelim ki gittik. Peki ordan bi taş aldık. Bunu her insan kendi yapabilir mi?*

H.B: *... Yoo onun taşı ayrı oluyomuş. Onun için öyle denildiği söyleniyo. Onun için bi erkeği bi dişisi var mış.*

Z.Ü: *El alma olayı oluyor mu?*

H.B: *Oluyo. Hee.*

Z.Ü: *Hmm.*

H.B: *Ocaktan gelme olcek*

Z.Ü: *Sizin bildiğiniz var mı?*

H.B: Annemle babam tutuyolardı. Babaneden.

Z.Ü: Yaşıyorlar mı?

H.B: Yok maalesef.

Z.Ü: Hmm. Allah rahmet etsin. Siz yapabiliyor musunuz?

H.B: Elimden geldiği kadar yapmaya çalışıyorum.

Z.Ü: Eğer gösterebilerseniz...

H.B: Yılcık taşı bende yok. Sadece el koyarak tutuyoruz biz.

Z.Ü: Yani varmış gibi mi düşünüyorsunuz?

H.B: Olduktan sonra eliniz uyuşuyor. O ağrının olduğu yere tuttuğunuz zaman... Hem okuyosun hem tutuyosun. Ordan ağırları çekiyoya elin, çektiği için uyuşma yapıyo. O zaman yılcık olduğunu anlıyorsun.

Z.Ü: Yani sizin yılcık dediğiniz... Ağrı ya mı diyorsunuz?

H.B: Evet. Gezen bi ağrı. Aynı yerde durmaz. Bakarsın bacağında olur, orası geçer kolunda tutar. Nazarla olur, soğuktan oluyo. Bi ara başına geçer başında olabilir. O ağrıyı orda çekersin. Bacağında çekersin, sırtında oluyo, nerde çıkca hiç belli olmuyo. Bi anlık bi ağrı oluyomuş zaten.

Z.Ü: Anlık.

H.B: Anlık evet. Bi anlık sanki böyle yılan ısırması gibi “ısıriyo, sokuyo, gidiyo” diyolar.

Z.Ü: Evet.

VİDEO 619

Z.Ü: Nasıl dediniz?

G.K: İçinde, Dalak, dalak şişmesi oluyo ya. Büyüklede de küçükle de de.

H.B: ... ın eski şeyisi. Dalak şişmesi deniliyo.

Z.Ü: Dalak şişmesi siroz hastalığına... Onu karşılıyor?

H.B: Evet.

N.Y: Karaciğerde olan oluyo.

Z.Ü: Peki nasıl biliyorsunuz? Dalağın şiştiğini nereden biliyorsunuz?

G.K: Karnı şişiyor ya.

Z.Ü: Görüyorsunuz yani.

G.K: Siroz da şişiriyor, o da şişiriyor.

H.B: Evet ikisi de şişiriyor.

Z.Ü: Neresi şişiyor? Belli bir bölge mi, karın mı?

H.B: Şu karın bölgesi şişer. Bu göğüsten altı şişer.

Z.Ü: Nasıl, nasıl onu tedavi ediyorsunuz?

H.B: Valla o da ocaktan geliyo zannedersem. Dağ köylerinde onu yapıyorlar.

G.K: O da izinnen. İzinlen. Hani dedim ya ben gürşun dökmeye izin aldı, baş ağrısına izin aldım gibi.

Z.Ü: Bunda da aldınız mı?

G.K: Onu algım yok da duygum var yani.

Z.Ü: Nasıl oluyor o?

G.K: Yatırıyon hastayı, alıyon ele baltaya.

Z.Ü: Hı hı.

G.K: Baltayla kookuduyon kişiyi.

Z.Ü: Nasıl oluyorsa? Gördünüz mü?

G.K: Ben duydum yani.

Z.Ü: *Tamam*

G.K: *Öyle o da iyileşiyö deyolaa. Demi çocuüm. Korkutmaylan.*

Z.Ü: *Evet.*

N.Y: *Ödü kopuyo o zaman.*

G.K: *Tabii ki yatırıyor sun hastaya. Vurcamış gibi. Tabi insan ne kadar olsa heyecanlanır.*

N.Y: *Ödü kopcakmış gibi bi şey. O zaman iniyomuş mu o karın şişliği.*

G.K: *Evet iniyomuş.*

N.Y: *Bak hiç bilmiyöz biz onları.*

Z.Ü: *O işlemi yaptıktan ne kadar sonra iyileşiyor.*

G.K: *Onu bilmiyöz ki çocuk daa.*

H.B: *Kendimiz yaşamadığımızdan*

G.K: *Duyduğumuzu sööliyöz. ... korkutmayla geçiyo deniyo. Bi de yılancık Allah'ı m. Bizim bi ablamız vaa da.*

H.B: *Yılancık ölüme gadar gidiyo diyolar.*

G.K: *Yirmi seneden beri çekiyo. Eyileşip gelecek deye. Bi bardak süt sebep oldu deyo.*

METİN 2: Bu metin Koçarlı Bağarası beldesinde derlenmiştir. Metinde adı geçen kişiler İbrahim İzci (K14), Ali Aslan(K12), Muazzez Aydınır (derleyici) ve Züleyha Ülger'dir (derleyici).

VIDEO 0546

İbrahim İzci: *Bu şekilde cevap veremeyiz yani. Verdiğimiz cevap kısıtlı olur yani. Ben televizyonda izledim İzmit'in bilmem neresinde bi hoca izledim. Öğretmen emeklisiymiş. Öyle diyo ki adam: "Bu yaşlı amca" diyo, "nası hasta oluyo" dio, soruyo orda. Onlar da diyo ki; "Evde" diyo "ağlıyo" diyo. Onun kendince cinlileri*

varmış. Ayşe, Fatma, Emine veyahut da Mehmet, Ahmet bilmem kim. Bu hasta evinde nası hasta oluyosa, o şekilde hasta edin diyo. Bak o açık. Burdan biz hocalardan, biz o açıklığı görmedik. Televizyona verdi adam seneler önce. Dedi ki: “Ayşe Fatma, emine siz nasıl, şey ediyosunuz”. Bir hasta var diyor ki... O ihtiyar adam aynen hüngür hüngür ağlıyor. Ve tadavisini yapıyor orda. Gönderiyor. Nerden türemiş? Demek ki insanlarda bu rahatsızlık var. Doktora gitmiş tedavi olamamış. Here gelmiş, gitmiş. O İzmit... O İzmit'teki... İzmit'in neresindeydi o zamanlar. Bi yerinde. Tam olarak yazmadım. Televizyonda izledim ben bunu, bu programı. Ha insanların kendindeki sıkıntıya... Bi şekilde doktora gidiyo çare bulamıyo, bilmem nereye gidiyo çare bulamıyo, geliyo hocaya. Ben de, dini kitabı çok okuyan birisiyim. Ve bu tür olaylara çok karşıyım, o zamana göre. 1979'da buraya geldim. Yetmiş dokuzda buraya geldim, geldiğim zaman da, bizim bi PTT'de şey vardı. Müdürümüz vardı. O arkadaş da biz... Bursa De...tarafında, buradan öğrendiği sırlarla bi şeyler yapıyor. Aynı şekilde bana diyor ki; “Halil İbrahim”, hani benim de dindar olduğumu biliyo ya, “Hadi İbrahim bi ilginç hasta gelmiş, gidelim” diyor. Ya'a gitmiycem diyom ben yani. Tepkili oluşumu sezdirmiyom müdüre de. Gitmiycem diyom. Neticede bir gün bi arkadaşım çıktı geldi. Taaa Dursunbey'den. Gittik beraber, arkadaşım hocanın yeri burası, hocanın şeyisi burası, burada ni yaparsan yap. Bene allahaismarladık, ben gidiyom dedim. “Yoooo burada kalıcaz” dedi. Neticede kalalım mı kalalım. Benim sığırım var, sıpam var, hayvanlarım var ona bakcam... “Beraber oraya gideriz, ama benim hanımım” dedi. “Golundan dutcasın”. O da dindar birisi, kendisini kısıkanıyo ya. ... “İnsanlar” dedi. “Kolundan tutcaasan beraber tutalım, başkası tutmasın” dedi. Neticede bekledik. İlginç olan şu: Rastladım ben burada hocada. Bak, yıl seksen ihtilal öncesi. Annesi buradan elini tutuyo, babası da şu arkadaş, birisi bu elini tutuyo. Şaşırdım galdım. Bu kız çocuğu... Ben de dikkatli birisiyim, izliyorum böyle gözümlle. Öle bakıyom, bu ne diye, bu ne acaba. Gız çocuğu elini böyle böyle ediyor. Sen kadar ya var ya yok, kaç kilosun?

Z.Ü: Kırk altı

İ.İ: Yok canım yetmiş felan gösteriyo.

Z.Ü: Hı hı hı.

Z.Ü: Hahahah! Ya bu yetmiş kilo. Sen kadar yani. Sen kadar. Tahmini benden... 40-50 kilo arasında kalmış bi kız çocuğu. Gözlerinin altı olmuş böle şey gibi, esrar içmiş gibi. Hocanla da böle. Annesi buradan tutuyo, babası burdan tutuyo. Kolunu kurtarıyo, bi şiler yapıyo. Niye yapıyo bu kız çocuğu. Servetini versen...

Z.Ü: Evet.

İ.İ: Yani o kurtuluşa servetini ver. Ben Allah göstermesin, bir kızım var, öle bi şeyim olacak neyim varsa, al hoca bunu kurtar derdim, al doktor bunu kurtar derdim yani. Çünkü öle bi şey ki para versen... Şimdi sana, arkadaş al şu parayı da, şu hareketi yap desen, şu kader insanın içinde utanırsın. Orda iki yüz kişi vardı o gün orda. İki yüz kişinin arasında kız ne yapıyo biliyo musun? Gösteriyo böle, “sen” diyo, “gözlüklü” diyo, “gözlük” çiziyö. Konuşma yok ama o kendi âleminde boşluğa bakıyo. “Sen gözlüklü, benden” diyo, afedersin olumsuz yerlerini gösteriyo. “İstiyosun” Türkçesi, ben anladığım kadarıyla bu. Bakıyor sağına soluna, insanlara böle sağa sola bakıyo, parmağını ısırtıyo. Bu kadar kalabalıkta ayıp değil mi? Annesi yanında, babası yanında bu yaptığı hareket... bu... Kurtardığı anda bunu yapıyo, kurtardığı anda bunu yapıyo. Tam iki saat sıra gelene kadar onu izledim. 1980 öncesi inkılâp öncesi. Allah Allah! Keşke bir kameram olsaydı, kamerayı alsaydım o gün o vakaya. Allah Allah, ben ilk defa... Bu ne biçim âlemdir ya. Bu nedir yani ben şaşırdım. Hoca bunu okudu. Hocanın elinde olduğu için kitap vardı. Yani hem kafasından bi şey yapan yok. Eskilerin yaptığı bir kitap var elinde bu hocanın o zaman için. Kitabın sayfasını çeviriyor, ben dikkatle izliyorum. Ben çünkü kitap okuyan birisiyim. Ben de ama o tür işlere hiç girmedim. Bak çalışıyoz hala. Neticede çeviriyo çeviriyo çeviriyo; hangi sayfada ne kaldı, sayfanın birinde bakıyo senin olay. O hastanın olayını görüyo. Gördük. Hoca başladı terlemeye; ben de izliyom olayı. Hoca baya böööle iki saat uğraştı. Ööle bi saat iki saat uğraştı o kız çocuğu için. Tombak o zaman sa... Tombak orda... Babaları var Mustafa, Mustafa Tombak. Tumbak diye geçer de Tombak. Şimdi orda o dairenin içinde hoca meseleyi görmeye başlayınca kadın da hasta olan da orda gördü. “Hıh hıh” böle yapıyo. Diliyle konuşmuyo yalnız. Böle yaparak kendi kendine bi şeyler yapıyo. Gözlüklü oraya geldi dairenin üzerine. O görüyo, biz görmüyoz tabi. Biz daire görüyoz. Ondan sonra Tombak’a dedi hoca “yak” dedi. Bi yaktı, elindeki kâğıdı yakıyo. Bakın kardeşim

hayatta ben öyle acı çığlık duymadım. Kişinin kolunu kessen öyle acı çığlık duymaz. Bir çığlık başladı. O yanıyordu ya. Bir çığlık başladı, yıkıyo ortalığı kız çocuğu, şaşırdım kaldım. Bu ne ya. Bakıyom ben hepimiz aptallaştık ama. Velhasıl, hoca dedi: “Yav” dedi,”bağğ... bağırıp durma sus artık” dedi. “Bi sağına soluna bak bakalım” dedi, “Onu ben yaktım” dedi, “O bitti” dedi, “O gitti” dedi, “Onu yaktık” dedi, “O öldü” dedi hoca. “Sağına soluna bak”. Sabah beri kolundan tutan babasıydı, öbür tarafta annesiydi. Velhasıl, kız çocuğu bi döndü baktı babasını gördü. “Ağğ babacığım”dedi babasına bi sarıldı. Sanki on yıldır babasına hasret. Ya sabahtan beri baban iki saattir yanında, ben görüyom. Öbür tarafta da şeyi vardı, annesi vardı. “Anneciğiiim” dedi. Allah Allah dedim bu ne âlem. On yıllık bi, bi yabancı ülkeden gelmiş, on yıldır irtibat kesilmiş bi anne babayla konuşuyor gibi. Şimdi çocuk sağ sağ. Hiç unutmuyom Germencikli. Germenciğe gelin gitmiş o kız. Burdan Kızılkaya Köyün’dendi. Germenciğe gelin gitmiş. Eeee. Buna cinlilerin, hocanın anlattığına göre beşinci mezhebi yani mezhepsizi yakalamış.

Z.Ü:hı hu

İ.İ: Mezhep dışı olanı yakalamış. Beşinci mezhebi dedi o gün için bana hoca. ... Bunu beşinci mezhebi yakalamış bunu dedi. Ben beş ay kurtardım. Haa hiç unutmam, işte orasına gelcem şimdi. Daha onu demeden, bi baktım bizim Suat isminde bi arkadaşımız vardı. Onun hanımı, onların köyünden, hanımının kaynanası onların köyünden. Onlara misafir gelmişmiş galiba o zaman onlar. Suat’ın kucagından o çocuğu bi kaptı ki. Çocuk altı aylık bi bebek vardı ki şimdi otuz yaşlarında bi genç. ”Yavruuum Ali Testiciii”. Ben hiç unutamıyom bu olayı, hiç unutamıyom. Yani gördüğüm bu olay film, bi şey sanki sahne seyrettim orda “oğluuum Ali testicii” deyi çocuğu Suat’ın kucagından bi kaptı. Suat da saf. Allah Allah dedim. Hoca bu ne ya, bu ne âlemdir. Ondan sonra sordum. Ya böyle dedi. Bu kadar şerefsiz bir... Bu işi yapan hoca olur mu dedim. Yani ben senin yaptığın bu tılsımı bozup başkası yine aynı hale bu eski hale getiren hoca olur mu? O da dedi ki: İbrahim insanlara yalnız insanlar zarar vermiyor. Kul euзу bi rabbil felak, Kul euзу bi rabbın nas surelerinde geçer. Ne diyor: “İns ve cinin şerlerinden sana sığınırım de” diyor. Peygamberimize Cenab-ı Allah çünkü ona da yapmışlar. Götürmüşler kuyunun dibine gömmüşler, üzerine taş bastırmışlar. Peygamberimiz ıstırap duyuyor böyle. On bir on dört kaç

tane iğne sokmuşlar. Kul euzu bi rabbil felak, Kul euzu bi-rabbin nas sureleri on bir ayettir. Her okudukları ayette bi iğne söküyorlar, peygamberimiz rahatlıyo. Şimdi “Bu sureleri oku ki sana ben kurtarayım” Cenab-ı Allah şeyi... Biz insan olarak ne yapıyoruz, kendimize çok güveniyoruz. Ama bizim hatamız, bence çevremizde şu anda başka âlemler var, cin âlemleri var. Biz onları görmüyoruz, onlar bize zarar veriyolar ama biz onlara zarar verme gücünde değiliz. O da dedi ki: “Onların hocaları var” dedi. “Onların hocaları da” dedi, “Bunun bu üzerindeki muskayı attırıyo”. Bunu dedi: “böle yapıyo” dedi, “aynı şekilde hasta ediyolar” dedi. “Altı ay öle yapıyo”.

Z.Ü: Aynı kişi?

İ.İ: Yani çocuklar, yaşamadan hiçbir şeye, şey yapamassınız.

H.?: Dört kitabı vardı. Üçünü savcılık elinden aldı. Biri elinde halen daha, çünkü savcılık el koydular. O şekilde duruyo.

Z.Ü: Neden el koydular?

M.A: Kitapları ne hakkında peki?

H.?: İhtilalde el koydular. Onu söliim sadece.

Z.Ü: Hu ihtilalde.

M.A: Elindeki kitaba neden el koymadılar?

H.?: Bulamadılar, bulsalar onu da alceklerdi. Onu da...

Ali Aslan: O bahsi geçelim.

İ.İ: Bazı insanlar... Ya bunu demem tavsiye etmem. Bazı insanlar... Elde hazır kitaplar var. Bazı insanlar bu kitapları okur. Yapacağını sanır, yapmaya kalkar. Nedir o? Gizli İlimler Hazinesi diye bi kitap var.

Z.Ü: Evet.

İ.İ: Bilmem okudunuz bilmem okumadınız.

Z.Ü: İsmen duyduk ama okumadık.

İ.İ: Ha, ben bi takım arkadaşlara, bu hususta tavsiye etmem derim size. Çünkü benim evimde, afedersin, arabanın içine sığacak kitap var. Amma bu tür kitaplara hiç tevessül etme.

M.A: *Bu Bülbul Hoca yıllardır burada. O zaman İhtilalde de buradaydı.*

H.?: *Buradaydı, ihtilalde de buradaydı.*

M.A: *Bu kalan tek kitabı nasıl saklamış da bulamamış?*

H.?: *Onu kendisi biliyo artık, onu soramayız ki.*

H.?: *Kenan Evren'in hanımını dahi getirdiler ihtilalden sonra.*

M.A: *Bu şeyden sonra, ihtilalden önce elinde dört kitap vardı ya. Dördü varken, yaptığı şeyler daha mı acaba...?*

H.?: *Yüzde doksan öyle. Şimdi bildiği hafızasında kalanlarla yapıyo.*

M.A: *O zaman eskisi kadar şey olmuyo.*

H.?: *Bana göre eskisi kadar değil. Kitap varken daha etkin. Kitap... Hafızasında kalanlar dan o kadar etkili değil.*

A.A: *Bülbul Hocaylan tartıştım. Şimdi bizim köyde Bülbul Hoca'nın, bi arkadaşı, hapsane arkadaşı. Hapsaneye girdiği zaman demiş böyle "Hülya Avşar'ı getiriverem mi" demiş. Demişlee "Getir" hapisaneye. Çiziyo hayatın üstüne. Hülya Avşar geliyo, karşılarında duruyo. Demiş sakın ellemen demiş yani. Cin Hülya Avşar kılığında geliyo, yalan gerçek demiş yani. Birisi gidiyo çarp.. çarpmış ona. Ondan sonra kaybolmuş.*

Z.Ü: *Şimdi dokunan kişi mi kayboluyo.*

A.A: *Dokunmucaksın ona yani. Hoca'nın cini yani.*

Z.Ü: *Dokunan kişi.*

A.A: *Çarpıyo onu yani.*

Z.Ü: *Çarpıyo.*

A.A: *Tabi.*

Z.Ü: *Hasta oluyo yani .*

M.A: *Çarparsa noluyo?*

A.A: *Hasta olur yaa o...*

M.A: *Eli ayağı mı çarpılıyo?*

A.A: *Eli ayağı çarpılıyo yaa.*

İ.İ: *Çocukluğumda ben bi olay yaşadım. ... İki arkadaş bizi götürdüler, çocuğuz daha, ilkokul üçle dört arasında, dörtle beş arasında bi de... yanına çıraklığa girdim, yıl ellibeşler. Çıraklığa girdim bizi aldılar bi eve götürdüler. Gittik eve, evde önce kendi çırağını aldı içeriye, usta. Çırağına cin toplattı. Tırnağını böyle boyadı, film perdesi gibi tırnağının üzerine bu cinleri getirtti toplattı. İşte bak şimdi olaya. Avv etti bağırdı, bağırincaya kadar hocalık yapan zat dedi ki: “Çocuğu çarptırdık” dedi. “Bunu dışarıya çıkaralım ötekini alalım”. Beni aldılar içeri. Ben de yaradılıştan, çocukluktan dindarım. O Allahın bir hikmeti ben yaradılıştan... Çocukluğumdan beri ben böle birisiyim. Tırnağımı boyadılar, seyrediyom. Adamın karısı kaçmış.*

Z.Ü: *Hımmm...*

İ.İ: *Köye kaçmış, orda k.... köyü var, oraya gitmiş. Babasının yanına gitmiş, kavga yapmışlar. Babasının yanına gitmiş.*

Z.Ü: *Tırnağınızı mı seyrediyosunuz?*

İ.İ: *Tırnağımın üzerinde seyrediyom.*

Z.Ü: *Hı hı.*

İ.İ: *Hoca dedi ki, “Yav” dedi. “Bu çocuğu da çarptırmayalım” dedi. “Ordan bi yumurta bul gel”. Bak şimdi olaya.*

A.A: *Doksanlı yıllarda bene bi şey oldu. Doksanlı yıllarda bene bi şey oldu Allah tarafından. Neyse... Ben kendim de kızın birine aşık oldum, askerden geldim kızın birine aşık oldum. Olmadı yaa. O köyde düğün zamanı işi bırakıyom orda. İlla o gızı görmeye gitcem. İlle görcem. Olmuyo olmuyo. Beş defa istettirdim. Bene de sayısız kız buluyolaa bene. Olmadı ille o kız olcek. Doksan dokuz kere evlencek diyom ben, yüzüncü de gine onu alcam diyom ben. Bu şekilde bizim başkan da geldi. Ondan sonra neyse... Bene bi şiler malum oldu. Dediler ki senin evencek olduğun kız Malabatlaa köyünde, ben inanmadım yaa, ama eninde sonunda ordan evlendim.*

A.A: *Bu Doksanlı yıllarda beni gelip kaldırdılar. Üçe on kala beş kala tamam mı. Üç tane cinni...*

Z.Ü: *Gördünüz mü?*

A.A: *Tabi canım onlarla konuşuyom ben.*

M.A: *Nasıldı peki şekilleri, suretleri?*

A.A: *İkisi erkek biri bayan.*

M.A: *İnsan suretindeler mi? Cüce gibi mi?*

A.A: *Ama ufak boylu, eğri bacaklı.*

M.A: *Kulakları, ağızları, burunları normal?*

A.A: *Normal yaa, ama insan gibi değil yani. Onların Burunları ufak oluyo.*

M.A: *Hmm. Kulaklı falan. Yani insan gibi? Uzun kulaklı falan mı oluyolar diye soruyorum.*

A.A: *Değil değil. Ama ufak boyluluar. Kulakları var canım.*

M.A: *Hımm şey renk açısından farklılıkları oluyo mu? Ten renkleri.*

A.A: *Bayan bayan. Mesela ben diyom ki; mesela hülya Avşar gibi ol, onun gibi oluyor. Sibel Can gibi ol onun gibi oluyo yani. Senin isteğine bağlı yani. Bu şekilde. Ondan sonra ben kendime tam altı yıl izledim. Altı yıl defterler tuttum bene. Acaba gösterdikleri şey gerçek oluyo mu olmuyo mu diye. Kalkıyom ben. Üçe on kala beş kala kaldırıyolaa. Öbür odaya geçiyom. Çanağın içinde su var. Diyelim ki size bakıyorum dimi ben. Annenizin adını sizin adınızı yazıp suyun içine atıyom. Sizin hakkınızda bilgi varsa, siz suyun içinde çıkıyosunuz. Ama o gün çıkmayabilirsiniz. Üç gün sona beş gün sona çıkıyo yani gerçekleşiyö. Diyolar ki yani şu bayanın diyolaa bi hayrı var. Yapmazsa başıa bi olay gelecek. Ben gerekeni söölüyom ama. Benim söylediğim tarihi yazıyom ben. Yazıyom tarihi. Bu şekil altı yıl defter tuttum. ... Kimseye söylemeden. ... Hala tutuyom daha yani. Bu şekilde neyse. Dediler bundan sonra bu görünen şeyleri insanlara söliceysin.*

M.A: *Evet.*

A.A: *ben başladım söylemeye. İlk etapta manyak, deli, çatlak, kafii yimiş. ... Bene gösterilen şey gerçek olmaya başladıkça, herkes sonra bana hak vermeye başladı.*

Ama bana kesinlikle söylenen şu var “ Bir insan sene manyak dese dahi, kafayı yimişin dese dahi kesinlikle karşılık verme. Onlar senin dediğin yere gelecek.” Bene verilen talimat bu yani kesinlikle.

VIDEO 545

Ayten Aracı: Şöyle Bismillahirrahmanirrahim. Duydun mu? Bismillahirrahmanirrahim. Böyle çekcez. Bida Bismilla... Bida çekcez, bida çekcez, üç kere aç karınnan.

Z.Ü: Aç karınla?

A.A: Aç karınnan. Bitti. Sabahleyin bir şeyin yok. Sabahleyin hiiç bir şey yok. Hiçbir şeyin kalmaz.

Z.Ü: Aaa!

A.A: Mesela eş göbek kaçığı biz deriz.

Z.Ü: Eş göbek kaçığı mı?

A.A: Haa. Eş göbek kaçığı ha, göbek kaçığı. Bu saygındır, bunu da ben yaparım. Erkekleri ayaktan, kadınlarinkini şu göbekten... Bakarız nereye kaçtı? Eya kemiği altında mı, burada yukarda mı? Yukarda olan öğrüntü yapar, aşağı kaçıkça ishal yapar. Evet. Bunu buraya basarak, buradan basarak yerine getiriiir, buraya bi sabun koyarız bağlarız. Yarına bi şi yok. Bi ekmek yer, işte o zaman kahvaltısını eder, hiçbir şeyin kalmaz. Yerine gelir.

Z.Ü: Erkekleri neden aşağıdan ...?

A.A: Ee tabi erkeğin, ben kadın gidip te erkeğin ... Yani buradan da bakarım ben, şurasından da bakarım, bak şurası göbek damarı(başparmak ile işaret parmağı arasındaki kıkırdak yapı).

M.A: Uhh huh huh...(biraz acıyor)

Z.Ü: Neresi?

A.A: Şuradan da bakarım

M.A: Ben de var mı bir sorun, anlıyor musun?

A.A: Var. Acıyor mu?

M.A: Acıyor.

A.A: İşte eş göbek damarı o?

M.A: Aaa! Neyim var o zaman?

A.A: Eş göbeğin kayık. Acıyodur o.

Z.Ü: O üst tarafa kayık olunca böğürtü mü yapıyor? Nasıl oluyor?

A.A: Yukarı kaçtı mı öğrüntü yapar, öğğh mesela.

Z.Ü: Yemek mesela sanki...

A.A: Hmm.

Z.Ü: Yemek yukarı çıkıyormuş gibi.

A.A: Evet. Bulantı yapar. Aşarı kaçıkça ishal yapar.

Z.Ü: Aaa!

M.A: Şimdi ben böyle mi yaşıyorum yani?

A.A: Eş göbeğin yerine ge... baygiun baygın göbek kaçığı ağrı yapar. Bilhassa gece böyle gerinmek, şöyle yapıp da, şöyle up uzun kendini uzatmak göbeğin yukarı kaçır.

Z.Ü: Yemek yukarı çıkıyormuş gibi oluyor şimdi.

A.A: Hee işte.

M.A: Düzeltmezsek?

Z.Ü: Düzeltelim vallahi.

A.A:E öyle alışkın gidersin ve yaşarsın. Onunna öyle yaşarsın. Onu er yarde bilen vardır amma, er tarafda.

Z.Ü: Hmm...

A.A: Evet er tarafda.

M.A: Buradan bakılıyor?

A.A: Evet. Ordan tok karınnan buradan bakılır.

Z.Ü: Ooff.(muayene ediyor)

A.A: Bu göbek damarı. Kendi kendinize de yapabilirsiniz onu işte bak. Şöyle(kendi eline baskı uygulayarak ovalıyor durumunda) buradan bu damarı ezersiniz.

M.A: *Şu damar?*

A.A: *Hımm. Bak nasıl bak. Ayy... yuvv. Benim de kaçık zaten de. Ellerim ağrıdığı için... Kendi ellerim ağrıdığı için yapamıyorum. Ben yattıyom, ben yatıyom böyle elim bi şişe alıyom, şişeylen bastırıyom yapıyom gendi gendime. Elim çünkü ağrıdığı için, kolum ağrıyo benim çok.*

M.A: *Peki bir şey okuyor musunuz onu yaparken?*

A.A: *Yok yok yok. Hiç bi şey yok.*

Z.Ü: *Ayaktan nasıl yapıyorsun?*

A.A: *Ayaktann... Iı... Burada da göbek damarı var. Şuralarda bak bak. Şurasına böyle bi taş bağlattırıcın birine ovup ovup. Ordan da geliyo.*

M.A: *Ben de bir şey yok.*

A.A: *Hı... Ben bulurum. Yok mu?*

Z.Ü: *O zaman benim göbek kaçık.*

M.A: *Aaa en son acıdı*

Z.Ü: *Nasıl biliyo! Teyze bunu nerden öğrendin?*

A.A: *Bende her şey var, temre okumak, çalma okumak... Göz için bilmem ne ... Her şey var. Hepsinin ayrı ayrı okumaları var. Gözüne benek düştün mü mercimekle onu okurum. Arpacık çıktı mı arpaylan okurum. Benim evim... Benim evim böyle olur. Benim evim böyle olur bak burası. Böyle insan. Kaba kulak bilmem ne... Okul talebeleri sıraya gireler buraya, ben öldüm mü hepsinin işi yaman.*

M.A: *Şifacı.*

A.A: *Şifa dağıtan teyze... hı hu gerçekten. Benim burası böyle olur kaynar.*

M.A: *Kimden aldın peki sen. El alman gerek...*

A.A: *Aldım tabi, bi de çengi yerine basarım, sakat sukat gidenlere ben basarım. Ben babamdan desturluyum. Bu kalçadan basarım. İyileşir.*

M.A: *Topal olan.*

A.A: *Hmm... Bel çekerim efendim, kırık çıkık bakarım, bakmadığım yapmadığım hiç bi şî yok. Her şey yaparım yani.*

M.A: *E buranın doktoru gibisiniz yani.*

A.A: *Hı hı burada bilmediğim gelen... Bilmediğin tanımadığın yüzler burada, hepsini yaparım.*

Z.Ü: *O beli nasıl çekersiniz? Nası biliyosun teyze yerini yani.*

A.A: *Bayaadır işte. Şimdi de çekemiyom. Yazık, şeyin çektim zorla Seçilin annesini, muhtarın. Kolum ağrıdığı için yapamıyom. Bu kollan her şey. Kolum ağrıyo çok benim.*

M.A: *Dualarınızı babadan mı öğrendiniz?*

A.A: *dualarımı mı? Babadan, babadan da öğrendim de, kitaplarım benim. Bi kitaplarımı görsen. Yığınlarla kitabım var.*

M.A: *Arapça mı yani?*

A.A: *Arapçadır, yanında Türkçesi de var ama. Türkçeler bilhassa yanlış oluyo Arapçası en güzel. Şimdi size okuduğum Arapçasıydı.*

Z.Ü: *Hmm. Evet*

M.A: *Şimdi peki çocukluğunuzda dinlediğimiz Türkçe dualar falan var mı? Yani mani gibi biraz.*

A.A: *Mesela şimdi yatmadan önce “Radiytübillahi, rabbene bi İslami vedinen, bil Muhammedi sallallahu veselleme ve nebiyyen” üç kere okurum. “Subanallahu vehamdü. ... ve kelimati ” üç kere okurum. “Bismillahillezi la yedirruhu ...”Üç kerer okurum. Gece yatmazdan, çok ama daha işte okumakla bitmez.*

M.A: *Türkçe Türkçe yok mu, meal mi?*

A.A: *Türkçe Türkçe bunlar hepsi*

Z.Ü: *Hmm*

A.A: *Hepsi Türkçe Arapça değil*

M.A: Şimdi ben size nasıl tarif edeyim, benim babaannem, akrep soktuğu zaman ve derki “Akrep akrep ahirine, akreplerin şehrine. Akrep seni bağlarım, dört köşenden bağlarım” böyle Türkçe yani.

A.A: Benim. “Euzubillahi ...” “Ya Rasullah beni bu gece akrep soktu”. “Ama sen duanı unuttun bu gece” diyo. Bu dua; “Euzubike... minşerri mahalak” bu dua. “Ya rasullahlah” yani Allaha yalvarıyo. “Bu gece akrep soktu dio sen duanı okumadın bu gece onun için soktu” diyo. “Duayı unutma her e gece oku” diyo. Ben akşam sabah okurum. Benim çoktur ezberim de dualarım. Çok büyük olanlar var, küçük olanlar var.

M.A: Böyle değil yani. Benim söylediğim gibi değil demi duların. Arapça?

A.A: Arapça da okuyom Türkçe de okuyom, var. Türkçe de var. Bu okuduklarımın hepsi de Türkçe.

M.A: Ama bunlar Arapça ben Arapça duyuyorum..

A.A: Iı değil Türkçe bunlar. Ama ben Arapça okuduğum için Arapçaya gidiyo işte . Türkçe bunlar hepsi.

M.A: Türkçesi var

A.A: Benim okuduğum şimdikiler Türkçe de dilim Arapça okuduğu için Arapçaya doğru gidiyor dilim hani.

M.A: Hmm.

A.A: Iyyy tamam.

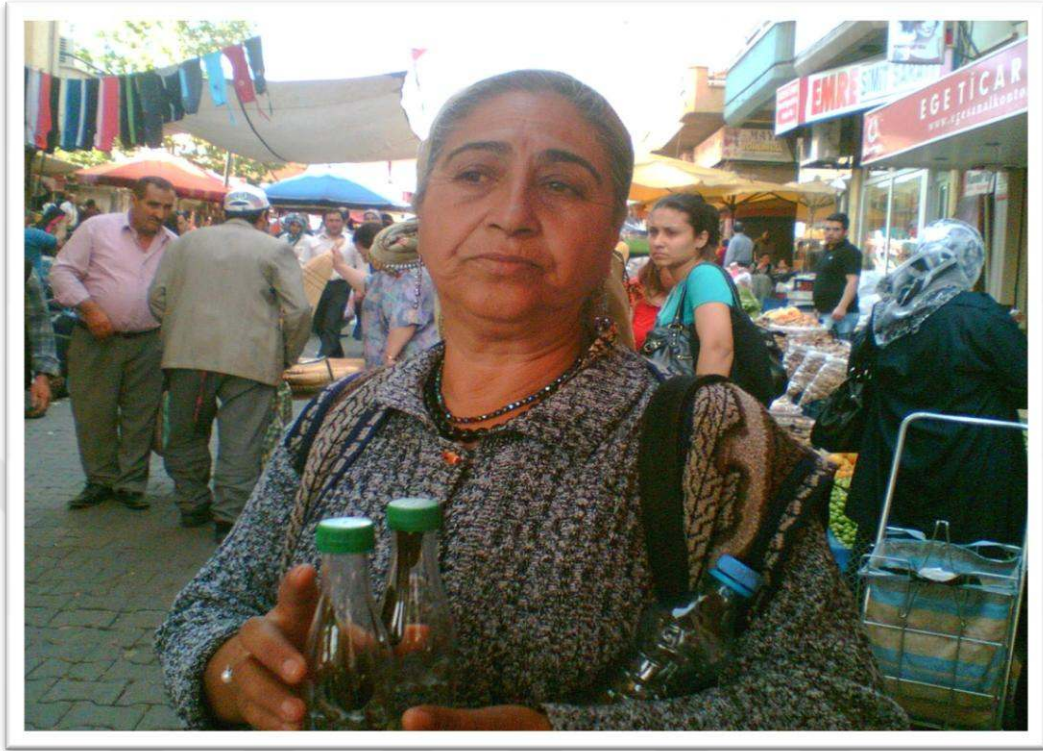
M.A: Yoruldun mu?

A.A: Hayır yorulmadım da...

Z.Ü: İşi var. Buluşması vardı herhalde.

A.A: Doktora gitcem bugün, doktora gidiyorum.

K 2: FOTOĞRAFLAR: AYDIN HALK HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN MALZEMELER VE OCAKLI KİŞİLERDEN BAZILARI



Fotoğraf - 1: Aydın merkezde Salı pazarında bir sülük satıcısı Saniye IRCI (K19)



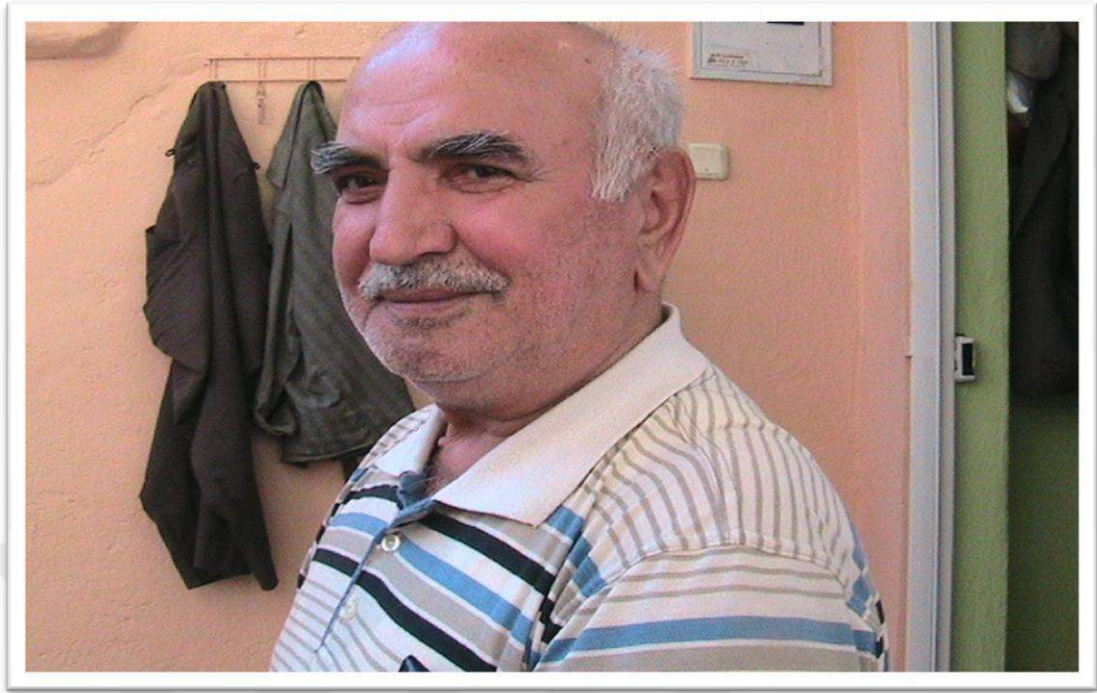
Fotoğraf - 2: Yakından Görüntülenmiş Bir Sülük Şişesi



Fotoğraf - 3 : “Kargan otu



Fotoğraf- 4: Kurutulmuş Kantaron Otu



Fotoğraf- 5 Bir Kırık- Çıkıkçı (Mustafa Çakan/ Nazilli)



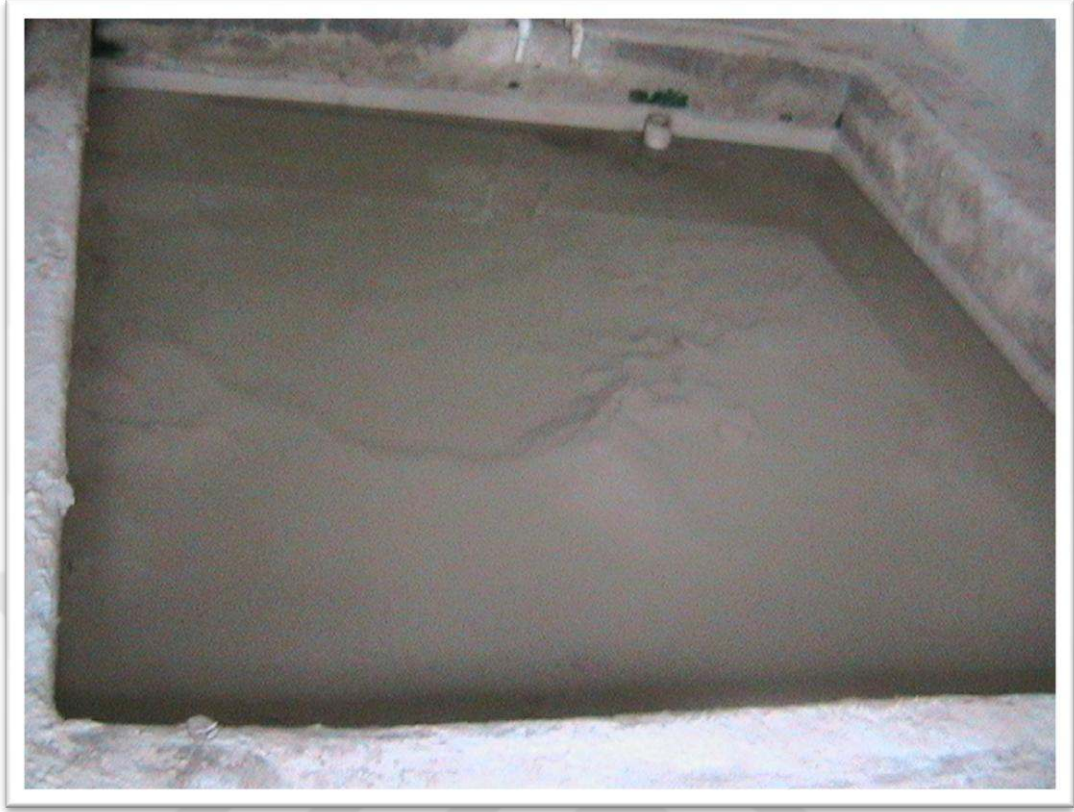
Fotoğraf – 6 Yılcık hastalığında kullanılan dişi ve erkek olduğuna inanılan yılcık taşı



Fotoğraf – 7 Geçici kısırlık ve kırık- çıkıklar için başvurulanan bir ocaklı (Zeynep Yorulmaz, Aydın(merkez) / Işıklı)



Fotoğraf – 8 Zeynep Yorulmaz'ın geçici kısırlık için hazırladığı buğunun malzemeleri



Fotoğraf – 9 Güney Kaplıca Tesisindeki bir şifalı çamur havuzu



Fotoğraf – 10 Gümüşköyde sağıltım amaçlı tasarlanmış bir termal havuz.



Fotoğraf – 11: Kirişmek Kökü



Fotoğraf-12: Bere otu



Fotoğraf -13: Ayı kulağı otu ve kırımkek yaprakları



Fotoğraf -14: Şifa Aktariyesinden bitki yağları

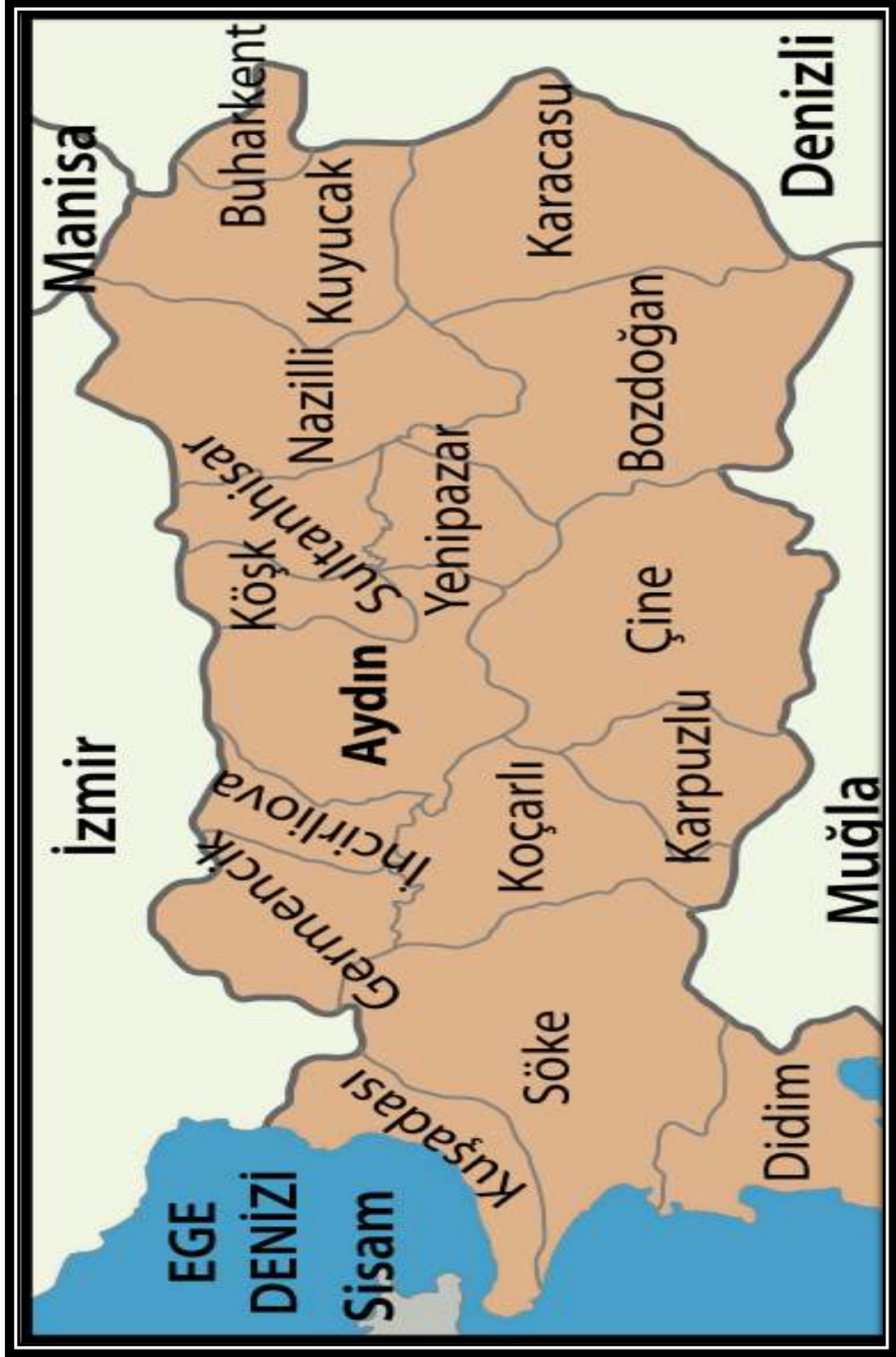


Fotoğraf -15: Güvendik köyü şifalı su kaynağı



Fotoğraf -16: Eşek Kekiği

EK 3: Aydın ilinin haritası



MALİ DESTEK BEYANI

Bu tez Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından mali destek alınarak hazırlanmıştır.

